T A R T U R I I K L I K Ü L I K O O L

H.LIIN

ALAMSAKSA LAENSÕNAD 16. JA 17. SAJANDI EESTI KIRJAKEELES

Väitekiri
filoloogiakandidaadi teadusliku kraadi
taotlemiseks

Teaduslik juhendaja
filoloogiakandidaat P.Palmeos

Tartu
1968

Sisukord

	lk.
Sissejuhatus	1
I. Ülevaade eesti keele alamsaksa laensõnu käsitlevast kirjandusest ...	12
II. Häälikuline ülevaade	45
16. ja 17. sajandi keskalamsaksa ja eesti ortograafiast	46
Vokaalid	57
Konsonandid	77
Tüvevokaalidest	123
Astmevaheldusest	127
III. Sõnaloend	130
IV. 16. ja 17. sajandi eesti kirjakeele alamsaksa laensõnad	606
Rühmitus mõistealade järgi	606
Tänapäeva keelepruugist kadunud alamsaksa laensõnad	646
Tänapäeva keelepruugis püsinud alamsaksa laensõnad	672

lk.

Mitmesuguseid tähelepanekuid 17. sajandi sõnavara kohta 689

Vaieldava algupäraga laensõnu 695

Kokkuvõte 708

Etümologiseeritud sõnad 718

Käsitletud sõnad 735

Kasutatud kirjandus ja lühendid 823

Sissejuhatus

Eesti keeles leidub arvukalt alamsaksa laene. Paljude laensõnade alamsaksa algupära on välja selgitatud; suhteliselt vähe tähelepanu on aga osutatud laenude relatiivsele vanusele.

Käesoleva töö eesmärgiks on uurida vanimaid alamsaksa laensõnu.

Alamsaksa laenude, eriti nende kronoloogia uurimisel on peamiseks materjaliks kirjalikud keelemälestised. Eesti keele vanimad mälestised - üksikud sõnad ja lausekatkendid käsikirjades - pärinevad 13. - 15. sajandist. Kuigi mainitud materjalides alamsaksa laensõnu ei leidu, võib üsna tõenäoliseks pidada, et ka 13.-15.sajandil kasutati eesti keeles alamsaksa laene; nende esinemist ei saa me aga kindlaks teha.

16.sajandist on säilinud lühikesi või katkendlikke eestikeelseid tekste, mis laensõnade uurimisele suhteliselt vähe pakuvad. Alles 17. sajandist pärinevad esimesed ulatuslikumad ning terviklikud eestikeelsed käsikirjad ja trükiteosed.

Eespool öeldut arvestades olen eesti vanimas kirjakeeles esinevate alamsaksa laensõnade väljaselgitamiseks kasutanud nii 16. kui ka 17. sajandist säilinud materjale.

16.ja 17. sajandist pärinevaid alamsaksa laensõnu on varem uurinud A.Saareste ja P.Ariste.[1] Käsitledes 16.-17.sajandi eesti keeles leiduvaid laene, ei anna Saareste neist siiski ammendavat ülevaadet. P.Ariste loetleb kõik 16.sajandi keelemälestistes esinevad alamsaksa laenud, kuid 17.sajandist on ta seni käsitlenud vaid Mülleri,Stahli ja Boecleri sõnavara.

Eesti vanimas kirjakeeles esinevate alamsaksa laensõnade väljaselgitamiseks on käesoleva uurimuse autor läbi vaadanud võimalikult kõik trükis ilmunud kättesaadavad eestikeelsed tekstid 16.ja 17.sajandist (kuni aastani 1700 , viimane välja arvatud). Arvestatud on ka 17.sajandil trükis avaldatud eesti keele grammatikaid, mis on küll koostatud saksa ja ladina keeles, kuid sisaldavad eestikeelseid näitesõnu ja - lauseid, mitmed (Stahli, Gutslaffi ja Gösekeni eesti keele grammatikad) ka eesti-saksa sõnastiku.

16.sajandi materjalidest on läbi vaadatud Kullamaa vakuraamatusse Lelow' ja tundmatu kirjutaja poolt ajavahemikus 1524 - 1528 ülesmärgitud eestikeelsed palved, Wanradt--Koelli katekismuse katkendid, " Regulae Societatis Jesu"

---

[1] Vrd.A.Saareste, Eesti keel.Eesti Entsüklopeedia II,Tartu 1933; A.Saareste,Eesti keel XIII-XVI sajandil.-Eesti Keele Arhiivi Toimetised nr.11, Tartu 1937; A.Saareste, Eesti keel Rootsi-Poola ajal.-Eesti Keele Arhiivi Toimetised nr.18, Tartu 1940; P.Ariste, Saksa laensõnadest 16.sajandi eesti kirjakeeles.- Eesti Keel 1940; P.Ariste, Georg Mülleri saksa laensõnad.- ACUT B XLVI 1, Tartu 1940; P.Ariste,J.W.Boecleri eestikeelsed laulud 1678.aastast.- Keel ja Kirjandus 1958; P.Ariste , Saksa laensõnad Heinrich Stahli eesti keeles.- ESA IX, Tallinn 1963.

lisalehtedele kirjutatud tekstid ning Boieruse koostatud katoliku messi tekst, samuti ilmliku sisuga "Juramentum I " ja "Juramentum II", katkend " Liivimaa talurahva õigusest" ja Sigismund Awerbachile väljaantud tunnistus.

17.sajandi allikaist on kasutatud kõigepealt nelja vanimat eesti keele grammatikat (H.Stahli " Anführung zu der Esthnischen Sprach ... ", J.Gutslaffi "Observationes grammaticae circa linguam Esthonicam ", H.Gösekeni "Manuductio ad Linguam Oesthonicam" ja J.Hornungi "Grammatica Esthonica ").

Peale nimetatud grammatikate on läbi vaadatud veel vandevormeleid ja kohtuprotokolle, piiskop Iheringi ametisse kinnitamise kirja eestikeelne tõlge ja kuninganna Kristiina kiri, juhuluuletusi Brocmanni, Möllenbecki , G.Salemanni, Gösekeni, Göbeli, Tanstinsi, Saleniuse, J.Salemani, Gutslaffi, Wassermanni, Laurentiuse, Himseli ja Lemckeni sulest, tundmatu autori koostatud pulmalaul, kindralkuberner Bengt Horni käsk "Meije Armolissemba Kunningka/ ninck se Rohtzi Kunningk-Ricko Rahdi-Issand ..." aastast 1665 seoses hooraelu ja lapsetapmisega, " Voorimeeste tsunfti põhimäärus", eestikeelsed aabitsad aastaist 1694 ja 1698, plakat " PLAKKAT ja Käsk ..." laevade riisumise kohta, Karl XI surma puhul kirjutatud matuselaulud, Eesti sõduri määrustik ja vandetekst ja veel mõned lühemad ilmliku sisuga eestikeelsed tekstid.

17.sajandi vaimulikust kirjandusest on kasutatud järgmisi tekste ja teoseid: Georg Mülleri jutlused," Agen-

da Parva ", H.Stahli " Hand- und Hauβbuch ...", J.Rossihniuse " Catechismus Herrn D.MARTINI LUTHERI..." koos selle juurde kuuluvate osadega, H.Stahli " Leyen-Spiegel ", teose " Hand-, Hauβ -und Kirchenbuch ..." trükid aastaist 1654-56, 1673 ja 1693, " Wastne Tarto Mah Keele Laulo Rahmat ...", " Meije Issanda Jesusse Kristusse Wastne Testament ...", " Lõhikenne Palwe-Ramat ...", " Ehsti-Mah Wehhemb Laulo-Ramat... ", " Tarto-Ma Kele Laulu-Ramat ...", "Ma Kele Koddo ning Kirgo Ramat " aastaist 1694-95, "Kurtze Catechismus-Fragen", " Kässi-Ramat ...", katkendeid vana testamendi eestikeelsest tõlkest ja Creidiuse uue testamendi käsikirjast, Turu käsikiri, Saaremaa käsikiri ja lõpuks veel rida erinevate autorite jutlusi.

Oma keeleliselt väärtuselt on 16.ja 17. sajandist pärinevad eesti keelemälestised erinevad.

Enamik 16.ja 17.sajandi eestikeelsetest tekstidest on vaimuliku sisuga tõlkekirjandus. On tõenäoline, et sakslastest tõlkijad kasutasid neile tundmatute või eesti keeles puuduvate sõnade asemel sageli lihtsalt neile teada olevaid alamsaksa vasteid. Seetõttu võib 16.ja 17.sajandi vaimulikus kirjanduses esineda kirjakeelseid laensõnu, mida rahvas vaevalt kasutas või mõistis.

Vaimuliku sisuga eestikeelsest kirjandusest on keeleliselt kõige huvitavamad Mülleri jutlused oma rikkaliku sõnavara ja suhteliselt eestipärase keele tõttu.

16.ja 17.sajandi eestikeelsest ilmlikust kirjandusest ei paku vandetekstid, juhuluuletused, määrused ja kor-

raldused jms. oma väikese mahu ning piiratud sõnavara tõttu laensõnade uurijale kuigi palju materjale. Pealegi on osa nimetatud tekstidest tõlked või ühe-ja sama šablooni järgi koostatud (vandetekstid).

Ilmliku sisuga kirjandusest pakuvad keeleliselt kõige enam huvi Stahli, Gutslaffi ja Gõsekeni eesti keele grammatikatele lisatud saksa-eesti sõnastikud, mis sisaldavad mitmesugustelt elualadelt pärinevat ja enamikus tõenäoliselt ka rahvakeeles kasutusel olnud sõnavara.

Eestlaste kokkupuuted sakslastega ulatuvad tagasi 12.sajandisse. Sel sajandil Baltikumi ilmunud saksa kaupmeestele järgnesid peagi kiriku esindajad ja feodaalid, et ristiusu levitamise ettekäändel vallutada võõraid alasid. 13.sajandil õnnestus sakslastel kohalikud rahvad alistada.

Vallutatud Baltimaadele hakkas saabuma kolonisaatoreid ja ametnikke nii ülem-kui ka alamsaksa territooriumilt. Alates 13.sajandi lõpust lähtusid saksa kolonisaatorid P.Ariste järgi peamiselt Põhja-Saksamaa aladelt, kus kõneldi alamsaksa keelt.[2] Viimane levis üha rohkem ka vallutatud Baltikumis. Nii algas intensiivne ning sajandeid kestnud alamsaksa mõju eesti keelele.

Alates 13.sajandist elasid seega eesti alal kõrvuti eestlased ja sakslased, kõneldes kumbki oma keelt. Tihedas

---

[2] P.Ariste, Saksa laensõnad Heinrich Stahli eesti keeles.- ESA IX, Tallinn 1963, lk.85.

ja sajandeid kestnud kontaktis mõjutasid need keeled teineteist. Kõige selgemini kajastub see laensõnades.

Keeltevahelist kontakti on peetud kultuurilise kontakti üheks aspektiks.[3] Kõrgema kultuuritasemega ja majanduslikult ning poliitiliselt tugevama rahva keel mõjustab vähem arenenud rahva keelt suuremal määral, kui see vastupidises suunas on võimalik. On mõistetav, et sakslaste kui valitseva klassi keel on eesti keelele tugevamat mõju avaldanud kui viimane balti-saksa keelele. Alamsaksa laensõnade arv eesti keeles on tunduvalt suurem eesti laenude arvust balti-saksa keeles.

Iga laen algab üksikkasutusest, kuid iga selline üksikkasutus ei jää veel laensõnana keeles püsima. Sõna püsimajäämiseks on vaja, et tema järele tuntakse tarvidust rohkem kui ühel juhuslikul korral, on vaja, et eri inimesed sõna üksteisest sõltumatult kasutaksid.[4]

Sakslaste vahendusel õppisid eestlased tundma uusi esemeid, tööalasid ja mõisteid, millega neil oma igapäevases elus tuli korduvalt kokku puutuda ning millel puudusid eestikeelsed nimetused. Enamasti laenatakse vastavad nimetused selle rahva keelest, kelle vahendusel uusi esemeid, tööalasid ja mõisteid tundma õpitakse, sest valmis nimetuse laena-

---

[3] Uriel Weinreich, Languages in contact. Findings and problems. Third printing, London The Hague Paris 1964, lk. 3-5.

[4] Erich Raiet, Lähtekeele ja vahendajakeelte mõju võõrsõnade kujule.- Keel ja Kirjandus 1964, lk. 478.

mine on lihtsam kui oma keeles uue nimetuse loomine.[5] Eestlased laenasid vastavad nimetused kohalike sakslaste kõnekeelest - alamsaksa keelest.

Alamsaksa keel on üks saksa keele kolmest põhilisest murderühmast (saksakeelsete nimetustega Oberdeutsch, Mitteldeutsch ja Niederdeutsch).

Alamsaksa keele (Niederdeutsch) vanimat ajajärku nimetatakse vanasaksi keeleks (Altsächsisch); seda keelt kõnelesid Põhja-Saksa hõimud 9. - 12. sajandini. Vanasaksi keelele järgneb keskalamsaksa keel (Mittelniederdeutsch) ajavahemikus 1150 - 1600 ja sellele 17.sajandil omakorda uusalamsaksa keel (Plattdeutsch).[6]

Käesoleva uurimuse seisukohalt on tähtsaim keskalamsaksa keel, mida oma enamuses kõnelesid meie maale asunud kolonisaatorid.

Alamsaksa keel ei ole ühtne, vaid koosneb mitmesugustest murretest ja murrakuist; eri keeleteadlaste käsitluses on nende arv ja jaotus teataval määral erinev.

Järgnevalt on alamsaksa keelt ja selle levikuala käsitletud kahe autori- H.Pauli ja A.Laschi järgi.

H.Paul[7] jaotab alamsaksa keele kolmeks suureks rühmaks: friisi (Friesisch), alamsaksi (Niedersächsisch) ja alamfranki (Niederfränkisch) rühmaks. Friisi ja alamfranki keel hõlmavad väiksemaid alasid Põhja-Saksamaal, Hollandis

---

5 Uriel Weinreich, op.cit., lk.56/57.

6 H.Grimme,Plattdeutsche Mundarten,Leipzig 1910,lk.2,5 ja 8.

7 H.Paul, Deutsche Grammatik, Bd.I, Halle 1956,lk.85-90.

ja Belgias; eesti keelel nendega otseseid kokkupuuteid pole olnud, niisiis pole nad sellele ka mõju avaldanud. Alamsaksi keele levikuala hõlmab järgmisi maa-alasid:osa Madalmaade põhjapiirkonnast, osa Vestfaalist ja Hannoverist, Waldeck, Lippe, end.Kurhesseni põhjapoolseim tipp, Braunschweig, suurem osa Oldenburgist ja Šlesvig-Holsteinist, Hamburg, Lüübek, Breemen , Magdeburg (välja arvatud lõunapoolseim osa), osa Anhaldist, Mecklenburg, end. Pommeri, Brandenburg (välja arvatud lõunapoolseim osa) ning suurem osa endisest Lääne-ja Ida- Preisimaast.

H.Pauli järgi oli alamsaksi keele levikuala varem tunduvalt väiksem. Näiteks Karl Suure ajal kasutati friisi ja taani keelt laiemal maa-alal kui praegu, idapoolsetel aladel aga, mida asustasid slaavi ja balti hõimud, kõneldi viimaste keelt.

A.Lasch[8] eristab alamsaksa keelt laiemas ja kitsamas mõttes.

Laiemas mõttes kuulub alamsaksa keele piirkonda mandril asuva läänegermaani haru põhjarühm,s.t. saksa keeleala põhjaosa, milles pole toimunud teist häälikunihet, alamsaksa keel kitsamas mõttes ja hollandi keel(Niederländisch).

Alamsaksa keeleks kitsamas mõttes nimetab A.Lasch kas täiesti või osaliselt saksi keele alusel arenenud murdeid eespool nimetatud maa-alal.[9]

Keskalamsaksa (Mittelniederdeutsch) keeles eraldab

---

[8] A.Lasch, Mittelniederdeutsche Grammatik, Halle 1914.

[9] Sealsamas, lk.1

Lasch järgmised murderühmad: vestfaali (Westfälisch, hõlmab saksi ala), ostfaali (Ostfälisch, Weseri keskjooksu-ala Elbeni Magdeburgis), põhja-alamsaksi (Nordnieder - sächsisch , peamiselt rannikumurrak), brandenburgi (Brandenburgisch) ja ida-anhaldi (Ostanhaltisch (Zerbtisch)).

A.Laschi järgi on just põhja-alamsaksi murderühm eesti keelele tugevat mõju avaldanud, sest autori arvates kuulus sellesse rühma Liivi-, Eesti- ja Kuramaale asunud sakslaste keel .[10]

Alamsaksa keel erineb ülemsaksa keelest häälikuliselt. Selle erinevuse on põhjustanud nn. teine häälikunihe[11], mis jaotas germaani keelte saksa rühma kaheks: ülemsaksa (Hochdeutsch) ja alamsaksa (Niederdeutsch) keeleks.

Oma hiilgeaja saavutas alamsaksa keel 14.sajandi teisel poolel ja 15.sajandil saksa hansa õitsenguga. See 13. sajandil loodud liit haaras oma mõjupiirkonda kõik Läänemere äärsed riigid ning allutas need alamsaksa mõjule.Tollal kasutati ka Liivi-, Eesti-ja Kuramaal alamsaksa kirjakeelt. Alles hansa langusega 16.sajandil ja ta lagunemisega 17.sajandil vähenes alamsaksa keele tähtsus; 16.sajandil algas juba alamsaksa kui ametliku kirjakeele asendamine ülemsaksa keelega .[12]

---

10 A.Lasch, op.cit., lk.12-20.

11 Teatavasti on germaani keeltes toimunud kaks häälikunihet; esimese (erste od.germanische Lautverschiebung, kuni a. 500 e.m.a.) tulemusena eraldusid germaani keeled indoeuroopa keeltest ja teise (zweite od.hochdeutsche Lautverschiebung, alates VI saj.m.a.j.) tagajärjel eraldus ülemsaksa keel alamsaksa keelest (vrd. А.Бах,История немецкого языка,Москва 1956.lk.32 ja 70).

12 A.Lasch, op.cit.,lk.1 ja 5-7.

Eesti keelele on alamsaksa keel tugevaimat mõju avaldanud Liivimaa koloonia asutamisest peale kuni ligikaudu aastani 1600, sest sellel ajavahemikul kasutati kogu Baltikumis nii suulises kui kirjalikus keeleprugis alamsaksa keelt.[13]

Alates 16.sajandist hakkas alamsaksa keele mõju eesti keelele kahanema ja asendus algul tähtsusetu, kuid järjest kasvava ülemsaksa keele mõjuga.

Alamsaksa keel suri Eestis välja kõigepealt kirjakeelena. Umbes aastani 1600 võib Eestis küll näiteks kohtuprotokollides veel alamsaksa keelt leida, kuid pärast 1620.a. on alamsaksa kirjakeel Eestis juba haruldane. Ülemsaksa keele mõju tugevnemist soodustas siin 17.saj. algul möllanud katk, mille tagajärjel hukkusid paljud endised saksa ametnikud, uued ametnikud aga, kes Eestisse tulid, tarvitasid- vähemalt kirjas- juba ülemsaksa keelt. Raejt. protokollidest on selgesti näha, kuidas uute ametnike tööleasumisega muutus ka keel.

Ülemsaksa keel tungis meile esmajoones kirjandusliku ja kantseleikeelena, kõnekeelena kasutasid teda algul enam haritud kihid, kellega aegamööda läks kaasa lihtrahvas.[14]

---

[13] W.Schlüter, Über die Beeinflussung des Estnischen durch das Deutsche, mit besonderer Berücksichtigung des Niederdeutschen.- SbGEG 1909, Jurjew-Dorpat 1910, lk.11.

[14] P.Ariste, Georg Mülleri saksa laensõnad.-ACUT B XLVI 1, Tartu 1940, lk.35-37.

P.Ariste järgi hakkas alamsaksa keel kõnekeelena Eestis kaduma 18.sajandi teisel poolel, lõplikult suri ta välja aga alles 19.sajandi esimesel poolel.[15]

Seega on alamsaksa keelt meie maal kasutatud alates Liivimaa vallutamisest kuni 19.sajandini. On mõistetav, et selle pika aja jooksul on alamsaksa keel eesti keelele suurt mõju avaldanud. Nimetatud perioodil on eesti keelde laenatud palju alamsaksa sõnu, kusjuures laenud on lähtunud enamasti alamsaksa kõnekeelest, millega eestlased kõige enam kokku puutusid.[16] Vanu eestikeelseid tekste lugedes märkame, et varemalt on alamsaksa laensõnade arv eesti keeles suurem olnud, osa laenudest on aga aja jooksul keelepruugist kadunud.

---

[15] Vrd.P.Ariste, Mõningaid alamsaksa laensõnu.- Eesti Keel 1937,lk.132; P.Ariste, Ein Beitrag zur Frage des Absterbens der niederdeutschen Sprache in Estland.Rakstu krājums veltījums akadēmiķim profesoram dr.Jānim Endzelīnam viņa 85 dzīves un 65 darba gadu atcerei,Rīgā 1959, lk.41-44.

[16] P.Ariste, Saksa laensõnadest 16.sajandi eesti kirjakeeles.- Eesti Keel 1940, lk.112.

I. Ülevaade eesti keele alamsaksa laensõnu käsitlevast kirjandusest

Eesti keeles esinevatele saksa laenudele on esimestena tähelepanu juhtinud H.Göseken, A.Thor Helle ja A.W.Hupel. Nimetatud autoreid ei huvitanud käsitletud sõnade etümoloogia kindlakstegemine, nende tähelepanu köitis vaid mõnede eesti keele sõnade silmapaistev sarnasus vastavate saksa sõnadega. Saksa laenudest kõneldes ei erista Göseken, Thor Helle ega Hupel alamsaksa algupära laensõnu ülemsaksa omadest.

H.Göseken[17] nimetab umbes 400 sakslastelt omandatud sõna koos nende saksakeelsete lähtekujudega. Saksa laenudena esitatud sõnade hulgas leidub vanu germaani laene (kaup[mees] , lambakenne)[18], balti laene (seemen, torwe 'tõrv'), kuid samuti alamsaksa algupära sõnu (black 'tint', nunn, saij 'saag').

Saksa laenudeks on Göseken pidanud ka mõningaid algupäraseid eesti sõnu, nagu e hambo 'amb' - vrd.sks Handboge, e öngk- vrd. sks Angel või e ümber - vrd. sks Umbher, ning sõnu, mille puhul laenamise suund oli vastupidine (e weemer- vrd. sks Feemer, e wimme- vrd. sks Wimgal).

---

[17] Heinrich Göseken, Manuductio ad Linguam Oesthonicam. Anführung zur Öhstnischen Sprache,Reval 1660, lk.87-96.

[18] Siin ja edaspidi (välja arvatud sõnaloendi näitelauseis) on eestikeelsetes sõnades kasutatud kõikjal väikest algustähte,kuigi osa 16.ja 17.saj.autoreid kirjutab ka eestikeelseid sõnu suure algustähega.

A.Thor Helle[19] loetleb " harmoonilisi" ehk selliseid eestikeelseid sõnu, mis ühtivad teiste keelte omadega (lk.321-324). Autor lisab, et eestlased on sakslastelt laenanud palju sõnu, sest nad ei oska oma keeles nimetada esemeid, mis nende igapäevases elus ei esine.

Ka Thor Helle laenude loetelu sisaldab alamsaksa laenude (ingel, kap, nööp jt.) kõrval vanemaid germaani laensõnu (kuld, kunningas, rand jt.) ning ekslikult saksa laenudeks peetud sõnu nagu genuiinne elle 'selge' või rootsi keelest pärinev hoor.

A.W. Hupel märgib oma eesti-saksa sõnastiku teises trükis[20] ristikesega saksa keelest eesti keelde laenatud sõnad. Märkimata on siiski jäänud rida alamsaksa laene nagu kinkima (lk.84), louend (lk.128), ädikas (lk.16) jt. Eksikombel peab autor saksa laenudeks vene laensõna kost ' Gast, Geschenk' (lk.99), rootsi laenu paggar ' Bäcker' (lk.169), vanemat germaani laenu tinma ' Zinn' (lk.246) ja veel mõningaid teisi mittesaksa algupära sõnu.

Hupel mainib, et Liivi-ja Eestimaal etendas alamsaksa keel tähtsat osa isegi veel 18.sajandil[21], ning lisab, et balti-saksa keeles esineb rida alamsaksa sõnu.[22] Eesti keele saksa laenudest kõneldes ta aga alam-ja ülemsaksa laensõnu ei erista.

---

19 A.Thor Helle, Kurtzgefaßte Anweisung zur Ehstnischen Sprache, Halle 1732.

20 A.W.Hupel, Ehstnische Sprachlehre für die beyden Hauptdialekte, den revalschen und dörptschen, nebst einem vollständigen ehstnischen Wörterbuche. Zweyte durchgängig verbesserte und vermehrte Auflage, Mitau 1818.

21 Vrd. A.W.Hupel, Topographische Nachrichten von Lief=und Ehstland, Bd.I, Riga 1774, lk.147.

22 Vrd. A.W.Hupel, Idiotikon der deutschen Sprache in Lief= und Ehstland, Riga 1795.

Põhjaliku muudatuse eesti keele laensõnade käsitlemisse toob 19.sajand. Hakatakse huvi tundma eesti keele sõnade algupära vastu ning kõneldakse esmakordselt eesti keele alamsaksa laenudest (Rosenplänter). 19.sajandi keskelt pärineb katse koostada eesti keele etümoloogilist sõnastikku (Ahrens) ning ülevaade (alam)saksa häälikute vastavatest eesti keeles esinevates laensõnades (dr.Schulz-Bertram).Pärast seda, kui oli ilmunud V.Thomseni teos, mis käsitleb läänemeresoome keeltes avalduvat germaani mõju , hakatakse eristama vanemaid germaani laene nooremaist ning rohkem tähelepanu osutama eesti keeles ilmnevale alamsaksa mõjule. Balti saksa ja eesti keelemeeste kõrval käsitlevad eesti keele laensõnu ka mõned soome keeleteadlased.

J.H.Rosenplänteri ajakiri " Beiträge zur genauern Kenntniß der esthnischen Sprache " ilmus Pärnus ajavahemikus 1813- 1832. Alamsaksa ja saksa laensõnu vaadeldakse " Beiträge'de " I, III, IV, X, XVI ja XX andes.

I andes (lk.75 ja 76) peab kirjutise autor sõnu püs ja ädikas rootsi laenudeks, tegelikult pärinevad mõlemad sõnad alamsaksa keelest.

III andes mainitud laensõnade reddel ja ädikas (lk. 12 ja 32) alamsaksa algupära on õigesti määratud.

IV andes märkuste osas nimetatakse, et püüt ei tulene eestikeelsest sõnast püüdma, vaid alamsaksakeelsest Büte (lk.118). Tõenäoliselt on seegi etümoloogia õige.

X ja XVI andes (vastavalt lk. 153-158 ja lk.100-131) loetletakse ligi 600 eesti keeles esinevat saksa laenu, nimetades ühtlasi mõnede laensõnade alamsaksakeelsed lähte-

vormid. Kirjutise autor lisab (lk.152), et eesti keeles leidub sõnu, mis oma kõlalt ja tähenduselt sarnanevad vastavate saksa sõnadega, kuid pole siiski saksa keelest laenatud (näit. merri, rop, rot). Sõna rott etümoloogia suhtes on autor eksinud, sest nimetatud laensõna pärineb alamsaksa keelest.

Saksa laenude loetelus esineb teisigi vääretümoloogiaid. Nii on autori arvates hoor, kaus ja rattas saksa algupära, tegelikult aga pärineb hoor rootsi keelest, kuna kauss ja ratas on balti laenud.

XX andes mainib Hupel, et mõne eestikeelse sõna alamsaksa algupära on ilmne (lk.124). Autor loetleb eesti keeles esinevaid laensõnu, kuid ei nimeta, millised esitatud laenudest pärinevad alamsaksa keelest. Hupel peab ekslikult sõnu kattal ja seme saksa keelest laenatuks (lk.126), tegelikult on katel vanem germaani, seeme aga balti laen.

Lõpuks väärib mainimist C.Harderi ja H.v.Jannau arvamus, mille järgi eesti keeles leidub ligikaudu 400 saksa laensõna.[23] Mõlemad autorid on saksa laenude arvu tegelikust laensõnade arvust tunduvalt väiksemaks pidanud.

Kuigi Rosenpläteri ajakirjas avaldatud seisukohad on osalt vananenud ning osalt isegi väärad, tuleb hinnata väljaandja ja ta kaaslaste tööd eesti keele sõnavara kogumisel ja uurimisel.

---

23 Vrd.C.Harder, Ueber die Bildung und Bereicherung der ehstnischen Sprache.- Beiträge zur genauern Kenntniß der esthnischen Sprache, H.3, lk.86; H.v.Jannau, Ueber die Grund- und Ursprache der Ehsten und die Mittel zu einer allgemeinen ehstnischen Schriftsprache zu gelangen.- Beiträge zur genauern Kenntniß der esthnischen Sprache, H.19, lk.47 ja 109.

E.Ahrensilt[24] pärineb esimene katse koostada eesti keele etümoloogilist sõnastikku. Autor on grammatikale lisatud väikeses sõnastikus käsitlenud ligi 500 sõna, millest ta umbes 40 peab alamsaksa laenudeks.

Ilmsete alamsaksa laensõnade (pööningg, roow, weerand-weerandel jt.) kõrval nimetab Ahrens veel alamsaksa või rootsi algupära sõnu (kap, keed, pillama jt.). Ka viimastest põlvneb suur osa tegelikult alamsaksa keelest. Samuti alamsaksa algupära on kaaluma, löuend, löu[koer], selts ja telder, mida Ahrens nimetab saksa laenudeks.

Osa sõnastikus esitatud etümoloogiaist on valed. Mõned näited: Ahrensi järgi on kadakas alamsaksa laen, kingkima soome keele vahendusel laenatud rootsi sõna, laat on lähtunud saksakeelsest Laden, muld põlvneb alamsaksa või rootsi keelest. Tegelikult on kadakas genuiinne sõna, kinkima ja laat pärinevad alamsaksa keelest, kuna muld on vanem germaani laen.

Ahrensi peamiseks eesmärgiks sõnastiku koostamisel oli näidata, et eesti keel on soome keele suhtes tütarkeel. Etümoloogilise uurimusena on Ahrensi sõnastik muidugi puudulik (ka autor ise möönab, et ta sõnastik pole täielik). Vaatamata oma ebatäielikkusele ja vigadele on see siiski hinnatav katse eesti keeles leiduvate laensõnade algupära selgitamiseks.

---

24 E.Ahrens, Grammatik der Ehstnischen Sprache Revalschen Dialektes. Erster Theil: Formenlehre, Reval 1843.
Grammatika teine, parandatud trükk avaldati kümme aastat hiljem a.1853.

Saksa laensõnu käsitleb ka K.Körber[25]; grammatikale lisatud sõnastikus esitatud ligi 650-st eesti keele sõnast peab ta 383 saksa laenudeks. Mõned Körberi poolt saksa laenudeks peetud sõnadest on genuiinsed (mes~mis, puhho~poue 'põu' jt.), mõned pärinevad teistest keeltest (paggar on rootsi, mitte saksa laen). Autor ei erista alamsaksa laensõnu ülemsaksa omadest ega ole alamsaksa laenude uurimisele midagi uut lisanud.

Dr. Schulz-Bertrami[26] järgi leidub eesti keeles 372 laensõna, millest alamsaksa või rootsi keelest on laenatud 117 ning saksa keelest 165. Autori poolt esitatud näitesõnade valik on juhuslik ning nende algupära määramisel esineb ebatäpsusi. Nii peab Schulz-Bertram sõnu korsten, köök, müür ja ruut põhja-germaani, sõnu kelder, tal', teilis=[kiwi] ja wõlw saksa laenudeks; tegelikult pärinevad kõik loetletud sõnad alamsaksa keelest. Ka autori poolt nimetatud laensõnade arv (372) on tunduvalt väiksem tegelikust laenude arvust. Märkimist väärib aga dr. Schulz-Bertrami katse anda laensõnade põhjal ülevaade alamsaksa ja saksa häälikute vastetest eesti keeles (lk. 17 - 18).

Pöörde eesti keele laensõnade uurimisse toob

---

25 K. Körber, Kleine Ehstnische Hand-Grammatik nach Hupel, Ahrens, Rosenplänter ɔc herausgegeben, Dorpat 1867.

26 Vrd.Wagien. Baltische Studien und Erinnerungen von Dr. Bertram, Dorpat 1868, lk.13.

V.Thomseni teos germaani mõjust läänemeresoome keeltes.[27] Thomsen teeb vahet vanemate ja uuemate germaani laenude vahel, lisades, et liivi ja eesti keeles esineb ühtlasi saksa ja alamsaksa laensõnu (lk. 47 ja 117). Eesti keele võimalikeks alamsaksa laenudeks peab Thomsen sõnu hõwel, kõk, mölder, pēgel, rōw, sēp jt. Mõningaid Thomseni esitatud etümoloogiaid on hiljem täpsustatud. Thomseni poolt gooti laensõnaks peetud ammet on hilisem laen alamsaksa keelest; alamsaksa algupära on samuti sõnad liim ja tiik (lk.50) ning pruun ja pruut (lk.51).

Thomseni teos äratab mitmetes keeleteadlastes huvi eesti keele vanemate ja uuemate germaani laensõnade vastu.

A.Ahlqvist[28] püüab läänemeresoome keeltes leiduvate laensõnade põhjal tõestada, et läänemeresoomlaste kultuur olenes nende naaberrahvaste kultuurist. Nimetades eesti keeles esinevaid saksa laensõnu, ei erista autor alamsaksa laene ülemsaksa omadest. Ahlqvisti eesmärgiks pole laensõnade etümoloogia kindlakstegemine, laenud on talle vaid tõendiks selle kohta, et läänemeresoomlaste kultuurialane sõnavara on laenatud teistelt rahvastelt.

Üksikuid eesti keele alamsaksa laensõnu mainivad K.Sallmann ja L.Meyer. Sallmann peab vääralt alamsaksa lae-

---

27 V.Thomsen, Den gotiske sprogklasses indflydelse på den finske, København 1869. Saksakeelses tõlkes "Über den einfluss der germanischen sprachen auf die finnisch-lappischen. Aus dem dänischen übersetzt von E.Sievers "(Halle 1870).

28 A.Ahlqvist, Die Kulturwörter der westfinnischen Sprachen, Helsingfors 1875.

nudeks genuiinseid sõnu rahu ja sol.[29] Samuti eksib Sallmann, oletades, et sõna reddel on eesti (resp.läti) laen balti-saksa keeles; tegelikult on redel alamsaksa keelest eesti ja läti keelde laenatud.

Refereerides Thomseni seisukohti, loetleb L.Meyer soome ja eesti keeles esinevaid vanemaid ning osalt ka hilisemaid germaani laensõnu. Autor märgib, et eesti keeles on alamsaksa laenud saksa laenudest vanemad. Alamsaksa keelest pärinevad Meyeri järgi sõnad keed, küün, müür, pruut, seep, toower ~ toober ja waat[30]; autori poolt tõenäolisteks gooti laenudeks peetud ammet ja nõr põlvnevad samuti alamsaksa keelest.[31]

Erinevalt teistest 19.sajandi autoritest väidab J.S.Rotalia[32], et suurem osa seni saksa laenudeks peetud sõnadest pärineb rootsi ja taani keelest ning on saksa laensõnadest palju vanemad. Ilmselt on Rotalia rootsi ja taani mõju üle hinnanud. Pealegi on ta võrdluseks kasutanud rootsi kirjakeelseid kujusid; eestlased pole aga kirjakeelt kõnelevate rootslastega nii lähedases suhtlemises olnud, et nad neilt oleksid saanud sõnu laenata.[33] Huvi pakub siiski autori katse tõendada, et saksa laensõnade

---

29 K.Sallmann, Lexikalische Beiträge zur deutschen Mundart in Estland, Leipzig 1877, lk.16 ja 12.

30 L.Meyer, Ueber Lehnworte im Finnischen.- SbGEG 1879, Dorpat 1880, lk.3-20.

31 L.Meyer, Ueber gothische Lehnwörter im Estnischen.- SbGEG 1882, Dorpat 1883, lk.15-17.

32 J.S.Rotalia, Võerad sõnad Eesti keeles.-Olevik 1892 nr.5, lk.103/104 ja nr.47, lk.955/956.

33 Vrd.K.B.Wiklund, Võerad sõnad Eestikeeles.- Olevik 1893 nr.7, lk.152.

kôrval leidub eesti keeles arvukalt ka rootsi laene.

19.sajandi lôpul ning 20.sajandi algul käsitlevad mitmed autorid eesti vanimas kirjakeeles kasutatud saksa ja alamsaksa sônu ning saksapäraseid väljendeid.[34] Näi - tena esitatakse üksikuid juhuslikult valitud sônu ja väljendeid; tegelikult on eesti vanimas kirjakeeles leiduvate saksa ja alamsaksa laenude ning saksapäraste väljendite arv tunduvalt suurem.

Ka mitmed soome keeleteadlased käsitlevad 19.sajandi lôpul ja 20.sajandi algul üksikuid eesti keele alamsaksa laensônu. J.J. Mikkola[35] peab vôimalikeks alamsaksa laenudeks sônu look 'teat.taim', räästool 'kantsel', sibul ja viin. Sôna viin on siiski tôenäoliselt varem germaani laen.

R.Saxéni[36] järgi on soome ja eesti taimenimi pors alamsaksa algupära; K.B.Wiklund[37] ühendab eesti matt

---

[34] Vrd.M.Weske, Eesti kirjawiisi ja kirjakeele ajalu ust I.- Eesti Kirjameeste Seltsi Aastaraamat X, Tartu 1883, lk.79;W.Reiman, Eesti Piibli ümberpanemise lugu,Tartu 1889, lk.92;Neununddreißig Estnische Predigten von Georg Müller aus den Jahren 1600-1606.Mit einem Vorwort von Wilhelm Reiman.-VhGEG XV,Dorpat 1891,lk.XXXVIII-XXXIX;Georg Mülleri jutlused.- Postimees 1896,nr.184 ja 185;Joachim Rossihnius.Südestnische Uebersetzung des Lutherischen Katechismus...mit einer Einleitung von Wilhelm Reiman.-VhGEG XIX, Jurjew (Dorpat) 1898,lk.XLIII;K.A.Hermann, Eesti kirjanduse ajalugu esimesest algusest meie ajani,Jurjew-Tartu 1898,lk.17;W.Reiman, Paar sammu keele-ja kirjanduseajalooss e.-Eesti Kirjandus 1909, lk.203/204.

[35] Joos.J.Mikkola, Berührungen zwischen den westfinnischen und slawischen sprachen.I.Slawische lehnworter in den westfinnischen sprachen.-SUSA VIII,Helsingfors 1894,lk.99,138, 155 ja 176.

[36] R.Saxén,Skandinaavilaisia lainasanoja.-Virittäjä 1897, lk.99/100.

[37] K.B.Wiklund, Pieniä sanaselityksia.-Virittäjä 1906,lk.56.

'Matte' vastava alamsaksakeelse sõnaga ning T.Kaukoranta[38] peab võimalikuks, et Gösekenil esinev löwwerkenne 'lõoke' on lähtunud alamsaksakeelsest vormist lêwerike, lêwerke. Nimetatud kolmest etümoloogiast on viimane tõenäoliselt ebaõige.

E.N.Setälä on mitmes kirjutises maininud üksikuid võimalikke alamsaksa laensõnu eesti keeles. Sõnad vaag 'kaalud' ja vatt 'rõivas' võivad Setälä järgi pärineda alamsaksa keelest, kuna sõna tursk puhul tuleb laenuallikana arvesse alamsaksa või vanapõhja keel.[39] Märs on autori arvates laenatud alamsaksa keelest või Eesti rootsi murdest.[40]

Võimalikeks alamsaksa laenudeks eesti keeles peab Setälä veel sõnu karsk, lint, tampima ja viin.[41]

Enamik Setälä poolt alamsaksa laenudena esitatud sõnadest on õigesti etümologiseeritud, ainult tursk ja viin on tõenäoliselt vanemad germaani laensõnad.

Üksikuid alamsaksa laensõnu käsitlevate artiklite kõrval hakatakse 20.sajandil trükis avaldama ka pikemaid kirjutisi eesti keeles ilmnevast alamsaksa mõjust ning eesti keele alamsaksa laenudest. Esimene sellelaadne uuri-

---

[38] T.Kaukoranta, Fi.leivo 'alauda' germanischen ursprungs.- FUF XIII, Helsingfors 1913, lk.72.

[39] E.N.Setälä, Zur herkunft und chronologie der älteren germanischen lehnwörter in den ostseefinnischen sprachen.- SUSA XXIII 1, Helsinki 1906, lk.5 ja 19.

[40] E.N.Setälä, Aus dem gebiet der lehnbeziehungen.-FUF XII, Helsingfors 1911-1912, lk.270.

[41] E.N.Setälä, Bibliographisches verzeichnis der in der literatur behandelten älteren germanischen bestandteile in den ostseefinnischen sprachen.- FUF XIII,Helsingfors 1912-1913, lk.378,404,456 ja 472.

mus pärineb 1906.aastast; selle autoriks on soome keeleteadlane H.Ojansuu. 1909.aastal esineb W.Schlüter pikema ettekandega alamsaksa mõjust eesti keeles. Intensiivsem alamsaksa laenude käsitlemine algab 20.sajandi 20-ndatest aastatest. Esmajoones tuleb siin nimetada eesti keeleteadlaste A.Saareste ja P.Ariste arvukaid uurimusi, samuti E.Kobolti, A.Kase ja A.Viirese töid. Soome keeleteadlastest on eriti H.Ojansuu ohtrasti tähelepanu pühendanud eesti keele alamsaksa laenudele. Paljude laensõnade alamsaksa algupära on kindlaks teinud samuti H.J. Streng ja L.Kettunen.

Artiklis " Über einige niederdeutsche lehnwörter des estnischen "[42] loetleb H.Ojansuu 17 eesti keeles esinevat alamsaksa laensõna, annab nende alamsaksakeelsed lähtekujud ning vaatleb häälikulisi muutusi, mis toimusid loetletud sõnade laenamisel eesti keelde. Ojansuu lisab, et käsitletavate laensõnade alamsaksa algupärale pole seni keegi tähelepanu juhtinud. Loetletud laenudest on riik tõenäoliselt siiski rootsi ja mitte alamsaksa algupära, kuna õu on arvatavasti genuiinne sõna.[43]

Lühemates kirjutistes on Ojansuu käsitlenud veel

---

[42] H.Ojansuu, Über einige niederdeutsche lehnwörter des estnischen. -SUSA XXIII 13, Helsinki 1906.

[43] Vrd.P.Ariste, Õueraha.- Keel ja Kirjandus 1958,lk.103/104.

sônade puumeister[44], reede[45] ja herbel[46] alamsaksa algupära. Saksa laenudeks peab autor sônu klaas, klimp, kraam, krae, plaan, plaaster, preili, proua, trehvama ja tros - ka[47], millest enamik pärineb samuti alamsaksa keelest.

Mônedele alamsaksa laensônadele (haspel, käär, lapp, mold jt.) juhib Ojansuu tähelepanu ka teoses " Suomen kielen tutkimuksen työmaalta".[48]

H.Ojansuu on arvukates uurimustes kindlaks teinud paljude eesti keeles leiduvate ning seni käsitlemata laensônade alamsaksa algupära.

1909.aastal vaatleb W. Schlüter[49] eesti keeles avalduvat alamsaksa môju ning esitab ligi 400 peamiselt alam- ja ülemsaksa laensôna. Schlüteri järgi on eestlased laenanud saksa keelest umbes 4000 sôna. Autor märgib , et alamsaksa laene on eesti keelde tulnud tõenäoliselt juba

---

44 H.Ojansuu, Kansanetymologioita.- Virittäjä 1904,lk.84; H.Ojansuu,Pieni oikaisu.- Virittäjä 1904,lk.100.

45 H.Ojansuu,Eesti keele häälekuju seitsme saja aasta eest- ehk missugust eesti keelt kôneldi aastal 1200?-Eesti Kirjandus 1910,lk.402; H.Ojansuu,Suomen sanat ikä, vuosi ja ajastaika.- Virittäjä 1922;lk.32.H.Ojansuu,Eesti etümologiad.- Eesti Keel 1922, lk.138.

46 H.Ojansuu, Altes und Neues zu den germanisch-finnischen Beruhrungen.- Neuphilologische Mitteilungen XIX, Helsingfors 1918, lk.51.

47 H.Ojansuu, Eesti keele häälekuju seitsme saja aasta eest - ehk missugust eesti keelt kôneldi aastal 1200?- Eesti Kirjandus 1910, lk.402.

48 H.Ojansuu, Suomen kielen tutkimuksen työmaalta.Sarja esitelmiä I, Jyväskylä 1916.

49 W.Schlüter, Über die Beeinflussung des Estnischen durch das Deutsche, mit besonderer Berücksichtigung des Niederdeutschen.- SbGEG 1909, Jurjew-Dorpat 1910.

keskaja kolmel viimasel sajandil, nende relatiivset vanust ei saa aga tõestada, sest nimetatud ajavahemikust pole säilinud eestikeelseid tekste (lk.10-13).

Schlüter annab üsna ulatusliku ülevaate häälikulistest muutustest, mis toimusid sõnades nende laenamisel eesti keelde.

Laensõnade loetelu on esitatud temaatiliste rühmadena. Ekslikult nimetab autor loetelus alam-ja ülemsaksa laenude kõrval ka mõningaid vanemaid germaani (kuningas, põld), slaavi (pagan, rist) ja balti (ratas) laensõnu, jättes nende mitte(alam)saksa algupära enamasti märkimata.

Schlüter on esimesena peatunud eesti keele alamsaksa laensõnade vanuse määramise küsimusel ning õigesti rõhutanud, kui raske on sageli eraldada alamsaksa, rootsi ja vanemaid germaani laene.

Ojansuu ja Schlüteri uurimustele lisandub rida kirjutisi, milles vaadeldakse üksikuid alamsaksa laensõnu.

J.Jõgever, T.Sander ja V.Grünthal-Ridala juhivad tähelepanu 17.sajandi kirjameeste (G.Müller, H. Stahl J.Rossihnius, H.Göseken) eesti keeles esinevatele saksa ja alamsaksa laenudele, mis osalt on tänapäevani keeles püsinud, osalt aga keelepruugist kadunud.[50] K.Leetberg[51]

---

[50] Vrd.T.Sander, Eesti kirjanduse lugu.II jagu: Kunstluule. Eesti kunstkirjanduse algusest kuni Hornungini.Teine parandatud trükk, Tartu 1911,lk.32 ja 51; W.Grünthal,Eesti kirjakeele arenemine.-Eesti Kultuura I,Tartu 1911,lk.240; J.Jõgever,Materjalid eesti kirjakeele ajaloo jaoks.-Eesti Kirjandus 1914.,lk.64,70 ja 192;V.Ridala,Eesti kirjanduse ajalugu koolidele.I jagu.Teine parandatud ja täiendatud trükk, Tartu 1924 ,lk.99 ja 115.

[51] K.Leetberg, Eesti keelesse võetud võõra keele sõnade üle. -Eesti Kirjanduse Seltsi Aastaraamat II,Tartu 1910,lk.55.

loetleb saksa laenudena rea ehitus-ja majapidamisalaseid alamsaksa algupära sõnu (haak, kuur, küün, link, saag , tangid jt.), pidades alamsaksa keelest pärinevat sõna värv ebaõigesti leedu laenuks.

J.Lõo[52] järgi võivad meie koduloomade nimetused kitu 'kassike', pukk, pull ,ruun ja tuvi põlvneda alamsaksa keelest. Vaevalt on siiski õige kitu ühendamine alamsaksakeelse vormiga * kitte, pigemini näib kitu olevat meelitusnimi kiisu teisend.

Käsitledes nooremaid rootsi laene soome keeles, nimetab soome keeleteadlane H.J.Streng[53] soome sõnade kõrval sageli ka eesti vasteid ning annab nende alamsaksakeelsed lähtekujud.

Eesti keele alamsaksa laensõnu käsitleb samuti L.Kettunen liivi keele sõnaraamatus[54], eesti keele häälikute ajaloos (amet - lk.109, piiskop ja ruvi- lk.22 jt.)[55] ning mõnes lühemas kirjutises ja sõnavõtus (vill,sikk).[56] Liivi sõnaraamatus on autor alamsaksa laenude kõrval nimetanud ka eesti keeles esinevaid saksa ja germaani laene, millest osa on tegelikult samuti alamsaksa algupära (alamsaksa keelest pärinevad Kettuneni poolt saksa laenudeks

---

52 J.Lõo, Meie koduloomade nimetused.-Eesti Kirjandus 1911, lk.55,84 ja 88 ja Eesti Kirjandus 1913, lk.227,229 ja 258.

53 H.J.Streng, Nuoremmat ruotsalaiset lainasanat vanhemmassa suomen kirjakielessä, Helsinki 1915.

54 L.Kettunen,Livisches wörterbuch mit grammatischer einleitung, Helsinki 1938.

55 L.Kettunen, Eestin kielen äännehistoria.Toinen, uusittu painos, Helsinki 1929.

56 Vrd.Akadeemilise Emakeele Seltsi Aastaraamat IV, Tartu 1924, lk.15; L.Kettunen (arvustus) R.E.Nirvi, Sanankieltoja ja niihin liittyviä kielenilmiöitä itämerensuomalaisissa kielissä.Riista-ja kotieläintalous.-Virittäjä 1944, lk.188.

peetud arstida, haan, narrida, redel, trehter jt. ning germaani laenudena esitatud pink, task ja vang, võib-olla ka munk ja sinep).

Kuigi Strengi ja Kettuneni uurimuste otseseks eesmärgiks polnud eesti keele alamsaksa laensõnade käsitlemine, on nad kaasa aidanud terve rea laensõnade alamsaksa algupära kindlakstegemisele.

Silmapaistev koht eesti keele alamsaksa laensõnade uurimises kuulub A.Saarestele. Saareste on alamsaksa laene vaadelnud arvukates lühemates kirjutistes ning mitmes ulatuslikumas uurimuses.

Üksikutes artiklites ja sõnavõttudes käsitleb Saareste sõnade vassima[57], tust[58], nääris, koot, pali ja tagi[59] ning kühvel ja pada- (sõnas padakonn)[60] alamsaksa algupära. Kullamaa vakuraamatu avastamise puhul juhib Saareste tähelepanu vakuraamatus esinevatele perekonnanimedele Lamp, Karn, Wyllt, Muck, Alp ja Kelder (Lamp Oloff, Mart Karn, Hans Wyllt, Mart Mucki, Albi Peter - Halbi peter, Kelry Naen), pidades neid uuemateks laenudeks.[61] Nimede

57 A.Saareste, Kolm etümoloogiat.- Eesti Kirjandus 1921,lk. 181; Akadeemilise Emakeele Seltsi Aastaraamat II,Tartu 1922,lk.14.

58 A.Saareste, Mõned sõnaseletused.- Eesti Kirjandus 1921, lk.337.

59 A.Saareste, Etümologilised märkused I.-Eesti Keel 1922, lk.16/17; A.Saareste, Etümologilised märkused II.- Eesti Keel 1922, lk.143,145 ja 149; Akadeemilise Emakeele Seltsi Aastaraamat III, Tartu 1923, lk.35.

60 Vrd.Akadeemilise Emakeele Seltsi Aastaraamat III, Tartu 1922, lk.16;Akadeemilise Emakeele Seltsi Aastaraamat V, Tartu 1926, lk.21.

61 A.Saareste, 400-a. vanune keeleline leid Eestis.- Eesti Keel 1923, lk.140 ja 147.

Karn ja Alp suhtes on tõenäoliselt õigem P.Ariste seisukoht, kes karn ühendab genuiinse sõnaga kaaren, albi~halbi aga tuletab mõnest koha-või isikunimest.[62]

Alamsaksa laensõnu käsitleb Saareste veel kirjutises " Eesti, eestlased ja Eesti keel " ([jahu]kört, lõuend, reede, rääkima, tellima)[63] ja teoses " Die estnische Sprache " (lõuend, pruukima, reede, rääkima, tool).[64] Loetletud sõnadest on rääkima usutavasti siiski genuiinne deskriptiivset laadi sõna. Hiljem on ka Saareste ise rääkima alamsaksa algupäras kahelnud.[65]

Saareste on tähelepanu juhtinud Wanradt-Kõlli katekismuses esinevale alamsaksa laenule hellyn 'püha',[66] ja Mülleri jutlustes leiduvatele uuematele laensõnadele (künnima, oorsak, reekschop jt.).[67] Ekslikult on Saareste Mülleri uuemate laenude hulgas nimetanud ka sõna paat, mis on tõenäoliselt vanem germaani laensõna.

Oma väitekirjas[68] esitab Saareste eesti sõnavara

---

62 P.Ariste, Saksa laensõnadest 16.sajandi eesti kirjakeeles.- Eesti Keel 1940, lk.109.

63 A.Saareste, Eesti, eestlased ja Eesti keel. Äratrükk F.Wiedemanni sõnastiku kolmanda trüki sissejuhatusest, Tartu 1923, lk.XXI.

64 A.Saareste, Die estnische Sprache, Tartu 1932, lk.48.

65 Vrd.A.Saareste, Kaunis emakeel. Vesteid eesti keele elust-olust, Lund 1952, lk.60.

66 A.Saareste, Wanradt- Kõlli katekismuse keelest.- Eesti Keel 1930, lk.80.

67 A.Saareste, Kuidas kõneldi eesti keelt 400a. tagasi.- Olion 1930, nr.12, lk.16.

68 A.Saareste, Leksikaalseist vahekordadest eesti murretes I. Analuus.- ACUT B VI, Tartu 1924.

käsitledes ka laensõnade etümoloogia. Meid huvitava sõnavara alalt nimetab ta ühtesid sõnu ilmseteks alamsaksa laenudeks (ark, rott jt.), teistel peab alamsaksa päritolu võimalikuks (kopp, kuub, kört 'puder' ja päsmer),kuna kolmandad võivat alamsaksa kõrval pärineda ka teistest keeltest. Viimaste hulgas loetleb autor alamsaksa või saksa laensõnu (aamer, pokka, pärm, värs 'noor härg '), alamsaksa või rootsi laene (pool, post, püksid, ämber) ja alamsaksa või skandinaavia algupära sõnu (piirits 'vaipade kudumisel tarvitatav riist', tarretama). Pang pole Saareste arvates alamsaksa laen, vaid ühendatav genuiinse sõnaga pang 'sang'.

Uuemateks germaani, uussaksa või saksa laenudeks peab Saareste sõnu aampalk, kena, kleenuke, memm, plekk, pruut, pull ja tekk ning saksa või rootsi laenuks sõna hunt. Rootsi laensõnad on autori arvates kört 'seelik', mamma ja läger, kusjuures viimane on alamsaksa laen rootsi keeles.Sõna paarid on Saareste järgi läti keele vahendusel saksa keelest laenatud.

Mõnede Saareste seisukohtade täpsustamiseks võib lisada, et sõnad aampalk, pokka, pruut, pull ja pärm on alamsaksa laensõnad.

Saareste uurimust arvustades märgib A.Wiget[69], et ainult alamsaksa laenuna tulevad kõne alla kört 'puder',

---

69 W.Wiget, Herkunft und Verbreitung der neueren germanischen Lehnwörter im Estnischen.- SbGEG 1927, Dorpat 1928.

memm, poka, pull, pärm, tekk jt. (lk.269), kuna nii alamsaksa kui rootsi algupära võivad olla aamer, ark, hunt, kopp, kört 'seelik', plekk, pool, post, püksid, rott jt. (lk.267/268). Oma arvamuse tõestamiseks esitab Wiget kriteeriume, mida tuleb silmas pidada laensõnade algupära määramisel.

Üksikute eespool käsitletud laensõnade algupära suhtes on Saareste hiljem teisele seisukohale asunud. Nii on autori järgi hunt, kört 'seelik' ja pool saksa laenud,kuna kopp ja ämber pärinevad rootsi keelest. Võimalikuks rootsi laenuks peab Saareste sõna kena.[70]

Korduvalt on Saareste tähelepanu juhtinud eesti keele alamsaksa laensõnade relatiivsele vanusele.

Kirjutises " Eesti keel"[71] vaatleb Saareste eesti sõnavara arengut sajandite viisi, loetledes ühtlasi iga sajandi vältel kasutusele võetud laensõnu. 12.-15.sajandi alamsaksa laenude hulgas nimetab Saareste sõnu munk, ? paast ja saks. Paast on tõenäoliselt siiski vanem skandinaavia laen ja ka munk ning saks võivad vanemate laenudena arvesse tulla. Ülemsaksa laenudest kõneldes mainib Saareste 17.sajandist pärinevaid sõnu hunt, kõrvits ja lamp ning 18.sajandil laenatud sõna ? kliid. Lamp on pärisnimena tuntud juba Kullamaa vakuraamatus ning on arvatavasti alamsaksa laen; kli esineb näitesõnana 17.sajandi lõpul

---

70 A.Saareste, Kaunis emakeel.Vesteid eesti keele elu-olust, Lund 1952, lk.59-61.

71 A.Saareste, Eesti keel. Eesti Entsüklopeedia II, Tartu 1933.

trükitud aabitsates ja võib samuti alamsaksa keelest pärineda. Alamsaksa algupära võib arvesse tulla ka sõnade hunt ja kõrvits puhul.[72]

13. - 16. sajandist pärinevaid alamsaksa laensõnu käsitleb Saareste artiklis " Eesti keel XIII-XVI sajandil".[73] Autor märgib, et 13.-16.sajandil hakkas eesti keelde imbuma alamsaksa, saksa, läti, vene ja rootsi laensõnu. Alamsaksa laenude hulgas mainib Saareste ka kõne all olevas kirjutises sõnu munk ja saks.

Artiklis " Eesti keel Rootsi-Poola ajal" [74] ütleb Saareste, et enamik 16.ja 17.sajandi laensõnadest pärineb kohalike sakslaste tolleaegsest kõnekeelest- alamsaksa keelest. Mõne artiklis esitatud laensõna algupära ja laenamise aja suhtes tekib siiski kahtlusi.

Saareste arvates laenati alamsaksa algupära taldrik 17.sajandi alguses, rüütel 17.sajandil ning köök ja mölder vaadeldava ajastu lõpus. Ülemsaksa (kirja)keelest pärinevaks peab autor sõna jah.

---

72 Vrd. P.Ariste, Saksa laensõnad Heinrich Stahli eesti keeles.- ESA IX, Tallinn 1963, lk.89/90 ja 94.

73 A.Saareste, Eesti keel XIII-XVI sajandil. Eesti ajalugu II. Eesti keskaeg, Tartu 1937. Artikkel on ilmunud ka Eesti Keele Arhiivi Toimetiste sarjas - vrd. A.Saareste, Eesti keel XIII-XVI sajandil.- Eesti Keele Arhiivi Toimetised nr.11, Tartu 1937.

74 A.Saareste, Eesti keel Rootsi-Poola ajal. Eesti ajalugu III. Rootsi ja Poola aeg, Tartu 1940. Artikkel on ilmunud ka Eesti Keele Arhiivi Toimetiste sarjas- vrd.A.Saareste, Eesti keel Rootsi-Poola ajal.- Eesti Keele Arhiivi Toimetised nr.18, Tartu 1940.

On küsitav, kas rüütel laenati alles 17.sajandil, sest sõna esineb Kullamaa vakuraamatus leiduvate nimede hulgas juba 16.sajandi algul. Samas vakuraamatus leiame eestlaste nimedena ka köök ja mölder, mis seega samuti võiksid olla varasemad alamsaksa laenud. Sõna taldrik puhul võib arvesse tulla ka rootsi mõju, jah on aga tõenäoliselt vanem germaani laen.

Laensõnadel peatub Saareste veele teoses " Kaunis emakeel".[75] Autor märgib, et eesti keelde on imbunud rohkesti laensõnu keskalamsaksa murdest, mis 16.sajandini, osalt hiljemgi, oli Baltimaadel ametlikuks keeleks. Sõnu on laenatud ka Läänemeremail kujunenud nn. balti-saksa murdest ja viimastel sajanditel saksa ühis-ja kirjakeelest. Saareste järgi on saksa keelest eesti keelde laenatud ligi 1000 sõna.

Arvukates esitatud näidetes autor alam-ja ülemsaksa laene ei eralda ning kaldub ühtlasi üle hindama eesti keeles leiduvate rootsi laensõnade arvu. Mõningaid etümoloogiaid on Saareste hiljem täpsustanud, pidades sõna ja(h) võimalikuks vanemaks germaani laenuks, sõnu rott ja taldrik aga rootsi laenudeks.[76]

Eesti keele laensõnade algupära kindlakstegemisel kuulub A.Saarestele silmapaistev koht. Kõrgelt tuleb hinnata ka Saareste uurimusi laensõnade relatiivse vanuse määramisel.

---

75 A.Saareste, Kaunis emakeel. Vesteid eesti keele elustolust, Lund 1952.

76 Sealsamas, lk.57 ja 61.

Kõige ulatuslikumalt on eesti keele laensõnu käsitlenud P.Ariste.

Kõigepealt vaatleb Ariste reas töödes alamsaksa ja rootsi laenude vahekorda ning märgib, et sageli on raske kindlaks teha, kas laensõna on alamsaksa või rootsi algupära.

Nii alamsaksa kui ka rootsi keelest võivad Ariste järgi pärineda viik[77], viss (Mülleril esinev vorm wißimb on Ariste arvates alamsaksa laen)[78] ja plasku.[79] Rootsi või alamsaksa laenud on samuti kloov, moor, plint 'tulekivi', pool, tuht 'sõudepink' jt., kuna klimp, krell ja taldrik on rootsi või balti-(alam)saksa algupära.[80]

Sageli võib laenu häälikulise kuju põhjal otsustada, kummast keelest laen on saadud.

Sõna häälikulise kuju järgi peab Ariste alamsaksa laenudeks sõnu märss, koot, pillima, rētkam, rehvima ja roov, kuna vormid mõss, skuut ' purjepidaja', sõnaalgulise s-iga spillima ' ankrut hiivama', reigam 'kangasuga', reevama ja roof ' ruum laevas' pärinevad rootsi keelest.[81]

---

77 P.Ariste, Mõningaid sõnaseletusi.-Eesti Kirjandus 1929, lk.167.

78 P.Ariste, Rootsi mõjust vanimas eesti kirjakeeles.- Eesti Keel 1931, lk.11.

79 P.Ariste, Svenska lånord från svensktiden i estnika språket.- Svio-Estonica. Akadeemilise Rootsi-Eesti Seltsi Aastaraamat 1936, Tartu 1936, lk.197.

80 P.Ariste, Eesti-rootsi laensõnad eesti keeles.-ACUT B XXIX 3, Tartu 1933, lk.59,65,79,89,90,105 ja 111.

81 Sealsamas, lk.80,97-99 ja 102/103.

Samuti rootsi keelest pärinevad Ariste järgi klink ja skippar, kuna paralleelkujud link ja kipper~kippar on alamsaksa algupära.[82]

Laensõnade etümologiseerimisel tuleb arvestada ka nende levikut. Levikuala põhjal peab Ariste Eesti rootsi murdest lähtunuiks sõnu krümp, vakar 'tubli' ja ämber, kusjuures ämbri levimisele võis kaasa aidata ka alamsaksa või balti-saksa keel.[83]

Vanimas eesti kirjakeeles leiduv hertsog võib häälikuliselt pärineda nii alamsaksa kui ka rootsi keelest. Et aga sõna esineb Rootsi riigi poolt väljaantud tekstides, tuleb teda pidada rootsi laenuks.[84]

Nii häälikulise kuju kui ka geograafilise leviku põhjal on pigemini alamsaksa kui rootsi keelest laenatud sõnad teen, teljed, troi ja undruk.[85]

Esitatud näidetest selgub, kui raske on mõnikord teineteisest eraldada alamsaksa ja rootsi laensõnu. Kuigi laenu lähtekeelt aitavad määrata nii laenu häälikuline kuju kui ka levikuala, osutuvad need kriteeriumid sageli ebapiisavaks. Võrdlemine sugulaskeeltes esinevate vastetega ei

---

82 P.Ariste, Eesti-rootsi laensõnadest.-ACUT B XLVI 3, Tartu 1940, lk.15 ja 19.

83 P.Ariste, Eesti-rootsi laensõnad eesti keeles.-ACUT B XXIX 3, Tartu 1933, lk.68, 113 ja 118.

84 P.Ariste, Rootsi mõjust vanimas eesti kirjakeeles. -Eesti Keel 1931, lk.7/8.

85 P.Ariste, Mõnedest alamsaksa ja rootsi laenudest. - Eesti Keel 1930, lk.8-12.

anna samuti alati tulemusi, sest soome keelde võis sama - kõlaline laen tulla rootsi, eesti keelde aga alamsaksa keelest.[86]

Ariste on rõhutanud, et kõige olulisem osa eesti keeles avalduvast saksa mõjust kuulub alamsaksa keelele. Autor lisab, et laensõnade uurimisel tuleb peamist tähelepanu osutada alamsaksa rahvakeelele, millega eestlased esmajoones kokku on puutunud.[87] Teisal märgib Ariste, et alamsaksast on eesti keelde küll arvukalt sõnu laenatud, kuid eesti keele foneetilisse ja morfoloogilisse süsteemi pole alamsaksa keel märgatavaid jälgi jätnud.[88]

Lühemates kirjutistes näitab Ariste, et eessilp vöör[89] ja sõnad hüll 'teat.peakate'[90] ning töök 'prunt,punn paadi põhjas'[91] on alamsaksa algupära. Eri artiklis loetleb ta 25 alamsaksa laenu, mida seni vastavas kirjanduses polnud mainitud, või mille algupära suhtes varasemad autorid on olnud teissugusel arvamusel.[92] Esitatud laenude hulgas leidub ka sõna jukerdama, mis aga Toivoneni[93] arvates on

86 P.Ariste, Svenska lånord från svensktiden i estniska språket.- Svio-Estonica.Akadeemilise Rootsi-Eesti Seltsi Aastaraamat 1936, Tartu 1936, lk.200.

87 P.Ariste, Alamsaksa keel ja eesti keele uurimine.-Eesti Keel 1933, lk.130/131.

88 P.Ariste, Ühest eesti keele astmevahelduse küsimusest.- Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised 4, Tallinn 1954,lk.530.

89 P.Ariste, Üks alasaksa prepositsioon eesti keeles.-Eesti Kirjandus 1928.

90 P.Ariste, Etümoloogiaid.-Eesti Keel 1938,lk.96.

91 P.Ariste, Töök.-Eesti Keel 1940, lk.32.

92 P.Ariste, Mõningaid alamsaksa laensõnu.-Eesti Keel 1937.

93 Vrd. Y.H.Toivonen, Suomen kielen etymologinen sanakirja I, Helsinki 1955, lk.121.

genuiinne deskriptiivset laadi sõna.

Ariste on veel leidnud alamsaksa laene Hiiu murretest (moster 'müüser', plî 'pliiats', kessel' heinamärss' jt.)[94] ning tähelepanu juhtinud rootsiaegsete kohtuprotokollide eestikeelsetes lausetes esinevatele alamsaksa laensõnadele.[95]

Mitmes eri kirjutises vaatleb Ariste vanimas eesti kirjakeeles kasutatud alam-ja ülemsaksa laensõnu.

16.sajandi eesti kirjakeeles esinevate alam-ja ülemsaksa laenude kindlakstegemiseks on Ariste läbi vaadanud nimetatud sajandist pärinevad eestikeelsed tekstid ning leidnud neis 21 alamsaksa laensõna; alam- või ülemsaksa keelest pärinevad autori järgi aprilis , kunste ja rads Awerbachi tunnistuses.[96]

Pikemates uurimustes käsitleb Ariste saksa laensõnu 17.sajandi autorite G.Mülleri ja H.Stahli eesti keeles, ning vaatleb eri artiklis J.W.Boecleri laulude kogu ning selle keelt.

Uurimuses " Georg Mülleri saksa laensõnad"[97] esitab Ariste Mülleri jutlustes leiduvad saksa laenud alfabeeti-

---

94 Vrd. P.Ariste, Hiiu murrete häälikud.-ACUT B XLVII 1, Tartu 1940; P.Ariste, Murdenäiteid Pühalepa kihelkonnast.-ACUT B XLVII 2, Tartu 1940, lk.55.

95 Vrd.P.Ariste, Eesti keelt rootsiaegsete kohtute protokollidest.- Eesti Keele Arhiivi Toimetised nr.6,Tartu 1936; P.Ariste, Eesti keelt rootsiaegsetes kohtutes.-Eesti Kirjandus 1938.

96 P.Ariste, Saksa laensõnadest 16.sajandi eesti kirjakeeles.- Eesti Keel 1940, lk.111/112.

97 P.Ariste,Georg Mülleri saksa laensõnad.-ACUT B XLVI 1, Tartu 1940.

lise loeteluna (ligi 200 sôna), lisades näitelauseid laensônade esinemise kohta. Autor teeb kindlaks laenude alam-vôi ülemsaksa algupära. Alfabeetilisele loetelule järgneb ülevaade laensônadest temaatiliste rühmadena. Ariste nimetab kaasaegsest keelepruugist kadunud alamsaksa laensônu (afflate, günnima jt.), seni käsitlemata laensônu (begerib, orsaeck jt.), tugevasti eestistatud kujul esinevaid laene (mückada, [erra]pillatuth, perme jt.) ning laensônu, mida Müller tarvitab kahel kujul (apostel~postlilt, vordenida~tenima jt.). Oma uurimuse lôpposas esitab Ariste rea häälikuloolisi märkusi Mülleri keeles leiduvate alamsaksa laenude kohta.

" Georg Mülleri saksa laensônad" on ulatuslik uurimus 17.sajandi eesti keeles esinevate alamsaksa laensônade kindlakstegemiseks. Ariste on Mülleri jutlustes avastanud mitmeid varem käsitlemata laensônu ning tôestanud nende alamsaksa algupära.

Georg Mülleril esinevatel alamsaksa laensônadel on Ariste peatunud ka kirjutises " Georg Mülleri mitmekeelsusest".[98]

Heinrich Stahli eesti keeles fikseeritud ligi 300 saksa laensôna[99] esitab Ariste samuti alfabeetilise loeteluna, kus juures ta on märkinud, mis neist pärinevad alam-, mis ülemsaksa keelest. Autor vaatleb laensônu temaatiliste

---

98 P.Ariste, Georg Mülleri mitmekeelsusest.-Keel ja Kirjandus 1966, lk.352/353.

99 P.Ariste, Saksa laensônad Heinrich Stahli eesti keeles.- ESA IX, Tallinn 1963.

rühmadena, selgitab sõnade laenamise ning laensõnade keelepruugist kadumise põhjusi ning käsitleb alamsaksa laenude häälikulist kuju. Uurimuse lõpus võrdleb Ariste Mülleril ja Stahlil esinevaid alamsaksa laensõnu; võrdlusest selgub, et neil autoreil on rea ühiste laenude kõrval laensõnade tarvitamises ka erinevusi.

Stahli keeles leiduvate saksa laensõnade fikseerimisega on Ariste toonud täiendavaid andmeid 17.sajandil kasutusel olnud alamsaksa laenude kohta. Märkimata on siiski jäänud mõned tõenäolised alamsaksa laensõnad Stahli eesti keeles (arstima, kahrman, louwend jt.).

Alamsaksa laensõnu leiab Ariste ka kolmanda 17.sajandi autori J.W. Boecleri eesti keelest (larm, sammet, tund, tust jt.).[100] Eesti kirjakeele ajaloo seisukohast on Boecleri laulude kogumik väärtuslik, 17.sajandi alamsaksa laensõnade uurimiseks ei anna see aga midagi olulist uut.

P.Ariste on arvukates kirjutistes ja uurimustes käsitlenud eesti keeles avalduvat alamsaksa mõju ning eesti keele alamsaksa laensõnu. Autor on kindlaks teinud rea seni käsitlemata laensõnade alamsaksa algupära. Suuri teeneid on Aristel vanemas eesti kirjakeeles esinevate alamsaksa laenude kindlakstegemisel ning alamsaksa ja rootsi laensõnade vahekorra selgitamisel.

A.Saareste ja P.Ariste ulatuslike uurimuste kõrval tuleb märkida veel E.Kobolti ja A.Viirese töid, milles

---

100 P.Ariste, J.W.Boecleri eestikeelsed laulud 1678.aastast.- Keel ja Kirjandus 1958.

käsitletakse teatud tööalade terminoloogias kasutatavaid alamsaksa laensõnu.

E.Kobolt vaatleb peamiselt puusepatöö-ja ehitusalaseid alam-ja ülemsaksa laene[101] ning märgib, et Baltikumis asunud sakslaste üleminek alamsaksa keelelt ülemsaksa keelele on põhjustanud saksa laensõnade häälikulist ja tähenduslikku kirevust eesti keeles.[102]

Kobolt tunneb samuti huvi 16.sajandi eestikeelsete tekstide ortograafilise külje vastu ning leiab alamsaksa ortograafia iseloomulikke jooni ka vanimates säilinud eestikeelsetes kirjamälestistes.[103]

E.Kobolt on esimesena vaadelnud teatud tööala terminoloogias kasutatavaid alam-ja ülemsaksa laensõnu ning tõestanud rea puusepatöö- ja ehitusalaste oskussõnade alamsaksa algupära.

A.Viires käsitleb püttsepise terminoloogias kasutatavaid alamsaksa laensõnu.[104] Autori poolt alamsaksa laenuks peetud sõna tündri [sepp] puhul võib siiski arvesse tulla

---

101 Vrd.E.Kobolt, Saksa laensõnu eesti käsitööliskeeles. Eesti viplati etümoloogia.- Eesti Keel 1931; E.Kobolt, Produktiivne saksa laensõna eesti keeles. Eesti roovi ja selle tuletiste etümoloogia ja semasioloogia.- Eesti Keel 1932; E.Kobolt, Saksa laensõnu eesti puusepakeeles.Ettekanne Akad. Emakeele Seltsi koosolekul 20.nov.1932. - Eesti Keel 1933 (Akad. Emakeele Seltsi koosolekuteated);E.Kobolt, Eesti käsitööliskeele etümoloogilisest struktuurist. Sae ja hoovli nimetused. - Eesti Keel 1935.

102 E.Kobolt, Produktiivne saksa laensõna eesti keeles. Eesti roovi ja selle tuletiste etümoloogia ja semasioloogia. - Eesti Keel 1932, lk.97.

103 E.Kobolt, Alasaksa-aegsete eestikeelsete tekstide ortograafiast.- Eesti Keel 1929.

104 A.Viires, Eesti püttsepise terminoloogiast.- ESA II, Tallinn 1956.

ka lähtumine rootsi keelest.[105]

Eesti keeles esinevatel alam-ja ülemsaksa laensõnadel on peatunud veel J.Mägiste, O.Masing, O.Loorits, J.Aavik, A.Kask jt.

O.Masing vaatleb alamsaksa elemente balti-saksa keeles, nimetades ühtlasi ka mõningaid eesti keeles esinevaid alamsaksa laensõnu. Esitatud näidetest- kaus,pulk,tower- on alamsaksa algupära ainult viimane, kuna kauss on läti laen, pulk aga genuiinne sõna.[106]

J.Mägiste juhib tähelepanu sõnade laat[107], hellyn 'püha'[108] ja puuk[109] alamsaksa algupärale; tõenäolisteks alamsaksa laenudeks peab ta sõnu (h)ork-vork[110] ja pruut[111], saksa laenuks eesliidet umb-(sõnades umbrohi, umbusklik).[112] Mägiste on avaldanud rohkesti suure tähtsusega uurimusi eesti keele kohta, alamsaksa laensõnade alal ta aga midagi olulist uut lisanud pole.

---

105 Vrd.P.Ariste,Svenska lånord från svensktiden i estniska språket.- Svio-Estonica.Akadeemilise Rootsi-Eesti Seltsi Aastaraamat 1936, Tartu 1936, lk.195 ja 200.

106 O.Masing,Niederdeutsche Elemente in der Umgangssprache der baltischen Deutschen.- Abhandlungen des Herder-Instituts zu Riga, Bd.II nr.4, Riga 1926, lk.20.

107 J. M[ä]g[iste], Etümoloogilisi märkmeid.-Eesti Keel 1929, lk.11.

108 J.Mägiste,Vanim eestikeelne trükkteos aastast 1535.- Eesti Kirjandus 1930, lk.487.

109 J.Mägiste,Näiteid ŋkk>kk, mpp>pp häälikuarengust.- Eesti Keel 1934, lk.177.

110 J.Mägiste, Suomalais-virolaisia sanavertailuja.-Virittäjä 1959, lk.323.

111 J.Mägiste (arvustus) R.E.Niryi,Synonyymitutkimuksia sukilaisnimiston alalta.- Virittäjä 1953, lk.134.

112 J.Mägiste, Etümologiseerimiskatseid.-Eesti Keel 1924. lk.86.

O.Looritsa järgi pärinevad alamsaksa keelest mukk ja mastlid 'leetrid', kuna määrkass (vrd.kasks merkatte) on arvatavasti läbi läti "värava" tulnud.[113]

J.Aavik[114] märgib, et 13.sajandist alates on eesti keelde laenatud üle tuhande alamsaksa ja saksa laensõna, mis oma enamikus tähistavad kultuuriesemeid ning -nähtusi. Kahjuks ei ütle ta, millised esitatud näitesõnadest pärinevad alam-, millised ülemsaksa keelest. Aaviku peaeesmärgiks oli koostada eesti keele grammatika, laensõnu on ta käsitlenud vaid lühidalt.

A.Kask vaatleb laensõnu seoses eesti keele arenemisega. Ta ütleb, et eestlased on sakslastelt laenanud suurel määral kiriku-ja mõisaterminoloogiat, samuti sõnu käsitöö, elamusisustuse, riietuse, liiklemise, arstimise jne. alalt.[115] Esitatud näitesõnadest pärineb enamik alamsaksa keelest. A.Kask lisab, et alamsaksa laensõnu on eesti keelde tulnud alates 13.sajandist.[116]

A.Tamme refereerivas kirjutises loetletakse peamiselt vanemaid laene soome ja eesti keeles; mõne sõna puhul on antud ka selle võimalik alamsaksa algupära (karske, rõigas, seep, sikk, vokk jt.).[117] Uusi etümoloogiaid Tamm ei esita.

---

113 O.Loorits, Mõningad läti laensõnad eestis.-Eesti Keel 1929, lk.187.

114 J.Aavik, Eesti õigekeelsuse õpik ja grammatika, Tartu 1936, lk.384/385.

115 A.Kask, Lühike ülevaade eesti keelest ja selle arenemisest, Tallinn 1949, lk.12/13.

116 Vrd.Eesti NSV ajalugu I köide.Kõige vanemast ajast XIX sajandi 50-ndate aastateni.Toimetanud A.Vassar,Tallinn 1955, lk.368.

117 A.Tamm, Indo-euroopa vanemad laenud eesti keeles ja tähtsamad soome keeles, Tartu 1931.

Alamsaksa laenudeks on peetud sõnu tooke [mees][118], vaak ' Raum der Scheune, wo das Getreide aufgehängt wird '[119], pull ja ruun[120], liik ~ liigud[121], linnunimetusi toompapp, tuvi jt.[122] ja matt 'mahumõõt '.[123] Alamsaksa keele vahendusel on eesti keelde laenatud ka prantsuse keelest pärinev sufiks -er.[124]

L.Otsmaa[125] käsitleb ajaloolisi sündmusi, mis alamsaksa keele Baltimaile tõid ning püüab selgitada alamsaksa keele väljasuremise põhjusi Baltikumis.

Soome keeleteadlastest on mõnede eesti keele alamsaksa laensõnade algupära selgitamud K.Vilkuna, L.Posti, R.E.Nirvi ja E.Itkonen.

Vilkuna[126] järgi on eesti keele sõnad lūr ja prūl

---

118 E.Laugaste, Tookemees ja tükimees.-Eesti Keel 1936, lk. 114.

119 V.Raud, Eesti vaak-sõna etümoloogiast.-Eesti Keel 1940, lk. 193/194.
A.Saareste seob vaak-sõna rühmaga vaja, vaag, vajaka (vrd. A.Saareste, Sõnaseletusi 2.-Eesti Kirjandus 1940), kuna H.Ojansuu peab sõna võimalikuks läti laenuks (vrd. H.Ojansuu, Lisiä suomalais-balttilaisiin kosketuksiin. - Suomi IV 20, Helsinki 1927, lk. 39/40).

120 P.Palmeos, Eesti koduloomade nimedest. - ESA I, Tallinn 1955, lk. 99.

121 I.Talve, Muutamista kauppatavoista. -Virittäjä 1959, lk. 170.

122 M.Mäger, Linnunimetused ja rahvaetümoloogia. - ESA VIII, Tallinn 1962, lk. 72; M.Mäger, Eesti linnunimetused, Tallinn 1967, lk. 89.

123 H.Vihma, Ühest käändsõnaliste homonüümide rühmast tänapäeva eesti kirjakeeles. - ESA XI, Tallinn 1965, lk. 60/61.

124 T.Kõiv, Sufiksi -er levikuteedest. - Keel ja Kirjandus 1964, lk. 357.

125 L.Otsmaa, Alamsaksa keelest Baltimail XIII-XVI sajandil. - Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised, v.149, Tartu 1964.

126 K.Vilkuna, Finsk lura. - Virittäjä 1934, lk. 233.

mõlemad tähenduses ' Brauer ') lähtunud alamsaksakeelsest bruer; Posti[127] peab sõna moon alamsaksa laenuks nii eesti kui ka liivi keeles. Alamsaksa keelest pärinevad Nirvi järgi lahtine, kink (kinkima), pink ja trīvis-trikk.[128] Itkonen peab alamsaksa laenudeks sõnu lapp ja lappima, Virtaranta sõna tiik.[129]

Lõpuks tuleb nimetada veel kahte teost, millel on eesti keele alamsaksa laensõnade kindlakstegemisel oluline tähtsus - J.Schwersi uurimust saksa ja alamsaksa laensõnadest läti keeles[130] ning Y.H.Toivoneni soome keele etümoloogilist sõnaraamatut.[131]

Kuigi Schwers käsitleb läti keeles esinevaid alamsaksa laene, on ta uurimus kasutatav ka eesti keeles leiduvate alamsaksa laensõnade kindlakstegemiseks, sest nimetatud laenud on nii läti kui ka eesti keelde tulnud ligikaudu samal ajavahemikul ja samades ajaloolistes tingimustes.

Toivonen vastleb koos soome sõna etümoloogiaga enamasti ka vastavat eesti sõna. Toivonen peab eesti keeles

---

127 L.Posti, Etymologische Beobachtungen. - FUF XXVII, Helsinki 1941, lk. 231.

128 R.E.Nirvi, Sanankielloista. - Virittäjä 1944, lk. 100; R.E.Nirvi, Ruotsista liikaa ja riikaa merkitsevien sanojen käyttötavoista. - Virittäjä 1950, lk. 418.

129 E.Itkonen, Lappalaisten esihistoriaa valvaisevia sanoja. - Virittäjä 1946, lk. 404; P.Virtaranta, Näytteitä Inkerin murteista. - Virittäjä 1953, lk. 394.

130 J.Schwers, Sprachlich-kulturhistorische Untersuchungen vornehmlich über den deutschen Einfluß im Lettischen. - Veröffentlichungen des Slavischen Instituts an der Friedrich-Wilhelms-Universität Berlin, Bd. 13, Leipzig 1936.

131 Y.H.Toivonen, Suomen kielen etymologinen sanakirja I-III, Helsinki 1955-1962.

alamsaksa laenudeks sõnu amet, höövel, junkur, kapp, kiper, äädikas jt.

Lõpetades ülevaadet eesti keele alamsaksa laensõnu käsitlevast kirjandusest, võib kokkuvõttes öelda järgmist.

Varasemad autorid kõnelevad saksa laenudest eesti keeles alamsaksat ülemsaksast eristamata; alamsaksa laensõnu mainitakse esmakordselt alles 19.sajandil.

Eesti keeles esinevatele saksa laensõnadele on esimestena tähelepanu juhtinud H.Göseken 17.sajandil.A.Thor Helle a.1732 ja A.W.Hupel 19.sajandi algul. Mainitud autorite eesmärgiks polnud sõnade algupära väljaselgitamine, nende tähelepanu köitis vaid mõnede eesti keele sõnade silmapaistev sarnasus vastavate saksa sõnadega.

Esimesed katsed kindlaks määrata eesti keeles esinevate laensõnade etümoloogiat pärinevad 19.sajandist J.H.Rosenplänterilt, kelle ajakirjas (1813-1832) juhitakse esmakordselt tähelepanu ka mõnedele alamsaksa laensõnadele.

19.sajandi keskel püüab E.Ahrens koostada eesti keele etümoloogilist sõnastikku. Veidi hiljem näitab dr.Schulz-Bertram, kuidas alam-ja ülemsaksa laensõnades on toimunud häälikute substitutsioon.

Esimene pikem alamsaksa laensõnu käsitlev kirjutis pärineb H.Ojansuult (a.1906). Ojansuu artiklile järgneb mõne aasta pärast W.Schlüteri ettekanne eesti keeles avalduvast alamsaksa mõjust.

H.Ojansuu kõrval on H.J.Streng ja L.Kettunen kind-

laks teinud arvukate eesti keele laensõnade alamsaksa algupära.

20.sajandi 20-ndatest aastates hakatakse intensiivsemalt alamsaksa laenude uurimisega tegelema ka Eesti alal. A.Saareste mainib arvukates artiklites ja pikemates uurimustes muude laenude kõrval ka alamsaksa laensõnu, püüdes ühtlasi määrata laenude relatiivset vanust. P.Ariste vaatleb oma ulatuslikes uurimustes alamsaksa mõju eesti keeles, peatub rootsi ja alamsaksa laenude vahekorral ning käsitleb vanimas eesti kirjakeeles esinevaid alam-ja ülemsaksa laensõnu. A.Saareste ja P.Ariste kõrval nimetab eesti keeles esinevaid alamsaksa laensõnu veel A.Kask; puu - sepatöö-ja ehitusalases terminoloogias kasutatavaid alamsaksa laene käsitleb E.Kobolt, püttsepise terminoloogias esinevaid alamsaksa laene vaatleb A.Viires. Üksikute laensõnade alamsaksa algupära mainivad J.Mägiste, O.Loorits jt.

II. Häälikuline ülevaade

Seda, missugused on saksa ja alamsaksa häälikute reeglipärased vasted eesti keelde laenatud sõnades, on vaadeldud juba 19.sajandil (E.Ahrens, dr.Schulz-Bertram ja mõningal määral V.Thomsen). Üksikasjalisemalt on seda probleemi alamsaksa laensõnade puhul käsitletud käesoleval sajandil (H.Ojansuu, W.Schlüter ja P.Ariste).

Eespool mainitud autorite uurimuste ning 16.ja 17. sajandi eesti keeles leiduvate alamsaksa laensõnade põhjal esitatakse järgnevas osas lühike ülevaade alamsaksa häälikute vastetest eesti keele alamsaksa laensõnades.

Alamsaksa laenud pärinevad meil peamiselt balti-alamsaksa kõnekeelest, mistõttu neis peegelduvad mitmed kohalikud erijooned.[132] Vanimas eesti kirjakeeles esinevate alamsaksa laensõnade hulgas leidub selliseid, mis häälikuliselt ei ole ühendatavad keskalamsaksa sõnastikes fikseeritud vormidega. Need laensõnad on tõenäoliselt lähtunud balti-alamsaksa keeles kasutusel olnud mitmesugustest murrakulistest kujudest, sest eri aegadel Baltimaile asunud alamsaksa kolonistid pärinesid eri kohtadest ja neil võisid olla erisugused keelelised traditsioonid.[133]

---

[132] Vrd. P.Ariste, Saksa laensõnad Heinrich Stahli eesti keeles.- ESA IX, Tallinn 1963, lk.114.

[133] Vrd. P.Ariste, Georg Mülleri saksa laensõnad.- ACUT B XLVI 1, Tartu 1940, lk.48.

I, 16.ja 17. sajandi keskalamsaksa [134] ja eesti ortograafiast

Alates 14.sajandi II poolest võib kõnelda ühisest alamsaksa kirjakeelest, mida kasutati suhtlemisvahendina Põhja-Saksamaal, Läänemeremaades ja Põhjamere rannikul kuni Flandriani. Nimetatud kirjakeele aluseks oli peamiselt Lüübeki keeleuusus; kuigi suhtlemisel püüti hoiduda kohalikest erijoontest, esineb alamsaksa tekstides ka lokaalsel keeletraditsioonil põhinevaid vorme.[135]

16.ja 17.sajandi eesti ortograafiale on mõju avaldanud Balti alamsaksa keele erijooned.

1. V o k a a l i d

Alamsaksa keeles esinevad vokaalid a,e,i,o,u- ja a,o,u metafoonilised kujud-lühikeste ja pikkade häälikutena.

Kirjas kasutati lühikeste vokaalide märkimiseks järgmisi tähti: ă-d märgiti tähega a, ĕ-d tähega e, ĭ-d tähtedega i,j,y, ŏ-d tähtedega o(u,ů) ja ŭ-d tähtedega u,ů,v,w,ŵ [136], vrd.

asks anker, asks rente, asks Zipolle,asks pot, asks lust, asks vnd.

---

[134] Edaspidi on lihtsuse mõttes keskalamsaksa keele asemel kasutatud terminit " alamsaksa keel".

[135] Vrd. H.J.Gernetz, Niederdeutsch-gestern und heute.Beiträge zur Sprachsituation in den nördlichen Bezirken der Deutschen Demokratischen Republik in Geschichte und Gegenwort.- Wissenschaftliche Taschenbücher, Bd.15, Berlin 1964, lk.49; A.Lasch, Mittelniederdeutsche Grammatik,Halle 1914,lk.6.

[136] A.Lasch, op.cit., lk.58,71,84/85, 91-93 ja 104.

Pikki vokaale märgiti järgnevalt[137]:

ā-d tähtedega a,ā,â,ae, vrd.

asks schale, asks hāne, asks pâr;

ē-d tähtedega e,ē,ê,ee (ę̄) (osalt ka ei,ej) vrd.

asks kede,asks brēseken,asks bête,asks Preeſterdom,

asks lę̄ſen, asks tein;

ī-d tähtedega i,ī,î,ie,ii,ij,y, vrd.

asks pipe, asks spīsekamer, asks rîm,asks Snör-

liefken, asks Rubyn;

ō-d tähtedega o,ō,ô,oe,oh,oo,ou (osalt ka ȳ,ǭ,oi,u,ů,ȳ),

vrd.

asks bode, asks prōve, asks bôm, asks Boek,

asks drohm, asks Boos-haken;

ū-d tähtedega u,ū,û, vrd.

asks kruke, asks brūwer, asks hûs.

Vokaale lahtises rõhulises silbis peeti alamsaksa keeles pikaks.[138]

16.ja 17.sajandi eesti kirjakeeles esinevad vokaalid a,e,i,o,u-ja a,o,u metafoonilised kujud-lühikeste ja pikkade häälikutena.

Lühikesi vokaale ă,ĕ,ĭ,ŏ,ŭ märgiti eesti vanimas kirjakeeles tähtedega a,e (osalt ä),i (osalt y),o,u, vrd.

---

137 A.Lasch, op.cit., lk.58/59, 71-73,77,84/85, 94/95 ja 104/105.

138 Vrd.H.Grimme, Plattdeutsche Mundarten,Leipzig 1910, lk.28.

e altar, e kaffel, e keller, e perſonit ~ pärsonideſt, e kipper, e reisima ~ reysyma, e pormeſter 'linnapea', e rot(t), e lunti 'tôrvik', e puck 'sokk'.

Pikki vokaale märgiti järgnevalt:

ā-d tähtedega a,aa,â, ae, ah, vrd.

e klaſi~klaes, e ladick, e kaack, e naaber, e kâlma, e pâr, e haen, e kahrman 'voorimees', e krahpima;

ē-d tähtedega e, ee, eh (osalt ä, äe), vrd.

e herinck, e mederit 'meedealane', e leer~läer, e peegel, e kehd(i)~kädi 'kee', e rehde;

ī-d tähtedega i,î,ie,ih,ii,ij,ijh,ij, vrd.

e kriwel 'kirjutaja' e vige[puh] , e krîte, e pîler, e riem~rijhmi, e kihgke 'viiul, e sihd, e miil, e tiin, e pijpkanno, e rijs, e lijhm, e wyrohki;

ō-d tähtedega o,ô, oe, oh, oo (osalt tõenäoliselt ka oi abil), vrd.

e chore 'koor', e orſake 'põhjus', e lôk, e trôſt, e koetspenni ' käsiraha', e woeder, e koht 'koot', e loht ' endisaegne raskusmõõt', e koolmeſter, e loorbeer, e roiwi ' röövi';

ū-d tähtedega u, ue, uh, uu (osalt tõenäoliselt ka ui abil), vrd.

e Juda, e[we]kruſi ' kruus', e kruefe minte 'münt', e luhrima, e pruht, e kuuflahd 'laegas', e puur, e puick 'kratt', e truiw ' truu'.

Metafoonia kasutamises esines Baltimaile asunud kolonisaatorite alamsaksa keeles murrakulisi erinevusi.

Tavaliselt märgiti alamsaksa kirjakeeles ainult ă ja ā metafooniat, kasutades selleks kirjatähte e-d (o salt ka ê-d)[139], vrd.

asks grever, asks swevel, asks mêler.

Häälikute ŏ, ō, ŭ ja ū metafoonia jäeti alamsaksa keeles enamasti märkimata ning kirjatähed o ja u võisid tähistada nii metafooniata kui metafoonilisi häälikuid.[140] Üksikutes tekstides võib siiski kohata ö(ȣ)-d ja ü(u,ui)-d metafooniliste o ja u tähistamiseks, vrd.

asks förstendom, asks körwitz, asks gārkŏ̄ke,
asks büsse, asks Jünger, asks buite, asks bûte.

Eesti vanimas kirjakeeles kasutati metafoonia märkimiseks järgmisi võimalusi:

ă metafooniat märgiti tähtedega e,ä, vrd.
e kerpima 'teritama', e perme, e märk ~ mer(c)k, e märs;

ŏ metafooniat märgiti tähega ö, vrd.
e körſner 'köösner', e kö(ter, e mördel~mördri 'mõrtsukas';

ŭ metafooniat märgiti tähega ü, vrd.
e hüll ' teat.peakate ', e küffel ~ kühwel, e lü(c)hter;

---

139 Vrd. A.Lasch, op.cit., lk.39,48 ja 77.

140 P.Ariste, Saksa laensõnad Heinrich Stahli eesti keeles. - ESA IX, Tallinn 1963, lk.114/115.

ā metafooniat märgiti e,ee,eh,ä, äh,ää abil , vrd.

e herpergi~ härbärrest 'häärber', e keenit 'kään', e eet~ehs 'ääs', e gehrib ' käärima', e kräwel ' surnumatja', e nähri, e ähtik,e wäärt;

ō metafooniat märgiti ö,öe, öh, öö abil, vrd.

e höfel~höwel, e pöning, e köeck, e röewel, e kröhnima, e nöhp, e nöör, e vörmündride;

ū metafooniat märgiti tähtedega ü,üe, üh, üü, vrd.

e müri, e rütel, e rües 'kruus', e mührima, e tührima, e küürima, e rüütlid.

Eesti keele alamsaksa laensõnade põhjal võib oletada, millistes alamsaksa sõnades esinesid metafoonilised häälikud, kuigi alamsaksa sõnaraamatud metafoonilisi kujusid sageli ei fikseeri.

Metafooniata olid tõenäoliselt need alamsaksa vasted, millest on lähtunud eesti keeles esinevad o-lised ja u-lised laensõnad:

e koh(c)k ~ koock- vrd. asks kōke, e poom- vrd. asks bôm, e roowi- vrd.asks rôf, e [tormiwat ~ tormima- vrd.asks stormen, e forck~ worck- vrd. asks vorke;

e kruw - vrd. asks schruve, e luhrima- vrd. asks luren, e (k)nup - vrd. asks knuppe, e ruhm ~ ruum- vrd. asks rûm, e tund- vrd. asks stunde.

Metafooniline o ja u esines tõenäoliselt neis alamsaksa sõnades, millele vastavad eesti keeles ö-lised ja ü-lised laenud.

e höfel~ höfli~ hö(h)wel- vrd.asks hovel,
e köſter - vrd. asks koster, e blömikene~plö-
miken- vrd. asks blomeken, e pöning- vrd.
asks boninge, e tröp 'tilk'- vrd.asks dröpe;
e küffel~kühwel - vrd.asks schuffel,e lücht(e)
~lühhide 'latern'- vrd.asks luchte,
e rü(h)tel~rüütlid- vrd.asks ruter,e tück~tük
- vrd. asks stucke, e füllime 'täitma' -
vrd. asks Vullen.

2. K o n s o n a n d i d

Alamsaksa keeles esinevad konsonandid b,d,g,p,t,k,f,v,s,h (ch), l,r,m,n (ŋ) ja poolvokaalid j ja w.

Kirjas märgiti konsonante järgnevalt [141]:

b-d tähtedega b ja bb, vrd.
asks bode, asks dubbelt, asks Tobak, asks Cherub;

d-d tähtedega d ja dd (osalt- peamiselt varasemates teks-
tides - tähtedega dh, th), vrd.
asks dacht, asks bäder, asks telder,asks ledder;

g-d tähtedega g(gh, j,y, ch; - gg, ggh, gk, cg, cgh, ch,
chg, ck,kh ,kk), vrd.
asks gaffele, asks agat, asks teigel, asks legger;

k-d tähtedega k,c,cg,ch,chk,ck,gk,kh,kk(ck) (häälikuühendit
kw tähtedega qu,qw, häälikuühendit ks sageli tähega
x), vrd.

---

141 Vrd.A.Lasch,op.cit.,lk.129/130,137,140,145/146,148-155, 162-164, 170-172, 175/176, 179, 183 ja 186/187.

asks kâk, asks Colo∫∫er, asks Chaldeer,
asks sucker, asks Onich, asks geck, asks quentîn,
asks qwitansie, asks büxe;

p-d tähtedega p, pp ja ph (peamiselt sõna lõpus, sest sõnaalguline ph oli tavaliselt muutunud f-iks), vrd.
asks pâr, asks sepe, asks appostel(e), asks schimp, asks stôp, asks knapp;

t-d tähtedega t,dt, dth, td, th, tht, tt, tth, vrd.
asks telt, asks The∫∫alonicher, asks Sathan,
asks ketter, asks rhadt, asks Sabbath, asks Butt;

f-i tähtedega v,u(w); võõrsõnades võisid selles funktsioonis esineda sõna algul f ja ph, sõnasiseselt ja sõna lõpus f, ff, ph, vrd.
asks valsch, asks För∫tendom, asks Phari∫eer,
asks swevel, asks tafel ~ taffel, asks Saphir,
asks stôf;

s-i tähtedega s, ∫, c, cz,sch,sh,ss, s,sz,tz,tzc,z, vrd.
asks sage, asks ssumma, asks Zipolle, asks
dôsin, asks Pree∫ter, asks trosse, asks grûs,
asks wis ~ wisse;

h-d tähtedega h (tähistab aspiraati) ja ch(tähistab spiranti), vrd.
asks hāne, asks herink, asks bichten, asks doch,
asks hillich;

l-i tähtedega l ja ll, vrd.
asks lappen, asks malen, asks bulle, asks stôl,
asks Ball;

r-i tähtedega r ja rr, vrd.

asks rose, asks müren, asks narre, asks bûr;

m-i tähtedega m ja mm, vrd.

asks mile, asks kramer, asks Semmel, asks bôm, asks kamm;

n-i tähtedega n ja nn; sõnasiseselt ja sõna lõpus esinevat ŋ - häälikut märgiti tähega n, hääliku ühendit ŋg(ŋk) tähtedega gg, gg(h), nc, ncg(h), nch, nchg, nchk, nck, ng(h), ngk(h), nk(h), vrd.

asks naber, asks schene, asks penni(n)k, asks torn, asks Stann; asks dingen, asks junker~juncher, asks vêrinc, asks schillink;

j-i sõna algul tähega j, sõnasiseselt tähtedega j,g,y, sõna lõpus tähtedega î, îj, y, vrd.

asks junker, asks dreyer~drêger, asks vrî~vrîj, asks ey;

w-d tähega w (osalt u ja v), vrd.

asks wage, asks ewangeliste, asks swanken, asks truwe.

Eesti keeles esinevaid konsonante b,d,g,p,t,k,v,f, s,l,r,m,n (ŋ), j,h märgiti 16.ja 17.sajandi kirjakeeles esinevates alamsaksa laensõnades järgnevalt:

b-d tähtedega b,bb ja p, vrd.

e babyloni[ck, e abt, e sibbolas, e herpergi ä häärber', e cherub;

d-d tähtedega d,dd,dt ja t, vrd.

e drakit 'lohe', e woeder 'vooder', e reddal, e latina, e prophetidt, e prutit 'pruudid';

g-d tähtedega g, gg, gk, k (osalt ck, gh), vrd.
e garköhki ' söögimaja ', e peegel, e aggat'ahhaat',
e papakoij, e wahgk 'kaalud', e wahckima
'kaaluma', e laghbohm 'valdas';

p-d tähtedega p, b, bb ja pp, vrd.
e peetit ~ beeti, e tolbodi ' tolliasutus ',
e kabblan ' kaplan', e knüppikene 'kerge hoop',
e nappi∫t, e nup, e kapp;

t-d tähtedega t, d, dt, th ja tt (häälikuühendit ts tähtedega ts, c, d∫, tz, z), vrd.
e telt ' telk', e deni∫tus, e corinthrit,
e lutteranit'luterlane', e pruhdt, e luuth
'teat.keelpill', e pott; e cireneri∫t 'küreenelane', e saddut∫erid ~ sadduceerit ~ saduzeerid
' saduser', e seld∫i=[mees] ~ selts~seltzi~selzi,
e müts ~mütz;

k-d tähtedega k, c, cc, ch, ck, g, gh, ghk, gk, kk (häälikuühendit kv tähtedega qu, häälikuühendit ks enamasti tähega x) , vrd.
e kaneeli, e cananei∫ck 'kaanani', e chaldeiride
'kaldealane ', e greeck 'kreeklane', e maccabeeri ' makabei', e ligh[mehs]' volinik ',
e chronigke 'kroonika', e plakkati, e geck
'alp, narr', e pughk 'härjapõlvlane', e quintin
'teat. raskusmõõt ', e püx~püxit.

17.sajandi sakslastest autoritele valmistas arvatavasti raskusi eesti keele helitute klusiilide ja poolheliliste

meediate eristamine- mõlemate märkimiseks on kasutatud tähti b ~ p, d ~ t ja g ~ k.

Helilist v-d märgiti tähtedega v,u,vv,w ja ww, vrd.

e wammus, e leutit~levitit~lewiit, e krowima,

e kivvit ~kewwit 'kiivitaja', e kruw ' kruvi';

helitut f-i tähtedega f,ff (sõnasiseselt esineb f(f)-i kõrval osalt (c)hw ja (w)w),ph, sõna algul ka tähega v, vrd.

e för∫tendohm 'vürstiriik, vürstiseisus', e fül-

lime 'täitma', e phili∫trit 'vilist', e kuuflahd

'laegas', e küffel~kühwel, e ehwa~epha 'teat.

teraviljamõõt', e ochwrix~offri~ ohwrid~ owwrit.

Mõnes laensõnas esineb 17.sajandi kirjakeeles kord f, kord ph, v või w (vt. p. 80 ja 83), vrd.

e fal∫chit~val∫ch ~wal∫ch ' võlts, vale ',

e phari∫eeri ~ wari∫eeri'variser', e figi [puh] ~

vige [puh]~wihgi [puh] ' viigipuu'.

s-i märgiti tähtedega s, ∫ , sch, ss, ∫s, ∫∫, ß , ∫z, z, vrd.

e sîde ' siid', e schmaragdi [kiwwi] , e paawsti,

e to∫∫ina ' tosin', e paßuna ' pasun', e pezlick

' sobiv', e orden∫s' ordu ', e karuß 'koger' e püß

'püss', e merka∫z 'märkama;

l-i tähtedega l ja ll, vrd.

e lapp, e kâlma, e [erra]pilletama ' raiskama;

l&iali puistama', e pruul, e hüll ' teat. pea-

kate';

r-i tähtedega r ja rr, vrd.

e rijs, e kaarman, e karruhs 'koger', e keer käärid', e narr;

m-i tähtedega m ja mm(m̄), vrd.

e maalima, e kramer 'väikekaupmees', e mammon, e kam̄ereride 'kammerhärra', e lihm, e kamm;

n-i tähtedega n ja nn(n̄); sõnasiseselt ja sõna lõpus esinevat häälikuühendit ŋg(ŋk) tähtedega ng, nck, ngg, ngk, nk ja märgi ~ + g abil, vrd.

e neer, e kör∫ner, e pannine 'patune', e kaarmān̄e 'voorimees', e kühn, e pann ; e engel 'ingel', e kincker ' joogivalaja', e wanggithornis, e penningkit, e killing, e heerinck, e wangk, e erzẽglide 'peaingel';

j-i tähtedega j ja y, vrd.

e jachtima, e treijer, e eja~eya;

h-d tähtedega h, ch ja hh, vrd.

e haak, e gehorsam ' kuulekas', e lachter 'lihunik', e jachtima~jahhima, e toch 'ometi, siiski'.

Keskalamsaksa perioodil (1150- 1600) levib kirjakeeles kaksikkonsonantide kasutamine eelneva vokaali lühiduse tähistamiseks.[142]

Ka 16.ja 17. sajandi eesti kirjakeeles ei tähista kaksikkonsonandid üksnes geminaate, vaid samuti eelneva vokaali lühidust, vrd.

e knüppikene ~ nippiken 'kerge hoop', e reddel ~ reddel, e sibbolas~ ∫ibbul.

142 A.Lasch, op. cit., lk.135.

II. Vokaalid

1. V o k a a l i d r ô h u l i s e s s i l b i s

a. Lühikesed vokaalid

ă

1. Alamsaksa lühikesele a-le vastab laensônades enamasti eesti lühike a:

e an(c)ker <asks anker, e kaffel ' hark' <asks gaffele, e black ~plak ' tint' <asks blak.

2. Ühendis ald, alt muutus alamsaksa lühike a tavaliselt häälikuks o, seega ald, alt >old, olt. Nimetatud muutus ei hôlmanud aga kôiki alamsaksa murdeid, samuti ei toimunud see üheaegselt kôigis murretes.[143]

17.sajandi alamsaksa laensônade hulgas leidub näide nii selle kohta, kus ă on ühendis ald, alt säilinud, kui ka selle kohta, kus ă on nimetatud ühendis ŏ-ks muutunud:

e altar <asks altar, e oldermañy <asks olderman.

Tavaliselt esindab ă püsimine vanemat, ŏ ilmumine aga nooremat olukorda. See kehtib ka laensônade altar ja oldermañy suhtes, sest ristiusu levimisega seotud altar on eesti keeles vanem laensôna kui oldermañy, mis peegeldab käsitööliste tsunfti sisekorda ning kuulub hilisemasse ajajärku.

Eesti alal vôis esineda nii a-lisi kui ka o-lisi paralleelkujusid, kusjuures a mitte alati ei viita vanemale olukorrale, vaid vôib sôltuda eri aegadel ja eri kohtadest Baltikumi sisserännanud kolonistide erisugustest keelelistest

---

143 Vrd. A.Lasch, op.cit., lk.67/68.

traditsioonidest.[144]

3. Murdeti toimus alamsaksa keeles häälikumuutus er > ar (vt. p. 7).

4. Alamsaksa keeles võis a tekkida lühikesest o-st (vt. p.20).

5. Metafoonilist a-d märgiti alamsaksa keeles tavaliselt kirjatähega e, millele eesti keeles vastab enamasti ä:

e märk < asks merk, e wärki < asks werk.

Alamsaksa keeles tähistas e nii metafoonilist a-d kui ka häälikut e. P.Ariste järgi on eesti keele alamsaksa laensõnad tähtsaks kriteeriumiks selle kohta, kus balti-alamsaksa keeles on hääldatud ä.[145] Nimetatud laenude põhjal tuleb arvata, et r-i ees on alamsaksa e tähistanud metafoonilist a-d:

e märkako < asks merken, e wärki < asks werk.

17.sajandi kirjakeeles esineb siiski juhtumeid, kus alamsaksa laensõnades r-i ees seisab e:

e terlinck 'täring' < asks terlink, e verſſe 'värss' < asks versch(e).

Tänapäeva eesti keeles säilinud laensõnade täring ja värss põhjal võib oletada, et mainitud e ei kajasta hääldust, vaid autori püüdu järgida alamsaksa kirjaviisi.

---

[144] Vrd.P.Ariste, Georg Mülleri saksa laensõnad.- ACUT B XLVI 1, Tartu 1940, lk.41.

[145] Vrd.P.Ariste,Saksa laensõnad Heinrich Stahli eesti keeles.- ESA IX, Tallinn 1963, lk.115.

ĕ

6. Alamsaksa lühikesele e-le vastab laensõnades enamasti lühike e:

e keller < asks keller, e penninck ~ penning < asks penni(n)k, e reddal ~ reddel < asks ledder.

7. Alamsaksa keele läänepoolseis murdeis toimus häälikumuutus er > ar :

asks versch > asks varsch 'värske', asks werk > asks wark 'värk',

mis on jälgi jätnud ka 17.sajandi eesti keele alamsaksa laensõnadesse. Tõenäoliselt läänepoolselt alamsaksa keelealalt pärinevate kolonistide mõjul võib laensõnade hulgas e(ä)-liste vormide kõrval leida ka a-lisi paralleelkujusid[146]:

e larm ja e lermi < asks allarm, allerm,
e marterer ja e mertlerit 'märter' < asks mart-, mertelere, e parm ja e perme 'pärm' < asks barm, berm.

8. Kinnises silbis esinev alamsaksa lühike e võib laensõnades anda lühikese i.

a) Alamsaksa keeles toimus häälikumuutus e > i l-ühendi (l+spirant) ees, vrd.

asks helge > asks hilge.[147]

Nimetatud häälikumuutus kajastub ka laensõnades.16. ja 17.sajandi eesti kirjakeeles esinevad vormid hellyn (WK) hillisse (Awerb) ja illitinck (Gös Man) on lähtunud vasta-

---

146 P.Ariste, Saksa laensõnad Heinrich Stahli eesti keeles.- ESA IX, Tallinn 1963, lk.115.

147 A.Lasch, op.cit.,lk.86.

valt kas e-listest või i-listest alamsaksa vastetest.

b) Alamsaksa lühike e muutus lühikeseks i-ks ka nasaalühendite ees, vrd.

asks twentich > asks twintich.[148]

17.sajandi eesti kirjakeeles esinev laensõna quintin ' teat. raskusmõõt' on lähtunud alamsaksakeelsest kujust, milles e on muutunud i-ks (vrd. asks quentîn, quintîn).

c) Alamsaksa laensõnades võib täheldada häälikumuutust e> i ŋ-nasaali ees, vrd.

e hingit '(ukse)hing' <asks henge(henk),

e engel~ingel < asks engel.

Nimetatud muutus ei toimunud aga ainult laensõnades, see on eesti keelele üldiselt omane (vrd. e king~sm kenkä, e hing ~ sm henki).[149]

H. Stahli saksa laensõnu käsitledes näitab P.Ariste, et laenud häälikuühendiga eŋ~iŋ pakuvad mõningaid kriteeriume eesti keele vokaalide arenemise kronoloogiale. Nii võib Stahlil esinevate vormide englide, kenckin, penck põhjal järeldada, et tollal polnud veel Tallinnas ja selle ümbruses häälikuühend eŋ muutunud ühendiks iŋ.[150]

16.ja 17.sajandi kirjakeeles esineb häälikuühend eŋ~iŋ sõnades ingel, kinkima, pink ja tingima.

---

148 A.Lasch, op.cit., lk.87.

149 L.Kettunen, Eestin kielen äännehistoria. Toinen, uusittu painos, Helsinki 1929, lk.128.

150 P.Ariste, Saksa laensõnad Heinrich Stahli eesti keeles.- ESA IX, Tallinn 1963, lk.116.

16.sajandi autorid ja enamik 17.sajandi autoreid kasutab kuju engel (vrd.asks engel); i-line kuju ingel esineb kõrvuti e-lise vormiga esmakordselt Gösekenil (a.1660), hiljem (a.1678) ka Boecleril.

Sõna kinkima (vrd.asks schenken) 16.sajandi tekstides ei leidu. 17.saj. algul kasutatakse e-lisi kujusid, näit. ſchencknut (Müll)~ kenckinut (Stahl HuH), millele peagi lisandub i-line kinckſit (Ross). Edasi võib 17.sajandil kohata e-lisi vorme (Stahl Anf, Stahl LSp, Göb), i-lisi vorme (Gutsl Obs, Gös Man, Voorim, WTLR, Vas T, TLR, Pil, KnKR) ja kord e-lisi, kord i-lisi kujusid (HuH 1654, HuH 1673, WLR, HuH 1693).

Sõna pink (vrd. asks benk) 16.sajandi tekstides ei esine; 17.sajandil kasutatakse selles sõnas e-d, näit. benckide (Müll)~ pen(c)k(is) (Ross, Gös Man, Vas T). Stahl kirjutab kord penck(ix), kord pinckix (Stahl HuH, Stahl Anf, Stahl LSp), kuna Hornung (Horn GE) kasutab ainult i-list kuju pink.

Tingima (vrd. asks dingen) esineb kolmel 17.saj. autoril (Ross, Gös Man, Voorim); neist vanim (Ross) kasutab e-list vormi tengnut, mõlemad hilisemad aga i-lisi kujusid tingima~tingetut. Alamsaksa dingen kõrval pidi esinema mõni vanem või murdeline e-line vorm, millest Rossihniuse tengnut on lähtunud.

Sõnade ingel, kinkima, pink ja tingima kasutamise põhjal võib öelda, et 17.sajandil polnud häälikumuutus eŋ>iŋ veel lõplikult toimunud, sest kogu sajandi vältel esineb e-lisi ja i-lisi kujusid.

9. Alamsaksa lühike e võis tekkida lühikesest i-st (vt. p.15).

10. Alamsaksa keeles võis e labialiseeruda ö-ks. Nimetatud häälikumuutust esineb osalt juba 13.sajandil, üldiseks saab see aga alles võrdlemisi hilja.[151]

Seoses e labialiseerumisega esines alamsaksa keeles e-lisi ja ö-lisi paralleelvorme, mis kajastub ka laensõnades.[152]

Tänapäeva eesti keeles kasutatakse kuju renn, 17.sajandi autoritel (Gutsl Obs, Gös Man)esineb aga rönni, mille lähtekujuks on alamsaksakeelne ronne (alamsaksa keeles o metafooniat ei märgitud, vrd. lk.49):

e rönni < asks ronne.

17.sajandil esinenud tölder ~ töller (Gös Man) 'telder' peab samuti olema saadud mõnest murdelisest ö-ks labialiseerunud vormist (alamsaksa sõnastikest leiame kujud telder, teller).

11. Alamsaksa lühikesest labialisseerunud e-st tekkinud ö-le võib laensõnades vastata lühikese õ (17.sajandi kirjakeeles ö):

e wölli 'võll'- vrd. asks welle, e wölw(i)- vrd. asks welve, e wölwima (esineb ka o-line vorm wolwitut) - vrd. asks welven.

---

151 A.Lasch, op.cit., lk.99/100.

152 P.Aristo, Saksa laensõnad Heinrich Stahli eesti keeles.- ESA IX, Tallinn 1963, lk.115.

Alamsaksa sõnastikud esitavad kujud welle ja welven, kuid tõenäoliselt eksisteerisid ka murdelised o(ö)-lised vormid, millest eesti võll, võlv ja võlvima on lähtunud.

Mõnevõrra erandlikud näived olevat laensõnad tolfter 'tosin' ja welboom 'võll', milles peaks samuti esinema ö (labialiseerunud e) -vrd.asks twelfter, twölvter ja asks Will-, Wellen-, Wöll-boom.

Usutavasti tähistab o sõnas tolffter häälikut ö. Alamsaksa eeskujul oleks siis siin jäetud metafoonia märkimata. Laensõna welboom on aga nähtavasti lähtunud labialiseerumata e-ga kujust.

i

12. Alamsaksa lühikesele i-le vastab laensõnades enamasti lühike i:

e kipper < asks schipper, e nicker ~ nitker ' tisler, nikerdaja ' < asks snitker, e wyllt 'vilt' < asks vilt.

13. Labiaali ees või järel seisev i võis alamsaksa keeles murdeti labialiseeruda ü-ks[153]; see häälikumuutus kajastub ka laensõnades, kus kõrvuti labialiseerumata i-liste vormidega esineb labialiseerunud ü-lisi kujusid:

e kruc(e minte 'tcat. taim' ja e müntä - vrd. asks Kruse minte ja asks minte, e knüppikene 'kerge hoop' ja e nippiken- vrd. asks knipken.

---

153 P.Ariste, Georg Mülleri saksa laensõnad.- ACUT B XLVI 1, Tartu 1940, lk.51.

14. Balti-alamsaksa keeles hääldati kreeka y-d tavaliselt i-na[154]; 17. sajandi alamsaksa laensõnades vastab kreeka y-le osalt i :

e cireneri[f]t ~ kireenre 'küreenelane' <asks Kyrener,

osalt ü :

e rüsopras <asks Chrysopras, e tümminat ' tüümian' < asks Thymian.

Sõnas mirr esineb kord i, kord ü:

e mijrrit (Gös Man)~mirra (Gutsl Obs) ~ mirrah (WTLR) ~ mirrhit (Stahl LSp, HuH 1654)~mirrid (Creid)~mirrith (HuH 1693)~ myrrhe (Ross)~ myrrhit (HuH 1673)~ myrrit (Stahl HuH, Gös Man) ~ mürre (Vas T) ~ mürri (KnKR)~ mürriga (VTkk) ~ mürrä (TLR) - vrd. asks mirre.

Tänapäeva eesti keeles esineb kõigis nimetatud sõnades ü.

15. Alamsaksa keeles võis lühikesest i-st areneda lühike e.

a) Lühike i asendus alamsaksa keeles lühikese e-ga r-i ja r-ühendite ees[155]:

asks kerke - vrd. üsks Kirche.

17.sajandi eesti kirjakeeles esineb kaks võimalikku alamsaksa laensõna, milles r-ühendi ees on lühike i - kirn ja zirck(e)l; nimetatud sõnade alamsaksakeelsed vasted on

---

154 P.Ariste, Saksa laensõnad Heinrich Stahli eesti keeles. - ESA IX, Tallinn 1963, lk.116.

155 A.Lasch, op. cit., lk.51.

nade alamsaksakeelsed vasted on kerne, karne (kirne) ja serkel. Kui kirn ja zirck(e)l on alamsaksa laenud, peaksid nad pärinema mõnest murdelisest kujust, kus i pole r-ühendi ees e-ks muutunud. On aga võimalik, et kumbki nimetatud sõnadest ei põlvne alamsaksa keelest: kirn võib olla rootsi, zirck(e)l aga ülemsaksa laen.

b) Alamsaksa i võis e-ks muutuda kaksikkonsonandi ees (î > i > e):

asks vîfte > asks vefte.[156]

Arvatavasti on - vähemalt murdeti- toimunud selline muutus ka alamsaksakeelses sõnas Sticht, millest on lähtunud 17. sajandi eesti kirjakeeles esinev techt [hohn(e)] ' pühakoda'.

16. Alamsaksa lühike i võis tekkida lühikesest e-st (vt. p.8).

ŏ

17. Alamsaksa lühikesele o-le vastab laensõnades enamasti lühike o:

e kloppe < asks kloppen, e mold(i) ~ moll(i) < asks molde, molle, e torm < asks storm, e worſt < asks worst.

18. Alamsaksa keeles esines vahel ühes ja samas sõnas kord o, kord u. Alamsaksa o ja u vaheldumist põhjustas nende asend teatud häälikute või häälikuühendite kõrval.

---

156 A.Lasch, op.cit., lk.51.

Häälikumuutus o>u toimus eriti labiaalide järel[157], vrd. asks buk, bok(-ek-); eesti keeles esinesid vastavalt puck ja [kiza]bockiken.

19. Alamsaksa keeles tekkis lühike o a asemele ühendites ald, alt (vt. p. 2).

20. Balti-alamsaksa keelele oli omane lühikese o muutumine a-ks ɑ ees[158], mis kajastub ka alamsaksa laensõnades:

e ta(c)ht <asks dacht (vrd. üsks Docht).

Gösekenil (Gös Man) leiduv paralleelkuju tocht on laenatud ülemsaksa keelest.

21. Alamsaksa keeles o metafooniat üldiselt ei märgitud. Eesti keele laensõnade põhjal, milles alamsaksa kirjapildi o-le vastab ö, võib oletada, et ka vastavates alamsaksa lähtekujudes esines metafooniline o:

e mördel ~mördri(dte) 'mõrtsukas' < asks morder,

e schörti 'põll, seelik' < asks schorte,

e tölner <asks tolner, e wörpel 'vürfel' <asks worpel.

17.sajandi eesti kirjakeeles võib leida laenusid, kus tarvitatakse kord o, kord ö:

e ko[tlickode ja e kö[tlick 'hinnaline' - vrd. asks kost(e)lik, e [kiza]bockiken ja e [kitze] - böckiken- vrd. asks bok (-ck-).

Sellised paralleelkujud eeldavad, et balti-alamsaksa

---

157 P.Ariste, Saksa laensõnad Heinrich Stahli eesti keeles.- ESA IX , Tallinn 1963 , lk.115.

158 Sealsamas, lk.116.

keeles pidi murdeti esinema nii metafooniaga kui metafooniata vorme (kuigi alamsaksa keele sõnastikud neid ei fikseeri), millest 17.sajandi alamsaksa laensõnad on lähtunud.

22. Alamsaksa metafoonilisele lühikesele o-le (kirjas tavaliselt o) võib laensõnades vastata o[159]:

e körwitzit 'kõrvits' < asks körwitz, e öeli ~ öl(l)i 'õli' < asks olie, oley, ollige jne.

(vrd. ka p.10 ja 11).

ŭ

23. Alamsaksa lühikesele u-le vastab laensõnades tavaliselt lühike u:

e luſt < asks lust, e nunn(e) < asks nunne,

e pull(e) < asks bulle.

24. Lühike u ja o võivad alamsaksa keeles ja alamsaksa laensõnades vahelduda (vt. p. 18).

25. Alamsaksa lühikesele metafoonilisele u-le (kirjas tavaliselt u) vastab laensõnades lühike ü:

e hüll 'teat. peakate' < asks hulle, e küffel ~ kühwel < asks schuffel, e püß ~ püſſi < asks busse.

Mõnest laensõnast esineb 17.sajandil nii u-lisi kui ü-lisi vorme:

e luſtima ja e lüstip -vrd. asks lusten, e furſt ja e fürſt(ide) ~ würſt -vrd. asks vurste.

---

159 Vrd. P. Ariste, Georg Mülleri saksa laensõnad.- ACUT B XLVI 1, Tartu 1940, lk.51; P. Ariste, Saksa laensõnad Heinrich Stahli eesti keeles.- ESA IX, Tallinn 1963, lk.115.

Selliste paralleelvormide alamsaksakeelsed lähtekujud pidid murdeti olema metafoonilised, murdeti ilma metafooniata.

26. Laensõnades võib lühike ü vaheldud* lühikese i-ga (vt. p.13 ja 14).

b. Pikad vokaalid

ā

27. Alamsaksa ā on laensõnades andnud pika a:

e kaack <asks kâk, e paar~pahr <asks pâr,
e raad~rahd <asks rât; e haaki <asks hake,
e kaal <asks schale.

28. Metafoonilist ā-d märgiti alamsaksa keeles tavaliselt kirjatähega e, millele laensõnades vastab enamasti pikk ä:

e keer~kehr 'käärid' <asks schere, e reeck-
ſchoppe ~re(hc)kenſchoppi 'rääskop, aruanne'
<asks rekenschop, e (ſ)wewli(t)~wäwli 'väävel'
<asks swevel, e etti(c)kas~ähtik~ät(t)ikaſt
<asks etik.

Alamsaksa kirjapildi mõjul on 16.ja 17.sajandi alamsaksa laensõnades pikka ä-d märgitud ka tähtedega e, ee,eh. Tänapäeva eesti keeles säilinud laensõnade põhjal saab kindlaks teha, kas sellist e(ee,eh)-d hääldati e-või ä-na.

Eesti keele alamsaksa laensõnad näitavad ühtlasi, et r-i ees tähistas alamsaksa e tavaliselt metafooni-

list a-d[160]:

e gehrib ' käärima' < asks geren, e weerdt ~ we(h)rt ~ wäärt < asks wert.

ē

29. Alamsaksa ē andis laensõnades tavaliselt pika e:

e beeti 'peet' < asks bête, e deni∫tus ~ te(e)ni∫-tus < asks dênst, denęst, e wehrendel ~ werendeil 'veerand' < asks veren-, vêrndêl; e keedi ~ kehd < asks kede, e neer ~ nehro∫t < asks nere, e ∫eep(i) ~ ∫ehp < asks sepe.

30. Alamsaksa pikk e võis labiaali ees labialiseeruda ning muutuda pikaks ö-ks, kuigi kirjakeeles püsis osalt veel kaua e.[161]

Laensõnades võib alamsaksa pikale labialiseerunud e-le vastata ŏ:

e lewit ~ löwi (tänapäeva eesti keeles lõvi) - vrd. asks lewe, lowe.[162]

17. sajandi eesti kirjakeeles leiduva laensõna meewiken(n)e ' tuvi' alamsaksa lähtekujus pidi esinema labialiseerumata e:

e meewiken(n)e - vrd. asks meve (vrd. üsks Möwe).

---

[160] Vrd. P.Ariste, Georg Mülleri saksa laensõnad.-ACUT B XLVI 1, Tartu 1940, lk.51; P.Ariste, Saksa laensõnad Heinrich Stahli eesti keeles.- ESA IX, Tallinn 1963, lk.115.

[161] A.Lasch, op.cit., lk.103

[162] Vrd. P.Ariste, Saksa laensõnad Heinrich Stahli eesti keeles.- ESA IX, Tallinn 1963, lk.115.

ī

31. Alamsaksa pikk i on laensônades andnud pika i:

e lihm ~ lij(h)m(i) < asks lîm, e riem ~ rijhmi < asks rîm, e rijs < asks rîs, e tih(c)ki ~ tijhki < asks dîk; e kri(j)wel ' kirjutaja' < asks schriver, e piip (pipide) ' vile, flôôt ' < asks pipe, e si(h)di ~ sîde < asks side.

ō

32. Alamsaksa ô-le vastab laensônades enamasti pikk o:

e loerber ~ lohrbehr ~ loorbeer < asks lôrbere, e poom < asks bôm, e stole ~ tohli ~ tool < asks stôl; e kohl ~ kool ~ scholi < asks schole, e bôdi ~ poedi ~ poodi < asks bode, e rohs ~ roh⌠e < asks rose.

33. Alamsaksa keeles esines vahel samas sônas kord ō, kord ū. Laensônades andsid need vastavalt pika o vôi u:

e ⌈we⌈⌈i⌉kro⌠i ja e kruh⌠i ~ kruus- vrd. asks krôs, krûs.

34. Alamsaksa metafoonilisele pikele o-le (kirjas tavaliselt o (ō, ô) vastab laensônades pikk ö:

e höfel ~ hö(h)wel < asks hovel, e köeck ~ kö(h)ki köke < asks koke, e ⌈hai⌠o⌉knöpit ~ nöhp < asks knôp, e pöning < asks boninge.

Mônes 17.sajandi alamsaksa laensônas esineb kord pikk o, kord pikk ö:

e kromicken ja e römikenne ' raasuke ' - vrd. asks krome, e loot ' teat. raskusmôôt' ja

e löhd ' kuul '- vrd. asks lode (=lôt), e nôp ja e [hai[o]knöpit ~ nöhp - vrd. asks knôp, e woorköper ja e wörköperi[t ' ülesostja'- vrd. asks vorkoper.

Selliseid paralleelkujusid on põhjustanud alamsaksa keeles murdeti esinevad erinevused metafoonia kasutamises.

35. Alamsaksa metafoonilisele pikale o-le võib laensõnades vastata pikk õ:

e löhri (tänapäeval lôôr) < asks rôr.[163]

36. Alamsaksa keeles võis metafooniline pikk o tekkida labialiseerunud pikast e-st (vt. p.30).

ū

37. Alamsaksa pikale u-le vastab laensõnades enamasti pikk u:

e puur < asks bûr, e ruhm ~ ruum < asks rûm,

e t(h)urima 'kestma ' < asks dûren; e kruhckide < asks kruke, e luhrima 'luurama' < asks luren.

38. Alamsaksa keeles paralleelselt esinevad ō -lised ja ū-lised kujud on andnud vastavaid vorme ka laensõnades (vt. p.33).

39. Alamsaksa metafoonilisele pikale u-le (kirjas tavaliselt u(ū,û) vastab laensõnades pikk ü:

e küürima < asks schuren, e rü(h)tel < asks ruter, e tührima < asks sturen.

Alamsaksa keeles murdeti esinevad erinevused metafoonia kasutamises on põhjustanud ū-lisi ja ǖ-lisi paralleel-

---

[163] Vrd. P.Ariste, Georg Mülleri saksa laensõnad.- ACUT B XLVI 1, Tartu 1940, lk.51.

vorme nii alamsaksa lähtekujudes kui ka laensônades:

e brukima ~pruckip ~prukma ja e prückhma ~ prühckma - vrd. asks bruken, e ruus ja e rües 'kruus, jäme liiv'- vrd. asks grûs, e t(h)urima ja e tührima 'kestma'- vrd.asks dûren.

c. Diftongid

40. Alamsaksa diftongile ei vastab tavaliselt ei ka laensônades:

e kei(j)ſer ~ key ſer < asks keiser.

Murdeti esines alamsaksa keeles ei-lisi ja ē-lisi paralleelkujusid, mis andsid vastavaid kujusid ka laensônades:

e meiſter ja meſter- vrd.asks mester, meister,
e reisima ~reysyma ja e reſida- vrd. asks resen, reisen.

41. Diftong au esineb alamsaksa keeles peamiselt ladina algupära nimedes (Laurens, Mauritz).[164]

16.ja 17.sajandi laensônade hulgas ei leidu sônu, mille alamsaksa lähtekujus oleks esinenud diftong au (pärisnimesid käesolevas töös ei vaadelda).

Alamsaksa diftong au vôis ühte langeda diftongiga ou.

42. Alamsaksa diftong ou (kirjas ka ouw, ow)[165] vôis laensônades anda ôu:

---

164 A.Lasch, op. cit., lk.108 ja 112.

165 Sealsamas, lk.108, 109 ja 111/112.

e lôu[koer](17.saj.kirjakeeles louwo[pennidell], louwwo =[pennidel], löu[koer]) <asks louwe,lauwe, e lôuend (17.saj.kirjakeeles louwend) <asks louwent.

43. Alamsaksa diftongile ou vastab ou laensônas proua:

e proua (17.saj. kirjakeeles prowwa,prawwa) - vrd. asks vrouwe.[166]

44. 16.ja 17.sajandi laenude hulgas ei leidu näiteid, mille alamsaksa lähtekujus oleks esinenud diftong oi(eu).

Laensônas roiwi 'rööv' on oi abil märgitud usutavasti pikka o-d, kuna kujus woicke (Cös Man) 'vokk' esinev i võib olla trükiviga.

45. Lisaks eespool nimetatud diftongidele tekkis keskalamsaksa perioodil diftonge ka vokaalide pikenemise (Zerdehnung) teel. Need diftongid arenesid eri murretes erinevalt, muutudes lõpuks osalt monoftongideks.[167]

2. Vokaalid rõhuta silbis

46. Alamsaksa sõnaalguline rõhuta või kaasrõhuline vokaal (või terve silp) püsis tavaliselt ka laensõnades:

e begerib 'soovima,ihaldama' - vrd. asks begēren, e exempel - vrd.asks exempel, e gehorsam 'kuulekas - vrd. asks gehôrsam.

---

166 Vrd.H.Ojansuu, Über einige niederdeutsche lehnwörter des estnischen.-SUSA XXIII 13,Helsinki 1906,lk.5;L.Kettunen, Eestin kielen äännehistoria. Toinen,uusittu painos, Helsinki 1929, lk.141.

167 A.Lasch, op.cit., lk.108.

47. Alamsaksa sõnaalguline rõhuta või kaasrõhuline vokaal (või terve silp) võis laensõnades mõnel juhul ka kaduda:

e larm ~ lermi 'lärm'- vrd. asks allārm, allarm, allerm jne., e po⌠tel ~ po⌠t(e)lit jne.(esinevad ka vormid apo⌠tel ~ apo⌠tolit jne.) - vrd. asks apostel, appostel(e), e serima 'sihtima' - vrd. asks visêren.

48. Alamsaksa sõnasiseste silpide vokaalid rõhuta või kaasrõhulises asendis võisid - peamiselt kinnistes silpides - anda vastavaid vokaale ka laensõnades:

e lewer⌠tock 'leesputk' < asks Leverstok,
e piperlinne 'piriseja' < asks Pipperling,
e förstendohm(it) 'vürstiriik,vürstiseisus' < asks Förstendom.

Üksikutel juhtudel on alamsaksa lahtisegi sõnasisese silbi rõhuta asendis vokaal andnud vastava vokaali 17. sajandi kirjakeeles esinevates laensõnades, vrd.

e adeler (esinevad ka vormid aadlerit ~adlerit~ adlerri) 'kotkas' <asks adeler, e ingever~ innewer (tänapäeva keelepruugis ingver) <asks ingever.

Hilisemas keelepruugis kadus tavaliselt sõnasisese lahtise silbi vokaal rõhuta asendis (vrd.p.49).

49. Sõnasiseste silpide vokaalid võisid rõhuta asendis kaduda; kadu toimus osalt alamsaksa keeles[168], peamiselt

---

[168] A.Lasch, op.cit., lk.121.

aga sõnade laenamisel eesti keelde.[169]

Enamasti kadusid lahtiste silpide vokaalid, vrd.

e hüchlerit 'silmakirjateener' < asks hucheler,

e köhckler 'veiderdaja' < asks gokeler,göckeler,

e kör∫ner 'köösner' < asks korsener.

Mõnel juhul võisid kaduda ka sõnasiseste kinniste silpide vokaalid või terved sõnasisesed kinnised silbid rõhuta asendis, vrd.

e reeck∫choppe (esinevad ka vormid rehcken∫choppi, reken∫choppi) 'aruanne' < asks rekenschop,

e sehm∫kori (esineb ka seemi∫cher) 'seemisnaha parkija'-vrd.asks semesgerer,e wa∫tlawent ~ wa∫tlawi 'vastlad' < asks vastelâvent,

50.Alamsaksa sõnalõpuliste silpide vokaalid rõhuta või kaasrõhulises asendis võisid vastavaid vokaale anda ka laensõnades.

Tavaliselt andsid alamsaksa vokaalid vastavaid vokaale laensõnade kinnistes sõnalõpulistes silpides (peamiselt sufiksid):

e kund∫chop ~ kund∫(c)koppi 'teade;luuraja' < asks kun(t)-,kon(t)schap,e proc∫terdohm 'preestriamet, preesterlus' < asks Preesterdom,e teen∫tlick ~ tehn∫tlik 'abi-,teenistusvalmis' < asks dênstlik,

e terlinck 'täring' < asks terlink, e wörpel 'vürfel' < asks worpel.

Lahtistes sõnalõpulistes silpides on peamiselt e-ks

---

169 Vrd.L.Kettunen, Eestin kielen äännehistoria.Toinen, uusittu painos, Helsinki 1929, lk.162.

redutseerumata alamsaksa vokaalid andnud vastavaid vokaale ka laensõnades[170]:

e ehwa ~ epha 'teat.teraviljamõõt' < asks Epha,

e manna < asks Manna, e sum̃a (esineb ka summ) 'summa' < asks ssumma.

Üksikutes laensõnades leidub 17.saj.eesti kirjakeeles veel lahtise sõnalõpulise silbi rõhutu e (vrd.p.51):

e pulle (esineb ka pull) < asks bulle, e püſſe (esinevad ka vormid püs, püß, püſſi) < asks büsse,

e roeſe ~ rohſe (esineb ka rohs) < asks rose jt. 51. Rõhuta (või kaasrõhulises) asendis võisid sõnalõpuliste silpide vokaalid laensõnades kaduda.

Eesti keelele omase lõpukao[171] mõjul kadus enamasti lahtise sõnalõpulise silbi rõhutu e:

e arſt < asks arste, e hüll 'teat.peakate' < asks hulle, e kaffel 'hark' < asks gaffele;

Laensõnades võis kaduda kinnise sõnalõpulise silbi vokaal või terve lõpusilp (ka sufiks):

e iſrael(l)itit (esinevad ka vormid iſraelitre, iſraelitrid jne.) 'iisraellane' < asks Israeliter,

e paawsti ~ pawst (esinevad ka vormid paweſt, paweſti) < asks pawest, e pooshaki (tänapäeval pootshaak) < asks Booshaken, e selſide ~ selße ~ selts ~ ſel(t)z (esinevad ka vormid ſelſchoppi, ſelſchoppite) < asks selle-, sel-, seltschop,

e topas (esineb ka topaſerre [kiwwi]) < asks Topaser.

---

170 L.Kettunen, Eestin kielen äännehistoria. Toinen, uusittu painos, Helsinki 1929, lk.171.

171 Sealsamas, lk. 168

III. Konsonandid

1. H e l i t u d k l u s i i l i d

k, p, t

a. Sõna algul

52. Alamsoksa sõnaalgulisele k, p, t -le vastab laensõnades k, p, t :

e kaack < asks kâk, e capittel ~ kapittel < asks kapittel, capittel, e kei(j)ſer ~ key ſer < asks keiser, e chore ~ koor < asks kôr, e korw(i) < asks korf:

e paar ~ pahr < asks pâr, e pij(h)ler ~ piler < asks pilere, e pott < asks pot, put:

e tangi < asks tange, e tover 'toober' < asks tover (tober), e tru(i)w 'truu' < asks trume.

53. Laensõnades võis toimuda substitutsioon sõnaalgulise k , p ja t vahel:

e krumm 'trumm'- vrd. asks trumme, e tropp- vrd. asks prop.[172]

54. Laensõnadega levisid eesti keeles sõnaalgulised konsonantühendid.

Analoogia tõttu hakati sõnaalgulist konsonantühendit murdeti kasutama ka sellistes sõnades, kus algupäraselt esines ainult üks konsonant:

---

[172] Vrd. W.Schlüter, Über die Beeinflussung des Estnischen durch das Deutsche, mit besonderer Berücksichtigung des Niederdeutschen.-SbGEG 1909, Jurjew-Dorpat 1910, lk.24.

e [akna] kraamid ' aknaraamid' < asks rame,
e kruut 'ruut' <asks rute, e trull ' rull'
< asks rolle.[173]

55. Sõnaalguline konsonantühend helitute klusiilidega k, p, t võis laensõnades püsida:

e klenödye ' aare ' < asks klên-, kleinode,
e kloppe <asks kloppen, e kraij(e) ~ kraj(e)
'krae' < asks krage, e kruhckide <asks kruke,
e quintin ' teat. raskusmõõt ' < asks quintîn;
e plaati < asks plate, e pleickima ' pleekima'
< asks blêîken, e prawe[t ' praost' < asks
prawest, e pröwima ' kiusama ' <asks proven;
e trechter ' lehter ' <asks trechter, e trotz
' kiuste ' < asks trotz, e truu ~tru(w) < asks
truwe jt.

56. 17. sajandi kirjakeeles esineb alamsaksa laensõnu, milles sõnaalguline konsonantühend on kaotanud oma esimese koostisosa k, p, t:

e laarima ' klaarima' < asks klaren, e loo[ter
' klooster ' < asks klõster;
e rampi ' teat. sulgemisvahend (näit. uksel)'
< asks krampe, e ringel 'kringel ' <asks kringel;
e leedet ' leetrid ' - vrd. asks blederes;
e ro[[i [pois] ja ros [wancker] (vrd. e tross
' voor') <asks trosse.

---

173 Vrd. L.Kettunen, Eestin kielen äännehistoria. Toinen, uusittu painos, Helsinki 1929, lk.22/23.

Mõne laensõna algul esineb 17.sajandi kirjakeeles kord konsonantühend, kord üksikkonsonant:

e gla∫e ~klaas ~klahs jne. (enamik 17.saj. autoreid) - e laas(i) (Gös Man) ja e klaes~laes (Horn GE) <asks glas, e kram- e ramm (mõlemad Gös Man) ' kriimustus' <asks schramme, e kre∫∫i (Gutsl Obs) - e re∫∫i (Gös Man) ' kress' < asks kerse, e krîte (Gutsl Obs) - e ri(j)hti (Gös Man) <asks krite, e [we∫∫i]kro∫i ~ kruh∫i ~kruus (enamik 17.saj. autoreid) - e ruus (Gös Man) < asks krôs, krûs, e kromicken - e römikenne (mõlemad Gös Man) 'raasuke ' - vrd. asks krome;

e plaa∫ter ~pla(h)∫ter (Müll, Ross, Stahl Anf, Gös Man) - e laa∫ter (Gös Man) <asks plâster, e plumit - e luun (mõlemad Gös Man) ' ploom' <asks plume, e pruhkmi∫∫e (enamik 17.saj. autoreid) - e ruhck(i)minne (Stahl LSp , Gös Man) ' pruukimine ' - vrd. asks bruken;

e trellit - e rellit (mõlemad Gös Man) <asks tral(l)ie, e trep(pe) (Stahl Anf, Vas T) - e reppe ~rep(pi) (Gutsl Obs, Gutsl kk, Gös Man) <asks treppe, e tro(h)∫t ~ troo∫t (enamik 17.saj. autoreid, ka Gös Man) - e roh∫t (Gös Man) <asks trôst, e trumb (Sõd)'trumm' ja e trum(Müll)'truup'- e rumm(e) (Gutsl Obs, Gös Man) ' trumm'ja e rum(m) (Gös Man , Horn GE) ' rattarumm '- vrd. asks trumme jt.

Kõige sagedamini jätab Göseken ära sõnaalguliste konsonantühendite esimese koostisosa. Kuid ka Göseken pole järjekindel- kord kasutab ta sõna algul konsonantühendit (kraapima ~ kra(h)pima, kraſſima ~ krazima, plancki, praadi, treijer jt.), kord mitte (laarima, ramm jt.), kuna mõni laensõna esineb autoril kord sõnaalgulise konsonantühendiga, kord ilma selleta (krellit ~ rellit, kromicken ~ römikenne, plumit ~ luun, trellit ~ rellit jt.).

L.Kettuneni ja A.Saareste järgi hakati sõnaalgulisi konsonantühendeid kl, kr, pl, pr, tr laensõnades kasutama Kesk-ja Ida-Eestis (klaas, kruus, ploom, prillid, trepp). Lääne-, edela-ja lõunapoolsed hõimud aga jätsid sõnaalgulise konsonantühendi esimese komponendi tavaliselt ära ning hääldasid laas, ruus, repp jne.[174]

Tänapäeva eesti keelepruugis kasutatakse laensõnades sõnaalgulisi konsonantühendeid kl, kr, pl, pr, tr.

57. Alamsaksa laensõnad, milles algupäraselt esines sõnaalguline kn, on tänapäeva eesti keeles kaotanud nimetatud konsonantühendi esimese koostisosa. 17.sajandi kirjakeeles võib n-ga algavate vormide kõrval kohata veel kn-lisi paralleelvorme:

e knappiſt (Stahl Anf, Stahl LSp) - e nappiſt (Gös Man) ' napilt'- vrd. asks knapp, e knup (Aab 1694) - e nup (Horn GE) < asks knuppe, e [haiſo] knöpit (Stahl LSp)- e nõhp ~ nõhp

---

174 Vrd. L.Kettunen, Eestin kielen äännehistoria.Toinen, uusittu painos, Helsinki 1929, lk.22/23; A.Saareste, Eesti keel Rootsi-Poola ajal.- Eesti Keele Arhiivi Toimetised nr.18, Tartu 1940, lk.15.

(Stahl Anf, Gös Man) < asks knôp, e knüppikene (Müll) - e nippiken (Gös Man) ' kerge hoop ' < asks knipken.

17. sajandil sônaalgulise konsonantühendiga kn esinenud sôna knuflocki(Gös Man) ' küüslauk' tänapäeva eesti keeles enam ei kasutata.

58. Laensônas psalm 17.sajandi kirjakeeles esinev sônaalguline ps väljendab tôenäoliselt ainult püüdu kinni pidada algupärasest kirjutamisviisist, ega peegelda tegelikku hääldamist. Kônes kasutati arvatavasti salm, sest alamsaksa keeles tavatseti ps-iga algavates sônades (psalter, psalm) sônaalguline p ära jätta ning kasutada rahvapäraseid vorme salter ~ solter ja salm.[175]

b. Sôna keskel

59. Alamsaksa sônasisese k, p, t vasteks on laensônades tavaliselt k, p, t

vokaalide vahel: e gree(c)ki∫che ~ greki∫che 'kreeka' < asks Grekischen, e picker ~ pikkrega ' peeker' < asks bicker, e rackel ~ racker ' timukas; nülgur, prahikoristaja' < asks racker; e kipper < asks schipper, e kloppe < asks kloppen, e peperkohck ' piparkook' < asks peperkoke, e topas ~ topa∫erre [kiwwi] < asks Topaser;

---

175 A.Lasch, op. cit., lk. 148/149.

e ketter 'ketser' < asks ketter, e natürlick 'looduslik, loomulik' <asks natûrlik, e pater- vrd. asks paternoster;

konsonantühendeis: e an(c)ker <asks anker, e junkro 'neitsi' <asks junkvrowe, e mercka(da)~ märkako <asks merken, e nitker 'tisler' <asks snitker; e kaptein <asks Kaptein, e tampima <asks stampen, e wörpel 'vürfel' < asks worpel; e altar <asks altar, e ar∫tit - vrd.asks arsten, e karteer 'teat. mûûtühik vedelikele' <asks quartêr, e kö∫ter <asks koster, e mantel <asks mantel, e trechter 'lehter' <asks trechter.

60. Sônasisesed k(k), p(p) ja t(t) vôisid laensônades vokaalide vahel anda vastavad poolhelilised meediad G, B, D:

e niggolaite (vrd. tänap)Nikola) 'Nikola usulahku kuulujad' <asks Nicolaiten;

e kabbel 'kabel' < asks kapelhûs, e kabbune 'kabun' <asks kappûn,

e sibbolas~ ∫ibbul <asks Zipolle;

e piddali [többine] <asks spittâl, e etti(c)kas ~ ähtik jne.(tänapäeva eesti keeles äädikas) <asks etik.

61. Laensônades vôis toimuda substitutsioon sônasisese k, p ja t vahel:

e pookma 'pookima' < asks poten.[176]

---

[176] Vrd.W.Schlüter, Über die Beeinflussung des Estnischen dursch das Deutsche, mit besonderer Berücksichtigung des Niederdeutschen.- SbGEG 1909, Jurjew-Dorpat 1910, lk.27.

c. Sõna lõpus

62. Alamsaksa sõnalõpulise k, p, t vasteks laensõnades on k, p, t; sõnalõpulise rõhutu e kadumise tõttu laensõnade lõppu sattunud k, p, t jäid püsima:

e kaack <asks kâk, e kock(a) <asks kok; e prick 'kabekivi' <asks bricke, e wock(i) ~ wok <asks wocke;

e [hai[o]]knöpit ~ nõhp <asks knôp,

e toop(i) <asks stôp; e [eep(i) ~ [ehp <asks sepe,

e tap ~ tapp(i) <asks tappe;

e ammet < asks ammet, e pott <asks pot, put;

e krîte ~ ri(j)hti <asks krite, e beeti ~ peetit <asks bête.

63. Alamsaksa laensõnades võis toimuda substitutsioon sõnalõpulise k, p, t vahel (vrd. p. 53 ja 61):

e me[t 'leotis õlle või viina tegemiseks' (hilisemas keelepruugis on juurdunud meski) <asks mesch,

e telt(i) (hilisemas keelepruugis telk) <asks telt.

64. Rõhuta asendis i järel toimus alamsaksa keeles häälikumuutus k > ch:

asks -ik > asks -ich.[177]

Alamsaksa -ik- ja -ich-lõpulised paralleelkujud on andnud vastavalõpulisi laensõnu 17. sajandi eesti kirjakeeles:

e onichi[kiwwi] (Gutsl kk) - e onikki=[kiwi] ~ onik (VTkk) 'oonüks' - vrd. asks Onich, e sardonik (Vas T) 'sardoonüks' - vrd. asks Sardonich.

Tänapäeva eesti keeles esinevad kujud oonüks ja sardoonüks on laenatud tõenäoliselt ülemsaksa keele vahendusel.

---

[177] A. Lasch, op.cit., lk. 176.

2. H e l i l i s e d m e e d i a d

b , d , g

a. Sõna algul

65. Eesti keel ei tunne helilisi meediaid. Laensõnades on alamsaksa sõnaalgulised b, d, g sndnud helitud klusiilid p, t, k:

e pader 'kupulaskja' < asks bäder, e picker ~ pikkrega 'peeker' < asks bicker, e pleickima 'pleekima' < asks blêiken;

e ta(c)ht < asks dacht, e tilli < asks dille,

e to[[ina 'tosin' < asks dossîn;

e kaffel 'hark' < asks gaffele, e kijhge ~ kijhgi 'viiul' < asks gîge, e krijpi [lind] 'greif' < asks grîpe.

17. sajandi eesti kirjakeeles võib kohata b-, d-ja g-ga algavaid sõnu (banni, böckiken, doch, drakit, galileer, günnima jt.), samuti paralleelvorme sõnaalgulise b-, d-, g-ja p-, t-, k-ga (blömikene ~ plömiken, doch ~ toch, günnima ~ künniwat jt.). Need sõnaalgulised b, d, g ei tähista helilisi häälikuid, sellise kirjaviisi põhjuseks on peamiselt sakslastest autorite püüd kinni pidada saksa ortograafiast.

66. 17. sajandi kirjakeeles vastab alamsaksa sõnaalgulisele g-le mõnes laensõnas j:

e jeck (Ross, Gutsl Obs, osalt ka Gös Man, teistel autoritel geck, keck) 'narr, keigar' - vrd. asks geck, e jellama 'haukuma; lärmama' - vrd. asks gellen.

Sõnade jeck ja jellama puhul võib laenuallikana ar-

vesse tulla nii alam- kui ülemsaksa keel.

P.Ariste[178] järgi vastas keskalamsaksa ajal kirjamärgile g heliline ahtushäälik (stimmhafter Spirant).

Eesti keeles esinevate alamsaksa laenude põhjal peab arvama, et alamsaksa g oli lähedane eesti palataalvelaarsele klusiilile. Seega aga peaksid laenud, kus (alam)saksa sõnaalgulisele g-le vastab j nooremad olema ning pärinema ülemsaksa keelest. Tõenäolise laenuallikana tuleb arvesse balti-saksa keel, milles eesvokaalide ees oli g asemel j.

Teisest küljest võis aga g-l 16.-17.sajandil isikuti või muudel tingimustel j-ile lähedane varjund olla (Tallinna kantseleikeeles esines 14.sajandil segiminekuid g ja j-i tarvitamises). Sel juhul võis j alamsaksa keeles asendada g-d ja ka jeck ning jellama võivad olla alamsaksa laenud.

67. Alamsaksa sõnaalgulistele konsonantühenditele bl, br, dr, gl, gr vastavad laensõnades konsonantühendid pl, pr, tr, kl ja kr. Viimased võisid laensõnades säilitada või kaotada oma esimese komponendi (vt. p. 55 ja 56).

b. Sõna keskel

68. Alamsaksa sõnasisesed helilised meediad b, d, g on eesti keelde laenatud sõnades andnud enamasti vastavad poolhelilised meediad B, D, G, mida kirjas märgitakse b(b), d(d) ja g(g)

---

178 Vrd. P.Ariste, Georg Mülleri saksa laensõnad.- ACUT B XLVI 1, Tartu 1940, lk.48/49; P.Ariste, Saksa laensõnad Heinrich Stahli eesti keeles.- ESA IX, Tallinn 1963, lk.117.

Alamsaksa b, d, g andsid laensõnades B, D, G vokaalide vahel: e abbati [emmand]-vrd. asks ab(b)at,

e babyloni[ck 'babüloonia' < asks Babylonische,

e naaber ~ naber ~ nahbrit < asks naber,

e bibel < asks bibel;

e ader ~ adrit 'veresoon' < asks ader(e),

e pader 'kupulaskja' < asks bāder, e wad(d)er < asks wadder, e wo(e)der ~ wohdri ~ wooder < asks võder;

e begerib 'soovima' < asks begēren , e peegel ~ pegel < asks spegel, e teigel 'tellis' < asks teigel;

konsonantühendeis: e klandrit 'koriander'- vrd. asks çalander,

e tangi < asks tange, e tengnut ~ tingima < asks dingen;

e oblatit 'oblaat' < asks oblâte, e oldermañy < asks olderman; e ebre(e)r(it) ~ hebräeri 'heebrealane' < asks Hebreer, e mördel ~ mördri(dte) 'mõrtsukas' < asks morder, e orden[s 'ordu' < asks orden.

69. Alamsaksa sõnasisene b tavaliselt ei säilinud hääliku m kõrval ning toimus häälikumuutus mb > mm (kirjapildis võis mb kauem püsida)[179]:

---

[179] A.Lasch, op.cit., lk.150.

asks ambacht, ambecht - vrd. asks ammet,

asks wambôs (- bois),- bus- vrd. asks wammis.

Eesti keeles esinevad laenud amet ja vammus on lähtunud sellistest alamsaksa vormidest, kus häälikumuutus mb > mm oli juba toimunud.

70. Alamsaksa keeles võis sõnasiseselt häälikute l ja r ning n ja r vahele tekkida d (kuigi see kirjas jäeti sageli märkimata[180]), vrd.

asks kelres > asks keldres.

Tänapäeva eesti keeles esineb alamsaksa laensõnades kelder ja mölder konsonantühend ld. 16. ja 17. sajandi kujud keller ja möller võisid lähtuda mõnest alamsaksa vastest, milles häälikumuutus ll > ld polnud veel toimunud. Teisest küljest võivad keller ja möller olla vaid kirjakeelsed kujud, milles kinni peeti traditsioonilisest alamsaksa kirjaviisist, kuigi ll asemel häälduti ld.

71. Alamsaksa d võis konsonantühendites ld, nd ja rd assimileeruda ning anda ll, nn ja r.[181] Samasugune tendents esineb ka eesti keeles.[182]

a) Alamsaksa ll- ja ld-lised paralleelkujud võisid anda vastavaid paralleelkujusid ka laensõnades:

e mold(i) ~ moll(i) (tänapäeval mold) < asks molde, molle, e tölder ~ töller (tänapäeval telder) - vrd. asks telder, teller.

---

180 A.Lasch, op. cit., lk.168/169.

181 Sealsamas, lk.146 ja 167/168.

182 L.Kettunen, Eestin kielen äännehistoria. Toinen, uusittu painos, Helsinki 1929, lk.68.

b) Sõnasisese nd- ja nn-iga paralleelkujusid 17.sajandi laensõnade hulgas ei leidu.

Alamsaksa nd-le vastab laensõnades enamasti nd:

e wandereb ~ wandrizema ' rändama' < asks wanderen,

e wormunder ~ vö(h)rmünder < asks vormundere.

Laensõnades punnima ja wunnith vastab alamsaksa nd-le nn:

e punnetut ~ punnima ~ punnitut -vrd. asks spunden, e wunnith 'sõim'- vrd. asks wunde.

Võimalik, et nd alamsaksa sõnades spunden ja wunde on vaid kirjakeelne[183], kuid muutus nd > nn võis toimuda ka alles eesti pinnal. Lõpuks võisid kujud punnima ja wunnith lähtuda mõnest alamsaksa murdekujust, milles oli toimunud hääliku muutus nd > nn.

c) Alamsaksa rd-lised ja r-ilised kujud on andnud kas rd-lisi või r-ilisi laensõnu, sõnasisese rd-ja r-iga paralleelkujusid 17.sajandi laensõnade hulgas ei leidu.

e mördel ~ mördri ~ mördridte ' mõrtsukas' < asks mordenere, morder, e orden(s 'ordu' < asks orde, orden;

e wehrendel ~ werendeil ~ werandik ~ werendikkud ' veerand'- vrd. asks veren-, vêrndêl (asks vêrendêl).

d) Laensõnad võisid lähtuda ainult ühest paralleelkujust, kuigi alamsaksa keeles esines nii ld-, nd-, rd-lisi kui ka ll-, nn- ja r-ilisi kujusid:

---

183 A.Lasch, op.cit., lk.146.

e killing 'teat.hôbemünt'- vrd. asks schillink, schildink, e pillama ~ pillotama ~ pilluma jne. - vrd. asks spilden, spillen;

e klandrit 'koriander' - vrd. asks colander, calander, kalanner, klanner;

e wäring 'veering'- vrd. asks vêrdink, vêrinc.

72. Pika vokaali järel ning rôhuta vokaali ees asuv d vôis alamsaksa keeles kaduda:

asks dûdesch 'deutsch' > asks dûsch.[184]

Vokaalidevaheline d on kadunud 17.sajandi kirjakeeles esinevas alamsaksa laensônas reickas 'rôigas' (vrd. asks redich, redik), säilinud sama sôna paralleelkujus reddikas. Vôimalik, et reddikas on lähtunud mônest murdekujust, mida alamsaksa sônaraamatud ei nimeta.

73. Alamsaksa vokaalidevaheline g oli heliline spirant, mis e ja i järel omandas palataalse varjundi.[185] Alamsaksa vokaalidevahelisel g-l vähemalt murdeti esinenud j-line varjund on põhjustanud paralleelkujusid nagu

asks drêger ~ dreyer 'treial', asks spegel ~ speigel 'peegel', asks tegel ~ teigel 'tellis', asks wêgen (weigen) 'kaaluma'.

Eesti alal kôneldud alamsaksa keeles pidi sônasisese g asemel olema j vôi môni selle varjund (kirjas tavaliselt g), nagu nähtub 17.sajandi kirjakeeles leiduvatest

---

184 A.Lasch, op.cit., lk.169.
185 Sealsamas, lk.182.

laenudest[186], vrd.

e kra(i)j ~ kra(i)je 'krae' < asks krage,

e leer 'laager' < asks leger, e nehlken (esineb ka negelken, mis on võib-olla ainult kirjakeelne kuju) 'näälike' < asks negelken,

e saijema 'saagima' < asks sagen.

74. Alamsaksa keeles võis liikvida ja nasaali vahel asetsev sõnasisene g kaduda[187]:

asks borge(r)mêster > asks bormêster.

17. sajandi kirjakeeles esinev laensõna porme∫ter on lähtunud alamsaksa kujust, milles nimetatud muutus oli juba toimunud.

Sõnas orel (vrd. asks orgel) on sõnasisene g kadunud (vrd. p. 153); 17. sajandil esinev kuju orgel on tõenäoliselt ülemsaksa laen (vrd. üsks Orgel).

c. Sõna lõpus

75. Alamsaksa keeles muutusid helilised konsonandid sõna lõpus helituks, kusjuures d andis t ja g tavaliselt ch (alamsaksa heliline b esines peamiselt sõna ja silbi alguL või geminaadina).[188]

Laensõnades vastab alamsaksa sõnalõpulisele t-le t (vt. p. 62), sõnalõpulisele ch-le kas ch või k (vt. p.64).

---

186 P.Ariste, Saksa laensõnad Heinrich Stahli eesti keeles.- ESA IX, Tallinn 1963, lk. 117.

187 A.Lasch, op. cit., lk. 182.

188 Sealsamas, lk. 131, 149, 158 ja 180.

Sõnalõpulist b-d alamsaksa keeles üldiselt ei kasutatud. 17.sajandi kirjakeeles esineb sõnalõpuline b laensõnas keerub, mis on lähtunud alamsaksakeelsest kujust Cherub (sõna on laen ka alamsaksa keeles). Nimetatud b on eesti keeles andnud poolhelilise meedia B (kirjas b):

e cherub 'keerub' < asks Cherub.

76. Laensõnades toimuva sõnalõpulise rõhutu e kadumise tagajärjel võis alamsaksa sõnasisene b sõna lõppu sattuda. Võimaliku näitena võib arvesse tulla kuub. Kui sõna kuub on lähtunud oletatavast alamsaksa kujust *schube, siis võib öelda, et laensõna lõppu sattunud alamsaksa b-le vastab eesti keeles poolheliline meedia B, vrd.

e kuhb ~ kuub < asks *schube.

Alamsaksa sõnaraamatud ei nimeta sõna *schube[189] ja seetõttu on esitatud häälikumuutuse üldine kehtivus küsitav.

77. Laensõna lõppu sattunud alamsaksa sõnasisesele d-le vastab eesti keeles poolheliline meedia D:

e kild 'seltskond, tsunft' < asks gilde,

e sihd ~ siid < asks side.

78. Laensõna lõppu sattunud alamsaksa sõnasisesele g-le peaks eesti keeles vastama j ~ i (vrd. p. 73). Ootuspärane j ~ i esineb 17.sajandil sõnades krae, saag ja osalt ka sõnas viig 'viigi(mari)', vrd.

---

189 Vrd. P. Ariste, Saksa laensõnad Heinrich Stahli eesti keeles.- ESA IX, Tallinn 1963, lk. 94.

e kraij ~ kraj < asks krage, e ⌈ai ~ saij (di ⌈⌈yl-lab.) < asks sage, e wii ⌈puud⌉ ~ wiji = ⌈marja⌉ ~ wiji ⌈puh⌈t⌉ (kuid esinevad ka vormid wigit ~ wijhgi ⌈puh⌉ jne.) < asks vige.

Laensõnas vaag 'kaalud' vastab sõna lõppu sattunud alamsaksa g-le poolheliline meedia G (kirjas gh, gk) :

e wahgk ~ waghkaal - vrd. asks wage.

Kirjapildi sõnalõpulise gk järgi otsustades pidi alamsaksa lähtesõnas esinema velaarse varjundiga g.[190] 79. Alamsaksa heliline geminaat bb andis sõnalõpulise rõhutu e kadumise tõttu laensõna lõppu sattununa helitu p(p) :

e nipp ~ nip 'nibu' < asks snibbe.

Näiteid laensõna lõppu sattunud alamsaksa sõnasiseste geminaatide dd ja gg kohta 17. sajandi laensõnade hulgas ei leidu.

3. S p i r a n d i d

f

a. Sõna algul

80. Alamsaksa sõnaalgulisele helitule spirandile f (kirjas ka ph, v, w) vastab laensõnades 17. sajandil enamasti w, osalt ka f, ph, ja v :

---

[190] Vrd. A. Lasch, op. cit., lk. 182.

e fal[ch ~ wal[(c)k < asks valsch, e phar(a)o (esineb ka warao) < asks Pharao, e figi[puh] ~ vige[puh] ~ wigi [puhd] < asks vige, e wihl(i) < asks vile, e phili[trit ' vilist' < asks Phili[ter.

81. Alamsaksa sõnaalgulised konsonantühendid vl, vr (fl, fr) andsid laensõnades tavaliselt pl-i ja pr-i:

e murdeline pleht (17.saj. vlehhit) < asks vlecht(e) , e plekk (17.saj. [ilma]fleckit) < asks vleck(e) , e ploomi[rasv] (17.saj.loomi) < asks vlome;

e praht (17.saj. frachty) < asks vracht,

e prantslane (17.saj. pranzo[i) - vrd. asks franzõs, e prii (17.saj. frij ~ pri ~ wri) < asks vri, e proua (17.saj. prawwa ~ prowwa) < asks vrouwe, e pruukost (17.saj. wrooko[t) < asks vrokost.

17.sajandil laensõnade algul esinevad konsonantühendid fl ja fr ei kajasta usutavasti häälidust, vaid autori püüdu järgida alamsaksa kirjaviisi.

82. Mõnel juhul on alamsaksa sõnaalgulised konsonantühendid vl(fl) ja vr(fr) kaotanud laensõnades oma esimese komponendi:

e lass 'lähker' (17.saj. la[(c)k(i) ~ wla[k) < asks vlasche, e loor (17.saj. wlohr ~ wloor) < asks flõr;

e reede ~ re(h)de < asks fredag.

17.sajandi kirjakeeles esinev loomi (Gös Man) < asks vlome on seletatav eesti läänepoolsetele murretele omase tendentsiga ära jätta sõnaalgulise konsonantühendi esimene komponent (vrd.p. 56). Tänapäeva eesti keeles kasutatakse ploomi [rasv].

b. Sõna keskel

83. Sõnasisene alamsaksa f(ff,ph) andis laensõnades tavaliselt hv (kirjas (c)hw, ff, ph, osalt ka w ja ww):

e ehwa ~ epha 'teat.teraviljamõõt' < asks Epha, e kaffer 'ülevaataja, majapidaja' < asks schaffer, e ochwrix ~ offri ~ ohwrid ~ owwrit < asks offer, e prohweht ~ prophet ~ proweeti < asks prophet.

84. Alamsaksa keeles esines tõenäoliselt sõnasisese ff-i ja pp-ga paralleelkujusid (kuigi sõnaraamatud neid sageli ei nimeta), millest on lähtunud 17.sajandi kirjakeeles leiduvad ff((c)hw, ph, w)-lised ja pp-lised laensõnad:

e ochwrix ~ offri ~ ohwrid ~ owwrit - e opper - vrd. asks offer, opper;

e sahwir ~ saphir(i) ~ sawir - e sappir -vrd. asks Saphir, e sahwran - e sappran- vrd. asks safferân, e towli [puh]- e tuppli [puh] 'kork, korgitamme kaar'- vrd. asks pantufelen,- toffelen ja asks tuffel.

Tänapäeva eesti keeles kasutatakse nimetatud sõnades

hv- d (ohver, tuhvel) või f-i (safiir, safran).

85. Lühikese- enamasti palataalse - vokaali järel toimus alamsaksa keeles häälikumuutus ft > cht:

asks ifte > asks ichte.[191]

Muutus ft > cht on toimunud ka alamsaksa sõnas Sticht, (vrd. üsks Stift), millest on lähtunud laensõna techt [hohn(e)] :

e techt [hohn(e)] ' pühakoda ' < asks Sticht.

c. Sõna lõpus

86. Sõnalõpuline alamsaksa f(ff, ph) andis laensõnades tavaliselt helilise v (17.sajandi kirjakeeles w):

e hohw(i) ~ how < asks hof, e korw < asks korf,
e roow(i) < asks rõf.

v

a. Sõna algul

87. Alamsaksa keel ei tunne sõnaalgulist helilist spiranti v. Kirjatäht v sõna algul tähistab alamsaksa keeles helitut häälikut (vt. p. 80).

b. Sõna keskel

88. Alamsaksa heliline spirant v esineb ainult sõnasiseselt; kirjas märgiti teda varemalt tähega u, hilisemal ajal tähtedega v ja w.[192]

---

191 A.Lasch, op.cit., lk.153/154.
192 Sealsamas, lk.151 ja 154.

Alamsaksa sõnasisene heliline spirant v on andnud laensõnades enamasti helilise spirandi v (kirjas u, v, w):

e höwel (esineb ka höfel) < asks hovel, e bichtuaderille ~ bichtvader ~ picht=wader 'pihiisa' < asks bichtvader, e röwel ~ röwel (esineb ka rofflit) < asks rover, e tower 'toober' < asks tover, e wolwitut ~ wölwima - vrd. asks welven.

89. Eesti keeles võis sõnasisene v kaduda labiovokaali (o, u, ü) ees või järel (vt. p.158).

c. Sõna lõpus

90. Alamsaksa keeles ei esine sõnalõpulist helilist spiranti v.

Rõhutu lõpu-e kadumise tõttu laensõna lõppu sattunud alamsaksa helilisele spirandile v vastab laensõnades tavaliselt samuti heliline spirant v(17.sajandi kirjakeeles enamasti w):

e kruw 'kruvi' < asks schruve, e salw < asks salve, e wölw - vrd. asks welve.

s

a. Sõna algul

91. Alamsaksa s-ile vastab laensõnades helitu s:

e seep < asks sepe, e sibbolas ~ ſibbul < asks Zipolle, e ſihd ~ siid ~ ſijhd jne. < asks side.

92. Balti-alamsaksa keeles pidi sõnaalgulisele sch-le vastama sk või s, mis eesti keeles on andnud enamasti

k [193] :

e kaal ~ kahl(i) < asks schale, e kinck ' sink' < asks schink(e), e kühn ~ küün < asks schune.

93. 17.sajandi eesti kirjakeeles vastab alamsaksa sõnaalgulisele sch-le osalt sch, mida arvatavasti hääldati s[X]-na (vrd. p. 103) :

e [jalgk]chemel (Müll, kuid kehmel Gös Man) 'pingike' < asks schemel, e schiltwahi (Müll) ' täies varustuses valve ' < asks schiltwachte, e schoelmeistri (Müll, kuid teistel 17.saj.autoritel kohl=meistrit ~ koolmeistri ~ kool=meistrit ~ koolmester) ' õpetaja' < asks scholemester, e scholit (Müll, kuid teistel 17.saj.autoritel kohl ~ kool(i) jne.) < asks schole, e schörti (Müll) ' põll, seelik' < asks schorte.

Kõik loetletud sch-lised vormid esinevad Mülleril. Võimalik, et sõnaalguline sch on nimetatud autoril ainult puhtortograafiline ega kajasta tegelikku hääldamist.[194]

---

[193] Vrd. W.Thomsen, Über den einfluss der germanischen sprachen auf die finnisch-lappischen, Halle 1870, lk.69; W.Schlüter, Über die Beeinflussung des Estnischen durch das Deutsche, mit besonderer Berücksichtigung des Niederdeutschen.- SbGEG 1909, Jurjew-Dorpat 1910, lk.24/25; A.Lasch, Mittelniederdeutsche Grammatik, Halle 1914, lk. 174/175; P.Ariste, Georg Mülleri saksa laensõnad.- ACUT B XLVI 1, Tartu 1940, lk.50; P.Ariste, Saksa laensõnad Heinrich Stahli eesti keeles.- ESA IX , Tallinn 1963, lk.116/117.

[194] Vrd. P.Ariste, Georg Mülleri saksa laensõnad.- ACUT B XLVI 1, Tartu 1940, lk.38.

sõnaalgulise sch abil võis Müller aga tähistada ka häälda-
damist s[X] .

94. Alamsaksa sõnaalguline sch võis vahelduda sõnaalguli-
se sc-ga[195], millele 17.sajandi laensõnades vastab sk
(kirjas ka sc) või k:

e scorpion (Stahl LSp) ~ korpiohnde (Vas T)
< asks Scorpionen.

95. Alamsaksa keeles võis sc vahelduda s-i, ss-i ja sz-
iga.[196] 17.sajandi eesti kirjakeeles esinevas laensõnas
scepter tähistab sc tõenäoliselt sz-i:

e scepter ~ ſceptri (esineb ka zeptri) <asks
Scepter.

96. Häälikute l, m, n, w ees kasutati alamsaksa keles-
eriti 16.sajandi II poolel- ortograafilist sch-d[197], vrd.
asks schnîder ' rätsep', asks schwîn 'siga'.

Võimalik, et laensõnad richtſchnor, schlam̄, schma-
ragdi [kiwwi] , schwammi ja schweuel on lähtunud ortogra-
afilise sch-ga kujudest, mida alamsaksa sõnaraamatud ei
nimeta. Osalt võib arvesse tulla ka laenamine ülemsaksa
keelest:

e richtſchnor 'juhtnöör'- vrd. asks richtesnör,
e schlam̄ 'muda'- vrd. asks slam, üsks Schlamm,
e schmaragdi [kiwwi] (esineb ka marag(di) [kiwwi])-
vrd. asks Smaragde, e schwammi (esineb ka
(ſwammi) 'käsn '- vrd. asks swam (-om-), üsks

---

195 A.Lasch, op.cit., lk.173/174.
196 Sealsamas, lk.172.
197 Sealsamas, lk.173.

Schwamm, e schweuel (esinevad ka vormid weffel ~ wewel ~ wewli jne.) ' väävel'- vrd. asks swevel, üsks Schwefel.

97. s-i abil moodustatud alamsaksa sõnaalgulised konsonantühendid sl, sm, sn, sp, st, sw kaotasid laensõnades tavaliselt oma esimese koostisosa s-i:

e lachboom ~ laghbohm 'valdas' < asks slachbōm, slagboom, e lachter ' lihunik' < asks slachter; e muck 'kaunis ' < asks smuck, e möhrima 'moorima' < asks smoren, e mückada 'ehtima' < asks smucken;

e nicker ~ nitker ' tisler' < asks snitker, e nip(p) ' nibu' < asks snibbe, e nöerlijw ~ nöörliweken ' naiste pihik' < asks Snör- liefken;

e pijʃikamber 'sahver' < asks spīsekamer, e pillama jne. < asks spillen, e pohl ~ pool jne. < asks spole, e punnima - vrd.: asks spunden;

e tall < asks stal, e tampima < asks stampen, e toop(i) < asks stôp, e topma ~ toppima < asks stoppen, e torm < asks storm;

e will(i) 'vill'- vrd. asks swillen, e [ülles] willotama ' keema hakkama'- vrd. asks swillen.

98. Üksikud 16. ja 17. sajandi autorid on alamsaksa laensõnades kasutanud sõnaalgulist konsonantühendit sp, st, sw:

e ʃpegel (Müll, Stahl HuH, Ross, Stahl LSp, Elab; 17. saj. hilisematel autoritel esineb peegel ~ peel ~ pe(i)gel) < asks spegel,

speigel, e spittale (Awerb) ' haigemaja' (17.saj. autoritel samast tüvest pärinev e piddali [tõbbe]) < asks spittâl, spittel; e stole (Müll; teised 17.saj. autorid kasutavad toel ~ to(h)li ~ tool) 'tool' < asks stôl, e ſtormiwat (Müll; teistel 17.saj. autoritel torma ſit ~ tormima) ' tormama' < asks stormen, e stunni (Müll; teised 17.saj.autorid kasutavad tund ~ tundil ~ tunnil jne.) < asks stunde; e s(ch)wammi (Stahl HuH ,Ross, HuH 1654, HuH 1673, HuH 1693; vrd. wammi Gös Man) 'käsn' < asks swam (-mm-), e schweuel ~ ſwewli jne. (Müll, Stahl HuH, Vig, Stahl LSp, Elab, Saarem kk; vrd. weffel ~ wewel ~ wäwli ſt Gös Man, Käsir) 'väävel' < asks swevel.

Arvatavasti ei kajasta sõnaalgulised konsonantühendid sp, st ja sw laensõnade tegelikku hääldamist, vaid mõnede autorite püüdu kinni pidada saksapärasest kirjapildist.

99. Kolmest komponendist koosnev alamsaksa konsonantühend str on 17.sajandi laensõnades andnud osalt str, osalt aga kaotanud esimese või kaks esimest koostisosa:

e struh ſsi [lend] (Gutsl kk) ~ struti [lind] (Gös Man) ~ tru ſi= [lind] (VTkk) 'jaanalind < asks strûs;

e ruh ſit (Gös Man) 'lameda põhjaga lootsik' - vrd. asks strus(e).

Tänapäeva keelepruugist on mõlemad laensõnad kadunud.

b. Sõna keskel

100. Alamsaksa sõnasisene s(s) andis laensõnades s(s)-i vokaalide vahel: e kei(j)ſer ~ key ſer < asks keiser, e [raud] keſſel 'suukorv'- vrd. asks kesser, e passitus [sahma] < asks passen, e preſe(c)ken 'väike prees' < asks brēseken , e püſſi lahdi < asks büssenlāde, e tiſel 'tiisel' < asks disel;

konsonantühendeis: e köſter < asks koster, e luſtima < asks lusten, e waadſack 'reisipaun' < asks wâtsak;
e orſake 'põhjus' < asks orsake, e perſohn < asks perſon, e werckſtede 'töökoda' < asks werkstede, e förſtendohm 'vürstiriik, -seisus' < asks Förſtendom;
e kunſtlick < asks kunstlik, e munſter 'muster' < asks munster, e deenſtlick ~ tehnſtlik 'abi-, teenistusvalmis' < asks dênstlik, e waſtlawent 'vastla(d)' < asks vastelâvent.

101. Alamsaksa keeles võis ss tekkida konsonantühendist hs (vt. p. 116).

102. Alamsaksa sõnasisene sch andis laensõnades enamasti sk:

e muſckate [rohhi] 'muskaat' < asks muschaten,

e bi∫kop ~pij∫kopp < asks bischop, e rootkeer 'rahnkala' < asks rôtscher.

103. Mõnes laensõnas vastab alamsaksa sõnasisesele sch-le kas sch või s, peamiselt 17. sajandi varasematel autoritel :

e kun∫chop (Müll; esineb ka kund∫(c)koppi (Gös Man) 'teade; luuraja' < asks kun(t)-, kon(t)schap, e pi∫ub (Müll) - e bi∫chop ~ bi∫choppi(t) (Stahl HuH, Ross, Stahl LSp, Elab, HuH 1654; esinevad ka vormid bi∫kop ~ pih∫koppi ~piiskoppi jne., Vig, Gös Man, HuH 1673, WTLR, Vas T, TLR, HuH 1693, KnKR, Käsir) < asks bischop (bischup), e reeck∫choppe (Müll)~ rehcken∫choppi (Stahl LSp)~ reken-∫choppi (Ross) 'aruanne' < asks rekenschop, e sel∫choppi(te) (Müll, Ross) 'selts' < asks seltschop.

Kõigis loetletud laensõnades esineb sch sufiksis -schop.

Tänapäeval veel kasutatava laensõna piiskop, murdesõnana kunskop ja Wiedemanni sõnaraamatus[198] nimetatud laenu räskopp põhjal tuleb arvata, et sch-d alamsaksa sufiksis -schop hääldati sk-na. Ka 17. saj. kasutatud kund∫-(c)koppi ja bi∫kop ~piiskoppi kinnitavad seda häälдust.

---

198 F.J.Wiedemann, Eesti-Saksa sõnaraamat. Kolmas muutmatu trükk teisest, dr. Jakob Hurt'i poolt redigeeritud väljaandest. Sissejuhatusega varustanud Albert Saareste, Tartu 1923.

Võimalik, et 17. sajandi kirjakeeles sufiksis -schop esinev sch oli osalt ainult ortograafiline ning tegelikult seda hääldati sk-na. Mülleril leiduv kuju piſub sunnib siiski möönma, et balti-alamsaksa keeles hääldati - vähemalt murrakuti - sch-d ka sX-na. Alamsaksa sX võis aga laensõnades isikuti, sõnuti või murrakuti anda s-i.[199]

c. Sõna lõpus

104. Alamsaksa sõnalõpuline s andis s-i ka laensõnades:

e moos 'puderjas toit, moos' < asks môs, e rijs < asks rîs, e ruus ~ rüos 'kruus, jäme liiv' < asks grûs.

Alamsaksa s(ss)-ile, mis rõhuta lõpu-e kadumise tõttu sattus laensõnade lõppu, vastab s(ss) ka laensõnades:

e püs ~ püſſ(e) ~ püſſi jne. < asks busse,

e reiſ(i) ~ reyse < asks reise, e wihs ~ wiis ~ wijſi ~ wiſe jne. < asks wis(e).

105. Alamsaksa sõnalõpuline sch andis laensõnades enamasti sk:

e babyloniſck 'babüloonia' < asks Babyloniſche,

e römiſcki 'rooma' < asks Römiſche, e seemiſck 'seemis(nahk)' < asks semesch, e walſ(c)k < asks valsch, e werſck 'värske' < asks versch.

---

199 Vrd. P.Ariste, Saksa laensõnad Heinrich Stahli eesti keeles.- ESA IX, Tallinn 1963, lk. 116/117.

106. 17.sajandi kirjakeeles esineb kuju karsk 'julge, reibas; värske' kõrval ka paralleelkuju kartz:

e karſck (Gös Man) - vrd. e kartz (Stahl Anf, Gös Man) ~ kartzet (Stahl HuH, Gös 1641) ja samast tüvest tuletatud e kartzus (Gös Man) 'julgus'.

Karsk on alamsaksa keelest laenatud:

e karſck < asks karsch.

Paralleelkuju kartz on lähtunud tõenäoliselt mõnest balti-alamsaksa murdekujust, milles sõnalõpulist sch-d hääldati s-ina (s < sX).

Alamsaksa keeles võis nasaali või liikvida järel helitu s-i ees tekkida dentaalne klusiil, vrd.

asks dinsedach ~ asks dintzedach, asks gans ~ asks gantz.[200]

Arvatavasti on nimetatud muutus toimunud ka alamsaksa sõnas karsch, mille oletatavaks hääldusek oli seega *karts ja mis andis 17.sajandi eesti kirjakeeles esineva kuju kartz.

Usutavasti on dentaalne klusiil helitu s-i ette tekkinud ka Gösekenil esinevas kujus mörtz 'märss' - vrd. asks merse (mersche), marse.

107. Alamsaksa sch , mis sõnalõpulise rõhutu e kadumise tagajärjel sattus sõna lõppu, andis laensõnades sk ~ sX , osalt tõenäoliselt ka s-i (vrd. p. 105) :

---

200 A.Lasch, op.cit., lk.172.

e la∫ck ~la∫(c)ki ~wla∫k 'lähker '<asks vlasche;
e ver∫∫(e) 'värss' <asks versch(e).

h ja ~~X~~(ch)

a. Sõna algul

108. Etümoloogiliselt kuuluvad alamsaksa aspiraat h ja spirant ch ühte.[201]

Alamsaksa sõnaalguline h andis enamasti h ka 17.sajandi kirjakeeles esinevate laensõnade algul:

e haacki ~ haak < asks hake, e hellyn 'püha' - vrd. asks hillich.

Kettuneni järgi on sõnaalguline h tänapäeval säilinud Eesti lõuna-, osalt ka ranna-ja saaremurretes, kuna põhjamurdeis seda ei hääldata. Ligikaudu 300 a. eest hääldati sõnaalgulist h-d tõenäoliselt ka Põhja-Eestis, või vähemalt Põhja-Eesti mõnedes osades.[202]

109. Alamsaksa sõnaalguline h võis laensõnades ära jääda:

e illitinck 'teat.haigus,roos' - vrd. asks dat hillige dink.

---

201 A.Lasch, op.cit., lk.186/187.

202 L.Kettunen, Eestin kielen äännehistoria.Toinen, uusittu painos, Helsinki 1929, lk.96/97.

110. Üksikuid alamsaksa laensõnu kasutatakse 17. sajandi kirjakeeles kord sõnaalgulise h-ga, kord jäetakse h sõna algul ära :

e ebrai∫che ~ ebrei∫che (Stahl HuH, Stahl LSp, HuH 1673), kuid e hebrei∫che (HuH 1654, HuH 1693) 'heebrea' - vrd. asks Hebrei∫chen;

e ebreeride ~ ebreerit ~ eebr. (Müll, Stahl HuH, Stahl LSp, HuH 1654, HuH 1673, HuH 1693, Käsir), kuid e hebräeri (Ross) 'heebrealane' - vrd. asks Hebreer; e ebreelei∫et (Gutsl kk), kuid e hebreali∫∫e (Vas T) - vrd. asks Hebreer.

111. 17. sajandi eesti kirjakeeles esineb mõnes laensõnas sõnaalguline h, kuigi alamsaksa vasteis h-d ei leidu :

e haam ~ hahm 'aam' < asks ame, e hengel 'ingel' < asks engel, e hy∫op 'iisop' < asks isop.

Tänapäeva eesti keeles kasutatakse nimetatud laensõnu ilma sõnaalgulise h-ta.

112. Mitte-alamsaksa algupära sõnades esinev sõnaalguline ch andis laensõnades tavaliselt k :

e chaldeiride 'kaldealane' < asks Chaldeer,

e cherub(in) (esineb ka kerub(im)) 'keerub' < asks Cherub.

b. Sõna keskel

113. Sõnasisene h kadus alamsaksa keeles tavaliselt silbi algul ning liitsõnades teise komponendi alguses, kui

liitsõna ei tunnetatud enam kahest sõnast liidetud moodustisena.[203]

17.sajandi kirjakeeles esineb h liitsõna teise komponendi algul järgmistes laensõnades:

e pockehu∫(e) 'rõugehaigete varjupaik' < asks pocke + hûs, e raadhu∫(i) ~ rathhu∫it 'raekoda' < asks râthûs, e wachthuß 'vahimajake' < asks wachthûs;

e pooshaki 'pootshaak' < asks Boos-haken,

e statholder ~ taatholdri(t) 'asevalitseja' < asks statholder, e wryherr 'vabahärra' < asks vrihere.

Kõik loetletud laenud on lähtunud alamsaksa kujudest, milles h oli säilinud.

Esialgne sõnasisene h kadus laensõnas raatus, säilis laensõnas pootshaak. Teisi näitena toodud laene tänapäeval eesti keeles enam ei kasutata.

114. Alamsaksa sõnasisene h säilis palataalse või velaarse spirandina a) silbi lõpus pärast lühikest vokaali ja b) rõhulises silbis t ees. Sellist sõnasisest h-d märgiti kirjas ch-ga.[204]

Laensõnades vastab nimetatud alamsaksa ch-le 16. ja 17.sajandi eesti kirjakeeles h(h) või ch:

---

[203] A.Lasch, op.cit., lk.187/188.

[204] Sealsamas, lk.187.

e jachtima ~jahhima ' sekeldama; taga ajama' < asks jachten, e lachter 'lihunik' < asks slachter, e lüchter~lühter < asks luchter, e bichtima < asks bichten, e rihhi ~ rihhit ' toit '- vrd. asks richte, e trechter ' lehter' < asks trechter.

115. Alamsaksa keeles esines paralleelkujusid sônasisese ch-ja ck(kk)- ga, vrd.

asks lecher~lecker, asks racher~racker.

Mainitud paralleelkujud on 17.sajandi eesti kirjakeeles andnud nii ch-lisi kui ka kk(ck)-lisi laensônu:

e lechkl ~ lähker ja e leckel - vrd. asks lecher, lecker (vrd. ka asks lechelen, lechelken, legelen, leggel), e rackel~ racker~ rakkli jne.' timukas'- vrd. asks racker, racher.

Ka asks kachel kôrval esines oletatavasti ck(kk)-line paralleelkuju, millest on lähtunud 17.sajandi kirjakeeles leiduv laensôna kackel [ahjo].

116. Alamsaksa keelele oli omane häälikumuutus hs >ss.[205] Nimetatud muutus on toimunud alamsaksa sônas büsse (vrd. üsks Büchse), millest on lähtunud laensôna püs ~ püβike(βe):

e püs ~püβike(βe) ' karbike' <asks büsse.

117. Alamsaksa keeles toimus häälikumuutus ft > cht (vt. p. 85).

---

205 A.Lasch, op. cit., lk.171.

c. Sõna lõpus

118. Alamsaksa sõnalõpuline spirant ch muutus konsonandi või pika vokaali järel aspiraadiks ja kadus. Lühikese vokaali järel ch säilis.[206]

Lühikese vokaali järel säilinud alamsaksa sõnalõpulisele spirandile ch vastab 17. saj. kirjakeeles ch :

e doch ~ toch ' ometi, siiski' <asks doch.

119. Alamsaksa keeles toimus rõhuta asendis i järel muutus k > ch (vt. p.64).

120. Alamsaksa keeles võis ch seista sõnalõpulise g asemel (vt. p. 75).

4. L i i k v i d a d

l

a. Sõna algul

121. Alamsaksa sõnaalguline l on laensõnades andnud l-i:

e lappima <asks lappen, e latte ~ lat(ti) <asks latte, e lij(h)m(i) < asks lîm.

122. Laensõnas redel on toimunud sõnaalgulise l-i ja r-i metatees:

e reddal ~ reddel < asks ledder.

---

206 A.Lasch, op.cit., lk.187.

123. Laensônades vôis l vastata alamsaksa sônaalgulisele r-ile (vt. p. 129).

b. Sôna keskel

124. Sônasisene alamsaksa l(l) andis laensônades l(l)-i:

vokaalide vahel: e galileer(it) ' galilealane' < asks Galileer, e maalima ~ mahlima < asks malen, e moller ~ möller ' mölder ' < asks möller, e pillama ~ pilletama jne. < asks spillen, e wijhlima < asks vilen;

konsonantühendeis: e oblatit ' oblaat' < asks oblâte, e oldermañy < asks olderman, e ſuutler ' vusser' < asks Sudler; e afflate 'patukustutus' < asks aflât , e pezlick 'sobiv' < asks paszlik, e salwy 'salvei' < asks salvie, e terlinck 'täring' < asks terlink, e tölner < asks tolner; e tolffter ' tosin'- vrd. asks twelfter, e walſ(c)k < asks valsch.

125. Alamsaksa keeles vôis toimuda häälikumuutus ld > ll (vt. p. 71).

c. Sôna lôpus

126. Alamsaksa sônalôpulisele l(l)-ile vastab laensônades l(l):

e engel < asks engel, e höfel ~ höwel < asks hovel, e peegel < asks spegel;

e pill < asks spil, e tal(l) < asks stal.

Laensõnades vastab l(l) ka alamsaksa l(l)-ile, mis rõhutu lõpu -e kadumise tõttu sõna lõppu sattus:

e kaal ~ kâl < asks schale, e miil ~ mijhl'(söe) - miil' < asks mile, e pohl ~ pool < asks spole;

e hüll ' teat. peakate' < asks hulle, e pull(e) < asks bulle.

127. Laensõnades võis tekkida l alamsaksa sõnalõpulise r-i asemel (vt. p.135).

r

a. Sõna algul

128. Alamsaksa sõnaalguline r andis laensõnades r-i:

e raam ~ rahm < asks rame, e rei∫(i) ~ reyse < asks reise, e rohs ~ roh∫e < asks rose.

129. Laensõnades võis alamsaksa sõnaalguline r asenduda l-iga:

e löhri ' arteria' < asks rõr.

b. Sõna keskel

130. Alamsaksa sõnasisene r(r) andis laensõnades r(r)-i:

vokaalide vahel: e küürima < asks schuren, e narri- minne- vrd. asks narre, e t(h)urima ' kestma'

< asks dûren, e wäring ' veering' < asks vêrinc;

konsonantühendeis: e gergesenrit ' gergeslane' <asks Gergeſener, e ebreerit~hebräeri jne.' heebrealane ' < asks Hebreer, e merckima~märkako < asks merken, e ordenſs ' ordu ' < asks orden;

e körwitzit 'kôrvits' < asks körwitz, e offerdama ~ offrima jne. < asks offeren, e orſake 'põhjus' < asks orsake;

e kaarman~kaarmañe ' voorimees' < asks kârman,

e terlinck ' täring' < asks terlink;

e junkro~junkruſt ' neitsi ' < asks junkvrowe,

e munſtrima 'ülevaatust teostama (sõjaväes)'- vrd. asks munstern.

131. Alamsaksa laensõnades käsper 'kirss' ja köösner on sõnasisene r kadunud. 17. sajandi eesti kirjakeeles esineb veel mõlemas sõnas r:

e karsbeer [marri]~kərsberi [marri] < asks kerse-, karse-(kas)bere, e körſner < asks korsener.

Sõnasisese r-i pidid nimetatud sõnad kaotama eesti keele pinnal. Wiedemann[207] nimetab veel paralleelselt kujusid karsberi-[mari] ja käsper, körsner ja kösner.

17.sajandi eesti kirjakeeles leiduv sõna möhrſer 'müüser' on arvatavasti lähtunud mõnest balti-alamsaksa murdekujust, milles esines sõnasisene r; alamsaksa sõna-

---

207 F.J.Wiedemann, Eesti-Saksa Sõnaraamat. Kolmas muutmatu trükk teisest,dr.Jakob Hurt'i poolt redigeeritud väljaandest. Sissejuhatusega varustanud Albert Saareste, Tartu 1923.

raamatud nimetavad ainult kujusid moser ja möser. Wiedemann mainib eesti keeles paralleelkujusid mörser ja mözer.

132. Alamsaksa keeles võis lühikese vokaali kõrval toimuda sõnasisese r-i metatees[208]; r-i metateesi võib kohata ka alamsaksa laensõnades:

e krefſi ' kress' - vrd. asks kerse.

133. Alamsaksa keeles võis toimuda häälikumuutus rd > r (vt. p.71).

c. Sõna lõpus

134. Alamsaksa sõnalõpulisele r-ile vastab laensõnades r:

e meiſter ~ meſter < asks meister, mester,

e [linno] puur < asks bûr, e tölner < asks tolner.

Laensõnades vastab r(r) ka alamsaksa r(r)-ile, mis rõhutu sõnalõpulise e kadumise tõttu sõna lõppu sattus:

e kuuff kaar ' tõukekäru' < asks schuvekare,

e mühr ~ müri < asks mure, e nar(r) < asks narre, e neer ~ neerut jne. < asks nere.

135. Alamsaksa sõnalõpuline r võis - eriti rõhuta silbis - vahelduda l-iga; samasugust nähtust võib täheldada ka alamsaksa laensõnades:

e kri(j)wel 'kirjutaja' - vrd. asks schriver,

e röewel ~ rö(h)wel - vrd. asks rover,

e rü(h)tel- vrd. asks ruter.

---

208 A.Lasch, op.cit., lk.133/134.

5. N a s a a l i d

m

a. Sõna algul

136. Alamsaksa sõnaalgulisele m-ile vastab laensõnades m: e maler(it) ' maalija' < asks maler, e metworſt ' teat. vorstiliik' < asks metworst, e moes ' puderjas toit, moos' < asks mõs.

b. Sõna keskel

137. Alamsaksa sõnasisesele m(m)-ile vastab tavaliselt m(m) ka laensõnades

vokaalide vahel: e ammonitride ' ammoniit' < asks Ammoniter, e kramer ' väikekaupmees' < asks kramer, e mammon <asks Mammon, e semmel ' sai' - vrd. asks Semmel, e [jalgk]ſchemel ~ kehmel ' pingike' < asks schemel, e demanti =[kiwwi] < asks dêmant;

konsonantühendeis: e ſtormiwat ~ tormima 'tormama' < asks stormen, e tampima < asks stampen, e wermetus ' teat. sakrament rooma-katoliku kirikus ' - vrd. asks ferminge;

138. Alamsaksa keeles toimus häälikumuutus mb > mm (vt. p.69).

17. sajandi kirjakeeles leidub nii sõnasise mb- kui ka sõnasisese mm-iga laensõnu, mis on lähtunud vastavatest alamsaksa - osalt tõenäoliselt murdelistest - kujudest:

e kamber ~ kambri jne. - e kamride ~ kamris - vrd. asks cammer, e wammus- vrd. asks wambôs,- bus, wammis.

c. Sôna lôpus

139. Alamsaksa sônalôpuline m ja mm (viimane lihtsustus tavaliselt m-iks)[209] andsid laensônades m(m)-i:

e pſalm < asks Pſalm, e ruhm ~ ruum < asks rûm, e torm < asks storm;

e kam(m) < asks kam, kamm, e tammi ~ thamm '(jõe-, tee-, veski)tamm' < asks dam, e tum(m) < asks stum.

Sônalôpulise rõhutu e kadumise tõttu laensõna lõppu sattunud alamsaksa m(m)-ile vastab laensônades m(m):

e raam ~ rahm <asks rame, e kumm 'ruhi' < asks kumme, e rumm <asks trumme.

140. Alamsaksa sônalôpuline m võis asenduda n-iga.[210] Nimetatud häälikumuutus on 17.sajandil osalt toimunud ka alamsaksa laensõnas ploom:

e luun 'ploom' (esineb ka plum(it)) <asks plume.

Kuju luun ei jäänud eesti keeles püsima ning asendus m-lôpulise kujuga ploom.

n

a. Sôna algul

141. Alamsaksa sônaalgulisele n-ile vastab laensônades n:

---

209 A.Lasch, op.cit., lk.146.
210 Sealsamas, lk.144.

e na(h)r ~ narr < asks narre, e neer ~ nehro ʃt jne. <asks nere, e nunn(e) < asks nunne.

b. Sõna keskel

142. Alamsaksa sõnasisene n(n) andis laensõnades n(n)-i vokaalide vahel: e babyloniʃck ' babüloonia' <asks Babyloniʃche, e klenödye ' aare' < asks klên-, kleinode, e günnima ~künninut ' head soovima' <asks gunnen, e panitzet 'patune'- vrd. asks bannich, e [kuld]penning ~ penningkit < asks penni(n)k, e teener ~ dener <asks dener; konsonantühendeis: e klandrit ' koriander' < asks calander, e pantip ' pantima' < asks panden, e wehrendel ~ werendeil ' veerand' < asks veren-, vêrndêl;
e junkro ~ junkruʃt ' neitsi' < asks junkvrowe, e kantzkorw ' muldkorv kindlustustel' < asks Schanz-korve, e körʃner ' köösner ' <asks korsener.

143. Alamsaksa keeles toimus osalt häälikumuutus nd > nn (vt. p.71).

c. Sõna lõpus

144. Alamsaksa sõnalõpuline n(n) andis laensõnades n(n)-i: e kabblan 'kaplan ' < asks kappelân, e pawluun ' paabulind' <asks pâwelûn, e preʃe(c)ken

'väike press' < asks brēseken;

e bann(i) 'kirikuvanne ' < asks ban, e tann ' paksmagu' < asks Stann.

Laensõnades vastab n(n) ka rõhutu lõpu-e kadumise tõttu sõna lõppu sattunud alamsaksa n(n)-ile:

e haen ~ hahni ' haan, vaadi kraan' < asks hāne,

e kühn ~ küün <asks schune, e tiin <asks tine;

e pann ~ panni < asks panne, e rönni 'renn' < asks renne, ronne.

145. Alamsaksa keeles võis n asendada sõnalõpulist m-i (vt. p.140).

ŋ

a. Sõna keskel

146. Alamsaksa sõnasisene ŋg ~ ŋk andis laensõnades enamasti ŋg ~ ŋk:

e engel < asks engel, e ringel ' kringel' < asks kringel, e tengnut ~ tingima < asks dingen;

e ancker ~ ankrid < asks anker,

e juncker ~ junkrud < asks junker,

e kincker ' joogivalaja ' < asks schenker.

147. Alamsaksa sõnasisesele ŋg-le vastab nn laensõnas innewer ' ingver':

e innewer (esineb ka ingever, mõlemad Gös Man) < asks ingever.

b. Sõna lõpus

148. Sõna lõpus langesid alamsaksa ŋg ja ŋk ühte; alamsaksa sõnalõpuline ŋg~ŋk andis laensõnades ŋg~ŋk:

e killing ' teat.hõbemünt' < asks schillink, e kinck ' sink' < asks schink(e), e terlinck ' täring' < asks terlink, e wäring ' veering' < asks vêrinc.

Põhutu sõnalõpulise e kadumise tagajärjel laensõna lõppu sattunud alamsaksa ŋg~ŋk-le vastab ŋg või ŋk:

e klink~linck '(ukse)link' < asks klinke, e põning < asks boninge, e telling(e) 'riiul, raamistik' < asks stellinge.

6. P o o l v o k a a l i d

j

a. Sõna algul

149. Alamsaksa sõnaalgulisele j-ile vastab laensõnades j:

e jachtima~jahhima 'sekeldama; taga ajama' < asks jachten, e juncker~junkrud < asks junker, e junkro ' neitsi' < asks junkvrowe.

150. Mõnes laensõnas vastab 17.sajandi eesti kirjakeeles sõnaalguline j alamsaksa g-le (vt. p.66).

b. Sõna keskel

151. Alamsaksa sõnasisesele j-ile vastab 17.sajandi kirjakeeles leiduvates laensõnades j:

e lilje 'liilia,liil' - vrd.asks lilje, üsks Lilie, e nijahri [pehw] ~ nijari [kuu] (Gös Man; kasutatakse ka vorme neari ~ nähri ~ näri HuH 1693, KnKR, Käsir) < asks niejâr.

Tänapäeva eesti keeles esinevad mainitud laensõnad kujul liilia ja nääri.

152. Eesti alal kõneldud alamsaksa keele sõnasisesele j-ile (vt. p. 73) võis 17.sajandi kirjakeeles esinevates laensõnades vastata j:

e kraije ~ kraje 'krae' < asks krage, e saijema 'saagima' < asks sagen.

Tänapäeva keeleuusus kasutab kujusid krae ja saagima.

153. Balti-alamsaksa sõnasisene j (kirjas g) võis laensõnades kaduda:

e leer(i) ~ lehri jne. 'leer,laager' < asks leger, e orel < asks orgel.

c. Sõna lõpus

154. Alamsaksa sõnalõpulisele j-ile (kirjas j,y jne.[211]) vastab j ka 17.sajandi kirjakeeles esinevates laensõnades:

---

211 A.Lasch, op.cit., lk.186.

e eij ~ ey (interjektsioon) < asks ey, ei,
e frij ~ fry (esinevad ka vormid pri ja wri; tänapäeval kasutatakse kuju prii) < asks vri (ka vrîj, vrî).

Sõnalõpulise rõhutu e kadumise tagajärjel sõna lõppu sattunud alamsaksa j on andnud j-i ka 17.sajandi kirjakeeles esinevates laensõnades:

e kraij ~ kraj (esinek ka kra(i)je; tänapäeval krae) < asks krage, e ſai ~ saij (tänapäeval saag) < asks sage.

w

a. Sõna algul

155. Alamsaksa w-d hääldati enamasti poolkonsonantse u-na.[212]

Alamsaksa sõnaalgulisele w-le vastab laensõnades heliline spirant v(17.sajandi kirjakeeles enamasti w):

e wacht(i) < asks wachte, e wahgk 'kaalud' < asks wage, e wi(h)s ~ wiis < asks wise(n).

156. Alamsaksa w-l oli labialiseeriv toime[213], mis kajastub ka laensõnades (vt. p.11).

b. Sõna keskel

157. Alamsaksa sõnasisene w oli arvatavasti labiodentaalne spirant.[213]

---

212 A.Lasch, op.cit., lk.152.

213 Sealsamas, lk.152.

Alamsaksa sõnasisene w võis laensõnades anda helilise spirandi v (17.sajandi kirjakeeles tavaliselt w) vokaalide vahel: e pawe[ti (tänapäeval paavst) < asks pawest;

konsonantühendeis: e kõrwitzit ' kõrvits' < asks kõrwitz, e pawluun ' paabulind' < asks pâwelûn, e werwima ' värvima' < asks verwen.

158. Eesti keeles võis sõnasisene w kaduda labiovokaali (o, u, ü) ees või järel.[214] Nimetatud kadu võib tähendada ka alamsaksa laensõnades:

e louwend (tänapäeval lõuend) < asks lou-, lo-, le-, liwant,- went, e pruul (laensõnas on ühtlasi sõnalõpuline r asendunud l-iga) < asks bruwer, e tuide [kull] ~ tuikenne (enamikul 17. saj. autoreist tuwikenne ~ tuwit jne.) - vrd. asks duve.

159. Alamsaksa keeles võis sõnasisene w tekkida ülemineku häälikuna û järel- vrd. asks trûwen.[215]

Samast tüvest pärinevates alamsaksa laensõnades on mainitud sekundaarne w 17.sajandil suurelt osalt veel püsinud, ta kaob alles 17.sajandi lõpus (vrd. p.158):

e truwi ~ truw(it) (Müll, Stahl HuH, Ross jt.) ' truu' - e truid ~ tru(il) (Aab 1694, KnKR, Plak jt.) < asks truwe, e truwlik(ut) (Ross)

---

214 L.Kettunen, Eestin kielen äännehistoria. Toinen, uusittu painos, Helsinki 1929, lk.116.

215 A.Lasch, op.cit., lk.158.

' truu' - e trulick (Sôd)- vrd. asks truwe.

160. Alamsaksa w võis labialiseerivalt mõjuda ka sõnasiseselt (vrd. p.11):

asks lewant, liwant, lewent, liwent- vrd.
asks lu-, lou-, lowant, - went 'lõuend',
asks lewe - vrd. asks louwe, lowe ' lõvi'.

Labialiseerunud alamsaksakeelsetest kujudest louwent ja louwe, lowe on lähtunud laensõnad lõuend ja lõu [koer] ~ lõvi:

e lõuend (17.saj. kirjakeeles louwend) < asks louwent, e lõu [koer] ~ lõvi (17.saj. kirjakeeles louwit ~ löuw ~ löw [koijar] jne.) < asks louwe, lowe.

c. Sõna lõpus

161. 16.ja 17.sajandi alamsaksa laensõnade hulgas ei leidu näiteid, mille alamsaksa vastes oleks esinenud sõnalõpuline w.

Alamsaksa sõnasisene w, mis laensõnades rõhutu lõpu- e kadumise tagajärjel sõna lõppu sattus, võis anda helilise spirandi v:

e värv (17.saj. kirjakeeles farw ~ warw)
< asks varwe, verwe (vrd. ka e pâwi ' paabulind' < asks pawe).

162. Alamsaksa sõnasisene w võis laensõnade lõppu sattununa kaduda (vrd. p.158 ja 159).

IV. Tüvevokaalidest

Alamsaksa keelest laenatud nimisõnad on enamasti i-tüvelised[216], olenemata sellest, kas nad alamsaksa keeles olid mees-, nais- või kesksoost:

asks mask.: ad(e)ler 'kotkas' (needt adlerit Stahl HuH), kaack (kaacki külgkes Gös Man), lij(h)m(i) ' liim' (lijhm/ i Gös Man), pal(c)k (ʃedda balcki Ross), tölner (tölneri kahn Ross) ;

asks fem.: luʃt(i) (luʃti kahs Stahl HuH), müür (mürid ehhita KnKR), tek (teck/ teckiʃt Stahl Anf), tuwi (üx pahr metzduwit Stahl HuH), wijhl(i) (wijhli pörm Gös Man);

asks neurt.: leer 'laager ' (öhe leeri tegkema Stahl HuH), paar (wihs pahri hergi Ross), pil(l) (wötʃit ʃe pilli roh Ross), wooder (wohdri kallewe Gös Man), wölw(i) (wölw/wölwiʃt Stahl Anf).

Osa laenatud nimisõnu, mis 17.sajandil olid veel i-tüvelised, on hiljem omandanud teistsuguse tüvevokaali:

---

216 Vrd.W.Thomsen, Über den einfluss der germanischen sprachen auf die finnisch-lappischen, Halle 1870, lk. 110; W. Schlüter, Über die Beeinflussung des Estnischen durch das Deutsche, mit besonderer Berücksichtigung des Niederdeutschen.- SbGEG 1909, Jurjew- Dorpat 1910, lk.30;P.Ariste, Georg Mülleri saksa laensõnad.- ACUT B XLVI 1, Tartu 1940, lk.44.

plancki (Gös Man) - tänapäeval plank, plangu; ruhti (Gös Man) - ruut, ruudu; ſaij lahaſt - ket, saagi purro (Gös Man) - saag, sae; wäring, wäringi (Horn GE) - veering, veeringu jt.

Peale i-tüveliste nimisõnade esineb 16.ja 17.sajandi alamsaksa laensõnade hulgas a-, e-, u-tüvelisi ja mitme erineva tüvevokaaliga nimisõnu. Mõningad näited:

a-tüvelised: he(e)rinck (heerinck/a Gös Man), kild seltskond, kamp' (kilda wannamb Gös Man), kock(a) (kocka emmand Gös Man), pinn(a) ' nael, tihvt' (raudtſe pinna ks Müll).

e-tüvelised: leedet 'leetrid' (leede arbet Gös Man), wammus (ſe raudreiwa wammuſſe kahn Ross).

e-tüvelised on samuti laensõnad sufiksiga -ken(e) (-chen) ja - us:

blömikene ' lilleke' (üchex blömikeßex Müll), püßikeße ' karbike ' (püßikeße kaſae on ülles-awwanuth Müll), keckiſtus ' rumalus' (geckiſtus/ geckiſtuſſeſt Stahl Anf), truuſ(t) ' truudus' (truuſſe nink öige armo ſees Käsir).

u-(o-) tüvelised: junkro ' neitsi' (meije kunninga junck-rulle Ross; kümme junkruide ſahrnane Vas T).

Enamik 17.sajandi kindlalt väljakujunenud tüvevokaaliga nimisõnu on jäänud samatüvelisteks.

17.sajandi laenude hulgas leidub sõnu, mille tüvevokaal vaheldus eri autoritel, vahel aga isegi ühel ja samal autoril:

kaal (kâl/a Gutsl Obs; kaal/i Gös Man; kaalo paehl Vas T; woix kahlux tulla LPR), ladick (ladicka∫t Stahl Anf; ladicko sisse Voorim), lôk 'lauk' (lohckit/ ninck sibbolat Stahl LSp; kühslohgka∫t Stahl Anf), mat 'teat. môôt' (üche teuwe mate Müll; mat/ G. matti Horn GE), neer (süddamet ninck nerut Stahl LSp; neerit Gös Man), or∫ake 'põhjus' (or∫ake pra∫t; ∫e∫t ohr∫aki∫t-mêlemad Müll), pann (pann/i Gös Man; pan/ G. panno Horn GE), paradi(j)s (parady∫e ∫iddes Müll; paradi∫i ∫i∫∫e Stahl HuH), piiskop (paepi∫opax ∫anuth Müll; bi∫choppi ammet Stahl HuH), pöning (pöningi∫t Stahl Anf; pöninge pähle Vas T), ähtik (ähtikka ... ka HuH 1693; ütz annum teus ätiket Ross).

Loetletud mitmetüvelistel nimisônadel kujunes kindel tüvevokaal välja alles hilisemas keelepruugis.

Alamsaksa keelest laenatud omadussônad olid samuti nii i-, a-, e- kui ka u-tüvelised. Môningad näited : i-tüvelised : babyloni∫ck (babiloni∫cki wangki∫t Stahl LSp) evangeli∫ch(i∫t) (evangeli∫chi∫t üttelja∫t Stahl LSp), wal∫(c)k (fal∫chit oppijat Stahl LSp; wal∫chit möttet HuH 1654; wal∫kit oppijat HuH 1673), samuti omadussônad [he]llyn 'püha' ([he]llyn ∫ündmen WK), truu (truwit üllembat Ross), tum(m) (tummit koirat Stahl LSp; tänapäeva keelepruugis on tumm a-tüveline), wi∫

'kindel' (wiſſit pehwat Stahl LSp).

e-tüvelised : apoſtoliſch(e) (apoſtoliſche vſcko ſees Stahl LSp), cananeiſch(e) (cananeiſche naiſe kahs Stahl LSp), seemiſck (seemiſke nachka rohckia Gös Man), werſck 'värske' (verſche wedde oya Müll), samuti pañitzet 'patune' (teye pañitzet Müll).

u-(o-)tüvelised : siia kuulusid -lik-lõpulised omadussõnad nagu apoſtlik(o) (apoſtliko kirko Käsir), kriſtlik(ko) (kriſtlikko moiſtuſſega KnKR), köſtlick 'kallis' (köſtlickut rihdet Stahl LSp), trö(h)ſtli(c)k 'lohutav' (tröſtlikut laulut Müll).

Laenatud verbidest oli enamik i-tüvelised, kuid esines ka teistsuguste tüvevokaalidega verbe.

i-tüvelised : arſtit 'arstima' (kudt ſa töiſet arſtit Stahl LSp), gehrib 'käärima' (gehrib igkepeiw Müll), pradida 'praadima' (ellawalt pradida Müll), ſalwima (ſalwituth Müll; ſalwiſit tedda Ross), teenima (vordehnimut Müll; tenida KnKR; denip HuH 1654; Vigaeus'el esineb dineda, vordienenut, dinewat), trö(h)ſtima (tröhſtiket Stahl LSp; tröhſtip HuH 1654; tröhſtida HuH 1673).

Mõnel 17. sajandi i-tüvelisel verbil on tänapäeval teistsugune tüvevokaal :

höhwlima (Gös Man) - tänapäeval hööveldama,

luhr[it (Ross) ja luhrima (Gös Man)- luurama, offrima (Stahl Anf, Stahl LSp)~ offris (Gutsl kk jt.)~ offritze (Ross)~ owwritze (Vas T)- ohverdama, werwima (Gös Man) - värbama.

a-tüvelised: mückada ' ehtima ' (ülles mückada Müll), enamasti ka merckada ' märkama', mis osalt segunes verbiga merckima (Gös Man) ' märkima'.

e-tüveline oli kloppe ' kloppima' (kloppe wachwa te Müll).

Mõnel verbil ei olnud 17.sajandil veel kindlakskujunenud tüvevokaali:

günnip (Stahl LSp) ~ günne (Joc) ~ künnap (HuH 1673), kâlma (Gutsl Obs)~ kahlima (Gös Man) ~ kahlutasse (Voorim);

osines ka verbe, millel oli mitu omavahel segunevat kuju:

offrima (Stahl jt.)~ offritze, owwritze (Ross, Vas T), [erra] pillama (Müll jt.)~[erra] pilluma (Stahl jt.)~ [erra] pillotama (Gös Man jt.), teenima - denima (Müll jt.)~ thenitzeme (Ross), wandereb (Müll)~ wandritzeme (Ross)~ wandrizema (Gös Man).

V. Astmevaheldusest

17.sajandi laensõnade kirjapildis enamikel juhtudel astmevaheldust ei ilmne (kaksikkonsonandid ei tähista 17.sajandi autoritel tavaliselt tugevat väldet, vaid eelneva vokaali lühidust). Sakslastest autorid ei osanud

arvatavasti astmevaheldust kirjas märkida, või pidasid nad seda lihtsalt eestlaste lohaka ja vigase hääldamise tagajärjeks.

Püüdu astmevaheldust kirjas märkida võib tähele panna Hornungil (Horn GE) ja Virginiusel (Vas T), mõningal määral ka Ma Kele Koddo ning Kirgo Ramatus (KnKR), Kässi- Ramatus a. 1699 (Käsir) ja Mülleril (Müll).

Võrreldes üksikuid astmevaheldusega laensõnu 17.sajandi erinevatel autoritel, saame järgmise pildi:

kuub - kuwe kaas (Müll); öigu∫∫e kuhbe ka (HuH 1693); kuub/ G. kue / Acc. ∫ing. kube / Acc.pl. kube-∫id (Horn GE); öigu∫∫e walge kuega (KnKR);

palk - palck/ palcki∫t (Stahl Anf); palck/i - palcki otz- palcki puh (Gös Man); wedda enne ∫e palcki omma∫t henne∫∫e ∫ilma∫t (HuH 1654); palk/ G. palgi/ Acc. pl. palka (Horn GE); ki∫∫o enne palgi omma ∫ilma∫t (KnKR);

pruht 'pruut' - pruti kahs (Stahl HuH); pruhdt/i - pruhti pois (Gös Man); pruhti ka(h) (HuH 1673; HuH 1693); kaumiks prudiks (KnKR); prudi maja päle (Käsir);

tijhki 'tiik' - tihcki jures (Stahl HuH); tijhki kalla (Gös Man); tihki wihß - Silon tihgin- tihgi ∫i∫∫e (Vas T);

tund - surma stunni ſiddes (Müll); ſelſammal tunnil-eggal tundil (Ross); igkal tundil (Stahl HuH); ſelſamal tundil (Stahl LSp); tunni kella (Gutsl Obs); iggal tundil (HuH 1654); iggal tundil- tunni kiwwi- tunni kell (Gös Man); igkal tundil (HuH 1673); ſelſamal tundil (HuH 1693); ſelſammal tunnil (Vas T); tund/ G.tunni /Acc. ſing. tundi (Horn GE); ſelſammal tunnil (KnKR); wihmſel tunnil - temma wihmſe tundis (Käsir); sur=ma tun=ni=ni (Aab 1698).

Verbist pruukima esineb 1694. ja 1698.a. aabitsates vorm pru=gib (pru=gip), teised 17.sajandi autorid kasutavad pruckip, prukip.

Kokkuvõttes võib öelda, et astmevaheldust püüavad märkida üksikud peamiselt 17.sajandi lõppu kuuluvad autorid. Enamik 17.sajandi kirjamehi kas ei osuta astmevaheldusele tähalepanu, või märgib seda ainult juhuslikult.

III. Sõnaloend

aader ' veresoon': minna tahan teil Adrit andma (Stahl HuH Pr 259); Ader/ Sohn/ ſohneſt / ader/ adriſt (Stahl Anf 35); temma tahap neile Adrit andma (Stahl LSp 441); Ader /Ader/i (Gös Man 87) - Ader/Soon/e; ader/i (Gös Man 103).

<asks ader(e) ' Sehne, Flechse, Muskel des thierischen Leibes, nervus; Blutröhre, Ader' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 87; Hup TN II 171; Hup ES 16; Beitr I 78 ja X 153; Körb 88; Saar KE 59; Ar SLHS 111) ja alamsaksa laenuks (Ar SLHS 87).- Jõg MEKA 192; Sehw DdL 109; Sehw SkU 364; Kett LW 266.

aadler ' kotkas': kudt üx Adeler (Stahl HuH Pr 12); need Adlerit (Ross 150); need nohret Adlerit (Stahl LSp 157); Sedda Adlerri (Gutsl kk 118); needt Adlerit (HuH 1654 EE 173); Adler/ Adler/i (Gös Man 87); ſehl kogkowat hend Adlerit (HuH 1673 EE 198); tehb nohres kui Adlerit (WTLR 105); ſinnä koggu ſſe Adleri (Vas T 52); teep noreß kui Aadlerit (TLR 25).

<asks adeler ' Adler' (Sch- L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 87; Hup ES 15; Beitr X 153; Ar SLHS 112) ja alamsaksa laenuks (Ar SLHS 87).- Jõg MEKA 192 ; Sehw SkU 5.

---

217 Nummerdamata lehekülgedega teostes on esimeseks leheküljeks võetud tiitelleht.

aalant ' aedvaagi juurikas': Aland /Alandi Juur/ oder Rocht (Gös Man 103).

Aalant on laenatud alam- vôi ülemsaksa keelest- vrd. asks ālant (-d-) ' Enula, inula campana, helenium, Alantwurz, Glockenwurz' (L-Bor) ja üsks Alant.

Sôna on peetud saksa laenuks (Hup ES 24; Beitr X 153).- Väin HN 96; Sehw SkU 6; SKES 434.

aaloe ' aaloe, karusapp': töi Mirrit ninck Aloit (Stahl HuH EE 251); teye Myrrhe ninck Aloe (Ross 201); töi Mirrit ninck Aloit (HuH 1654 EE 285); töi Mirrit nink Aloit (HuH 1673 Hist 43); töije ſeggätu Mürrat n. Aloet (Vas T 221); töi Mirrit ninck Aloit (HuH 1693 EE 330); töi ſeotud Mürrit ja Aloet (KnKR EE 231).

‹asks âloe (alloe, alloie, alee, alowe, al(e)wede, allewe) ' Aloe' (L-Bor).

Saksa Aloe ‹ ld ‹ kr (Duden).

Sôna on peetud alamsaksa laenuks (Ar SLHS 87) ja saksa laenuks (Ar SLHS 111 ja 112).- Sehw DdL 79 ja 121; Sehw SkU 6; Streng 4; SKES 16.

aam ' aam, suur vaat, endisaegne vedelike môôtühik ' : Hahm / Haam/i (Gös Man 89).

‹asks ame, am ' Ahm, Ohm, mlt. ama oder hama, ein Tonnenmaß für Wein, seltener für Bier ' (Sch- L).

Ülemsaksa keelest on laenatud oom: weinfas/ [cadus] wijhna waat / oem (Gös Man 464) - vrd. üsks Ohm.

Saksa Ohm < keskld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 89; Hup ES 15; Beitr X 154; Saar KE 59) ja alamsaksa laenuks (Streng 1; SKES 1; Viir 184 ja 189).- Sallm 1873, 35; Sallm 1880, 52; Schlüt 39 ja 44; Sehw DdL 116 ja 123; Sehw SkU 6 ja 420; Streng 1; SKES 1.

abt ' kloostriülem': Abt/ Abt/i (Gös Man 87)- Abti[[inn / Abbati Emmand (Gös Man 98).

<asks abbet, abt ' Abt; Der Singul. auch zuw. ab(b)at ' (Sch- L).

Saksa Abt < kr - kirikuld <aram (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 87 ja 98).- Streng 7; Hak 56; SKES 21.

adee ' jumalaga, hüvasti' : ade (Kutse 362).

<asks adê, addê ' Abschiedsgruss' (L-Bor).

Saksa ade <vpr (Paul DW).

advent ' advent, Kristuse tulemise aeg': Adventi ajal (Ross 53); Advent/ Adwent/i (Gös Man 87); Adventi Ajal (HuH 1693 Lr 130).

Advent on laenatud alam-või ülemsaksa keelest- vrd. asks advente ' Advent, die Adventszeit ' (Sch-L) ja üsks Advent.

Saksa Advent < ld (Duden).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 87).- Ar SLHS 110; Kett LW 18; Set Bibl 357; Streng 2; Hak 56;SKES 4.

aflaat ' patukustusus'; eth naemat ſe Paweſti afflate iure piddit ioxma (Müll 143).

<asks aflât ' Ablass, indulgentia, remissio peccatorum' (Sch- L).

Samast tüvest põlvnevat sõna laat on peetud saksa laenuks (Ahr 155, laat <sks Laden; Saar KE 59) ja alamsaksa laenuks (Mäg EtM 11; Saar Ents 700, laenat.(?-ga) 12.-15.saj.; Kett LW 205; Ar GMSL 6) ja saksidelt 13.-15. saj. laenatud sõnaks (Saar KE 78). Ar GMSL 35 ja 39; Sehw DdL 123; Sehw SkU 3,167 ja 329; Kett LW 205.

?ah ' ah, hüüatus': Ach minu Armat Inimeßet (Müll 16); ach wotta meid (Stahl HuH Lr 75); Ach kikeweggeff Jumal (Ross 49); Ach minnu ello (Möllenb 58); Ach Iſſand (Stahl LSp 307); Ach Iſſand (HuH 1654 EE 59);Ach Iſſand (HuH 1673 EE 57); Ah röhmſaß Innimenn' (WTLR 3); Ach kus mo Ello-Maja jehp (Laur 167); Ach Iſſand (HuH 1693 EE 66).

Võimalik, et ah on lähtunud alamsaksa keelest- vrd. asks ach ' Ausruf des Verlangens, der Bewunderung, des Schmerzes u.s.w.' (Sch-L).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar GMSL 6; Ar SLHS 112 ja 118; Ar SLHS 87,(?-ga) <asks) ja tõenäoliseks onomatopoeetiliseks sõnaks (SKES 4).- Ar GMSL 35; Sehw DdL 78 ja 82; Sehw SkU 1; Kett LW 6, Streng 2; SKES 4.

ahaat ' ahhaat, teat. poolväärishkivi': ütz Achati kiwwi (Gutsl kk 114); Aggat nink Ameti∫t (VTkk 191).

Sõna on laenatud tõenäoliselt alamsaksa keelest-vrd. asks Achat: De drüdde/ ein Lincurer/ Achat / Amethi∫t (Bibl 1599, 2.Moos.XXVIII 19) ja asks agat, agatstê(i)n ' Halbedelstein in verschiedenen Farben; Achat; Bernstein' (L-Bor); vrd. üsks Achat.

Saksa Achat < kr (Duden).

- Streng 3; SKES 13.

alabaster ' alabaster, valge poolläbipaistev kipsi teisend' : Alaba∫ter/ Alaba∫tri kiwwi (Gös Man 103).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks alabaster, albaster ' Alabaster' (L-Bor) ja üsks Alabaster.

Saksa Alabaster < kr (Duden).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 24).

aleksandrer' Aleksandria elanik ': nei∫t Cireneri∫t / ninck nei∫t Alexandri∫t (Stahl HuH EE 166); neine Alexanderitte (Ross 77); nei∫t Alexandri∫t (HuH 1654 EE 186); Kyrenide nink Alexandride (HuH 1673 EE 181); Kyrenide nink Alexandride (HuH 1693 EE 222).

Aleksandrer on laenatud alamsaksa keelest- vrd.asks Alexanderer: ∫tünden etlike vp van der Schole/de dar het der Libertiner/ vnde der Kyrener/ vnde der Alexanderer

(Bibl 1599, Ap.teg.VI 9/10).

Ülemsaksa keelest on laenatud aleksandriin(er) : Alek∫andrihnre Kerk (VasT 237); Kirriku∫t / mis kut∫utak-∫e ... Aleksandrinide Kirguks (KnKR EE 161/162)- vrd. üsks Alexandriner.

almoos ' armuand, almus' : Allmo∫en/ Almo∫i (Gös Man 87).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks ălmisse (alemisse ... almose, almuse, almusie) ' fromme Stiftung, Spende; eine gute Handlung überhaupt' (L-Bor); vrd. üsks Almosen.

Almoos võib olla alamsaksa laen, sest Tallinnas kasutatud alamsaksa keeles esineb sõna halmosen juba 14.sajandil: It 2 mrc van heren Woldemares vegene van Rosen dat he geuen hevet do her halmosen den seken do deme spetalen (TLAV 3, lk.33, [22b]) .

Saksa Almosen < kr- kirikuld (romaani keelte vahendusel) (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 87; Streng 4; SKES 16, võimal. < sks).- Schlüt 28; Jõg MEKA 192; Sehw SkU 2; Set Bibl 356; Streng 4; Hak 56; SKES 16.

altar ' altar': [S] acrament altari peel (WK 357); ∫e Altary ees (Müll 109); ∫e Kircko ninck Altari wahel (Stahl HuH EE 168); ∫e altri ette (Ross 128); Lebeÿ Ohö, Kirioh/ Kircko, Sura Altare (Prot 116); altarisz welja

jaggama (Vig 83); Altari pohle (Stahl LSp 198); Altar/Altar/i (Gutsl Obs 101);altari pähle (Gutsl kk 112); ſe Kircko ninck Altari wahhel (HuH 1654 EE 189); Altar/Altar/i (Gös Man 87); Altari=Sakrament (HuH 1673 Kat 8)- Üx Altri= Teener (HuH 1673 Lr 51) - So Altri pehle panna (HuH 1673 Lr 364); kui Altri ette aſtetas (WTLR 327); Suitzutamiſſe Altri parrembal Pohlel (Vas T 107); Altari een (TLR 230); Üht Altarid Mullaſt tee Minulle (VT kk 189); Altari= Sakrament (HuH 1693 Kat 27) - So Alt^{a}ri pähle panna (HuH 1693 Lr 39) - Üx Alt^{a}ri= Tener (HuH 1693 Lr 53); al=ta=ri ſaak=ra=ment (Aab 1694, 242); Altari jures (KnKR EE 269); Altari Sakrament (KKF 25); al=ta=ri ſaak=ra=ment (Aab 1698, 250); Ko nemmad Altari ees tullewat (Käsir 115).

< asks altar, alter ' Altar' (Sch-L).

Saksa Altar < ld (Duden).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 87; Hup ES 25; Beitr X 154; Körb 88; Kask LÜ 12; SKES 17, tõenäol. < sks), alamsaksa laenuks (Streng 5; Ar EK 1940, 109; Ar GMSL 6 ja 48; EAj 368; Ar SIHS 87 ja 118) ja ladina laenuks, mis eesti keelde on tulnud saksa keele vahendusel (Aav 385).- TH 321; Beitr XX 125; Schlüt 42; Jõg MEKA 192; Ar GMSL 35 ja 44; Ar SIHS 110; Sehw DdL 79, 82 ja 133; Sehw SkU 2 ja 325; Kett LW 18; Streng 5; Hak 56; SKES 16.

amet ' amet, kohustus, töö, käsitöö, elukutse, tsumft ': Kuy taema oma Ametti ſiße aſtis (Müll 8) - üx Ametmees (Müll 94) - Jütlus Ammeti (Müll 340); üx ammet (Stahl HuH EE 32) - Biſchoppi ammet (Stahl HuH EE 180)- üx ſahp ... Apoſtelammeti (Stahl HuH EE 181); ametit piddama (Ross 33) - Apohſtli ammeti (Ross 160); Ampt/ Ammet/ ammetiſt; Sein Ampt verwalten / omma töh/ oma ammetti tegkema (Stahl Anf 36); omma Ammeti ſees (Iher 67); omma ammet Murre kandma (Vig 96); omma ammeti ſees (Stahl LSp 75) - üx Ammetmees (Stahl LSp 635)- Jütluſſe Ammettiſt (Stahl LSp 709); omma ammeti ſiddes (Elab IX 65); Ampt Ammit/i (Gutsl Obs 101); mul keſktut ammit (Kaalum 52); On kellekit üx ammet (HuH 1654 EE 30) - Biſchoppi ammet (HuH 1654 EE 203) - üx ſahp ... Apoſtelammeti (HuH 1654 EE 203/204); Ambt/ Ammet/i (Gös Man 87) - Ambt (Handwerck) Ammet/i; Ambts Gehülff/ Ammeti Seltz/i; Ambt verwalten/Ammeti teggema (Gös Man 105); ſuhre Ammete Murre perraſt (BHorn 152); üx Ammet (HuH 1673 EE 29) - tema Biſkopi = Ameti (HuH 1673 EE 196) - üx ſahko ... Apoſtelammeti (HuH 1673 EE 197); münno Amm'ti sees (Boecl 263); Se Worimehste ameth (Voorim 47); Ammeti Aſja Ajamiſſen (WTLR 272); Ammeti Alluſtaminne (VasT 5) - Apoſtli Ammeti (Vas T 7) - Preeſtri Ammetit (VasT 107)- Juttuſſe Ammeti (Vas T 175)- Pihſkopi Ammetit (Vas T 227) - Ammeti Mehille (Vas T 268); So Amm'ti (WLR 156); Priſtri = Ammet (VTkk 190); Lapſede Ammet (HuH 1693 Kat 49) - temma Biſkop= Ameti (HuH 1693

EE 230) - üx ſahko ... Apoſtel = Ammeti (HuH 1693 EE 231)- keik Suhret Ammeti= Piddajat (HuH 1693 Pr 109); monneſaarnaſed ommad Ammetid (KnKR EE 105) - Piiskoppi Ammeti (KnKR EE 168) - Apoſtli Ammeti (KnKR EE 169)- ſuri Ammetipiddajid (KnKR Pr 95) - Jutluſſe Ammetille (KnKR Kat 83); ſe Sehmſkeri Ammet (Gard 362); ei olle ma omma ammetit maha jättnu (Köst 520); Jutluſſe= Ammetille (Käsir V) - keik ſuhret Ammeti= Piddajat (Käsir 79) - omma Ammeti poleſt (Käsir 133); ſe Ammetis (Kahurv 270).

‹asks ambacht, am-bach, ... -met, -mit, ...-et,-it, ambet, ambt, ampt, amb,amt ' Ein Handwerk; das Recht zur Ausübung eines solchen Handwerks; die Handwerkszunft; jede andere Zunft; Nahrungserwerb oder Geschäftsbetrieb jeder Art; Statthalterschaft; Amt, als oberste Verwaltung der Gerichtsbarkeit, sowie auch des Heerwesens und der Hebungen innerhalb eines bestimmten Bezirks ...' (Sch-L).

Ülemsaksa keelest on laenatud ampt ~ amt: Ampt (Müll 293); ütlusambt (Stahl HuH Lr 18); yx waimolich ampt (Vig 73); nende opiade ampt (Elab VIII 62); amt (Aab 1698, 247) - vrd. üsks Amt.

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 87 ; Hup ES 25; Beitr X 154 ja XX 123; Körb 88; Kask LÜ 13; Saar KE 59; Ar SLHS 111), vanemaks germaani laenuks (Thoms 130; Mey ÜGL 16/17; Jõg EM 130) ja alamsaksa laenuks (Kett EKÄh 109; Kett LW 9; Ar GMSL 6; EAj 368; SKES 17, tõenäol. ‹asks: Ar Boecl 272; Ar SLHS 87 ja 118).- Schlüt 43; Jõg MEKA 70 ja 192; Ar GMSL 34 ja 44; Sehw DdL 40,70,79,82 ja 124;

Sehw SkU 2; Kett LW 9; Set Bibl 357; Streng 6; Hak 51; SKES 17.

ametist ' ametüst, violetne poolvääriskivi': ütz Amethiſti kiwwi (Gutsl kk 114); Ametiſt (VasT 481) Ametiſt (VT kk 191).

Ametist on laenatud tõenäoliselt alamsaksa keelestvrd. asks Amethist: De drüdde/ ein Lincurer/ Achat / Amethiſt (Bibl 1599, 2. Moos. XXVIII 19); vrd. üsks Amethyst.

Saksa Amethyst <kr (Duden).

- Streng 5.

amm ' amm, lapse imetaja': peawat... ſünno Ammit ollema (Stahl LSp 655); Seugamme/ awwa Niſſa Amm (Gös Man 105) - Saugend Weib / (Saug Amme/nutrix) immetaja naine/ id eſt Amm (Gös Man 347); Am/ G. Amme eine Amme (Horn GE 32).

<asks amme ' Amme' (L-Bor).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 25; Beitr XX 123; Körb 88; Streng 6; Ar SIHS 111) ja alamsaksa laenuks (Ar SIHS 88 ja 118).- TH 321; Sehw DdL 25, 29, 39, 46 ja 87; Sehw SkU 2 ja 31; Kett LW 513; Streng 5; SKES 17.

ammoniiter ' ammoniit, teat.rahva nimetus piiblist ' : Nehas nende Ammonitride kunningas (Elab VIII 56).

Sõna on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Ammoniter: Vnde de Ammoniter heten ſe Sammeſumim / Dat was ein groth/ ſtarck/ vnde lanck Volck (Bibl 1599, 5. Moos. II 21).

amoriiter ' amorealane, teat.rahva nimetus piiblist ' : needt Egyptrit / Amoritrit/ninck muhet Wainlaſet (Stahl LSp 633).

Amoriiter on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Amoriteren: DO nu de Kinder Iſrael alſo waneden manck den Cananiteren / Hethiteren/ Amoriteren (Bibl 1599, Kohtum. III 5).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar SLHS 88) .- Ar SLHS 110.

anker ' ankur': ſe eike Plicht Ancker (Müll 300); Ancker/ Ancker/i (Gös Man 87)- Ancker Seil/Anckri köis (Gös Man 105); heidiwä nelli Ankrid wälja (Vas T 287).

< asks anker ' Anker; jede anckerartige Verklammerung' (Sch- L).

Saksa Anker < ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 87; Hup TN II 171; Hup ES 26; Beitr X 154; Körb 88; Saar KE 59;

SKES 19, tõenäol. <sks) ja alamsaksa laenuks (Ar GMSL 6; Ar SLHS 118).- Wag 23; Ahl 178; Schlüt 44, Streng 7; Sehw DdL 29,40,87,116 ja 130; Sehw SkU 3 ja 32; Kett LW 19; Streng 7; Hak 56; SKES 19.

apostel ' apostel, ristiusku levitav Kristuse jünger': ſe pöha Apoſtel Paulus (Müll 37) - oma Poſtlilt küßis (Müll 330); lebbi Judam/ öhe temmaſt poſtliſt (Stahl HuH Lr 27)- töiſet Apoſtlit (Stahl HuH Lr 143) - ſaph ... Apoſtelammeti (Stahl HuH EE 181); Apohſtlide ſõamet (Ross 56); Apoſtlide Rahmatode ſees (Iher 67); ſe poha apoſtel (Vig 90); needt Apoſtlit (Stahl LSp 49); ſe Apoſtel Jacobus (Elab Koht 6); ſe Pöha Poſtell Paulus (Turu kk 21); needt Apoſtli (HuH 1654 EE 104) - ſahp ... Apoſtelammeti (HuH 1654 EE 203/204) - pöhat Poſtelit (HuH 1654 Lr 137); Apoſtel/ Poſtel/i (Gös Man 87)- Junger Schüler/ Jünger/ poſtel (Gös Man 250); ſe keike Wehhemb Apoſtlide ſehas (HuH 1673 EE 141)- üx ſahko... Apoſtelammeti (HuH 1673 EE 197) - pöhat Poſtelit (HuH 1673 Lr 114); töiſe weel Apoſtli (WTLR 141); Katte töiſt kümmend Apoſtli Kutzminne (Vas T 18); Apoſtlide ... jure (LPR 44); Apoſtolide Suhdt (WLR 117)- Mehd kaxtoiſtkümmend Poſtolit (WLR 188); kümne Apoſtli Luggu (TLR 120); nehd Apoſtolit keik (HuH 1693 EE 121) - ſahko ... Apoſtel= Ammeti (HuH 1693 EE 231) - Nehd Poſtlit (HuH 1693 Lr 279); Apoſtli läbbi (KnKR Pr 22); püh=hä a=poſ=tel pa=wel (Aab 1698, 250); pühha Apoſtel Paulus (Käsir 53).

Samast tüvest on tuletatud

apostleus ' apostliamet ': Sedda Orjuſſe nink Apoſtleuſſe Oſſa wötme (Vas T 227).

< asks apostel, appostel(e) ' Apostel, Sendbote' (L-Bor).

Saksa Apostel < kr- kirikuld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 87; Hup ES 26; Beitr X 154; Körb 88; SKES 21), kreeka laenuks, mis eesti keelde on tulnud ladina ja saksa keele vahendusel (Aav 385) ja alamsaksa laenuks (Ar GMSL 7; Ar SLHS 88 ja 118). Saksa laenuks on peetud sõna apostleus (Hup ES 96).- Beitr XX 125; Eisen 174; Ar GMSL 35, 43 ja 44; Ar SLHS 110; Sehw DdL 79; Sehw SkU 4; Strong 7; Hak 56; SKES 21.

apostlik ' apostlik, apostleist lähtuv, nende õpetuse pärane': Apoſtoliſche Vſcko ſees (Stahl LSp 399); ke ka räkinut on Prowetide lebbi/ nink ühheüldſe Apoſtliko Kirko (Käsir 71).

Apostlik on alamsaksa keelest laenatud- vrd. asks apostelik, apostolisch ' apostolisch ' (L-Bor); kuju apostolisch võib olla nii alam-kui ülemsaksa laen- vrd. asks apostelik, apostolisch ' apostolisch' (L-Bor) ja üsks apostolisch.

Saksa apostolisch vt. apostel.

Kuju apostolisch on peetud saksa laenuks (Beitr XII 85), kuju apostoolisk alamsaksa laenuks (Ar SLHS 88).- Ar SLHS 110 ja 117.

aprill ' aprill(ikuu) ': ſe 29 kwe aprilis (Awerb 5).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks april ' April' (Sch-L) ja üsks April.

Saksa April < ld (Paul DW).

Sõna aprill on peetud alam- või ülemsaksa keele vahendusel laenatud sõnaks (Ar EK 1940, 112) .- SKES 22.

araab(er) ' araablane': Kretit ninck Arabrit (Stahl HuH EE 91); Creterit ninck Araberit (Ross 115); Kretit ninck Arabrit (HuH 1654 EE 100); Kretit nink Arabrit (HuH 1673 EE 106); Kreetri nink Arabe (Vas T 228); Krethit nink Arabrit (HuH 1693 EE 122); Kretaliſſed ja Arabialiſſed (KnKR EE 77).

Araaber on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks Araber: Jöden vnde Jödengeneten/ Kreter vnde Araber (Bibl 1599, Ap.teg.II 11); vrd. üsks Araber.

Kujust Araber on arvatavasti lähtunud ka araabialine.

Sõna on peetud alam- või ülemsaksa laenuks (Ar SLHS 88).- Ar SLHS 110.

? arest 'arest;vahi all pidamine': peap Se Sullane ütte aja pähle resty pantus sahma (Voorim 50).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks arresteren ' anhalten, mit Beschlag belegen' ja asks resteren ' anhalten, festhalten, arrestare' (Sch-L); vrd. üsks Arrest.

Saksa Arrest <ld (Duden).

-SKES 22/23.

arhengel ' peaingel': ni palyo archenglit (Boier 54).

Arvestades sõna varast esinemist eesti keeles võib usutavaks pidada, et arhengel on alamsaksa laen.

Otsest vastet alamsaksa sõnastikud ei nimeta, kuid alamsaksa keeles kasutatakse nii prefiksit arch- (vrd. asks archebischop (archi-) ' Erzbischof ' ja asks archediaken (archi-) ' Archidiakon ' (L-Bor)), kui ka sõna engel (vrd. asks engel ' Engel' (Sch-L)).

Prefiks archi- < kr (SKES 23); saksa Engel vt. ingel.

? armpant ' käevõru': Armband/ Armpant (Gös Man 87).

Armpant on laenatud alam- või ülemsaksa keelest - vrd. asks armbant ' Armband ' (L-Bor) ja üsks Armband.

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 87).

arst ' arst' : kudt ẅx Hee Arſt (Müll 66); ſe keicke parras Arſt (Stahl HuH Pr 227); ſe peab ſe Arſti kette langema (Ross 265); Arſt / Arſt/ arſtiſt (Stahl Anf 37); arſz keickſedeſ meje murre ninc kurbaduſze waſto (Vig 79); ũx Arſt (Stahl LSp 13); meije Arſt (Elab IX 12); Arſt Arſt/i (Gutsl Obs 101); Arſt ep kõlbap Terwel

mitt (HuH 1654 Lr 43); Artz / Arſt/i (Gös Man 87) - Barbier= Stube / Arſti Tubba (Gös Man 123)- wund Artz/ (chirurgus) Arſt (Gös Man 476); Arſt ep kölbap Terwel mitt (HuH 1673 Lr 37); Arſt ei kölba terwelle (WTLR 93); Terwil ei olle Arſti waija (Vas T 70); meye armas Arſt (LPR 63)-, Arſt ep kölbap Terwel mitt (WLR 20); Arſt ei kölba terwele (TLR 114); meye armas Arſt (HuH 1693 Pr 73); Terwile ei olle Arsti tarwis (KnKR EE 181); ja echk kül Arſt kaua temma kallal parrandap (Käsir 171); n. ehkküll ne Arſti kawwa aiga ſinno eeſt murretawa (Skragge 280).

<asks arste (zusammengezogen aus arzete)' Arzt' (Sch-L).

Ülemsaksa keelest on laenatud arzt: Reijede artzte (Awerb 4); ſe eike artzt (Müll 254) - vrd. üsks Arzt.

Saksa Arzt < keskld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 87; Hup ES 27; Beitr I 78, X 154 ja XX 123; Schlüt 12; Ar SLHS 111), alamsaksa laenuks (Oj UnL 2; Schlüt 40; Laug E_Kirj 1936, 563; Saar EKRP 19, laenat. ~ 17. saj. alguseks; Ar GMSL 7; Saar KE 84, laenat. 17.saj., Ar SLHS 88 ja 118) ja kreeka laenuks, mis eesti keelde on tulnud ladina ja alamsaksa või saksa keele vahendusel (Aav 384 ja 385).- TH 321; Reim EaS 194; Jõg MEKA 192; Ar EK 1940,112; Ar GMSL 34, 37 ja 44; Sehw DdL 41,79,83 ja 135; Sehw SkU 6,169,366 ja 367.

arstima ' ravima, arstima': Awwita henneſſel iſſi enne/ kudt ſa töiſet arſtit (Stahl LSp 695).

<asks arsten= arstedien ' medicari, sunt maken, arsten ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 27; Beitr X 154; Kett LW 15) ja alamsaksa laenuks (Laug EKirj 1936, 563).- Sehw SkU 6; Kett LW 14.

artikkel' lõik,paragrahv, peatükk, punkt': nente Kolme Artickele praſt (Müll 285); kuß meie ußume teiſeſt Articli ſeeß (Saarem kk 132).

Artikkel on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks artîkel (articul) ' Absatz, Punkt, Paragraph, Abschnitt, Kapitel einer längeren literarischen oder juristischen Schrift ... " (L-Bor) ja üsks Artikel.

Saksa Artikel <ld (Duden).

Sõna on peetud ladina laenuks (Aav 386).- Raiet II 737; Streng 10; Hak 56.

? ateenileine ' Ateena elanik ' : kigil Ateenileiſil (Vas T 264).

Võimalik, et ateenileine on lähtunud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks Athener: De Athener averſt alle/ ock de Vthlender vnde Geſte/weren anders nergen vpgerichtet/ alſe wat nyes tho ſeggende/ edder tho hörende (Bibl 1599, Ap.teg.XVII 21); vrd. üsks Athener.

Sõna võib ka tuletis kohanimest Ateena olla.

b vt. ka p

babiloonisk 'babüloonia': So Babyloniſck wangkus (Stahl LSp 143).

Babiloonisk on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Babylonische: Vnde hyr hefft de erſte Babyloniſche Monarchye an (Bibl 1599, Tydtregiſter).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar SLHS 88).- Ar SLHS 110,116 ja 117.

begäärima 'soovima, ihaldama': mea taeme Südda eales begerib (Müll 137).

<asks begēren, begērn 'begehren, fordern' (L-Bor).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar GMSL 7).- Ar GMSL 35 ja 43; Sehw SkU 38.

? borklaager 'kindluse väeosa':Besatzung/borcklager (Gös Man 132).

Liitsõna esimene komponent võib põlvneda alamsaksa keelest- vrd. asks borchleger 'ritterliches Gefängnis' (Sch-L); teine koostisosa -lager on ülemsaksa laen - vrd. üsks Lager.

c vt. k ja ts

d vt. ka t

draak ' lohe' : needt Drakit (HuH 1654 Lr 401); need Drakit (HuH 1673 Lr 337).

<asks drak(e) ' Drache; Der lange feurige Schweif, der zuweilen durch die Luft zieht, in welchem der Volksaberglaube einen Diener des Teufels oder diesen selbst erblickt ' (Sch-L).

Saksa Drache <ld (Paul DW).

- Sehw SkU 27; Streng 235; SKES 702.

ebreeleine, ebreer vt. hebreer

ebrei, ebreisch vt. hebreisch

? eesel ' eesel': Ütte Eſeli lauwkaluh kah (Gutsl kk 121); Eſel/ Eſel/i (Gös Man 88) - Eſeltreiber/(Hüter) Eſeli hoidia (Gös Man 181); Härgk nink Eſel (WTLR 12); töiwa ſedda Emmä=Eſlit (Vas T 43) - kummal Eſel echk Härg Kaiwo ſattab (Vas T 147) - Eſli Warſa pähl (Vas T 205); Se Eſli=Warſa pääl (TLR 3) - Härg nink Eſel (TLR 22); eiga täma Eſelid (VT kk 189); teie leiate ühhe Eesli (KnKR EE 1) - töid ſe Emma=Eeſli (KnKR EE 2).

Samast tüvest on tuletatud eeseline ' eesli laadi ': Eſelhafftig/ Eſeline Eſeli wijſi perraſt (Gös Man 180).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest - vrd. asks esel, essel 'Esel' (Sch-L) ja üsks Esel.

Eesel esineb eesti kirjakeeles esmakordselt 17.saj. keskel, varasemad autorid (Müller, Stahl, Rossihnius) kasutavad samas tähenduses metshobu (vrd. lk. 689). Arvestades sõna hilist esinemist võib laenamist ülemsaksa keelest tõenäolisemaks pidada.

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 88; Hup ES 33; Beitr X 155 ja XX 126; Körb 88), alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 49).- Sehw DdL 20,34,54,80 ja 87; Sehw SkU 34; Kett LW 49; Set Bibl 353; Streng 1; Hak 56; SKES 3.

egipter ' egiptlane' : needt ſinnaſet Egyptrit (Stahl HuH Pr 190); nende Egiptride kehjeſt (Stahl LSp 345); Kumba Egiptileſſe kah kiuſiwa perrä tettä (Vas T 441).

Egipter on laenatud alamsaksa keelest - vrd.asks Egypter: De Egypter tehen wedder Judam (Bibl 1599, Hiſtorien Regiſter).

Kujust Egypter on arvatavasti lähtunud ka egiptilene.

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar SLHS 88) . - Ar SLHS 110.

ehva ' teat. teraviljamõõt': ütz Epha keſw (Gutsl kk 123); liggi üks Ehwa Odri (VTkk 198).

Sõna on laenatud tõenäoliselt alamsaksakeelsest vaimulikust kirjandusest - vrd. asks Epha: vnd ydt was by einem Epha Garſten (Bibl 1599, Ruth II 17).

- Streng 213.

ei ' ah, oh (interjektsioon) ': Ey, ſyß motle ſen ſinatze Lapſukeße paele (Müll 62); Eij münno Perle (Stahl HuH Lr 107); Ey ſinna wagka ninck truw ſullane (Stahl LSp 37); Ey röhmſat (HuH 1673 Pr 69),

<asks ey, ei, interj. ' ach, o, ah, einen Ausruf einleitend ' (L-Bor).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar SLHS 88 ja 112).

eia ' ah, oh (interjektsioon)': Eja/Eja/ taiwalicko ello... andma (Stahl HuH Lr 108); Eja olleſime meije Sähl (Ross 235); Eya/ tulle Iſſand Jeſu (Stahl LSp 14); Eya ! Eya ! Seſt röhmſaſt laulan minna (HuH 1654 Lr 535); Eya ! Eya! (HuH 1673 Lr 449); Eija Eija (WTLR 13); Eya ! Eya! (WLR 223); Eija Eija (TLR 15); Eya ! Eya! (HuH 1693 Lr 503); Eija Eija (Karl 262).

<asks eya, interj.'o, ach, wohlan, satzeinleitend, bei Anrede, Bitte, auch Ausdruck einer Gemütsbewegung, Verwunderung, Freude, Zorn usw.' (L-Bor).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar SLHS 88 ja 112).

eksempel ' eeskuju, näide, näidis': wöyra Rachwa Exemplit (Müll 86); SE üllemb ninck ſuhremb Exempel (Stahl HuH Pr 126); exempel wotma (Vig 95); Abrahammi Exempli jerrel (Stahl LSp 39); need Exemplit (Elab Koht 5); Exempel/ tehhendaminne/ Exempel (Gös Man 182); Davida

Exempli perrakeüma (Skragge 280).

<asks exempel ' Beispiel, Muster, Vorbild; im besonderen belehrende, in Predigttexte eingefügte Erzählung als Beispiel, Predigtmärlein ' (L-Bor).

Saksa Exempel <ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Beitr XII 85) ja alamsaksa laenuks (Ar GMSL 7; Ar SLHS 88).- Ar RM 7; Ar GMSL 34 ja 44; Ar SLHS 110; Streng 16.

elamiit(er) ' elaamlane, teat.rahva nimetus piiblist': Medrit/ ninck Elamitrit (Stahl HuH EE 91); Mederit, ninck Elamiterit (Ross 115); Medrit/ ninck Elamitrit (HuH 1654 EE 100); Medrit/ nink Elamitrit (HuH 1673 EE 106); Meede nink Elamite (Vas T 228); Medrit/ nink Elamitrit (HuH 1693 EE 122); Media ja Elamititi[[ed (trükiviga pro Elamitili[[ed) (KnKR EE 255).

Elamiit(er) on laenatud alam- või ülemsaksa keelestvrd.asks Elamiter: Parther/ vnde Meder/ vnde Elamiter (Bibl 1599, Ap.teg.II 8/9).

Kujust Elamiter on arvatavasti lähtunud ka elamiitiline.

Sõna on peetud alam- või ülemsaksa laenuks (Ar SLHS 88).- Ar SLHS 110.

element ' element, algaine': needt Elementit (Stahl HuH EE 156); need Elementit (Ross 151); needt Elementit (HuH 1654 EE 174); Element/ Element (GösMan 88);

Elementit ſahwat ... erra-ſullama (HuH 1673 EE 179); Elemente ſahwa ... erräſullama (Vas T 418); Elementit ſahwat ... erraſullama (HuH 1693 EE 209); peawad ... Elementid ... ärraſullama (KnKR EE 140).

< asks element(e), allemente ' Element, Grundstoff' (L-Bor).

Saksa Element < ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 88; Hup ES 31; Beitr X 154;, Ar SLHS 112) ja alamsaksa laenuks (Ar SLHS 88).- Streng 17; Hak 56; SKES 36.

? elevant ' elevant' : Elephant/ Elewant; Elephanten Rüſſel/ Elewanti Nenna (Gös Man 172; teose lõpus Spl 129: Helffenbein/ Elewanti Luh); Elewanti Luh Annumat (Vas T 476).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks elefant, elepant, elephant ' Elefant' (L-Bor) ja üsks Elefant.

Saksa Elefant < kr- ld , arvat.<egipt (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 31; Beitr X 154; Körb 88).- Sehw DdL 87; Kett LW 45; Streng 16; Hak 56; SKES 36.

engel vt. ingel

? epikuurileine ' epikuurlane, epikureismi pooldaja': mõnne Epikurileiſiſt/ nink Toiko Ilmatarguſt (Vas T 264).

Sõna on lähtunud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks Epicurer; Etlike averſt der Epicurer vnde Stoicer Philoſophi (Bibl 1599, Ap.teg. XVII 18); vrd. üsks Epikureer.

Sõna epikurus on peetud saksa laenuks (Beitr X 155).

epistel ' epistel': neet Evangeliumit, Epiſtlit, ninck muhd kaunit Taennolaulut (Müll 1); ſe tennapehwaſe Epiſtli ſiddes (Elab Bend 51); Epiſtli Kriſtuſſe Taiwa Minnemiſſe Peiwäl (Vas T 226); nehd Evangeliumit nink Epiſtlit(HuH 1693 EE 217); Epiſtli Mihkli Päwal (Creid 236); Epiſtel eſſimeſſel Kriſtuſſe Tullemiſſe Pühhal (KnKR EE 1); mis enne Epiſtlid on (Käsir 52).

<asks epistel(e) ' Epistel' (L-Bor)

Saksa Epistel<ld< kr (Duden).

Sõna on peetud kreeka laenuks, mis eesti keelde on tulnud ladina ja saksa keele vahendusel (Aav 385) ja alamsaksa keelest laenatud sõnaks (Ar GMSL 7).- Ar GMSL 35 ja 44; Streng 17; Hak 56; SKES 40.

erts- ' pea- ' sõnades ertsengel ' peaingel' ja ertskarjane ' peakarjane' : keickede ... Erzẽglide kahs (Stahl HuH Lr 221); ſe Ertzkarjane (Stahl LSp 37) - ſe Ertz=Engel Michael (Stahl LSp 373); Se ertz-Engel Michael (Saarem kk 132); ſe Ertzengli hehle ... kaas (HuH 1654 EE 170/171); nink ErtzEngli Hehle ... kah (HuH 1673 EE 176); Ertz Engli Hähle ... ka (HuH 1693 EE 205); ErzEngli Häle ...

ka (Käsir 161).

<asks erse- (stimmloses s) ercze, ertze-, erce-, erste-, artze, °irsche- 'Erz' (L-Bor).

Saksa prefiks erz- <kr (Paul DW).

Prefiksit erts- on peetud saksa laenuks (Beitr X 119 ja XII 85) ja alamsaksa laenuks (Ar SIHS 88/89).- Ar SIHS 110; Sehw SkU 334.

evangeelium 'evangeelium': theme kallis evangeliũ (Jur I 2);theme kallis Euangelion (Jur II 4);tema kallis Evangelium (Kohtuv I 30);neet Euangeliumit (Müll 1); ſe pöha Evangelium (Stahl HuH Kat 39);ſe Evangeliumme ſiſ-ſen (Ross 22); pöha Evangelium (Vig 74); SE ſinnane pöha Evangelium (Stahl LSp 2); Se tennapehwane Evangelium (Elab IX 8); ſe P.Evangelium (Turu kk 17); Sedda on ſelckeſt nehha Evangeliummeſt (Saarem kk 131); temma pöha Evangelium (Saarem v 361); temma pöhha kallis Evangelium (Kaalum 52); Se Evangelium kinnitap (HuH 1654 Lr 451); tema Pühal Ewangeliumil (Vanne 1669,153);temma püha Evangelium pehl (Prot I 3);on mind lebbi Evangelium kutznut (HuH 1673 Kat 17);pöha Markuſſe pöha Evangelium (Rit 1674,47); temma Pöha Ewangeliummille (Vanne 1677,154);Se Ewangelium (Vas T 107);Se Evangeljum kinnitap (WLR 186);ſe Evangelium (HuH 1693 EE 10); temme Pühe Evangelium peäl (Vanne 1693, 154/155); Ewangelium Kolme Kuninga Päwal (Creid 232) ; pühha Markuſſe pühha Ewangeliumme (KnKR Kat 70); Evangeliumme lebbi (KKF 20);temma pöha Evangeliumi Jure (Sõd 179); Pärraſt laultaxe

Ewangeliummi (Käsir 69); temma Pöhha Evangeliume jure (Kahurv 269); temma pühha Evangelium (Prot II 359).

Evangeelium on laenatud alam- või ülemsaksa keelest - vrd. asks Evangelium : vnde prędigede dat Evangelium (Bibl 1599, Luuk. XX 1) ja asks ewangelien, de ewangelien, dat evangelium (ê-, -v-) ... ' die Evangelien' (L-Bor) ; vrd. üsks Evangelium.

Saksa Evangelium <kr-ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 34; Beitr X 155; Körb 88), kreeka laenuks, mis eesti keelde on tulnud ladina ja saksa keele vahendusel (Aav 385), alamsaksa keele vahendusel laenatud sõnaks (Ar EK 1940,110; Ar GMSL 8) ja alam- või ülemsaksa laenuks (Ar SLHS 89). - Beitr XX 125; Ar GMSL 35 ja 44; Ar SLHS 110; Raiet II 732; Kett LW 44; Streng 18/19; Hak 56; SKES 42.

evangelisch ' evangeelne' : Teeſe Tegko õheſt Evangeliſchiſt Jüttelјaſt (Stahl LSp 704).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest - vrd. asks Euangelische : dat Euangeliſche ampt (Bibl 1599, 2. Kor. III, Vorrede) ja asks ewangelisch ' evangelisch' (L-Bor); vrd. üsks evangelisch.

Saksa evangelisch <kirikuld (Paul DW).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar SLHS 89). - Ar SLHS 110; Streng 18.

evangelist ' evangeeliumi kirjutaja, evangeeliumi kuulutaja': needt Euangeliſtet (Müll 48); nedt Pöhat Evangeliſtit (Stahl HuH Kat 43); need pöhat Evangeliſtit (Ross 20); ſe Evangeliſt / Zacharia (Stahl LSp 3); ſe Evangelist (Elab Lip 34); ſe Evangelist (Saarem kk 131); Pöhat Evangeliſtit (HuH 1654 Kat 32); Pöhat Evangeliſtit (HuH 1673 Kat 26); Neide Rahmatuide Kirjotajid nimmitetäs Ewangeliſtiß (Vas T[2]); Evangeliſti Johañeſſe Pähwal (HuH 1693 EE 227); e =wan=ge=liſ=tid (Aab 1694, 242); pühhad Ewangelistid (KnKR Kat 36); ne püh=hä e=wan=ge=liſti (Aab 1698, 250); Pühha Ewangeliſt Johannes (Käsir 69).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest - vrd. asks ewangeliste (ev-, eu-) 'Evangelist' (L-Bor); vrd. üsks Evangelist.

Saksa Evangelist vt. evangeelium.

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 34; Beitr X 155), alamsaksa laenuks (Ar GMSL 8) ja alam- või ülemsaksa laenuks (Ar SIHS 89).- Ar GMSL 35 ja 44; Ar SIHS 110; SKES 42.

eveeser 'efesoslane, Efesose elanik': neile Epheſerille (Stahl LSp 419); Eweeſride Tiana (Vas T 269). Eweeſr. 5 (KnKR Kat 46).

Eveeser on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Epheser: De Epiſtel S.Pauli an de Epheſer (Bibl 1599).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar SLHS 88).- Ar SLHS 110.

f vt. v

g vt. ka k

gaarkõõk 'söögimaja': Garküche /Garköhki (Gös Man 200).

<asks gārkōke 'Garküche' (I-Bor).
- Sehw SkU 35.

gadareener 'teat. rahva nimetus piiblist': neide Gadareenride Mah ſiſſe (Vas T 75).

Gadareener on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Gadarener: in de yegende der Gadarener (Bibl 1599 , Mark. V 1/2).

galaater 'galaatialane, teat. rahva nimetus piiblist': neile Galatrille (Stahl LSp 706); nende Galatri waſto (Elab VIII 61); Pahwli ſe Apoſtli Rahmat Galatrile (Vas T 356).

Galaater on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Galater: De Epiſtel S.Pauli an de Galater (Bibl 1599).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar SLHS 89) .- Ar SLHS 110.

galilēer ' galilealane, teat. rahva nimetus piiblist ': needtſinatzet Galileerit (Müll 130); needt Galileerit (Stahl LSp 675); ſinna ollet üx Galileer (HuH 1654 EE 261); Juttus Galileali ſte Hukka ſahmi ſſeſt (Vas T 145).

Galilēer on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Galileer: Do he nu in Galileam quam/nemen en de Galileer an (Bibl 1599, Joh. IV 45).

Kujust Galileer või kohanimest Galilea on lähtunud ka galilealine.

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar GMSL 11; Ar SLHS 89, usut. <asks). - Ar GMSL 35 ja 44; Ar SLHS 110).

galileisch ' galilea': ſe Galilei ſche merre jure (Stahl HuH EE 124); ſe Galilei ſche merre jure (HuH 1654 EE 138); Galilei ſche Merre Ehres (HuH 1673 EE 178) .

Galileisch on laenatud alamsaksa keelest - vrd. asks Galileische: Do nu Je ſus hörede/ dat Johannes averantwerdet was/ toech he in dat Galilei ſche Landt (Bibl 1599, Matt. IV 12).

Kuju galilea: üx Galilea Mees (HuH 1673 Hist 22) - on lähtunud ladinakeelsest galilaea; eesti keelde on sõna laenatud alam- või ülemsaksa keele vahendusel.

gehoorsam ' sõnakuulelik, kuulekas': ninck olli gehorsam amma ri ſti Surma ſiße (Müll 34).

asks gehôrsam ' gehorsam, hörend auf' (L-Bor).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar GMSL 8).- Ar GMSL 35 ja 43.

gergeseener ' gergeslane, teat. rahva nimetus piiblist ' : ninda ſündis neile Gergeſeenrille (Stahl LSp 187); needt Gergesenrit (Elab Fr 14); neide Gergeſeenride Mah ſiſſe (Vas T 15).

Gergeseener on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Gergesener: in de yegende der Gergeſener (Bibl 1599, Matt VIII 28).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar SLHS 89) .- Ar SLHS 110.

haak ' haak, konks': Hake/ Haaki (Gös Man 89)- Fewers ... Hacke/ tulli ... Haacki (Gös Man 187) - hake/ (am kleide) haaki; Hake am Keſſel/ haak (Gös Man 225) - klammer/ Raudhaki (Gös Man 258) - ſchiff-Hacke/ (uncus) Raud Hahke (Gös Man 356).

<asks hake ' Haken, uncus' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 89; Hup ES 15 ja 35; Beitr X 153; Leetb 55), alamsaksa laenuks (Kob SLEP 154; Kett LW 267) ja alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384).- Sehw DdL 39,61 ja 82; Sehw SkU 5 ja 230; Kett LW 267; Set Bibl 361; Streng 27; Hak 51; SKES 49.

haam vt. aam

haamer ' haamer, vasar': Kloppe wachwaſte ſe Palwe Hamere ks (Müll 299); üx hahmer (Stahl LSp 213); üx Hamer (Elab Lip 38); Hammer/ Hammer/i (Gös Man 89).

Pika vokaaliga kuju haamer on alamsaksa keelest laenatud- vrd. asks hamer ' Hammer' (Sch-L).

Lühikese vokaaliga kuju hammer on kas ülemsaksa laen- vrd. üsks Hammer, vôi pärineb mônest balti-alamsaksa keele lühikese vokaaliga murdekujust (vrd. Ar GMSL 37).

Sôna on peetud saksa laenuks (Gös Man 89 ; Hup ES 39; Beitr X 154 ja 155; Kett LW 267; SKES 53; Ar SLHS 111), alamsaksa laenuks (Thoms 134; Schlüt 20: Wiget 267; Saar Ents 701 ja Saar KE 81, laenat, 16.saj.; Saar EK 13-16, 11; Ar SLHS 89 ja 118) ja saksa vôi alamsaksa laenuks (Saar LV 207; Aav 384; Ar GMSL 8/9).- Schlüt 10,17,25, 40 ja 43; Wiget 255; Saar Ol 16; Ar GMSL 34, 37/38 ja 45; Ar SLHS 112; Sehw DdL 40,61, 82 ja 125; Sehw SkU 6; Kett LW 267; Set Bibl 362; SKES 53.

haan ' haan, vaadi kraan': Hahn/ (zum Fäſſen/ epiſtomium) hahni (Gös Man 224); Haen ein Hahn/ daraus man zapffet (Horn GE 24).

<asks hāne ... häneken ' Hahn aus Holz oder Metall, koppern h., (ge)göten h. als Verschluß eines Faßes, einer Leitung, Wasserleitung, Wasserkunst' (L-Bor).

Sôna on peetud saksa laenuks (Hup ES 15 ja 35; Kett LW 267; Saar KE 59; SKES 54/55, vôimal.<sks) ja alamsaksa laenuks (Viir 189).- Beitr X 155; Ahl 142; Sehw DdL 22, 36 ja 82; Sehw SkU 3,167 ja 277; Kett LW 267; Set Bibl 362; Streng 28; Hak 54; SKES 54/55.

handpekk ' kaitsetara, tõkkepuu': Schutz Gatter/ Handpecki (Poom (Gös Man Spl 370).

<asks Hand-ſpeke ' Hebebaum, vectis' (VBNW).

- Schlüt 44; Sehw SkU 3.

harkil ' harkis' : ſchieſſen/ (der Gerſte hat geſchoſſet/ odder on harckill/ pungall (Gös Man 355; teose lõpus Spl 209: Gerste iſt auſsgeſchoſſen/ on Harckil).

Sõna on lähtunud alamsaksa keelest- vrd. asks harke ' Harke (hochd. Rechen), traha '(Sch-L).

Sõna hark on peetud alamsaksa laenuks (Saar LV 206; Wiget 267) ja saksa laenuks (Saar KE 59).- Kett LW 14 ja 5151; SKES 58.

hebrēer ' heebrealane': ſe Eebr. ramato ſiddes (Müll 13); Nemmat ommat Ebreerit (Stahl HuH EE 46); Nemmat ommat Hebräeri raghwaſt (Ross 92); nende Ebreeride rahmat (Stahl LSp 420); neet Ebreeleiſet (Gutsl kk 125); nemmat ommat Ebreerit (HuH 1654 EE 46); nemmat ommat Ebreerit (HuH 1673 EE 44); Kui nemmä Hebrealiſſe omma (Vas T 353); nemmat ommat Ebreerit (HuH 1693 EE 51); Ons nemmad Ebrealiſſed (KnKR EE 34); Ebreeride Ramatus (Käsir 153).

Hebrēer on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Hebreer: vorhoeff ſick ein murmulent manck den Greken/ yegen de Hebreer (Bibl 1599, Ap.teg.VI 1).

Usutavasti on ebreeleine lähtunud alamsaksakeelsest kujust Hebreer, hebrealine ladinakeelsest kujust hebraea;

Sõna on peetud saksa laenuks (Beitr X 155) ja alamsaksa laenuks (Ar SLHS 88).- Ar SLHS 110; Kett LW 48.

hebreisch ' heebrea': Ebrei∫che... keelel (Stahl HuH EE 244/245); Ebrai∫che Keele ∫iddes (Stahl LSp 419); hebrei∫che keeles (HuH 1654 EE 274); Ebrei∫che/... Keelel (HuH 1673 Hist 37); Hebrei∫che Kehles (HuH 1693 EE 308).

Hebreisch on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Hebreischen: Ock was de Over∫chrifft baven em ge∫chreven/ mit Greki∫chen/ Latyni∫chen vnde Hebrei∫chen Boeck∫taven (Bibl 1599, Luuk. XXIII 37/38).

Kuju heebrea (ebrei): Hebraej kehle kahn (Ross 197); Hebrea Greeka nink Laddina Keelel (Vas T 220); Ebrei/Greki / nink Latina Kehles (HuH 1693 EE 222); Hebrea Kelel (KnKR EE 222) - on lähtunud ladinakeelsest hebraea; eesti keelde on sõna laenatud alam- või ülemsaksa keele vahendusel.

Sõna on peetud saksa laenuks (Weske 79) ja alamsaksa laenuks (Ar SLHS 88).- Reim PS 203); Ar SLHS 110.

heerink ' heeringas': Hering/ Heerinck/a (Gös Man 89) - pickelhering/ Sohla herinck (Gös Man 323).

Heerink on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks herink, harink ' Hering' (Sch-L) ja üsks Hering.

Tõenäoliselt on sõna alamsaksa laen, sest Tallinnas kasutatud alamsaksa keeles esineb hering juba 14.sajandil: It. 20 ore vor 1/2 tunne heringes (TLAV 3, lk.17 [6a]).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 89; Hup ES 17

ja 42; Beitr X 153; Kett LW 49; Saar KE 60) ja alamsaksa või rootsi laenuks (Beitr III 13).- Wag 27; Schlüt 17,20 ja 44; Sehw SkU 34; Kett LW 49.

heilant 'õnnistegija': meddy I∫∫: ninck Heylandt (Müll 292).

Heilant on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks Heylandt: Chri∫tus/ der Werlt Heylandt (Bibl 1599, Joh.IV 42); vrd. üsks Heiland.

Sõna on peetud alam- või ülemsaksa laenuks (Ar GMSL 9).- Ar GMSL 35 ja 43.

heli 'püha' : lebby[te]me [he]llyn ∫ündmen (WK 354).

Siia kuuluvad ka

hill 'mingi varjupaik (haigetele või vanadele)': hillisse ∫i∫∫e (Awerb 4);

illitink - vt. lk.174.

Samast tüvest on usutavasti tuletatud

helitus ' pühaduseteotus': ∫e kurri waim hajap keick hebbeduße helituße [?] iße (Elab Bend 50).

Sõnad heli, helitus ja hill on lähtunud alamsaksa keelest- vrd. asks hillich 'heilig, von Personen und Sachen' (Sch-L); hill on elliptiline kuju mõnest liitsõnast nagu dat hilliche hus.[218]

---

218 Vrd. P.Ariste, Saksa laensõnadest 16.sajandi eesti kirjakeeles.- Eesti Keel 1940, lk.112.

Sõna heli ' püha' on peetud alamsaksa laenuks (Saar WKKK 80; Mäg VET 487; Saar Ents 701 ja Saar KE 81, laenat. 16.saj.; Saar EK 13-16, 11; Ar EK 1940, 110 ja 112).- Reim EaS 194; Schlüt 27; Kob PSL 98; Sehw SkU 41.

? herodiaaner ' Herodese pooldaja': Nink lähätiwa temmä mannu oñe Jüngrid Herodiahnride ga(Vas T 47); Ja läkkita(id temma jure ommad Jüngrid Herodiaanridega (KnKR EE 134).

Saksapärase lõpu -er järgi otsustades on herodiaaner saksa laen. Enamik 17.saj. eestikeelses vaimulikus kirjanduses esinevaist rahvaste, filosoofiliste ja poliitiliste rühmituste esindajate jne. nimetustest on tõenäoliselt alamsaksa keele vahendusel eesti keelde laenatud, ning seetõttu võib arvata, et ka herodiaaner on alamsaksa keelest lähtunud, kuigi alamsaksakeelne piibel kasutab herodiaanri asemel Herodis deneren (Bibl 1599, Mark. XII 3); arvesse tulla võib ka laenamine ülemsaksa keelest.

hetiiter ' hetiit (hetilane, hitilane), teat. rahva nimetus piiblist ': ollet (inna errarickunut nende Hetitride wehje (Stahl HuH Lr 247); Sa ollet ricknut nee Hetitre Wehje (HuH 1654 Lr 461); nee Hetitre Wehje (HuH 1673 Lr 389); Siß ollet riknu (a Hetitre Wäge (WTLR 107); Sa ollet rikk°nut ne Hetitre Wähje (WLR 194); Sa ollet rikk°nut nende Hetitre Wähje (HuH 1693 Lr 418); Siis olled rikkunud Hetitri Wäe (KnKR Lr 88).

Hetiiter on laenatud alam- vôi ülemsaksa keelest- vrd. asks Hethiteren: Do nu de Kinder Iſrael alſo waneden manck den Cananiteren/ Hethiteren/ Ammoriteren/ Pheresiteren/ Heviteren/ vnde Jebuſiteren (Bibl 1599, Kohtum.III 5); vrd. üsks Hethiter.

Sôna on peetud saksa laenuks (Ar SIHS 89).- Ar SLHS 110.

hing ' uksehing' : Hengen an einer Thür/hingit (Gös Man 89).

〈asks henge (henk) ' Hänge, woran man etwas aufhenkt oder angreifen kann; Thürangel ' (Sch-L).

Sôna on peetud saksa laenuks (Gös Man 89; Hup ES 42; Saar KE 60) ja alamsaksa laenuks (Oj VPS 116; Kob SLEP 154; Saar Ents 703 ja Saar KE 84, laenat. 17.saj.; Kett LW 46; Saar EKRP 19, laenat. 17.saj. alguseks).- Schlüt 19; Sehw DdL 87 ja 113; Sehw SkU 32 ja 179; Kett LW 46.

?? hinktelle ' aeglaselt, vaevalt edasi liikudes: weſck keib hincktelle/ die Mühle gehet etwas umb (Gös Man 67).

Vôimalik, et sôna on alamsaksa keelest lähtunud- vrd. asks hinken ' sich zurückziehen, nicht voran wollen' (Sch-L).

hissetama ' (kellelegi koera kallale) ässitama': Hetzen die Hunde / hiſſitama (Gös Man 89)- anhetzen Hunde/ hiſſetema (Gös Man 108).

<asks hissen, hitzen, hessen ' hetzen' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 89).- Schlüt 22.

histooria ' lugu, jutustis; ajalugu': wöyra Rachwa Exemplit ninck Hyſtoriat maelleſtama (Müll 86); Seſt ſinnaſeſt Hiſtoriaſt (Vig 70); Se töiſe hiſtoria ſiddes (Stahl LSp 178).

Histooria on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks Historien: Hiſtorien Regiſter (Bibl 1599); vrd. üsks Historie.

Saksa Historie < ld < kr (Duden).

Sõna on peetud tõenäoliseks alamsaksa laenuks (Ar GMSL 9) ja alam- või ülemsaksa laenuks (Ar SLHS 89).- Saar 01 16; Ar RM 7; Ar GMSL 34; Ar SLHS 112; Streng 33; Hak 56; SKES 78.

holderbeer ' leedripuu' : holunder/ (ſambucus) holderbeer (Gös Man 241).

Holderbeer on arvatavasti alamsaksakeelsest kujust holdertere lähtunud- vrd. asks holdern ' Holunder' ... holderbom, holler, holdertere, holentere, hollentere ' sambucus' (Sch-L). Lähtesõnaks võib olla ka mõni balti-alamsaksa keele tundmatu murdekuju.

Sõna holundri[pu] on peetud saksa laenuks (Hup ES 46).- Sehw SkU 2; Streng 39.

holster ' püstolitupp': Holſter/ ein Holffter/ G. Holſtri/ Acc. ſing. Holſtrid/ Acc. pl. Holſtriid (Horn GE 59).

<asks Holster ' Pistolen= Hulfter; Reisesack,Kober...' (VBNW).

- Sehw SkU 84; SKES 93.

? hoop sônas hoopis (hoopilis) ' ühes koos': lexit keick hopilis wegkiſi temma pehle (HuH 1654 EE 188); lexit keik hopilis wegkiſi temma pehle (HuH 1673 EE 192); hcpis/ zugleich / zusammen (Horn GE 100).

Võimalik, et sôna on lähtunud alamsaksa keelest- vrd. asks hôp, hope, hoppe, hupe ' Haufe, Anzahl'; bi hopen 'haufenweise'; bes. to hope ' zusammen' (Sch-L).

Sôna hoopis on peetud saksa laenuks (Saar KE 60)ja võimalikuks alamsaksa laenuks (Saar Bidr 242).- Schlüt 41; Saar Bidr 249 ja 250; SKES 92.

hoov ' hoov, ôu': meddy How ninck Maya (Müll 125); howi ſiſſe (Stahl HuH EE 229); Hoff beym Hauſe/ hohw/ hohwiſt (Stahl Anf 73); howi ſiſſe (HuH 1654 EE 260); hoff (beym hauſe in der Statt) Hohwi (Gös Man 240); Howi ſiſſe (HuH 1673 Hist 22); Kuninglikko Aija Hoowi ſees (VEkk 206); Howi ſiſſe (HuH 1693 EE 303).

<asks hof ' Hof, der (meist umschloßene) Raum neben einem Gebäude oder um dasselbe ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 46; Beitr X 156 ja XVI 111; Körb 88; Saar KE 59; Ar SLHS 111) ja alamsaksa laenuks (Oj ÜnL 5; Ar GMSL 9; Ar Õu 103; Ar SLHS 89 ja 118).- SKES 82; Sehw SkU 148; Set Bibl 367; Streng 34 ja 38; Hak 54; SKES 82 ja 89.

hoovmeister ' ülevaataja; kasvataja': hoffmei - ſter/ Howemeiſter (Gös Man 240).

Hoovmeister on laenatud tõenäoliselt alamsaksa keelest - vrd. asks hovemester ' Aufseher (über eine Hofhaltung), dispensator ...' (Sch-L); vrd.üsks Hofmeister.

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 45).- Sehw DdL 133; Sehw SkU 5,84,168 ja 339; Streng 35.

hunt ' hunt, susi': nehp ſe hunti tullewa (Stahl HuH EE 81); Wolff/ Hunt/iſt/ ſuſſi/ ſuſſiſt & ſoëſt (Stahl Anf 131); ſe Hunti waſto taplep (Stahl LSp 449); kiſckijat Hundit (Elab IV 26); Kut Lambat Hunti Hulcka ees (HuH 1654 Lr 309); wolff/ (lupus) hunt/ ſütt (Gös Man 474); Ep pehſwat Hunti Kühne ſeeſt (HuH 1673 Lr 269); Hunti Nack (Prot II 353); Ep pähſwat Hunti Kühne ſehſt (WLR 126); Hunt/ Hundi/ Acc. pl. Hunta ein Wolff (Horn GE 28); Ep jetta meitet Hunti Kett(HuH 1693 Lr 373); unt (Aab 1694, 239); agga ſeeſtpiddi ommad nemmad kiskwa Hundid (KnKR EE 101).

Hunt on tõenäoliselt alamsaksa laen- vrd.asks hunt ' Hund' (Sch-L); vrd. ka üsks Hund.

Arvatavasti kasutati laensõna hunt algul eufemismina eesti vaste susi asemel; aja jooksul sõna hunt juurdus keeles ja surus kõrvale genuiinse soe, mis tänapäeval esineb ainult murdesõnana (vrd. Saar LV 63).

Sõna on peetud uuemaks germaani laenuks (Saar LV 63/64, levis ja kodunes 17.saj.), rootsi või saksa laenuks (Wiget 268, arvat. <erts), saksa laenuks (Saar Ents 703 ja Saar EKRP 19, laenat. 17.saj.; Kett LW 453; Nir Sk 100; Saar KE 60; SKES 86, tõenäol. <sks), alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384), rootsi laenuks (Saar KE 85, laenat. 17.- 18.saj. vahetusel) ja alamsaksa laenuks (Ar SLHS 89/90 ja 118).- Schlüt 10; Oj SKTT 139; Kett LW 453; Ar SLHS 112.

hurtsik 'hurtsik, onn': vxkit Maya, echk nurβikas (? kirjutusviga pro hurβikas) olle (Müll 228); omma hürtzikode ſiddes (Stahl LSp 58); Baurhütlein/ Hurzick (Gös Man 125).

Sõna on lähtunud alamsaksa keelest- vrd. asks hort, hurt 'Flechtwerk von Reisen' (Sch-L), kusjuures alamsaksa laenu hurt külge on eesti keeles liidetud deminutiivis-pejoratiivne tuletusliide -ik (Ar SLHS 90).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar SLHS 90) ja saksa laenuks (Ar SLHS 111).- Ar SLHS 114.

huutler ' vusser, vilets käsitööline': Sudeler/ [cerdo] huutler/ ſuutler / lapper (Gös Man 405).

< asks huteler (hudeler) ' der etwas hütet, verbirgt, Hehler ' (Sch-L).

? härra) ' isand, härra': Önnis H: Baltzar ninck H: Johan (Müll 108); Herr / (groſſer Herr) Suhr Iſſ and/ Herra (Gös Man 235); Suhr = Her2 ülle Åmine (B Horn 152); O Chriſte öigke Herra (HuH 1673 Lr 170); meye Auſal Linnapähl= Herral (HuH 1693 Pr 113); ſure Härrade wöraspeul (KnKR EE 283); meie armoliſſemba Kunninga nink Herra (Gard 362); Chriſtus öige Herra (Käsir 54); Härra ülle Ingri ma (Kahurv 269).

Mülleril esinev H(err) on arvatavasti alamsaksa laenvrd. asks here, her ' Herr. abgek. in ere, eren. Besonders Titel der Adlichen,Richter und Geistlichen ' (Sch-L).

B.Hornil (a.1665) leiduv [Suhr= Herr vôib ka ülemsaksa laen olla- vrd. üsks Herr.

a-lôpuline kuju härra (herra) (eriti rootsiaegsetes tekstides) vôib rootsi keelest lähtunud olla- vrd. vrts herra, hoerra, hilisvrts härra (Streng 31/32).

Sôna on peetud saksa laenuks (Hup ES 37 ja 42; Beitr X 155), vanapôhja vôi rootsi laenuks (Thoms 135), rootsi vôi taani laenuks (Rot Olev 5,103), rootsi laenuks (Ar RM 7, enamvähem kindel rootsi laen mônes rootsiaegses tekstis; Saar KE 61), alamsaksa vôi saksa laenuks (Aav 384) ja alamsaksa laenuks Mülleril (Ar GMSL 9, vôimal.

(asks; Ar SLHS 118). - Rot Olev 47,955; Schlüt 13 ja 16; Jõg EM 126; Ar GMSL 34; SKES 71; Set Bibl 366; Streng 31/32; Hak 54; SKES 70.

häärber ' häärber, härrastemaja': ſe Herbergi ſiſſe (Ross 136); Herberge/ Herpergi (Gös Man 89) -Herberge/ (Loſament) Herpergi (Gös Man 234); Kunninglikkuſt Herberreſt (WTLR 5); Kunninglikkuſt Härbärreſt (TLR 6).

(asks herberge 'Beherbergung, gastliche Aufnahme u. Bewirtung, hospitium' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 89; Hup ES 36; Kask LÜ 12; Saar KE 60), alamsaksa laenuks (Oj AuN 51; Kett LW 48) ja alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384).- Wag 30; Väin HN 100; Sehw DdL 44 ja 114;Sehw SkU 33/34;Kett LW 48.

höövel 'höövel': Hobel/ höfel/ höfliſt (Stahl Anf 73); Höfel Höfli (Gutsl Obs 114); Höbel/ Höwel (Gös Man 89) - Hobel/ höwel (Gös Man 240).

(asks hovel ' Hobel ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 89; Hup ES 45; Thoms 82; Kask LÜ 13; Saar KE 60; Ar SLHS 111), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5,103), vanapõhja või alamsaksa laenuks (Jõg EM 127),alamsaksa laenuks (Kob EKES 172; Kett LW 50; SKES 101; Viir 191; Ar SLHS 90 ja 118) ja alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384).- TH 322; Ahl 76; Thoms 136;Rot Olev 47,955;Schlüt 43;Mitzka 83; Kob EKES 172-178; Ar SLHS 112 ja 114; Sehw DdL 32,39,61,87 ja 126;Sehw SkU 34,179 ja 273;

Kett LW 50; Set Bibl 369/370;Streng 40;Hak 54;SKES 101.

höövlima 'hööveldama':höbeln/höhwlima (Gös Man 240)

< asks hovelen 'hobeln,mit der Hobel bearbeiten' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 45)ja alamsaksa laenuks või tuletiseks sõnast höövel (Kob EKES 172).-Sehw DdL 87 ja 126; Sehw SkU 34; Kett LW 50.

hühlor 'silmakirjateener':keick Hüchlerit (Hüll 318).

< asks hucheler, hugeler 'Heuchler'(Sch-L).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar GMSL 9).-Ar GMSL 35,43 ja 44.

hüll 'peakate,müts': Hülle(Mütz) Hüll (Gös Man 89) - Mütze/ Hüll /Hötz (Gös Man 303).

< asks hulle'Kopfbedeckung,Kopftuch,Mütze'(Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 89;Saar KE 59) ja alamsaksa laenuks (Ar Et 96).-Streng 32;SKES 75.

iisop 'iisop, teat.ilu-ja ravitaim': Iſoppi kahs (Stahl HuH Lr 67); Iſoppi kan (Ross 228);Hyſop kaas (HuH 1654 Lr 430); mühhiken Iſopi /Büſchlein/Bündlein Iſopen (Gös Man 230); Iſoppi kah (HuH 1673 Hist 40);Iſopi ka (WELR 76);parniwa Iſopit ſe ümbre (Vas T 221);Iſoppi ka (HuH 1693 EE 326); Mind Iſopoiga puhhasta (KnKR Lr 64).

< asks isop 'Isop' (Sch-L).

Saksa Ysop <ld <kr <hbr < bab (Duden).

Sõna on peetud saksa laenuks (Beitr X 158;Ar SLHS 111) ja alamsaksa laenuks (Ar SLHS 90).-Streng 42; SKES 109.

iisrael ' juudid, Iisraeli rahvas, jumala äravalitud': ſelle Iſraelli rachwalle (Müll 8); awwitap omma ſullaſe Iſrael (Stahl HuH Lr 3); Iſraelli mah ſiſſen (Ross 80); Israel löijap Rahwo (Gös 1641,61); üx Iſraelli Kunningas (Stahl LSp 3); ſe Kaizija Iſrael (Elab Bl 18); ſe Iſraëli rahwan trö ſt (Turu kk 24); neihde jſraelli lat ſzede waſto (Gutsl kk 112); iſraeli rachwas (Saarem kk 130); ülle münno rahwa Iſrael (HuH 1654 EE 25); nink Kihtuſſex omma Iſraelli Rahhwal (HuH 1673 Pr 64); Kä küll ſahb pä ſtma Iſrael (WTLR 80); Iſraelin ei olle minna ſähraſt Uſku mitte löidnu (Vas T 14); Kihtuſſex omma Iſraelli Rahwal (LPR 66); lähp ülles=aita omma Tehnri Iſrael (WLR 116); Kui ſa ei kaidſa Iſraelt (TLR 169); Iſraeli Laſte Nimet (VTkk 192); ülle müno Rahwa Iſrael (HuH 1693 EE 28); minno Israeli Rahwast (Creid 232); Iſraeli Koja ärrakaddonud Lammaſte jure (KnKR EE 45); nink Iſrael keik löiap Hähd (Käsir 121); Iſraeli minno Rahwaſt (Skragge 279).

Iisrael on laenatud alam-vôi ülemsaksa keelest - vrd. asks Israel: Ick hebbe de Leviten genamen manck den Kinderen Iſrael (Bibl 1599, 4.Moos. III 12); de Kinder Iſrael (Bibl 1599, Vorrede vp de Propheten); vrd. üsks Israel.

Sôna on peetud tôenäoliseks alamsaksa laenuks (Ar GMSL 9) ja alam-vôi ülemsaksa laenuks (Ar SLHS 90).- Ar GMSL 35 ja 44; Ar SLHS 110.

illitink ' eliting, teat. nahahaigus (roos) ': Heilig ding/ Illitinck (Gös Man 89) - roſe/ (morbus) Illitinck (Gös Man 340).

Illitink on alamsaksa keelest lähtunud- vrd. asks dat hillige dink, erysipelas, sacer ignis ' Rothlauf,Rose' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 89; Ahr 151), alamsaksa või rootsi laenuks (Beitr III 13) ja alamsaksa laenuks (Saar KE 84, laenat. 17.saj. lõpuks).- Schlüt 27 ja 44/45; Väin HN 96.

ingel, inglike' ingel':ſeſt ſyna/ech Engel (WK 355); ni palyo englit (Boier 54); ſe Engel Gabriel (Müll 6); englide ſarna ſex (Stahl HuH Lr 7)- ommat Englikeſſet (Stahl HuH Lr 159); minna lähata omma Engli (Ross 74); Engel/ Engel / Engliſt (Stahl Anf 52); Need Englit (Möllenb 59); Iβand laſkiβ omma Englit nende Jureβ tulla (Vig 70); ſe Engel (Stahl LSp 7)- Needt pöhat Englikeſſet (Stahl LSp 582); ep Engel ep Kunninglick rickus (Elab Koht 7) - keik Englikeſſet (Elab IX 13); Englide häle n. ſuure hääle kaſs (Turu kk 29); Engel/ Engel/i (Gutsl Obs 107); jummal lehhatis omma Englit juhre (Saarem kk 130); ſe Engel (HuH 1654 EE 14) - Engli Hehl ' (HuH 1654 Lr 14) - Sa ajat erra Englikest (HuH 1654 Lr 300) - Se pöha Engli= Hulcka ka (HuH 1654 Lr 529); Englikeſſet (Gös Man 30) - Engel/ Ingel (Gös Man 88) - engel/Ingel; engelſchaar Engli koggodus (Gös Man 173) - würg Engel / (ſtrix) Tappia

Engel (Gös Man 477); hiige henglit (Põlve J 361); ſünno põhat Englit (HuH 1673 Kat 29) - Engli Hehl' (HuH 1673 Lr 13) - Sa ajat erra Englikest (HuH 1673 Lr 248) - Engli=Hulka kah (HuH 1673 Lr 444); So Engli lebbi (Boecl 263) - Sünno Ingli leckita (Boecl 269); pöha Engli (WTLR 13) - armas Engliken (WTLR 47); põhat Englit (Laur 167); ſe Iſſanda Engel (Vas T 2) - Päh=Engli Hähle/ nink Jummala Paſſunaga (Vas T 388); So Englit (LPR 4); Keik Englit (WLR 59) - Engliſarn^{a}ſex Taiwa ſehs (WLR 60) - Sihs kuhlſit röhmſa Engli= Hähl (WLR 71) - Sähl löidti kahhet Engliſeſt (WLR 100); Miſt Engel üttel temmäle (TLR 11) - Engliſeiſte Auwuſtuſt (TLR 13); Englide Kehlede ka (HuH 1693 EE 57) - Engliſarn^{a}ſex Taiwa ſehs (HuH 1693 Lr 140) - Sihs kuhlſit röhmſa Engli=Hähl (HuH 1693 Lr 156) - Sa ajat erra Englikest (HuH 1693 Lr 270) - Engli=Hulka ka (HuH 1693 Lr 478); ſin=no püh=had eng=lid (Aab 1694, 243); Mihkael n. temma Englid (Creid 236); Englid kandſid temma Aabrahami Rüppe (KnKR EE 86) - Pä Engli Häle/ ja ... Paſſunaga (KnKR EE 137) - kaks Englikeſt (KnKR Lr 40); Mitto ſuggu ſet Englit ommat (KKF 13); ſin=no püh=hä en=gel (Aab 1698, 251); lekkitako omma Pühha Engli (Käsir 123).

<asks engel 'Engel' (Sch-L).

Saksa Engel < kr -ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 88; Hup ES 33 ja 55; Beitr X 158; Körb 88; Saar KE 59), kreeka laenuks, mis eesti keelde on tulnud ladina ja saksa keele vahendusel

(Aav 384 ja 385) ja alamsaksa laenuks (Ar EK 1940, 110; Ar GMSL 9/10; Ar Boecl 272; Ar SLHS 90 ja 118).- TH 322 ja 323; Ahl 247; Schlüt 19; Mitzka 82; Aav 387; Ar GMSL 35 ja 44; Ar SLHS 110 ja 116; Sehw DdL 79,87 ja 133; Sehw SkU 32 ja 331/332; Kett LW 46; Streng 17; Hak 56; SKES 38.

ingver ' ingver, teat. rohttaim': Ingeber/ingever (Gös Man 90) - Ingfer / (Ingeber) Innewer (Gös Man 248).

<asks ingever ' Ingwer ' (Sch-L).

Saksa Ingwer <keskld < ind (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 90; Hup ES 33 ja 55; Beitr X 155; Körb 89).- Schlüt 45; Sehw DdL 87 ja 136; Sehw SkU 33 ja 42; Kett LW 46; Streng 41; Hak 56; SKES 107.

israeliit(er) ' iisraellane, juut; usklik kristlane': neet eiket Iſraellitit (Müll 27); Se Iſſand teije Jummal kiuſap teid / Iſraelitit (Stahl HuH Pr 155); needt Iſraelitit (Stahl LSp 24); nende Iβraelitide Emmandat (Elab Ham 41); Nemmat ommat Iſraelitit (HuH 1654 EE 46); Nemmat ommat Iſraelitit (HuH 1673 EE 44); kuj Moses sehl Neil Isra'litril olli (Laur 165); Nätze õige Iſraelitre (Vas T 178); Nemmat ommat Iſraelitit (HuH 1693 EE 51); Ons nemmad Iſraelitrid (KnKR EE 34).

Israeliit(er) on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Israeliter: In Bethel fragen de Iſraeliter Godt vmme rhadt

(Bibl 1599, Hiſtorien Regiſter).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar GMSL 10, tõenäol. <asks; Ar SLHS 90).- Ar GMSL 35 ja 44; Ar SLHS 110.

? jaa ' jah' : Taema Sanat omat Ja nick Amen (Müll 266); Ja / minna Vſckun ſedda (Stahl HuH Kat 61); Ja, minna lohta (Ross 26); Ja / ja (Affirmandi) (Stahl Anf 29); Ja / temma tahap meije jures olla (Stahl LSp 14); ja , ſe Iβand hoidax ... temma noppeſt (Elab Bl 17); Coſtais temalle Martha: Ja Iſsand (Turu kk 28); Ja/ Jummala nimmel (HuH 1654 Kat 40); Ja/ neh / ja; Ja freylich/ [maximè] ja wiſt (Gös Man 246); Ja ſe Moiſa Noor Iſſand Kirjataija (Prot II 355); Ja / minna uſkun ſedda kindlaſte (HuH 1673 Kat 34); Amen / Amen om Ja/ja (WTLR 58); Ent teije Ja olgo Ja (Vas T 451); Ja Iſſand/ ſe on minnul armas (LPR 33); Ja töhſte minna ütlen ſul (WLR 213); Ja/ tötteſt minna ütle ſul (TLR 185); Ja/ja (Adverbia Affirmandi) (Horn GE 92); Amen/ ja/ ſe on ſo pohlel (HuH 1693 Lr 106); Ja Iſſand (KnKR EE 45); Kas Jummal ſind on kahs lohnut ? Ja on (KKF 13); Kas Sa tahhat ſeſamma Uſko Tunniſtuſſe päle ſada riſtitut ? Ja (Kõsir 12).

Ja(a) on laenatud alam- või ülemsaksa keelest - vrd. asks ja ' Interj. der Affirmation mit pronominal. Wiederholung des Hauptbegriffes der Frage ' (Sch-L) ja üsks ja.

Arvestades sõna varast esinemist eesti keeles võib oletada, et ta on alamsaksa laen (Ar SLHS 90).

Sõna ja ' ning' on peetud vanemaks germaani laenuks (Thoms 137; Mey ÜLF 18; Mey ÜGL 21; Jõg EM 130; SKES 111) ja saksa laenuks (Saar Ents 703, Saar EKRP 19 ja Saar KE 84, laenat. 17.saj.; Saar KE 60); sõna jaa on peetud alamsaksa laenuks (Ar GMSL 10 ja Ar SLHS 90, võimal. < asks; Ar SLHS 112 ja 118).- Saar EK 1923, 146/147; Saar Ol 16; Ar GMSL 35; Sehw SkU 43 ja 182/ 183; Kett LW 83; Set Bibl 370; Streng 42/43; Hak 44; SKES 111.

jaht ' sekeldamine, õiendamine, tagaajamine' sõnades hoorajaht ja portojaht ' hooramine'; eth teije mahajettate ſe portojachto (Stahl HuH EE 56) - Kahs piddakem mitte horajacht (Stahl HuH EE 117); mitte portojachti piddada (Ross 130); hurerey / portojacht/ portojachtuſt; hurerey treiben/ portojachto piddama / portojachto ſees ellama (Stahl Anf 74); portojacht / wargkus / kawwal tunniſtus (Stahl LSp 116) - hend hoidma hohrajachto ehs (Stahl LSp 165); Hurerey Porojacht/o (Gutsl Obs 115); eth teije mahajettate ſe portojachto (HuH 1654 EE 58) - Kahs piddakem mitte horajacht (HuH 1654 EE 129); Hurerey/ Hoorajacht (Gös Man 89)- Hurerey / portojacht (Gös Man 245); Kaas piddakem mitte Hohrajachto / kudt neiſt moñingkat Portojachto piddaſit (HuH 1673 EE 135); Kahs piddakem mitte Hohrajachto (HuH 1693 EE 147/148) - Portojacht/ Rojandus / Hebbedus (HuH 1693 EE 173); Horajahti ning keik Rojatuſt (KnKR EE 45).

<asks jacht ' Jagd ; Verfolgung der Feinde; concr. die verfolgende Menge; bildl. eifrige Nachfrage ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 89; Saar KE 59; Ar SLHS 111), alamsaksa laenuks (Beitr X 157; Streng 43; Kett LW 84; SKES 112; Ar SLHS 90) ja alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384).- Rot Olev 47, 955; Schlüt 29 ja 41; Sehw DdL 39,41,61,71 ja 130; Sehw SkU 43; Kett LW 84, Streng 43; Hak 54; SKES 112.

jahtima ' sekeldama, lärmama, taga ajama': Ni jachtwat kahs needt rummalat (HuH 1654 Lr 330); Jachten/ jachtima (Gös Man 90) - Rantzen / (Spielen/ jachten) jahhima (Gös Man 331).

Samast tüvest on tuletatud

[hoora]=jahtmine ' hooramine' : keickille/kumbat lebbi Hoora=Jachtmiſſe ommat hendas ſahnut (B Horn 152).

<asks jachten (Kett LW 84).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 90) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 84).- Sehw DdL 88; Sehw SkU 43; Kett LW 84.

jaspis ' jaspis, läbipaistmatu mikrokristalne kvartsi teisend ' : ſinna ſelgke Jaſpis (Stahl HuH Lr 107); ütz jaſpiſſi kiwwi (Gutsl kk 114); Sa ſelgke Jaſpis (HuH 1654 Lr 534); Jaſpis/ jaſpis kiwwi (Gös Man 247); Sa ſelgke Jaſpis (HuH 1673 Lr 448); olli Mäuſt Jaſpiſſe nink Sardi Kiwwi ſahrnane (Vas T 458); Sa ſelge Jaſpis (WLR

222); Türkos, Onik, nink Jaſpis (VTkk 191); Saſelge Jaſpis (HuH 1693 Lr 502).

Jaspis on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks Jaspis: Das erſte Fundamente was ein Jaſpis (Bibl 1599, Joh. ilm. XII 19/20); vrd. üsks Jaspis.

Saksa Jaspis < pr < ld < kr < sem (Duden).

Sõna on peetud saksa laenuks (Beitr X 158; Ar SLHS 111) ja alam- või ülemsaksa laenuks (Ar SLHS 90).- Streng 43; SKES 115.

jekk vt. kekk

jellama ' haukuma, lärmama': Beffen/ jellama; der Hund beffet/ Koijr jellab/ hawwub (Gös Man 126).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks gellen ' laut schreien ' (Sch-L) ja üsks gellen.

jesuiiter ' jesuiit, katoliku mungaordu liige': Neet ſuhret Pöhat Jeſuwiterit ninck Mukat (Müll 320).

Tuletislõpu -er järgi otsustades on sõna laenatud saksa keelest ja arvatavasti alamsaksakeelsest jesuiter ' jesuiit' (Ar GMSL 10).

Sõna on peetud võimalikuks alamsaksa laenuks (Ar GNSL 10). - Ar GMSL 35 ja 44; SKES 116.

jo ... io ' mida ... seda ': io enamb meye taemaſt wottame, io enamb ſe armuliku weβi taemaſt Paiſub ninck taemalle ieeb (Müll 27); Jo ennamb agkas temma keelis/ jo ennamb nemat ſedda laotaſit (Stahl HuH EE 125); Jo ennamb temma enge errakehldis, jo ennamb nemmat ſe welja laotaſit (Ross 134); eth nemmat heckiſelt/ jo noppedamb/ jo parramb / riſtitut ſahwat (Stahl LSp 115); Jo ennamb agkas temma keelis/ jo ennamb nemmat ſedda laotaſit (HuH 1654 EE 139); Je ehe/ je beſſer/ jo enne/ jo parramb (Gös Man 247); Jo ennamb agkas temma keelis/ jo ennamb nemmat ſedda laotaſit (HuH 1673 EE 135); Jo ennamb aggas temma kehlis / jo enamb nemmat ſedda laotaſit (HuH 1693 EE 157).

<asks io... io ' ja ... desto ' (Sch- L).

Sidesõna jo... jo on peetud alamsaksa laenuks (Ar SLHS 90).- Sehw DdL 72; Ar SLHS 112.

? joſt ' just' : Ei pelgä ka joſt Kunningitt (Karl 258).

Sõna on laenatud arvatavasti alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks Just ' Jüst' (VBNW) ja üsks just. Käesolevas rootsi keelest tõlgitud tekstis võib arvesse tulla ka laenamine rootsi keelest- vrd. rts just (Hellq).

Saksa just <ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 59; Beitr X 158; Körb 89; Saar KE 60), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,955) ja ladina algupära laensõnaks (Aav 385).-SKES 126.

junker ' endisaegne preisi aadlik, noor mõisahärra; mõisavalitseja ': ſe wähe Junckro kah (Gutsl 1652, 600); Meyer / (villicus) dem ein Fuhrwerck vertrauet iſt) Juncker (Gös Man 294) - Schaffner / (colonus) moiſa mees / Juncker (Gös Man 349); Junkrud, ma peal, ja kohto wannemad linnade ſees (Plak 269).

<asks junker, juncher ' junger Herr, Junker ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 59; Beitr X 158; Saar KE 59), rootsi laenuks (Beitr I 76) ja alamsaksa laenuks (Streng 44; SKES 124).- Beitr III 12; Schlüt 31 ja 43; Sehw DdL 35, 40,61, 88 ja 131; Sehw SkU 44; Kett LW 98; Streng 43/44 ja 321; Set Nz Bibl 61; SKES 124.

junkru, junkruke ' neitsi': Maryast, puhdast iunkrust (RSJ 615); Mariaſt puchtaſt Junckroſt (Ross 11)- ſihs touſi ſe Junckrokene ülles (Ross 149); Jungfraw Junckr/o (Gutsl Obs 115); ſe Junckrokenne (Gutsl 1652, 600); Ainus Junkro Latzeken (WTLR 4) - Se Junkroken (WTLR 29); Wihs targa nink wihs rummala Junkro (Vas T 54); Nink ſünnip Junkruſt puhtaſte (TLR 6) - Se Junkroken (TLR 35); Ma=ri=aſt puh=taſt junk=ruſt (Aab 1698,248).

Samast tüvest on tuletatud

junkrulik ' neitsilik ' : perra omma Junckroliko ſaiſuſt (Ross 80);

junkrus ' neitsilikkus': Temma junkruß n.puhas ello (Ross 219).

<asks junkvrowe ' Jungfrau (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 59; Beitr X 158 ja XX 124).- Beitr V 31; Schlüt 41; Sehw DdL 46,50,60, 61, 80 ja 88; Sehw SkU 44; Kett LW 95.

juuda ' juudi, juuda; juut': Judat ninck Türckit (Müll 118); küſſi Juda koddas / Sauli jerrel (Stahl HuH EE 175); ſe Juda põha (Ross 101) - ſe ruwa offer Judaſuggu ſt (Ross 159); Juda Förſtide ſehhas (Stahl LSp 136); ned Judad (Elab VIII 59); Juhda iſsen (Gutsl kk 120); Juda kombe perra ſt (HuH 1654 Lr 75); Jüdiſch Land/ Juhda mah (Gös Man 250); Juda Förſtide ſehhas (HuH 1673 EE 24) - Me löidtax Juda= Rahhwa ſt (HuH 1673 Lr 348); Mes löijis Juda Rachwa ſt (WTLR 132); Juda Kunninga ajal (Vas T 107); Juda Wiſil (TLR 48)- Mes löüs Juda=Rahwa ſt (TLR 152); Juda Kunningas (VTkk 208); Juda Förſtide ſehhas (HuH 1693 EE 28); Juda wörstide ſäas (Creid 232); küſi Juda Kotta ühte/ kelle Nimmi on Saulus (KnKR EE 165).

Juuda on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks juda: ſyn Volck wörde van em affvalte/ tho dem köning juda (Bibl 1599, Vorrede vp de Propheten); vrd. üsks Juda.

Usutavasti ülemsaksa keelst on laenatud juude: Olle minna ütz Jude (Ross 193); neiſt Judiſt lähätu (WTLR 33); Neiſt Judiſt lähhätu (TLR 40) - vrd. üsks Jude.

Sõna on peetud saksa laenuks (Beitr X 158), ladina algupära sõnaks, mis tõenäoliselt alamsaksa keele vahendusel eesti keelde on laenatud (Ar GMSL 10/11) ja alam- või ülemsaksa laenuks (Ar SLHS 90).- Schlüt 16; Ar GMSL 34

ja 35; Ar SLHS 110; SKES 127.

juudaline ' juut': nedt Judaliſſet (Stahl HuH Lr 28); Jude / Judalinne / Judaliſſeſt (Stahl Anf 75); ſe ſuhremb hulck neiſt Judaliſſeſt (Stahl LSp 5); needt Judaliſſet (Eiab IX 9); Jude Judalinne (Gutsl Obs 115); Judalinne echk Greeck (HuH 1654 EE 21); Jude/ Judalinne (Gös Man 90) - Juden Schul/ Judaliſte kool (Gös Man 250); Judaliſte Kunningas (HuH 1673 EE 24); Judaliſte kombe kahn (WTLR 36); Judaliſte Kunningas (Vas T 2); Judaliſte Koddakondſet (HuH 1693 EE 122); Judaliste Kunningas (Creid 232); Judaliste Kunningas (KnKR EE 17); Judaliſte ... ja Pagganade Riſtmiſſeſt (Käsir 27); neide Judaliſte Wannambide waſta (Skragge 282/ 283).

Juudaline on lähtunud alam- või ülemsaksa keelestvrd. asks juda: tho dem köning juda (Bibl 1599, Vorrede vp de Propheten); vrd. üsks Juda.

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 90; Beitr X 158), võimalikuks alamsaksa laenuks (Ar GMSL 10/11, ladina algupära sõna, mis eesti keelde on laenatud tõenäoliselt alamsaksa keele vahendusel; SKES 127) ja alam- või ülemsaksa laenuks (Ar SLHS 90).- Schlüt 41; Ar GMSL 34 ja 35; Ar SLHS 110; SKES 127.

jünger ' jünger': münno Jungrit; ommat Jüngrit on oppenut (Stahl HuH Lr 28); andis ommille Jüngrille (Ross 20); nende Jüngride kahs (Stahl LSp 5)- omma

Jungride kahs (Stahl LSp 6); Se Jünger (Elab IV 32) - ommalle Jungrille keſkip (Elab Ham 44); temma jüngrit; omma jungritte eeß (Saarem kk 134); nedt Jüngrit (HuH 1654 Kat 50) - temma jungrit (HuH 1654 EE 86); Jünger / Jünger/i (Gös Man 90) - Junger Schüler/ Jünger/ poſtel (Gös Man 250); lekkitis JEſus kax omma Jüngriſt (HuH 1673 EE 4); Neid Jüngre oppett (WTLR 34); ütz töine temma Jüngriſt (Vas T 15) - Kuhlutab ommille Jungrille (Vas T 56) - neide Kahſ=Jüngride waſta (Vas T 202); Neil Jüngril keſkis JEſus Chriſt (WLR 14); Neid Jüngrid oppet weel (TLR 41); omma Jüngride ehs (HuH 1693 EE 107); teh=ke jüng=rikſ (Aab 1694, 242); omma Jüngridega (Creid 235); ſiis läkkitas JEſus kaks Jüngrid (KnKR EE 1); üt=tel om=ma jüng=ri=de waſ=ta (Aab 1698, 250); Jüngrit ſöitleſit nende päle (Käsir 8).

Jünger on laenatud alamsaksa keelest - vrd. asks Jünger : Vnde ſyne Jünger treden tho em (Bibl 1599, Matt.V.2).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 90; Hup ES 58; Beitr X 158; Saar KE 59), alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384) ja alamsaksa laenuks (Ar SLHS 90 ja 118). - Schlüt 15 ja 42; Ar SLHS 110.

kaak ' häbipost, võllas': Pranger/(cippus) Kaack/ Sambas; am pranger ſtehen/ Kaacki külgkes ſeiſma (Gös Man 325); Se peap ilma Armota kagy külgen pessetama (Voorim 50).

‹asks kâk ' Schandpfahl, Pranger, mediastinus' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 60), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,955), alamsaksa laenuks (Streng

44; Saar EK 13-16, 11; Saar EKRP 19 ja Saar KE 84, laenat. 17.saj.; EAj 368; SKES 133) ja saksa või rootsi laenuks (Saar KE 59 ja 61, (?-ga) <sks või <rts).- Sehw DdL 30 ja 88; Sehw SkU 48 ja 186; Streng 44; Set Bibl 372; Hak 54; SKES 133.

kaal ' kaalud mitm., kaalumisvahend; raskus; kaalukauss': Wage libra, Kâl/a (Gutsl Obs 138); Schaal/ Kaal/i (Gös Man 93) - Wage[chal/ waghkaal/i (Gös Man 95)- Schale/ (libra Wage[chale) Kahli (Gös Man 349); kui nemmä [eperrä[t katte Kaalo pähl olliwa (Vas T 172); me woix Kahlux tulla meil (LPR 68).

Samast tüvest on tuletatud

kaaluma: wegen Act. kâlma/librâ Item möhtma (Gutsl Obs 138); wegon / (adverb. librare) wahckima/ kahlima (Gös Man 461); Miss ütte wory mehe pähle andasse, kette kahlutasse ehk loetasse (Voorim 49).

<asks schale ' Schale, Trinkgefäß ; Gewichtsschale, Wagschale' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 93 ja 95 ; Ahr 152; Saar KE 59) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 373).- Ahl 201; Schlüt 37,39 ja 44; Sehw DdL 94; Sehw SkU 106 ja 421; Kett LW 373.

kaamel ' kaamel ' : [e kogko nei[t Kameli[t (Stahl HuH EE 27); [e koggodus nei[t kameli[t (Ross 83); üx Kameel (Stahl LSp 632) - Camelit erraneel[it (Stahl LSp

695); Sedda Kamelit (Gutsl kk 117); ſe kogko neiſt Kameliſt (HuH 1654 EE 24); Cameel/ Kameel; das höckerichte Cameel/ Se kühra ſelgke Kameel (Gös Man 152); Kamelide Hulk (HuH 1673 EE 23); Reiwas Kameli Karwaſt (Vas T 4)- Jahn olli kattet Kameeli Karwuga (Vas T 86); Kamel,Jänes, nink Kaninikenne (VTkk 194); Kamelide Hulk (HuH 1693 EE 27); need nobbedad Kamelid (KnKR EE 16).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest - vrd. asks Kameel: Idt is lichter / dat ein Kameel dörch ein Nateloge gha/ alſe dat ein ryke int Ryke Gades kame (Bibl 1599, Matt.XIX 24); vrd. üsks Kamel.

Saksa Kamel <kr -ld <vsem (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 69; Beitr XVI 101; Körb 89; Ar SIHS 112), alam- või ülemsaksa laenuks (Ar SIHS 90/91) ja alamsaksa laenuks (Ar SIHS 118).- Schlüt 15,17 ja 43; Streng 49; Sehw DdL 3 ja 88; Sehw SkU 46 ja 183/184; Kett LW 104; Streng 48/49; Hak 56; SKES 153.

kaarman ' voorimees': vx Kaarmañe Pois (Müll 94); fuhrman/ kahrman/ kahrmanniſt (Stahl Anf 61); Fuhrman/ Kaarman/ woorimees (Gös Man 197).

<asks kârman ' Kärrner ' (Sch-L).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar GMSL 11).- Schlüt 17 ja 43; Ar GMSL 34, 39 ja 45.

kaart ' mängukaart ' : Kahrte/ Kaarti (Gös Man 90) - doppeln /[pielen] kaarti mengena (Gös Man 160)- Karthen Spiel/ Blatt / Karthi meng/ lecht (Gös Man 253).

Kaart on laenatud alam- või ülemsaksa keelest vrd. asks karde, karte ' Karte'; kardelspil ' ludus cartaceus' (Sch-L) ja üsks Karte.

Saksa Karte < pr < ld < kr, arvat. < egipt (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 90; Kett LW 151; Saar KE 60), saksa või vene laenuks (Beitr XX 125) ja ladina laenuks, mis eesti keelde on tulnud alamsaksa või saksa keele vahendusel (Aav 384 ja 385).- Schlüt 17, 20,25 ja 29; Sehw DdL 21, 88,104 ja 137; Sehw SkU 48 ja 186; Kett LW 151; Streng 73; Hak 56 ja 58; SKES 166.

kabel ' kabel': Capel/ Kabbel (Gös Man 152)- Kappel/ (Kirch) Kabbel (Gös Man 252).

Kabel on laenatud alamsaksa keelest - vrd. asks kapelhûs ' Kapelle' (Sch- L)

Saksa Kapelle < keskld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 60; Beitr XVI 100; Körb 89; Saar KE 59) ja ladina laenuks, mis eesti keelde on tulnud saksa keele vahendusel (Aav 385).- TH 322; Wag 30; Schlüt 37 ja 42; Sehw SkU 47 ja 324/ 325; Streng 54; Hak 56; SKES 160.

kabun ' kabun, kohikukk ': Kaphan Kabbune (Gös Man 90) - Kaphahn capo Kabbune (Gös Man 252).

<asks kappûn 'Kapaun, verschnittener Hahn ' (Sch-L).

Saksa Kapaun <pik- pr <ld (Paul DW).

Sôna on peetud saksa laenuks (Gös Man 90; Hup ES 71; Beitr V 113 ja XVI 101).- Ahr 152 ; Schlüt 41; Sehw DdL 88 ja 122; Sehw SkU 47.

? kaht sônas kahtimäng ' malemäng': Schacht - ſpiel/ kachtimeng; Schachtſtein / (latrunculus) kachti meng kiwwi/ prick (Gös Man 348).

Sônaalgulise k järgi otsustades on kaht alamsaksa laen (vt. lk. 96/97)- vrd. asks schak, (schâk)' Schach, Schachspiel' ja asks schak-, schattafel ' Schachbret.- Spiel auf demselben ' (Sch-L).

Sôna lôpp - ht on häälikuliselt lähem ülemsaksa kujule Schacht (vrd. Grimm DW).

Võimalik, et kaht on lähtunud balti-alamsaksa keele mônest tundmatust murdekujust.

Saksa Schach <pärs (Paul DW).

- Streng 209.

kahvel, kahvlike ' kahvel; hark ': Gabel/ (zum Meſſer Kaffel/ Kaffelken (Gös Man 199)- klewel / (fuſcina) wigkl/ kaffel / Vorck (Gös Man 259).

<asks gaffele, geffele tridens, en grepe vel en

gaffele; groβe hölzerne oder eiserne Gabel' ja asks gaffelke ' Gabel' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 67; Beitr III 12; Körb 89; Saar KE 85, laenat. 18.saj.), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5,103), alamsaksa laenuks (Schlüt 23) ja laenuks alamsaksa või saksa keelest, kusjuures sõna ka nimetatud keeltes laen on (Aav 384).- TH 322; Thoms 74; Väin HN 107 ja 108; Sehw DdL 49; Sehw SkU 35 ja 179/180; Streng 46; Hak 54; SKES 140.

kahver ' ülevaataja, valitseja, majapidaja': laus ... omma kaffri waſto (Stahl HuH EE 44); lauβ ... omma kaffri waſto (Ross 91); kaffrit n maja piddajat (Vig 72); laus ... omma Kaffri waſto (Stahl LSp 242); lauſ.. oma kaffri waſto (Elab Bl 23); Keſkis wija Kaffri Kett (HuH 1654 Lr 75); Schaffner /Kaffer (Gös Man 93)- Ausgeber / kaffer (Gös Man 115) - Haushalter/ maja piddaja/ kaffer (Gös Man 230); Keſkis wija Kaffri Kett (HuH 1673 Lr 64); Keſkis wihja Kaffri Kett ' (HuH 1693 Lr 66); üttel ... omma Kafri wasto (Creid 234).

<asks schaffer, (schaffener. Livl. Urk.1520,17), mhd schaffaere ' der die Herbeischaffung, Ausrichtung und Besorgung irgend einer Sache hat';vrdasks scheffer= schaffer ' Aufseher, Verwalter' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 93; Beitr V 29, võimal. <sks; Ar SLHS 111) ja alamsaksa laenuks (Ar SLHS 91).- Sehw SkU 105; Ar SLHS 116 ja 117.

? kakkel ' kahhel' sõnas kakkelahju : Kachelofen/ Kackelahjo (Gös Man 90).

Kakkel on laenatud tõenäoliselt alamsaksa keelest - vrd. asks kachel ' Kachel (zum Bau der Öfen)' ja asks kacheloven ' Ofen aus (irdenen) Kacheln' (Sch-L).

Alamsaksa keeles on sõnu, milles sõnasiseselt esineb kord ch, kord ck (vt. lk. 108). Kakkel on arvatavasti lähtunud sõnasisese ck-ga (võibolla murdelisest) paralleelkujust, mida alamsaksa sõnaraamatud ei nimeta.

Saksa Kachel arvat. < vulgld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 90). - Hak 56.

kaldeier ' kaldealane, teat. rahva nimetus piiblist' : ke nende Chaldeiride Linna(t Vr ... erralehmut (Stahl LSp 400).

Kaldeier on laenatud alamsaksa keelest - vrd. asks Chaldeer : Over(t der Chaldeer Heer yagede en na (Bibl 1599, Jerem. XXXIX 5).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar SLHS 91). - Ar SLHS 110.

kalmus ' kalmus, teat. rohttaim' : Calmus/ Kalmus (Gös Man 152).

Kalmus on laenatud alam- või ülemsaksa keelest - vrd. asks kalms (Sehw SkU 45) ja asks kalmus : Narden mit (affran/ kalmus vnde kanneel (Bibl 1599, Salom. Üleml. IV 14); vrd. üsks Kalmus.

Saksa Kalmus < ld (Duden).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 69; Körb 89).- Vilb E_Kirj 1933, 346; Sehw SkU 45 ja 183; Kett LW 103; Streng 48.

? kalvinist ' kalvinismi pooldaja ': needt Calvinitit (Stahl LSp 129); needt Calvinitit (Elab Ham 43).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest (Ar SLHS 91).

Sõna kalvinist on peetud alam- või ülemsaksa laenuks (Ar SLHS 91).- Ar SLHS 110.

? kalvinistisch ' kalvinistlik': nende Calvinitiche oppijade kahs nuhlema (Stahl LSp 254).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest; alamsaksa keelest on kalvinistisch laenatud sel juhul, kui konsonantühendit sch hääldati sk-na (Ar SLHS 91).

Sõna on peetud võimalikuks alamsaksa laenuks (Ar SLHS 91).- Ar SLHS 110 ja 117.

kamber, kambrike ' kamber, tuba': üche Piβoke ſſe Kambre echk tubba (Müll 12); Temma lex omma ſt Kamriſt welja (Stahl HuH Lr 1); ei mitte kambre ...ſiſſen (Ross 71); Gemach / tubba/ tubbaſt / kamber/ kambriſt (Stahl Anf 63); õhe Kamri ſiſſe (Stahl LSp 461); üx hilja kaunis unne Cambri (Elab Bend 56); kambri ſiſse

(Gutsl kk 119); temma on Kamris (HuH 1654 EE 172)- Lex welja ... Kamrikeſt (HuH 1654 Lr 145);Kammer/ Kamber (Gös Man 90) - Beinhaus/Luukamber (Gös Man 129) - Sacriſtey/ [ſacrarium] pihtkamer/ pöhma aſſeme (Gös Man 344) - Schlaffkammer/ [dormitorium] wohdikamber (Gös Man 358) - Studier Stube/ [muſaeum] kohlikamber (Gös Man 403); Lex welja ... Kamrikeſt (HuH 1673 Lr 121) - Rahhwo=Kamris hingkamaſt / o Jummal / tahhaxit anda (HuH 1673 Lr 403) - Mo Ihho laß ommale Kamrile panna (HuH 1673 Pr 55); Ta lätz ommaſt Kambrekeſt (WTLR 5); Neil ei olle Kambret (Vas T 143); laß ommale Kamrile panna (LPR 55); Lex welja omma Kamrikeſt (WLR 58) - Rahwo=Kamris (WLR 204); Ta lätz ommaſt Kambrcheſt (TLR 6); temma on Kambris (HuH 1693 EE 207) - Lex welja omma Kamrikeſt (HuH 1693 Lr 133); temma on Kambris (KnKR EE 139);ſiſ laſkem ... ſen kehhä kambrem maggada (Karl 259); hingawat omma Kamride ſees (Käsir 168).

Sõna on usutavasti alamsaksa laen- vrd.asks kamer 'Kammer' (Sch-L) ja asks cammer: dartho eine cammer mit einem schorsteine tho Dobbelen in der vorborch tho hebben (LUB^{2}III, lk.201, nr.267, Wenden 1507).

Läti vaste kambaris lubab Baltikumis alamsaksa keeles oletada isegi murdekuju kamber,millest eestigi keeles olev laensõna oleks lähtunud (Ar SLHS 91).

Saksa Kammer <ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 90;Hup ES 69;Beitr XVI 101 ja XX 124;Saar KE 59; Ar SLHS 111) ja alamsaksa laenuks (Saar Ents 701;Saar EKRP 19 ja Saar KE 81, laenat. 16.saj.; Kett LW 149; Ar GMSL 11;Ar SLHS

91 ja 118). - TH 323; Wag 19; Thoms 139; Rot Olev 47,95; Schlüt 28,30,41 ja 44; Jõg EM 127; Ar GMSL 34,37 ja 44; Sehw DdL 35,46,80, 88 ja 114; Sehw SkU 45; Kett LW 149; Set Bibl 375; Streng 48; Hak 56; SKES 153.

? kamill ' kummel' : Camill / Kammill (Gös Man 152).

Sõna on laenatud tõenäoliselt ülemsaksa keelest- vrd. üsks Kamille. Arvesse tulla võib ka laenamine alamsaksa keelest- vrd. asks camille (matricaria chamomilla) ' Kamille ... chamaemelum kamil, kamille, kamille blume' (Arz 12).

Saksa Kamille < keskld (Paul DW).

Sõna kummel (kamel, komel) on peetud saksa laenuks (Hup ES 96; Beitr XVI 106).- Schlüt 40 ja 45; Vilb E Kirj 1933, 346; Sehw DdL 90; Sehw SkU 60 ja 373; Kett LW 161.

kamm ' kamm': Kamm ⌈zugga/ Kamm (Gutsl Obs 116); Kam/ Kamm/i (Gös Man 90)- Carbunckel / (gifftige blut⌈chwer) werrikamm (Gös Man 153) - drü⌈e / ⌈ge⌈chwier⌉ pais / werrikam (Gös Man 162) - weber Kam/ ⌈pecten⌉Kamm/ Sugga (Gös Man 460); Kam/ G. Kammi / Acc.pl. Kammi⌈id/ ein Kamm (Horn GE 33).

Kamm on tõenäoliselt alamsaksa laen- vrd. asks kam ' Hahnenkamm' (Sch-L) ja asks kamm ' kamm' (Woeste); vrd. üsks Kamm.

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 90; Hup ES

69; Beitr XX 124; Körb 89; Thoms 82 ja 140), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 955), alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 114).- TH 322; SKES 153; Sehw DdL 25,29,89 ja 110; Sehw SkU 63 ja 255; Kett LW 114; Set Bibl 376; Hak 42 ja 51; SKES 153.

kammerer ' kammerhärra, teat. õukondlase tiitel': Ühe Kuninga Emmanda Kamerer (Stahl LSp 474) - Kunninga Emmanda Cammereer (Stahl LSp 604); Mohra Mah Kammereri immetaolik ümbrekähnminne (Vas T 241); täma Kamereride läbbi kä⌈ketut (VTkk 207).

Kuju kamerer on alamsaksa laen- vrd. asks kamerer, kemerer ' der die Kammer, d.h. das ganze Geld- u.Rechnungswesen einer Gemeinde unter sich hat.- Dann überhaupt: vornehmer Diener ' (Sch-L).

Lühikese vokaaliga kuju kammerer võib pärineda balti-alamsaksa keele mõnest vastavast murdekujust (vrd. Ar SLHS 91).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 69; Beitr XVI 101; Ar SLHS 111) ja alamsaksa laenuks (Ar SLHS 91).- Rot Olev 47,955; Sehw SkU 46 ja 63; Streng 50/51; Hak 56; SKES 154.

kamper ' kamper, teat. ravim': Campffer/ Kamper (Gös Man 152).

⟨asks kamper ' Kampfer ' (Sehw SkU 46).

Saksa Kampfer <pr <hsp <ar <sanskr (Duden).

- Sehw DdL 35; Sehw SkU 46; Kett LW 104; Hak 59.

kananeeisk ' kaanani': üx Cananeiſck naine (Stahl HuH EE 57); ſe Cananeiſche Naiſe kahs (Stahl LSp 308); üx Cananeiſck naine (HuH 1654 EE 59); üx Kanáneiſk Naine (HuH 1673 EE 57); üx Kananeiſk Naine (HuH 1693 EE 66).

Kananeeisk on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Cananeische: Vnde ſüe/ eine Cananeiſche Fruwe (Bibl 1599, Matt. XV 22).

Usutavasti ülemsaksa keelest on laenatud cananäisch: ütz Cananäiſch naine (Ross 98)- vrd. üsks kananäisch.

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar SLHS 91).- Saar EKRP 5; Ar SLHS 110 ja 117.

kaneel ' kaneel': Nink Kaneeli/ nink Suitzuwa Rohi (Vas T 476).

<asks kannêl ' Zimmet' (Sch-L).

Saksa Kaneel <pr (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 70; Beitr XVI 101; Körb 89).- Sehw SkU 46; Streng 51; Hak 58; SKES 155.

kang ' võlvitud läbikäigukoht' : Gang/ (im Hauſe) kangi (Gös Man 200).

Kang on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks gank ' Gang, Weg ' (Sch-L) ja üsks Gang.

Sõna on peetud saksa laenuks (Saar KE 59). - Schlüt 18; Mitzka 80 ja 81; Sehw SkU 35.

kaniinike ' kodujänes, küülik' : Kaṁel, Jänes nink Kaninikenne (VTkk 194).

< asks kanineken (Grimm DW); vrd. asks konineken ' Kaninchen ' (Sch-L).

Saksa Kaninchen < ld < ? hsp, baski (Kluge EW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 71; Beitr XVI 101). - Schlüt 40; Sehw DdL 26,36,47,88 ja 104; Sehw SkU 46 ja 184; Streng 51; Hak 58; SKES 156.

kann ' kann, vedelikunõu ': Kan/ kan/ kannu⌈t (Stahl Anf 76); Kanne Kanne (Gutsl Obs 116); Kandel/ Kann/u (Gös Man 90) - Kannen pder Tonnen Band/ Kanno= Tündri= witz (Gös Man 123) - Gies=Kann / we⌈⌈ikaṁi (Gös Man 215) - Kannen=Bür⌈t / Gie⌈⌈er/ Kanno=harri / Sepp (Gös Man 252) - Ein maas von 3 Kaṁen/ ⌈congius⌉ üx kolme kaṁo möht (Gös Man 285); ni monda kanno ollut temma pehle jonut (Kutse 361/362).

Võimalik, et kann on laenatud alamsaksa keelest - vrd. asks Kanne 'Kanne' (VBNW); sõna võib olla ka rootsi (vrd. Saar KE 61; Viir 184/185) või vanem germaani laen (Ar SLHs 91).

Saksa Kanne arvat. < ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 90; Hup ES 69; Beitr XVI 101 ja XX 124; Thoms 140; SKES 156, võimal.

< sks), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 955), vanemaks germaani laenuks (Jõg EM 127; Saar Ents 699; Saar KE 72), rootsi laenuks (Wiget 265; Saar KE 61), germaani laenuks (Kett LW 149), alamsaksa või rootsi laenuks (Viir 184/185 ja 190), alamsaksa või vanemaks germaani laenuks (Ar SLHS 91) ja alamsaksa laenuks (Ar SLHS 118).- TH 322; Rot Olev 47, 956; Schlüt 16; Streng 51; Sehw DdL 25, 39, 88 ja 117; Sehw SkU 46,284 ja 420; Kett LW 149; Set Bibl 376; Hak 56; SKES 156.

kant ' nurk' : kanti Jaen (Kul 136); [e rinna tücki katte kantede pähle (Gutsl kk 115); Ecke/ (am Stein) Kant (Gös Man 164).

Samast tüvest on tuletatud [nelja] kantlik ' nurgeline': Nellakantlick ninck katte-körra lick (Gutsl kk 114); Kanticht (Eckigt/) Kantlick (Gös Man 90)- Eckigt [angulatus] kantlick (Gös Man 164).

< asks kante ' Ecke, Winkel, Rand' (Sch-L).

Saksa Kante < asks kante , arvat. < vpr ja < ld (Paul DW).

Sõna kant on peetud saksa laenuks (Beitr XVI 101; SKES 158, võimal. < sks), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 955), alamsaksa või saksa laenuks, kusjuures sõna ka nimetatud kaaltes laen on (Aav 384) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 105); saksa laenudeks on peetud ka tuletisi kantlik (Gös Man 90) ja kandilinne (Beitr XVI 101).- Schlüt 30; Sehw SkU 46 ja 184; Kett LW 105; SKES 158.

kants ' kindlus, kants': Schantz/ Kantz/iſt (Stahl Anf 105); hoya ſa oma kanzi (Joc 360); Schantz/ Kantzi (Gös Man 93) - Bolwerck/ (bruſtwehr/) Kantzi (Gös Man 145).

<asks schanze (Oj SKTT 144; Kett LW 105 ja 395).

Saksa Schanze võimal. < it (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 93; Hup ES 71; Saar KE 59; SKES 157; võimal. < sks; Ar SLHS 111) ja alamsaksa laenuks (Oj SKTT 144; Saar Ents 701, laenat. 16.saj.; Kett LW 105 ja 395; Saar EKRP 19, laenat. ~17.saj. alguseks; Saar KE 84, laenat. 17.saj.; Ar SLHS 91 ja 118).- Streng 53; Ar SLHS 116; Sehw DdL 52, 94, 105 ja 132; Sehw SkU 105, 203 ja 387/ 388; Kett LW 105 ja 395; Streng 53; SKES 157.

kantskorv ' muldkorv kindlustusel ': Schantzkorb/ kantzkorw (Stahl Anf 105); Schantzkorb / Kantzkorw/i (Gös Man 93) - ſchantz/ (Korb) Kantz(korw) (Gös Man 350).

<asks Schanz-korve ' sind insonderheit die mit Erde gefüllete Körbe, welche zur Stopfung einer Brake, oder um einen tief ausgelaufenen Grund bey Wassergebäuden wieder zu füttern, gebraucht werden ' (VBNW).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar SLHS 91) ja saksa laenuks (Ar SLHS 111).

kantsler ' kantsler, kõrgem riigiametnik mõnedes maades ' : ſe Feldherra / ninck Cantzleri ehs (Stahl HuH Kat 80); Rohtzi Rickuſse Cantzler (Iher 68); Canzler/ Kantzler/i (Gös Man 88) - Cantzler/ Kanzler (Gös Man 152).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks Cantzeler: DO överſt de Cantzeler dat Volck geſtillet hadde / prack he (Bibl 1599, Ap.teg. XIX 35); vrd.üsks Kanzler.

Saksa Kanzel <ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 88; Aav387; Ar SLHS 111) ja alam- või ülemsaksa laenuks (Ar SLHS 91).- Sehw SkU 46; Streng 51/52; Haak 56.

kapiitel ' peatükk': oma Vdixſa Capitli ſiddes (Müll 53); wihmbſe Capitli ſiddes (Stahl HuH Kat 40); wihmſe Capittli ſiſſen (Ross 17); eßimeße Capitli ſehs (Klab VIII 57); P.Markus 10.cap. (Turu kk 17); Se eſimenne Capittel (Gutsl kk 102); wihmſe Capitli ſiddes (HuH 1654 Kat 30); Capitel/ Kapittel/ pehtück (Gös Man 152); kolmanda Kapittli ſees (HuH 1673 Kat 24); wihmſe Kapitli ſehs (HuH 1693 Kat 24); Cap. I (Käsir 1).

Kapiitel on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Capittel: Dat I Capittel (Bibl 1599, 1.Moos.I) ja asks kapittel, capitel, capittel (Ar GMSL 11).

Saksa Kapitel <hilisld (Paul DW).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar GMSL 11; Ar SIHS 91).- Ar GMSL 34 ja 44; Ar SIHS 112; Streng 54.

kaplan ' kaplan, teat. katoliku vaimulik ' : Caplan/ Kabblan/ Koolmeſter (Gös Man 152).

Sõna on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks kappellên, Nebenf. zu kappelân (Sch-L).

Saksa Kaplan < ld (Duden).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 71).- Sehw SkU 47 ja 185; Set Bibl 377; Streng 54; Hak 56; SKES 159.

kapp I' mantelkuub': nente Mukade Kappide ks (Müll 155); flor/ wloor kapp (Gös Man 191) - Schleyer / (calantica) wloor/.wlorkapp (Gös Man 360).

<asks kappe ' langes Oberkleid, das den Kopf bedecken kann, bes. Mönchsgewand, Kutte; später die Kopfbedeckung allein; bes. die Narrenkappe ' (Sch-L).

Saksa Kappe < vulgld (Paul DW).

Sõna kapp on peetud alamsaksa laenuks (Ar GMSL 11), sõna loorkap saksa laenuks (Hup ES 128; Beitr XVI 107 ; Körb 90).- Schlüt 16; Ar GMSL 34, 39 ja 44; SKES 135; Sehw SkU 47; Set Bibl 372; Streng 45/46; Hak 56; SKES 159.

kapp II ' kapp, teat. mööbliese': Becher Schranck/ karrika=kapp (Gös Man 125) - Credentz Tiſch / (becher Schranck) Karrika Kap (Gös Man 154) - treſur/(repoſitorium) trelli kapp (Gös Man 417)- Wandſchrencklein/ (riſcus)Seina Kapp (Gös Man 457); Kap (Horn GE 1).

< asks schap ' Schrank, um Geld, Speise, Kleider etc. aufzubewahren ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 71; Beitr XX 126; Kask LÜ 13), alamsaksa või rootsi laenuks (Ahr 153), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,956), alamsaksa laenuks (Oj ÜnL 2; Schlüt 26; Kett LW 176; Saar EKRP 19, laenat. ~ 17. saj. alguseks; Saar KE 84, laenat. 17.saj.; SKES 135, tõenäol. < asks) ja alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384).- TH 322 ja 323; Hup TN II 171; Wag 23; Schlüt 25; Streng 45; Mitzka 79; Schw DdL 40,55 ja 115; Schw SkU 106, 203 ja 274/ 275; Kett LW 176; Streng 45; Hak 54; SKES 135.

kapsun ' sundvaljad': Bremſen ein Pferd/ kapzuni nonna pehle pannema (Gös Man 146) - bremſe / (auff ein Pferd/) kapzun (Gös Man 147) - Naſenband / (paſtomis) Kapzun (Gös Man 307).

< asks kapsûn (Hellq); vrd. asks kabbesûn (Grimm DW).

Saksa Kappzaum < it (Paul DW).

kapten ' kapten, ohvitseride auaste': Capitein/ Kaptein/i (Gös Man 88) - Capitain/ Kaptein/ pehmees (Gös Man 152).

< asks Kaptein ' Kapitän ' (Mensing).

Saksa Kapitän < vpr (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 88; Hup ES 72; Körb 89) ja rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 955).-

Schlüt 16; Sehw DdL 88 ja 130; Sehw SkU 47, 185 ja 391; Kett LW 106; Streng 55; Hak 58; SKES 160.

kardinal ' kardinal, katoliku kiriku kõrgem ametikandja': keick need Cardinalit (Müll 90).

Kardinal on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks kardinale: Volge my, her kardinale !(Mack 24, Tallinna surmatantsust).

Saksa Kardinal < ld (Duden).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar GMSL 11).- Ar GMSL 35 ja 44; Sehw SkU 47 ja 333; Streng 55; Hak 56; SKES 161.

karn ' lihakauplus' : flei⌈ch= Marckt/ Leeha karrn (Gös Man 190).

<asks scharne- schranne ' Bank, auf welcher Fleisch, Brod u.s.w. feil gehalten wurde ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 72; Saar KE 59) ja alamsaksa laenuks (Ar EK 1940, 109; Saar EKRP 19 ja Saar KE 84, laenatud 17.saj.) - Schlüt 29; Saar EK 1923, 140 ja 147; Saar Ol 16; Ar EK 1940, 109; Ar SLHS 116; Sehw DdL 34,55 ja 94; Sehw SkU 106 ja 203.

karneool ' karneool, teat. poolväärtiskivi': Carniol/ Karniol kiwwi (Gös Man 153).

Karneool on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks carneole: Item so geve ick mynen broder myne 2 golden

ringe myt saphir unde carneole (LUB^2 III, 623, nr. 849, Reval 1510); vrd. üsks Karneol.

Saksa Karneol <it <ld (Duden).

karsk ' julge, reibas; värske': terwet ninck kartzet (Stahl HuH Lr 92); fri⌈ch / Kartz / kartze⌈t (Stahl Anf 59)- mutig / frisch/ kartz/e⌈t; julgk/ e⌈t & eda⌈t(Stahl Anf 93); Ümber lauwa kartzet, terwet (Gös 1641, 60); Dapffer / Wahho/ walli/ julgk/ kar⌈ck/ wapper (Gös Man 155) - Fri⌈ch / (alacris muhtig) kar⌈ck/wapper (Gös Man 195) - muhtig [fri⌈ch] kartz/ julgk/ alacris (Gös Man 300).

Samast tüvest on tuletatud kartsus ' julgus': muhtigkeit / [alacritas] kartzus / julgkedus (Gös Man 300).

Karsk on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks karsch ' munter, frisch, bei Kräften ' (Sch-L).

Kujud karts ja kartsus võisid lähtuda balti-alamsaksa keele mõnest tundmatust murdekujust (vt. lk.104).

Sõna karsk(e) on peetud rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 955), alamsaksa laenuks (Oj ÜnL 2/3; Set Bibl 378; Tamm 9, <asks karsch (rts karsk) ja saksa laenuks (Saar KE 60).- Streng 55/56; SKES 165; Set Bibl 378; Streng 55/56; Hak 51; SKES 165.

karsper ' kirss': kirſch/ Karsberi marri (Stahl Anf 78); kirſch/ Karsbeer marri (Gös Man 257).

〈asks kasbere= karse-, kersebere ' Kirsche'; asks kerse-, karse- (kas)bere ' Kirsche ' (Sch-L).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Beitr XVI 100; Schlüt 12, 22 ja 28; Ar SLHS 92) ja saksa laenuks (Ar SLHS 111).- Schlüt 43; Mitzka 79; Ar SLHS 116; Sehw DdL 43, 44,48, 57, 69, 89 ja 120; Sehw SkU 64, 131 ja 292/293; Kett LW 116.

karteer ' teat. mõõtühik vedelikele': nörrel/ (ſextarius) toopi (karteer; Halb nörrel/ pool toopi/ (karteer; dritter theil vom nörrel/ kolmas toopi (Karteri) orra (Gös Man 312).

〈asks quartêr ' Viertel', asks quatêr ' ein Viertel' ja asks kartel, karteel ' quarteel, quarta pars ' (Sch-L); vrd. asks Quarteer, Quartier, Quateer, Kotteer ' Quartier; als Flüssigkeitsmaß , bes. für Milch, auch für Bier und Schnaps, etwa eine halbe Kanne= 1 Liter = 2 Plank, Öpel, Pegel ' (Mensing).

Saksa Quarter ' engl. Gewicht ...; engl. Hohlmaß ' 〈ingl. 〈ld (Duden).

Sõna korter ' Viertel, Viertheil' on peetud saksa laenuks (Hup ES 99), paralleelkuju kortel ladina laenuks, mis eesti keelde on tulnud alamsaksa või saksa keele vahendusel (Aav 384 ja 385) ja rootsi või alamsaksa laenuks (SKES 221).- Streng 73; Sehw DdL 43, 90 ja 123; Sehw

SkU 61,411 ja 420; Kett LW 166; Hak 56; SKES 221.

Vt. ka korter.

karus ' koger': Karraus/ Karruhs (Gös Man 90)- Karauſch/ Kogger / koggrias / karuß (Gös Man 252).

<asks karuske, -usse ' Karausche ' (Sch-L).

Saksa Karausche < slv (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 90; Hup ES 73), saksa või vene laenuks (Beitr III 148) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 108).- Schlüt 41 ja 44; Sehw SkU 48; Kett LW 107).

kast ' kast; vangla; Noa laev; salv': kus Noa kaſti ſiſſe lex (Stahl HuH EE 160); kus tema üx kogkonis ah ſt Kaſti ſees iſtnut olli (Stahl LSp 440); kus Noa Kaſti ſiſſe lex (HuH 1654 EE 179); Kaſte / Kaſti (Gös Man 90)- einziehen/ (ins Gefängnis) kaſti pannema (Gös Man 171) - Gefängnis / Auck / kaſti / pack/ torni (Gös Man 204) - Rand (umb den Brunn) Salwe / kaſte (Gös Man 330) -tollhaus/ (vacerra) hullkaſti (Gös Man 415); Kaſt ein Baur=Gefängniß auff den Höfen / it. ein Kaſten in den Kleten (Horn GE 23); ſinno Kaſt on halja Welja Kaſt (Käsir 167).

<asks kast, kass, kaste ' Aufbewahrungsort oder -kammer, Behälter; - als Maß ; als Reliquienschrein; als Einfaßung eines Edelsteins im Ringe; als Brautkiste; als Brautschatz, Aussteuer; Loch, Gefängnis ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 90; Hup ES 74; Beitr XVI 101; Körb 89; Kett LW 108; Kask LÜ 13; Saar KE 60; Ar SLHS 111), alamsaksa laenuks (Kob SLEP 154; Ar SLHS 92 ja 118) ja alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384). - TH 322; Ahl 135; Sehw DdL 57,59 ja 115; Sehw SkU 48,105,185/186 ja 274; Kett LW 108.

katekismus ' katekismus' : ſe toine tück meddy Pöha Catechismo Oppetuβe ſt (Müll 45); MEije töiſe Catechiβmuſſe Pehtücki ... ſees (Stahl LSp 123); ſe neliande meije pöha Catechiβmuβe pähtüki jerrel (Elab Ham 39); Se Pöha Catechiſſimuſſ' (HuH 1654 Lr 1); Se Pöha Catechiſſimuſſ' (HuH 1673 Lr 1); Se Pöha Catechiſſimuſſ' (HuH 1693 Lr 3); Katekismuſſe/ ehk Laſte Öppetuſſe Palwed (KnKR Pr 13); Catechiſmuſſe wihs Päh=Tükkit (KKF 2); Algmiſſe peap ücht Catechiſmuſſe Pätükki erra ſeljetama (Käsir 45).

Katekismus on laenatud tõenäoliselt alamsaksakeelse vaimuliku kirjanduse vahendusel (vrd. Ar GMSL 11 ja Ar SLHS 92).

Saksa Katechismus < ld < kr (vrd. Duden).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 75; Körb 89) ja tõenäoliselt alamsaksa keele vahendusel laenatud kirikliikuks oskussõnaks (Ar GMSL 11; Ar SLHS 92 ja 118). - Schlüt 23 ja 43; Ar GMSL 35; Ar SLHS 110; Sehw SkU 327; Kett LW 110; Hak 56; SKES 171.

katolisch ' katoliku' : ütz püha katoliſche risti kirk (RSJ 616); Vſut ſina (teiye) ... Pühä Catoliſche kerikut (Ag 73).

Katolisch on laenatud alam-või ülemsaksa keelest- vrd. asks katholsk ' katolisch' (Woeste) ja üsks katholisch.

Kirjapildi järgi otsustades tundub laenamine ülemsaksa keelest tõenäolisem. Silmas pidades sõna varast esinemist eesti keeles ning arvestades, et vanemas eesti kirjakeeles sõna kirjutusviis igakord ei peegelda tegelikku hääldamist (vrd. Ar GMSL 44), võib sõna katolisch usutavaks alamsaksa laenuks pidada.

Saksa Katholik < kr (Duden).

- Kett LW 110; SKES 171.

keed, keedike ' kee, kett': Raudkedide ſiddes (Müll 22); needt Kehdikeſſet/ needt Keſſikehdit (Stahl LSp 635); Kette Kädi Item Ahila (Gutsl Obs 116); kädit puchtaſt kullaſt (Gutsl kk 114); Kette / Kehd/i (Gös Man 90) - hals Band/ Kette... kaihla paihl/ Kehdi (Gös Man 226); Kaks Keedi ſelgeſt Kullaſt; need Kaks Kuld=Keedi (VTkk 191).

<asks kedene, kede ' Kette' (Sch-L).

Saksa Kette <ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 90; Beitr XVI 102; Saar KE 60; Ar SLHS 111), alamsaksa või rootsi laenuks (Ahr 153), alamsaksa laenuks (Thoms 110; Mey ÜLF 13; Oj ÜnL 3; Streng 88; Tamm 10; Kett LW 372; Ar

GMSL 12; Ar SLHS 92 ja 118), rootsi vôi taani laenuks (Rot Olev 47, 955) ja alamsaksa vôi saksa laenuks, kusjuures sôna ka nimetatud keeltes laen on (Aav 384).- Schlüt 18, 21, 22, 25, 30, 42 ja 44; Ar GMSL 34 ja 44; Sehw DdL 23, 38, 53, 57 ja 88; Sehw SkU 64 ja 131; Kett LW 116 ja 372; Set Bibl 384; Streng 88; Hak 56 ; SKES 187 ja 265.

? keegel ' keegel, koonus': Kegel/ [conus] Kegel/ koon (Gös Man 254).

Sôna on laenatud alam-vôi ülemsaksa keelest- vrd. asks kegel ' Kegel' (Sch-L) ja üsks Kegel.

Sôna on peetud saksa laenuks (Hup ES 78) ja saksa vôi vene laenuks (Beitr XX 125).- Sehw DdL 63; Sehw SkU 62, 64 ja 65; Set Bibl 382; Hak 54.

keemel ' pingike': taema Jalgk[chemel (Müll 310); ge[es / (darauff man [itzet) als Benck / Stuel/Schemel/ Stette/ pencki / j[tme/ kehmel/ a[[e(Gös Man 211).

<asks schemel ' Schemel ' (Sch-L).

Ülemsaksa keelest on laenatud seemel: pro Licht dicunt Liht, pro Schemel/ Semel (Horn GE 3)- vrd. üsks Schemel.

Saksa Schemel < hilisld (Paul DW).

Sôna on peetud alamsaksa laenuks (Ar GMSL 25).- Ar GMSL 34 ja 42.

keerub ' keerub, teat. ingel': ſe Cherub (Stahl HuH Lr 18); Kahn Cherubin ninck Seraphin (Ross 207); ke ſa iſtut ülle Cherubin (Stahl LSp 451); Ep olle Cherub Möhka kaas (HuH 1654 Lr 166); need Cherubim (HuH 1673 Lr 384; Se een ei ſaiſa Cherub mit (WTLR 20); Ent temmä pähl olliwa Auwuſtuſſe Kerubim (Vas T 436); nebd Cherubim (WLR 188); Se een ei ſaiſa Kerub mit (TLR 24); nebd Cherubim (HuH 1693 Lr 412); Ei kela Kerub Innimiſt (KnKR Lr 12).

. Keerub on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Cherub: Vnde ſchalt twe Cherubim maken van dichtem Golde; Dat ein Cherub ſy an diſſem ende/de ander an dem andern ende (Bibl 1599, 2.Moos XXV 18 ja 19).

Saksa Cherub < hbr ⌊ak (Duden).

Sõna on peetud saksa laenuks (Beitr XVI 102) ja alamsaksa laenuks (Ar SLHS 92).- Ar SLHS 110.

keiser ' keiser' : Taema olka Keyſer, Kuñingkas, Furſt (Müll 5); Bapſt ninck Keiſer (Stahl HuH Lr 144); Andket ſelle Keyſrille (Ross 34); Keiſer/ Keiſer/ keiſriſt (Stahl Anf 77); andwat ... keiſerelle mea Keiſere on (Vig 87); ſe Keiſer Auguſtus (Stahl LSp 64); net Keyſri ſõddamehet (Elab VIII 60); Keiser Keiser/i (Gutsl Obs 116); ſelle Keiſrille (HuH 1654 Kat 67); Käyſer / Keijſer/i (Gös Man 90) - Keyſer/ Kayſer; keyſerthumb/ kayſri Rickus/ wald (Gös Man 254); Kochto= Rahha Keiſril maxame (HuH 1673 EE 172); Kas ſünnis Keiſrille Tatzinat anda (Vas T 47);

ſe Keiſer (HuH 1693 EE 319); ſündis/ et üks Käſk Keiſri Auguſtuſſelt välja läks (KnKR EE 8).

< asks keiser ' Kaiser' (Sch-L).

Saksa Kaiser < ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 90; Hup ES 78; Beitr XVI 102; Körb 89; Ar SIHS 111), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 955) ja alamsaksa laenuks (Streng 58; Ar GMSL 12; SKES 178; Ar SIHS 92 ja 118).- Schlüt 21 ja 43; Ar GMSL 34 ja 44; Sehw DdL 33,54,80,88 ja 131; Sehw SkU 63; Kett LW 118; Streng 58; Hak 56; SKES 178.

kekk ' alp, edev, narr' : Inimeſte keckide Saedtuße waſta (Müll 156) - ÿx Keckimaengk (Müll 306); O teije Geckit (Stahl HuH EE 73); needh jeckit (Ross 92)- jeckipajatuſſeſt, ächk naljaſt (Ross 98); Narr/ Geck/iſt/nar/ narriſt (Stahl Anf 94); ſinna Geck (Stahl LSp 717); Hoffnar Jeck/e (Gutsl Obs 114)- Narr Jeck/e (Gutsl Obs 123); ſinna Geck (HuH 1654 EE 124); Geck/Keck/Jeck (Gös Man 89) - Narr / (ſultus) narr/ keck (Gös Man 306)- ſchwärmer (fanaticus) Keck (Gös Man 372) - Stocknarr / [morio] Keck/ Jeck (Gös Man 398) - thor/ (ſultus) keck/ narr (Gös Man 413).

Samast tüvest on tuletatud

kekistus ' narrus, rumalus' : Dorheit/ nahr/ nahruſt/ naili / naljaſt / geckiſtus / geckiſtuſſeſt (Stahl Anf 49); thorheit/ (ſultitia) hull meel/ rumalus/ keckiſtus (Gös Man 413).

<asks geck ' thöricht, närrisch (eig. wol: flatterhaft, unstät) ... ; - ' Thor, Narr' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 89; Beitr XII 85; Weske 79; Reim Ross XLIII; Ar SLHS 111) ja alamsaksa laenuks (Oj SKTT 147; Ar GMSL 12; Ar SLHS 92 ja 118).- Beitr V 31; Ar GMSL 35,43,44 ja 48, Ar SLHS 112,116 ja 117; Sehw DdL 80 ja 87; Sehw SkU 38,43 ja 180/ 181; Kett LW 56.

kekkima ' narrima': Närren/ (einen Menſchen) keckima (Gös Man 306).

<asks gecken ' zum Narren haben, verspotten' (Sch-L).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Oj SKTT 147).

kelder ' kelder': Kelry Naen (Kul 147); ſe Wina echk Ollo Kellere ſiße ioxma (Müll 255); Keller/ Keller/ kelriſt (Stahl Anf 77); Kellri Poiß Cellarius(Gutsl Obs 37) - Keller Keller/i (Gutsl Obs 116); Keller/ Keller/i (Gös Man 90) - keller/ (cella) keller; kelner/ (cellarius) kelri meiſter; keller Schapff / üx kap kelri pehl (Gös Man 254).

<asks keller ' Keller, als Gefängnis ' (Sch-L).

Saksa Keller < ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 90; Hup ES 79; Beitr XVI 102; Körb 89; Saar KE 59; Ar SLHS 111), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,955) ja alamsaksa laenuks (Streng 59; Ar EK 1940, 109; Saar EKRP 19, laenat.16.saj.

II pooleks; Ar GMSL 12; Ar SLHS 92 ja 118).- TH 322; Wag 19; Schlüt 28 ja 44; Saar EK 1923, 147; Saar 01 16; Ar GMSL 34 ja 44; Sehw SkU 63 ja 189; Kett LW 114; Set Nz Bibl 61; Streng 59; Hak 56; SKES 179.

kelm ' kelm, ebaaus inimene ': pähseb temma aggas koggonis erra peab temma kelmis techtama (Sõd 177).

Kelm on tõenäoliselt alamsaksa laen- vrd. asks (schelm) schelmer ' Schelm, homo nequam' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 79; Beitr XVI 102; Körb 89; Thoms 82), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 956), saksa või rootsi laenuks (Tamm 10; Saar KE 60, 62 ja 84; SKES 180), laenuks alamsaksa või saksa keelest (Aav 384) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 395; Saar EKRP 19, laenat. 17.saj.).- Thoms 69; Streng 59;Sehw DdL 56; Sehw SkU 129, 130 ja 210; Kett LW 395; Set Bibl 383; Streng 59; SKES 180.

? keltima ' maksma, kehtima ': mis keltip/ temma ſahp ſünd erraneedma (Stahl LSp 298).

Keltima on usutavasti ülemsaksa laen- vrd. üsks gelten; arvesse tulla võib ka laenamine alamsaksa keelest- vrd. asks gelden ' ... kosten, wert sein: gelten, angehn, betreffen ' (Sch-L).

Sõna on peetud tõenäoliseks ülemsaksa laenuks (Ar SLHS 92).- Ar SLHS 117; Sehw DdL 53; Sehw SkU 38; Kett LW 56.

kessel ' suukorv' : maul Korb/ Raud keſſel (Gös Man 290).

<asks kesser ' kleines Handnetz zum Herausnehmen der Fische; kesser, capula piscatorum. Voc. Strals. ' ketzer , ein an einem halbkreiförmigem Rahm befindliches Netz zum Fangen der Fische ' (Sch-L).

Saksa Kescher, Käscher, Ketscher, Kesser ' eine Art beutelförmiges Netz zum Fischfang, auch zum Schmetterlingsfang, zum Ballwerfen ' arvat. < ingl (Paul DW).

Sõna kessel on peetud alamsaksa laenuks (Ar MPK 55), sõna [heina] kess rootsi laenuks (Saar KE 61; SKES 186, (?-ga) < erts).- Oj NphMt 1906, 93; Suol 107; Kett LW 116; SKES 169 ja 186.

ketter ' ketser, kiriku õpetusest kõrvalekaldunu ' : Üx Ketter peap olla ſe (HuH 1654 Lr 406); ketzer/ Ketter / wöhra uſcko mees (Gös Man 255); Se Hulk kaas Kettrix ſõimap meit (HuH 1673 Lr 273).

<asks ketter ' Ketzer' (Sch-L).

Saksa Ketzer <kr (Paul DW).

Kuju ketser on peetud alamsaksa või saksa laenuks, kusjuures sõna ka nimetatud keeltes laen on (Aav 384).- Sehw SkU 62; Streng 63; SKES 187.

kihvt ' mürk' : ſeſamma gift on meije pehle perratut (Stahl HuH Lr 76); Gifft/ gift / ſurmarocht (Stahl Anf 65); nättogifft on nende mockade al (Stahl

LSp 721); Gifft /Kifft/i (Gös Man 89)- Gifft /Kifft/ Surma Rocht (Gös Man 215).

<asks gift,°gifte...'Gift';adderngift Nattern-gift,Gifthauch, Gift der ansteckenden Krankheit' (I-Bor).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 89; Hup ES 83;Beitr XVI 102; Körb 89;Ar SLHS 111) ja alamsaksa laenuks (Ar SLHS 92 ja 118).- Schlüt 23,25 ja 29; Ar GMSL 49; Ar SLHS 117; Sehw DdL 69; Sehw SkU 40; Kett LW 57.

kiige' viiul': Geige/ Kihgi (Gös Man 89) - fieder/ kihge (Gös Man 188)-Laute / (Subst. re(tudo) Kihgke/ kandel (Gös Man 275).

<asks gige 'Geige' (I-Bor).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 89).-Wag 17; Schlüt 41 ja 45;Sehw DdL 23,35,61 ja 136; Sehw SkU 40 ja 409.

? kiivit 'kiivitaja, teat.lind (Vanellus vanellus)': Kifitz/ Kiwwitz (Gös Man 90) - kifitz / (Kifich) Kivvit (Gös Man 256) - kübitz/ (kifitz vanellus) Kiwitz (Gös Man 268) - Köfitz/ Kowwit (Gös Man 365).

Võimalik, et kiivit on alamsaksa laen- vrd. asks kivit,kiwit 'Kiebitz, lumbineus' (Sch-L).

Usutavam on siiski nimetuse onomatopoeetilisus (vrd. Mäger EL 65/66).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 90;Hup ES 87; Körb 89),alamsaksa laenuks (Schlüt 40;Kett LW 136) ja onomatopoeetiliseks sõnaks (Mäger EL 65/66).-Schlüt 34 ja 44; Sehw DdL 23; Sehw SkU 68; Kett LW 136.

kild ' tsunft, seltskond': zunfft/ kogkodus/ ſſeſt/ kild/ aſt (Stahl Anf 134); Gilde/ Kild/ a (Gös Man 89) - güldung/ (Innung) Kild (Gös Man 222)- Innung/ (collegium) kild / koggodus (Gös Man 249) - Zunfft/ [tribus] kild/a ; Zunfftmeiſter / [tribunus] kilda wannemb (Gös Man 489).

<asks gilde ' Gesellschaft, Brüderschaft, bes.der Kaufleute u. Handwerker; Gildeversammlung, Gildeschmaus' (Sch-L).

Rootsi keelest on laenatud kild (gen. killa): Kild/ G.Killa/ Acc.pl. Kildo/ eine partei Leûte / ſo Getreidig nach der Stadt führen (Horn GE 36) - ſe wald ehk meie moiſa wald lähhäb killale / das Gebiet oder unſers Hofes Gebiet wird zur Fuhr (Korn nach der Stadt zu führen) gehen (Horn GE 103)- vrd. vrts gilde (SKES 194).

Sôna on peetud saksa laenuks (Gös Man 89; Hup ES 83; Beitr XVI 102; Körb 89; SKES 194, tôenäol. sks). - Schlüt 16; Streng 63; Sehw SkU 39; Streng 63; Hak 51; SKES 194.

killing ' killing, teat. hôbemünt': Heller/ (Scherff) Robbe/ Killing (Gös Man 233)- Pfenning/ [nummulus] killing (Gös Man 321).

<asks schillink, schildink (urspr. eine Zahl von Zwölf ?) ' eine Münze, urspr. aus 12 Pfenningen bestehend, das Pfund (Mark) hat 20 Schillinge; lat. solidus (argenteus) ' (Sch-L).

Sôna on peetud saksa laenuks (Hup ES 84) ja skandi-

naavia laenuks, mis eesti keelde on tulnud saksa keele vahendusel (SKES 193).- Schlüt 25 ja 44; Mitzka 79; Sehw DdL 40, 56, 98 ja 123; Sehw SkU 132 ja 428; SKES 193.

kilt ' tahvel': einmitte kiwwi ſte Kilte ſirre/ enge Söame lehalikko Kilte ſirre (Vas T 342).

<asks schilt ' Schild, als Schutzwaffe; Schild, als Fläche, Feld ' (Sch-L).

kiltvaht ' täies varustuses valve' : kumb ſe Schiltwahi peele on ſeetuth (Müll 26).

<asks schiltwachte ' Wache in voller Rüstung'(Sch-L).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar GMSL 25).- Ar GMSL 34 , 43 ja 44; Streng 209/210.

kimm ' puunõu uure ' : Kihmen am Gefäß / Kimm/i (Gös Man 90).

<asks kimm, kimming ' Kerbe, Rinne eines Fasses' (Sehw SkU 66); vrd. asks kimme ' der äu/erste Rand, Horizont. Vgl. kimme (kime, kieme) ' ora, margo sive extremitas vasis, dolii, cupe ' (Sch-L).

Murdeline e kimm ' astjalaud' <sm <urts <asks (SKES 195).- Viir 191; Sehw SkU 66; Hak 54; SKES 195.

kink ' sink ' : Schincke / Kinck/i (Gös Man 94)- ſchinke / (petaſo) kinck (Gös Man 357).

<asks schink(e), schenke ' Schinken' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 94; Hup ES 84; Körb 89) ja alamsaksa laenuks (Streng 63; SKES 195, tõenäol. <asks).- Schlüt 22, 25 ja 31; Sehw DdL 56 ja 98; Sehw SkU 133; Set Bibl 387; Streng 63; Hak 54; SKES 195.

kinker ' joogiandja, joogivalaja ': Schencker/ Kincker (Gös Man 93).

<asks schenker u. schenke ' Schenk ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 93; Hup ES 84) ja rootsi või alamsaksa laenuks (SKES 181).- Mitzka 82; Sehw SkU 129, 130 ja 133; Streng 60; SKES 181.

kinkima ' kinkima': mea taema meile ſchencknut on (Müll 102); omma arma poja kahs kenckinut (Stahl HuH Lr 8); kinckſit temmale kulda (Ross 84); Begaben / Andma/ kenckima (Stahl Anf 40) - ſchencken/ andma/ kenckin/ kenckiſin/ kenckinut/ kenckima (Stahl Anf 106); Kenckip ... Meil öhe Poja (Göb 61); ke meile ſe Rahwo ſahtnut/ kenckinut/ ninck andnut on (Stahl LSp 560); verehren kinckma/e (Gutsl Obs 136); Ke münd ſul kinckis iggaweſt (HuH 1654 Lr 104); Schencken / kinckima (Gös Man 93) - Begaben/ meeleheht andma / kinckima (Gös Man 127) - Beſcheren/ (verehren) andma/ kinckima (Gös Man 133) - verehren/ (donare)kinckima (Gös Man 425); Me Jummal meil on kenkinut (HuH 1673 Lr 133); tema kingib Ladicko auwust 1/2 Rthl^{r} (Voorim 47); kumba ſinna mulle ollet kinknu (WELR 365); Nink paljo Söggedille kink temmä Näggemiſt (Vas T 126); Tachtis tem-

ma ... Wihnas omma Werd meil kinkida (WLR 19); Ke meil kink omma Pojake⌈t (TLR 15); Se I⌈⌈a kenkis Poja mul (HuH 1693 Lr 431); kinkib se kroni Jummala Auux (Pil IV); Jummal on ⌈edda ... kinkinud (KnKR EE 111).

<asks schenken ' schenken, zu trinken geben; schenken, geben ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 93; Postim 1896 nr.184; Ar SLHS 111), alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 396; Ar GMSL 12; Nir MLRMS 418; Ar SLHS 92 ja 118); saksa laenuks on peetud ka sõna kink (Saar KE 60).- Ahr 153; Reim Müll XXXVIIII; Schlüt 15,19 ja 25; Ar GMSL 34, 44 ja 50; Ar SLHS 117; Sehw SkU 133; Kett LW 396; Streng 60.

kipper ' kipper; tüürimees; väikese purjeka kapten ' : ⌈chiffer / laiwamees / Kipper/ kippri⌈t (Stahl Anf 107); Schiffer/ Kipper/i (Gös Man 94).

<asks schipper ' Schiffer' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 94; Hup ES 85; Beitr XVI 103; Saar KE 59; Ar SLHS 111), alamsaksa laenuks (Oj ÜnL 2; Ar ErtsL 19; SKES 197; Ar SLHS 92 ja 118) ja vanemaks rootsi või alamsaksa laenuks (Kett LW 115).- TH 322; Schlüt 43 ja 44; Streng 64; Ar SLHS 116; Sehw DdL 98 ja 130; Sehw SkU 130 ja 133; Kett LW 115; Set Nz Bibl 62; Streng 64; SKES 197.

kippund ' teat. raskusmõõt ': Schippfund/ Kippund (Gös Man 323).

<asks schippunt ' Schiffspfund (= 20 Liespfund= 280 Pf. oder auch 300 Pf.)' (Sch-L).

- Streng 64; SKES 197.

kireen(er) 'küreenelane' : nei⌠t Cirenerist (Stahl HuH EE 166); neine Libertineritte ninck neine Kyreneritte (Ross 76/77); nei⌠t Cireneri⌠t (HuH 1654 EE 186); Libertinide nink Kyrenide (HuH 1673 EE 181); Kireenre/ nink Aleksandrihnre Kerk (Vas T 237); Libertinide nink Kyrenide (HuH 1693 EE 222); Libertinide ja Kirenäide (trükiviga pro Kireneide) (KnKR EE 161/162).

Stahlil esinevat kuju Cirener(i⌠t) hääldati usutavasti tsireener (vrd. Ar SLHS 106).

Kireen(er) ~ tsireener on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Kyrener: Do ⌠tünden etlike vp van der Schole/ de dar het der Libertiner / vnde der Kyrener / vnde der Alexanderer (Bibl 1599, Ap. teg. VI 9/10); vrd. asks Cyrener (Ar SLHS 106).

Kuju tsireener on peetud alamsaksa laenuks (Ar SLHS 106).- Ar SLHS 110.

?kirn ' kirn, kõrge kitsas puunõu ' : Kern/ darin man Butter machet / Kirn / kirnu⌠t (Stahl Anf 77); butterfas/ Kirn / woid kirn (Gös Man 152) - kern/ (Butter kern) Kirn (Gös Man 255); Kirn/ ein Ge⌠chirr/ darin man Butter

macht (Horn GE 25).

Kirn on kas rootsi laen - vrd. vrts kirna (Thoms 144) või lähtunud alamsaksa keelest - vrd. asks kerne, karne (kirne) ' Butterfaß , worin gebuttert wird ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Beitr XVI 103), vanapõhja või rootsi laenuks (Thoms 144; Jõg EM 127), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5,103) ja alamsaksa laenuks (Schüt 40; Kett LW 179; Viir 185 ja 190; SKES, kern kärn tõenäol. < asks).-Ahr 153; Ahl 6; Rot Olev 47, 955; Schlüt 19; Sehw DdL 23, 34, 38, 59, 89, 116 ja 121; Sehw SkU 64 ja 278; Kett LW 179; Set Bibl 387; Streng 65; Hak 51; SKES 199.

klaarima ' selgitama': Klaren/ laarima (Gös Man 90) - klaren/ (Brandwein) Laarima (Gös Man 258).

<asks klaren, kleren ' hell machen ; klar machen, ins reine bringen; erklären ' (Sch-L).

Saksa klar < ld (prantsuse keele vahendusel) (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 90; Hup ES 88 ja 110; Körb 89; SKES 203, tõenäol. < sks) ja alamsaksa laenuks (Beitr XVI 103); sõna klaar on peetud rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,955)ja alamsaksa laenuks (Streng 66; Kett LW 140).- Schlüt 25; Sehw SkU 49; Kett LW 140; Streng 66; SKES 203.

klaas, klaasike ' klaas': üx Vws Glaßacken (Müll 177)- lebby üche Glaſe Ackna (Müll 211); lebbi öhe klaſi (Stahl HuH Lr 12); ütte klaſi Salwi kahn (Ross 170) - temma murdis ſe klaſike katzick (Ross 181); Glas/ klahs/ klahſiſt; Glasfenſter / Klahsacken/ klahſackna ſt (Stahl Auf 65); klaſi ſees ſeiſap (Stahl LSp 25); Glaß Klâſick (Gutsl Obs 111); Se Klahs jehp ſihskit rickmatta (HuH 1654 Lr 153); Glaß/ Laas/i (Gös Man 90) - Fenſter / laas ackn/ a (Gös Man 186) - Glas / Laaſi / Gläſer; Laaſi Seep; Glasgrün / Laaſi Sinnine (Gös Man 215); Se Klahs jehp ſihskit rickmatta (HuH 1673 Lr 128); Woib läbbi Klaſi paiſta (WTLR 16); ütz Klaas ülli kalli Ohliga (Vas T 57); Seh Klahs jähp ſihskit rikmatta (WLR 61); Woip läbbi Klaſi paiſta (TLR 19); Klaes (vel potiùs Laes nam (kl) vix pronunciare poſſunt ein Glaß (Horn GE 24); Seh Klahs jähp ſihskit rikmatta (HuH 1693 Lr 140); temma murdis ſe Klaſi katki (KnKR EE 183).

Samast tüvest on tuletatud klaasine: Järje een olli klaaſine Merri (Vas T 459).

‹asks glas ' Glas' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 90; Hup TN II 171 ; Hup ES 88 ja 110; Beitr XVI 103; Körb 89 ja 90; Reim Müll XXXIX ; Postim. 1896 nr.184; Oj EKH 402; Ar SLHS 111); alamsaksa laenuks (Schlüt 17; Streng 95; Saar Ents 701 ja Saar KE 81, laenat. 16.saj.; Ar EK 1933, 131; Kett LW 59; Saar EKRP 19, laenat. 16.saj. II pooleks; Ar GMSL 12; Ar SLHS 92/93 ja 118) ja alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384).-

TH 322; Ahl 112; Rot Olev 47, 955; Schlüt 20, 24 ja 25; Wiget 255; Ar GMSL 34,44 ja 45; Saar EKRP 15; Ar SLHS 116 ja 117; Sehw DdL 34,39,60,87 ja 117; Sehw SkU 36 ja 285; Kett LW 59; Streng 95; Hak 55; SKES 278.

klander ' koriander, teat. rohttaim' : Coriander/ klandrit (Gös Man 154).

<asks ... colander, calander (Arz 13); vrd. asks koriander (kalanner, klanner) ' coriandrum sativum' (Sch-L);

Saksa Koriander < ld < kr (Duden).

- Streng 71/72.

klenöödie ' aare' : Se eike nick keicke korgkemb Ande ninck Klenödye (Müll 125).

<asks klên- , kleinode, -ade ' eig. kleines Ding. unbedeutende Sache; Kleinigkeiten überh. kleine Abgabe, Geschenk, Frohnzins; Dann von feiner Kunstarbeit (bes. von Goldschmiedssachen), Kleinod ' (Sch-L).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar GMSL 12).- Ar GMSL 35 ja 43; Sehw SkU 50; SKES 204.

klii ' klii': kli (Aab 1694, 246); kli (Aab 1698, 247).

<asks klie, klige ' Kleie ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 88; Beitr XVI 103 ja 107; Saar Ents 704, laenat. (?-ga) 18.saj.; Saar KE 60), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 955) ja

alamsaksa laenuks (Streng 67; Ar MAL 134; Kett LW 139). - Schlüt 41; SKES 204; Sehw DdL 41 ja 89; Sehw SkU 50; Kett LW 139; Streng 67; SKES 204.

klink vt. link

klint ' kalju, glint ': Felβ Kiwwi= Klindt (Gutsl Obs 108); Glint / klint/i (Gös Man 89).

Sõna on laenatud tõenäoliselt alamsaksa keelest- vrd. asks klint ' Fels, Klippe, steiles Ufer, Abhang' (Sch-L); vrd. üsks Glint.

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 89).- Joh NM 24; Sehw DdL 24, 29, 41 ja 59; Sehw SkU 51; Kett LW 140.

klooster ' klooster ': Klo⌈ter/ loo⌈ter/i (Gös Man 90).

< asks klōster (Kett LW 141).

Saksa Kloster < ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 90; Hup ES 88 ja 128; Beitr XVI 103; Körb 90; Saar KE 59; SKES 313; tõenäol. < sks) , alamsaksa laenuks (Streng 103; Kett LW 141) ja ladina laenuks, mis eesti keelde on tulnud alamsaksa või saksa keele vahendusel (Aav 384 ja 385).- Wag 30; Tamm 10; Sehw DdL 89 ja 134; Sehw SkU 53 ja 335; Kett LW 141; Set Bibl 406 ;Streng 103/104; Hak 56; SKES 312.

kloppema ' kloppima, koputama': Kloppe wachwa(te (e Palwe Hamere ks (Müll 299).

<asks kloppen ' klopfen; losschlagen (mit einem Instrument) ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 88), alamsaksa või saksa laenuks (Aav 385) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 140; Ar GMSL 12; Ar SIHS 118).- Ar GMSL 35 ja 45; Sehw DdL 29 ja 48; Sehw SkU 49; Kett LW 140.

knapist vt. napist

knuhvlook ' küüslauk' : knoblauch / kihslohki/ knuflocki (Gös Man 260).

<asks knuf-, (knuft-, kruft)lõk ' Knoblauch' (Sch-L).

Kujus küüslook: knoblauch / kühslohgk / kühslohgka(t (Stahl Anf 79); Meie melletame needt Kallat/ ninck... Kühslohckit (Stahl LSp 343); Knoblauch Kühzelõk (Gutsl Obs 117); knoblauch / kihslohki (Gös Man 260) - on alamsaksa keelest laenatud liitsõna teine komponent -look (vt. look), kuna küüs(kiis) on genuiinne ning käesolevas liitsõnas deskriptiivse iseloomuga (küüslaugu mugul koosneb üksikutest nn. " küüntest").

Paralleelkuju kruuslauk on peetud saksa laenuks (Hup ES 101), kuju kibluk alamsaksa laenuks, mis eesti keelde on tulnud läti keele vahendusel (Arum 42/43).- Sehw DdL 45,89 ja 119; Sehw SkU 55,61,66 ja 306; Kett LW 142.

knup vt. nupp

knööp vt. nöop

knüpikene vt. nüpike

kokk ' kokk, toiduvalmistaja': Koch/ Kock/a (Gös Man 90) - koch/ (coquus) kocka; kochin/ kocka Emmand/ naine (Gös Man 261).

< asks kok ' Koch' (Sch-L); vrd. asks kocke: vnd dem kocke hort 1 s (TLAV IV 2, lk.53,19, a.1505).

Saksa Koch < ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 90; Hup ES 95; Beitr XVI 104; Körb 89; Kett LW 143), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 955) ja võimalikuks alamsaksa või vanaülemsaksa laenuks (SKES 209).- Kett LW 143; Streng 69; Hak 56; SKES 209.

koller ' nahkvammus': koller/ koller/ nachkwammus (Gös Man 262).

Koller on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks Kuller ' Koller, Bezeichnung für eine mit Flanell gefütterte Leinenjacke, überhaupt für eine warme Jacke...' (Mensing); vrd. üsks Koller.

Saksa Koller < pr < ld (Paul DW).

- Sehw DdL 53; Streng 88; SKES 265.

kolosser ' kolossailane ' : üx neile Colo∫∫e-rille (Stahl LSp 419); Pahwli ∫e Apo∫tli Rahmat Kolo∫ri-le (Vas T 379).

Kolosser on laenatud alamsaksa keelest- vrd. Colosser: De Epi∫tel S.Pauli en de Colo∫∫er (Bibl 1599).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar SLHS 93).- Ar SIHS 110.

kook, koogike ' kook' : Kuche /Kohck/ kohcki∫t (Stahl Anf 82); üx maggus Kohk (HuH 1654 Lr 134); Kuche/ Koock/ a (Gös Man 91) - kuche / (placenta) Kohk/ watz; Kuchelbeckrr/ Kohke Paggar; Küchlein (der Apotheker) kohkeke∫∫et (Gös Man 268) - ölkuche / laganum ölikohk (Gös Man 316) - ∫cherben Kuche / (boletinus) Röes kohk (Gös Man 354); üx magkus Kohk (HuH 1673 Lr 112); üx maggus Kohk (HuH 1693 Lr 123).

<asks kõke ' (Brot) Kuchen' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 91); Hup ES 97; Körb 90; Ar SIHS 111), alamsaksa laenuks (Beitr XVI 104; Thoms 138; Ar SLHS 93 ja 118), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 955) ja alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384).- TH 322; Wag 27; Schlüt 41 ja 44; Ar SLHS 116; Sehw DdL 31, 39 ja 128; Sehw SkU 61; Kett LW 143.

kool ' kool': ned Scholi Poy∫it (Müll 110) - Kirckut ninck Scholit (Müll 130); kolit... üllespiddanut (Stahl HuH Lr 18); teye kohli ∫i∫∫en (Ross 77); kui

lapſt rekewat koli ſiße (Vig 95); ſe kohli on temma meile tehnut (Stahl LSp 179); ſe Riſti kohl (Elab Bl 21); Schule Kôli (Gutsl Obs 129); Dama ſco Linna kohlille (HuH 1654 EE 195); Schuel/ Kooli (Gös Man 94) - hohe Schuel/ Suur Kooli (Gös Man 241) - Lehr Junge / kohli pois (Gös Man 277) - ſchule/ (ſchola / Kohli; gemeine ſtadt ſchule/ (ſchola trivialis) alla Kooli; Hohe ſchuel/(academia) Suur Kool; ſchüler/ (ſchola ſticus) Koolipois; in die ſchule gehen/ Kooli keima (Gös Man 369)- Studier Stube / [muſaeum] kohlikamber (Gös Man 403); Kohli= Lapſet (HuH 1673 Kat 42) - Ni Kirko ſees kudt Kohlis kaa (HuH 1673 Lr 66); Önniſta Kerkut nink Kohli (WTLR 338); pajat eggepeiw ütte Kohlin (Vas T 268); Kohli=nink Kirko = Lapſede tarbix (WLR 1); Kool/ Kerk nink ſinno Sönna (TLR 30); Kohli ſehs (HuH 1693 EE 303) - Kohli= nink Kirko= Lapſede tarbix (HuH 1693 Lr 1); Kool/ Kirk ning ſinno Sanna (KnKR Lr 21); koli ſiſſe (Karl 261); meie ſure Koliſt Upſalas (Käsir IV).

<asks schole u. scholene ' Schule ' (Sch-L).

Saksa Schule < ld (Paul DW).

Sôna on peetud saksa laenuks (Gös Man 94; Hup ES 97; Beitr XVI 104 ja XX 126; Saar KE 59), rootsi vôi taani laenuks (Rot Olev 5,103), alamsaksa laenuks (Thoms 110; Saar Ents 701 ja Saar KE 81, laenat. 16.saj.; Saar EK 13-16, 11; Kett LW 373; Ar GMSL 13; Ar SIHS 93 ja 118) ja alamsaksa vôi saksa laenuks, kusjuures sôna ka nimetatud keeltes laen on (Aav 384).- Wag 30; Schlüt 25, 26, 41

ja 43; Jôg MEKA 70; Streng 73/74; Mitzka 79; Ar GMSL 34, 44,45 ja 50; Ar SLHS 116 ja 117; Sehw DdL 55,81,94 ja 133; Sehw SkU 108 ja 338; Kett LW 373; Set Bibl 389; Streng 73/74; Haak 56; SKES 226.

koolmeister ' ôpetaja': oma Arma Schoelmeiſtri waſta ... vtlewat (Müll 145); Schulmeiſter/ Koolmeſter (Gös Man 94) - Caplan / Kabblan/ Koolmeſter (Gös Man 152) - ſchulmeiſter/ (praeceptor) Koolmeſter (Gös Man 369); Kool= Meiſtrit (HuH 1673 Kat 42); wastse lina koolmeistri se perräld om se Ramat (Mert K 52); Kohl= Meiſtrit (HuH 1693 Kat 42).

<asks scholemester ' Schulmeister ' (Sch-L).

Saksa Schulmeister <ld (tôlkelaen) (Paul DW).

Sôna on peetud saksa laenuks (Gös Man 94; Hup ES 97; Beitr XVI 104; Kett LW 373) ja alamsaksa laenuks (Saar EKRP 19, laenat.~17. saj. alguseks; Ar GMSL 13 ja 50; Saar KE 84, laenat. 17.saj.; Ar SLHS 118; Ar GMM 353).- Schlüt 43; Ar GMSL 34 ja 44; Sehw DdL 55, 95 ja 133; Sehw SkU 108 ja 338/339; Kett LW 373; Streng 74.

koor ' kirikurôdu ' : kuy meye nente Schole Poyſide kaas Chore ſiddes laulame (Müll 94); Chor/ Koor/i (Gös Man 88) - Chor/ Koori; Chor ſinger/ Koori laulajat (Gös Man 153).

<asks kôr ' Chor ' (Ar GMSL 13).

Saksa Chor < kr-ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 88; Hup ES 97; SKES 241, tõenäol. <sks), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 955), kreeka laenuks, mis eesti keelde on tulnud ladina ja saksa keele vahendusel (Aav 385) ja alamsaksa laenuks (Ar GMSL 13, tõenäol. <asks; Ar SLHS 118).- Streng 82/83; Ar GMSL 34, 44 ja 45; Sehw SkU 61 ja 325; Streng 82/83; Hak 56; SKES 240/241.

koot ' koot ; koib, looma sääreluu ': das Pferd ist über die Koht gechorren / Hobbone on kohtist weltinut (Gös Man Spl 262); kood (Aab 1694, 239).

<asks kote, kute ' Huf, Klaue; bei Pferden:Fessel' (Sch-L).

Sõna on peetud rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5, 103), alamsaksa laenuks (Saar EtM II 143; Saar AESA III 35; Saar LV 204; Wiget 269; Raud Vaak 194) ja saksa laenuks (Saar KE 59).- Wag 21.

kootspenn ' käsiraha': Gottes= Pfenning/ [arrha] Koetspenni (Gös Man 218).

<asks godespennink ' Handgeld, insofern es ursprünglich gottesdienstlichen Zwecken oder den Armen zu Gute kam, denarius sanctus. Beim Abschluß von Kauf-und Mietcontracten ist es noch jetzt an manchen Orten üblich, dieselben durch einen Gottespfennig zu bekräftigen ' (Sch-L).

- Schlüt 17 ja 44.

kopp ' kopp (nôu vedeliku ammutamiseks) ': eggäüttel olli Kandlid nink kullazid Koppe/ teüs Suitzutami ſſe Rochto (Vas T 460).

<asks kop, koppe ' Becher ' (Sch-L).

Saksa Kopf ~ ld cuppa (Paul DW).

Sôna on peetud uuemaks germaani laenuks (Saar LV 245), alamsaksa laenuks (Wiget 267), rootsi laenuks (Saar KE 61; SKES 243, tôenäol. <rts) ja algupäraseks (?-ga) sônaks (SKES 217).- Sehw SkU 47 ja 63; Set Bibl 394; Hak 54; SKES 217 ja 243.

koppel ' koppel' : Koppel/ Koppli (Gös Man 90)- Koppel/ (der Pferde oder Kälber) Hobboſe / waſſicka=Koppel (Gös Man 263).

<asks Koppel ' Land (namentlich Weide), welches das gemeinschaftliche Eigentum mehrerer ist ... (Sch-L).

Saksa Koppel <pr <ld (Paul DW).

Sôna on peetud saksa laenuks (Gös Man 90; Beitr XVI 104; Körb 90; Saar KE 59), rootsi vôi taani laenuks (Rot Olev 47, 955), ladina laenuks, mis eesti keelde on tulnud alamsaksa vôi saksa keele vahendusel (Aav 384 ja 385) ja alamsaksa laenuks (SKES 217).- SKES 217.

korinter ' korintlane': neile Corintrille (Stahl LSp 419); Armat Corinthrit (Elab X 72); eeſmänne Rahmat Korintileiſtille (Vas T 315); Röhmride/ Korintride Rahwale (Käsir 53).

Korinter on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Corinther : De erſte Epiſtel/ S.Pauli an de Corinther (Bibl 1599).

Kujust Corinther on arvatavasti lähtunud ka korintileine.

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar SLHS 93).- Reim PS 203; Ar SLHS 110.

korpioon vt. skorpion

korsten ' korsten': Schorſtein/ Korſtein (Gös Man 94)- Camin/ (Schorſtein) korſtein (Gös Man 152) - Schorſtein / [caminum] Korſtein (Gös Man 366).

〈asks schorsten (u. assimil. schostên) ' Schornstein, d.i. die ganze Vorrichtung im Hause, um Feuer zu machen und zu unterhalten. Kamin. Herd-, Feuerstätte ' (Sch-L); vrd. asks scorenstein (SKES 220).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 94; Hup ES 99; Beitr XVI 104; Saar KE 59; SKES 220, võimal. 〈asks), saksa või vene laenuks (Körb 90), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 956) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 166 ja 373 ; Saar EKRP 19 ja Saar KE 81, laenat. 16.saj. II pooleks).- Wag 19; Sehw DdL 29, 47, 56, 95 ,106 ja 113; Sehw SkU 108 ja 205; Kett LW 165/166 ja 373; SKES 220.

korter ' korter, majutuspaik ': Ux iggalick peab se korteri Kahs rahwul ollema (Sõd 178).

<asks quartêr ' viertel' ja quatêr ' ein Viertel' (Sch-L); vrd. asks Quarteer, Quartier, Quateer, Kotteer ' Quartier' (Mensing),

Saksa Quartier <pr <ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 99; Beitr XVI 104), ladina laenuks, mis eesti keelde on tulnud alamsaksa või saksa keele vahendusel (Aav 384 ja 385), alamsaksa laenuks (Kett LW 166) ja võimalikuks laenuks Eesti rootsi murdest (SKES 221).- Schlüt 26; Streng 73; Väin HN 100; Ar GMSL 52; Sehw DdL 43 ja 90; Sehw SkU 61; Kett LW 166; Streng 72/73; SKES 221.

Vt. ka karteer.

korv ' korv': õhe korwi ſees (Stahl HuH EE 47); ütte korwi ſiſſen (Ross 93); korb/korw / korwiſt (Stahl Anf 80); töitſit kaxtöiſtkümmen Korwit töis (Stahl LSp 335); Korb Korw/e (Gutsl Obs 117); ſeitze korwit töijet (HuH 1654 EE 126); Korb/ Korw/i (Gös Man 90)- Seige=Korb/ [colus] kurna korw (Gös Man 378)- Wagen Korb/(corbis) Wanckri korw (Gös Man 455); Korwi ſees (HuH 1673 EE 46); mittus Korwi teüs Raaſo (Vas T 84); Korwi ſehs (HuH 1693 EE 53); kahheteistkümne Korwi täit Raſokeſsi (Creid 236); mind laſti Aknaſt Korwiga Müri läbbi mahha (KnKR EE 35).

<asks korf '(Geflochtenes) Korb; Schanzkorb '(Sch-L).

Ülemsaksa keelest on laenatud korb: kax teiſem korbe

raßokor et kâa teitetut (Saarem kk 134)- vrd. üsks Korb.

Saksa Korb <ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 90; Hup ES 99; Beitr XVI 104; Thoms 82), alamsaksa või saksa laenuks, kusjuures sõna ka nimetatud keeltes laen on (Aav 384) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 168; SKES 218; Ar SLHS 93 ja 118).- Rot Olev 47, 955; Streng 71; Sehw DdL 29,50,80,90 ja 116; Sehw SkU 62 ja 278; Kett LW 168; Set Bibl 389; Streng 71; Hak 54; SKES 218.

kraamer ' väikekaupmees': üx Kaupmees ep woip hend naljal hoidma üllekochto ehs/ ninck üx Kramer Pattude ehs (Stahl LSp 658).

<asks kramer ' Kleinhändler (wechselnd mit kremer)' (Sch-L).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (ArSLHS 93).- Saar EKRP 5; Sehw SkU 58; Streng 75.

kraap ' kraap; kraapimisvahend': Striegel/ [trigil] krahpi /Sugga (Gös Man 402).

<asks schrape ' Werkzeug zum Kratzen und Schaben, Rosskamm ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 100; Beitr XVI 104).- Sehw SkU 106; SKES 228.

kraapima ' kraapima': Schrepffen/ kraapima (Gös Man 94) - Abkratzen/ erra kraapin / kraapi⸗in (Gös Man 98) - kratzen / [⸗calpere] kra⸗⸗ima/ krapima (Gös Man 265) - Schrepffen / [⸗carificare] krazima/ krahpima (Gös Man 367).

asks schrapen (mit Geräusch) schaben, kratzen'. (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 94; Hup ES 100).- Beitr XV 51; SKES 706; Sehw SkU 106; Kett LW 156; SKES 706.

kraav ' krahv': Graff/ krawi i⸗⸗and; Graff - ⸗chafft / krawiwald (Gös Man 219).

<asks greve, grave ' Graf; überh. Vorsteher (noch jetzt üblich ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 100; Beitr XVI 105; Körb 90) ja rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5, 103).- Wag 17; Thoms 74; Schlüt 23, 24 ja 25; Ar HMH 246; Sehw DdL 39,49,60 ja 87; Sehw SkU 36; Set Bibl 390; Streng 76; Hak 54; SKES 228.

krae ' krae ': krage/ kraj/ krai⸗t (Stahl Anf 80); Krage Kraje (Gutsl Obs 118); Krage/ Kraije (Gös Man 90)- Krage/ [collare] Kraij/ Kaihlus (Gös Man 264).

<asks krage ' Hals. Schlund, mit dem man die Speisen etc. verschlingt; Bekleidung des Halses. Das Gekröse ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 90; Hup ES 100; Oj EKH 402; Saar KE 59; Ar SLHS 111), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,955), alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384) ja alamsaksa laenuks (Ar SLHS 93 ja 118).- Schlüt 26; Ar SLHS 112 ja 117; Sehw DdL 90; Sehw SkU 57; Kett LW 156; Streng 74; SKES 227.

kramm I ' kriimustus': Schram/ Ramm (Gös Man 94) - ⌈chmiele / (⌈chram/ vibex) Kram (Gös Man 363).

<asks schram, schramme ' Ritz auf der Oberfläche' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 94; Hup ES 100).- Schlüt 26 ja 31; Sehw DdL 39,46,56 ja 94; Sehw SkU 106 ja 204; Kett LW 153; Set Bibl 433.

kramm II ' kramp, teat. haiguslik nähtus': Krampff [⌈pasmus] Ramm (Gös Man 265).

<asks krampe ' Krampf, spasmus', asks ram, ramme= ramp ' Krampf ' ja asks ramp ' Krampf, spasmus' (Sch-L).

Sõna on peetud rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 955), võimalikuks laenuks balti-alamsaksa keelest (Ar FRL 68), alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384) ja alamsaksa või rootsi laenuks (SKES 728).- Sehw DdL 90; Sehw SkU 57 ja 358/ 359; SKES 728.

kramp ' kramp, sulgemisvahend (näit. ustel)'; Eiſerne krampffe/ Raud Rampi (Gös Man 265).

<asks krampe ' Krampe, Haken, tenaculum' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 100; Beitr XVI 104; leetb 55) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 158; SKES 729).- Wag 23; Kob SLEP 154; Sehw DdL 90 ja 113; Kett LW 158; SKES 728.

kranaat ' granaat, teat. puuvili': Temma palliſtuſe ümber peat Sinna Kranati ubbone werck teggema (Gutsl kk 115); Granat=Epffel/ Kranat ounat (Gös Man 219); Kranati= Ubbina= Wiſi teggema; üks Kranati=Ubbin (VTkk 192).

Kranaat on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks granât s. gærnât; granâtappel ' Granatapfel' (L-Bor); vrd. üsks Granatapfel.

Saksa Granatapfel <ld (SKES 228).

- Streng 74; SKES 228.

krants ' krants, pärg; (ukse) raam; piirdetara; puukroon': et nemmat ütte krantzi ...ſahwat (Ross 90); Krantz/ krantz/ krantziſt (Stahl Anf 81); Krantz/ Rantzi (Gös Man 91) - Krantz Ranzi; krantz binden/ Ranzi ſiddoma/ witzotama (Gös Man 265) - Laubwerck (coronis) ranzi (Gös Man 275) - Schrancke/ (carcer Schranckwerck von Strauch durch geflochten) Rantz warbuſt techtut (Gös Man 367) - thür Geſtell/ (thür Kaſten antae/ arum) uxe

ſalwe (rantz) (Gös Man 413).

Krants on laenatud tõenäoliselt alamsaksa keelest- vrd. asks kranz 'Kranz (Jungfern-, Brautkranz).- Als Schmuck der Ritter ' (Sch-L); vrd. ka üsks Kranz.

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 91; Hup ES 100; Beitr XVI 104), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 955) ja alamsaksa laenuks (Oj SKTT 177; Ar SLHS 93 ja 118).- Schlüt 26; Kob SLEK 150; Sehw DdL 90; Sehw SkU 57; Streng 75; SKES 228.

kratsima 'kratsima, kraapima': kratzen/ kraſſin/ kraſſi ſin/ kraſſinut / kraſſima (Stahl Anf 81); kratzen/ [ſcalpere] kraſſima /krapima (Gös Man 265) - krauwen/ (kratzen) kraſſima (Gös Man 266)- Schrepffen [ſcarificare] krazima/ krahpima (Gös Man 367).

<asks kratzen, krassen 'kratzen' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 100), alamsaksa või saksa laenuks (Aav 385) ja alamsaksa laenuks (Ar SLHS 93).- Ar SLHS 112.

kreek 'kreeklane': Sihn ep olle Judalinne echk Greeck (Stahl HuH EE 25); neine Judade ninck Gräkide ſean (Ross 155); üx Judalinne/ ep kahs üx Greeck (Stahl LSp 316); Sihn ep olle Judalinne echk Greeck (HuH 1654 EE 21); mönne Greekaliſſe (Vas T 205); Sihn ep olle Judalinne echk Grehk (HuH 1693 EE 23); Siin ei olle Judaliſt egga Krekaliſt (KnKR EE 14).

Samast tüvest on tuletatud

umbkreekaline 'mittekreeklane'; Greekali∫∫il nink Umb-greekali∫∫il (Vas T 290).

Sõna on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Greken: vorhoeff ∫ick ein murmulent manck den Greken/ yegen de Hebreer/ darümme / dat ere Wödewen vor∫ümet wörden in der dageliken Handtreikinge (Bibl 1599, Ap.teg. VI 1); vrd. asks grêke ' Grieche' (L-Bor).

Kujust Greken on arvatavasti lähtunud ka kreekaline.

Kuju kreekalin(n)e on peetud saksa või vene laenuks (Beitr III 148) ja saksa laenuks (Beitr XVI 105), kuju kreek alamsaksa laenuks (Ar SLHS 93).- Ar SLHS 110; Sehw DdL 30; Sehw SkU 36.

kreekisch 'kreeka': Greecki∫che /ninck Lattina keelel (Stahl HuH EE 244/245); Greki∫che Keele ∫iddes (Stahl LSp 419); Greecki∫che/ninck Lattina keelel (HuH 1654 EE 278); Greeki∫che/ nink Lattina Keelel (HuH 1673 Hist 37).

Kreekisch on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Grekischen: Ock was de över∫chrifft baven en ge∫chrêven/ mit Greki∫chen/ Latyni∫chen vnde Hebrei∫chen Boeck∫taven (Bibl 1599, Luuk.XXIII 37/38); vrd. asks grêkisch, grêkesch, grêkes 'griechisch' (L-Bor).

Kuju greeka (gräki): Gräki raghwas (Ross 81): Greeka nink Laddina Keelel (Vas T 220); Greki/nink Latina Kehles (HuH 1693 EE 322); Kreka ja Laddina Kelel (KnKR EE 224) - on lähtunud ladinakeelsest graeca; eesti

keelde on sõna laenatud alam-või ülemsaksa keele vahendusel.

Sõna on peetud saksa laenuks (Beitr XII 85; Weske 79); kuju kreekisk on peetud alamsaksa laenuks (Ar SLHS 93). - Reim PS 203; Ar SLHS 110 ja 117.

kreet(er) ' kreetlane': Kretit ninck Arabrit (Stahl HuH EE 91); Creterit ninck Araberit (Ross 115); Kretit ninck Arabrit (HuH 1654 EE 100); Kretit ninck Arabrit (HuH 1673 EE 106); Kreetre nink Arabe (Vas T 228)- Kreetaliſte Koggoduſſe eeſmätzelle töſtetu Pihſkoppille (Vas T 406); Krethit nink Arabrit (HuH 1693 EE 122); Kretaliſſed ja Arabialiſſed (KnKR EE 77).

Kreeter on laenatud alam-või ülemsaksa keelest- vrd. asks Kreter: Jöden vnde Jödengenaten/ Kreter vnde Araber (Bibl 1599, Ap.teg. II 11); vrd. üsks Kreter.

Kujust Kreter on arvatavasti lähtunud ka kreetaline.

Sõna kreet on peetud võimalikuks alamsaksa laenuks (Ar SLHS 93).- Ar SLHS 110.

krell ' helmes': Corallen/ Krellit(Gös Man 88)- Corall/ Rellit (Gös Man 154).

Krell on alamsaksa keelest laenatud - vrd. asks krallen, kralen, korallen, und umgesetzt karlen ' Korallen' (Sch-L); e krell on lähtunud mõnest Baltimail esinenud metafoonilisest kujust (vrd. Ar ERL 67).

Saksa Koralle < vpr < kr-ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 88) ja alamsaksa laenuks (Ar ERL 67, e krell <bsks Krellen <asks krallen).- Sehw DdL 90; Sehw SkU 57; Kett LW 153; Streng 71; Hak 56; SKES 217.

kress 'kress, teat. taim': Kreſſe Merſſe Item Kreſſi (Gutsl Obs 118); Kreſſe/ Reſſi (Gös Man 91).

<asks kerse, karse 'Kresse, nasturtium' (Sch-L).

Sõnas on toimunud metatees - vrd. asks kerse >e kreſſi.

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 91; Hup ES 64 ja 81; Beitr XVI 105) ja alamsaksa laenuks (Oj ÜnL 3/4).-Tamm 10; Sehw DdL 34, 57, 60 ja 89; Sehw SkU 58,64, 132 ja 314; Streng 76.

kriip 'greif, teat.muinasjutuline lind': Greiff/ [gryps] krijpi lind (Gös Man 219).

<asks grîp, grîpe, 'Greif, Fabeltier' (L-Bor).

Saksa Greif < keskld <kr <hbr <ass (Paul DW).

kriit 'kriit': Kreide Krîte (Gutsl Obs 118); Kreyde /Rijhti (Gös Man 91) - rothel Stein (rubrica) puñane rijth (Gös Man 341).

<asks krite 'Kreide' (Sch-L).

Saksa Kreide < ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 91; Hup ES 101; Körb 90), alamsaksa laenuks (Beitr XVI 105; Kett LW 155) ja rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,955).- Schlüt 41,43 ja 44; Sehw DdL 21,59,90 ja 133; Sehw SkU 59 ja 346; Kett LW 155; Hak 56; SKES 294.

kriivel ' kirjutada': Schreiber/ Kriwel (Gös Man 94) - Advocat, Krijwel (Gös Man 103) - Copi⌈t/ Kriwli pois (Gös Man 154) - Schreiber/ ⌈notarius⌋ Rahmato Sahrn/ Kriwel / Kiriotaja; Schreiber/ ⌈amanuen⌈is⌋ Kriwli pois (Gös Man 367) - Secretarius, Rahmato Sahrn/ Kriwel (Gös Man 376).

⟨asks schriver ' Schreiber' (Sch-L).

Saksa schreiben ⟨ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 94).- Sehw DdL 31,43,49,56,94 ja 131; Sehw SkU 106; Kett LW 373; Streng 210; SKES 228.

kringel ' kringel' : Kringel/ Ringel (Gös Man 91) - Pretzel / (Kringel ⌈pira) Ringel (Gös Man 326).

Kringel on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks kringel ' das bekannte runde Gebäck ' (Sch-L) ja üsks Kringel.

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 91; Hup ES 101 ja 206; Körb 90), alamsaksa laenuks (Schlüt 20; Kett LW 154) ja alam- või ülemsaksa laenuks (Streng 187; Aav 384; SKES 802).- Sehw DdL 44, 89,128 ja 139; Sehw SkU 51, 58 ja 186/187; Kett LW 154; Streng 187; Hak 55; SKES 802.

kristall 'kristall':Chri ſtal/ Ri ſtall/i (Gös Man 88)-Cry ſtall/Ri ſtelli (Gös Man 154); Järje een olli klaa ſine Merri/ ötze kui Ri ſtal (Vas T 459).

Kristall on laenatud alam- või ülemsaksa keelest.-vrd. asks christallen:Vnde vör dem ſtole was ein glê ſen meer/ gelick der Chri ſtallen (Bibl 1599,Joh.ilm.IV 6); vrd. üsks Kristall.

Saksa Kristall <kr -ld (prantsuse keele vahendusel) (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 88; Hup ES 207; Beitr XVI 118).-Raiet II 731; Sehw SkU 58; Streng 76; Hak 56; SKES 228.

kristlik 'kristlik': ſinno Chri ſtliko koggodu ſſe pexra ſt (Ross 236);kike Chri ſtelikgen inimis ſeda kahn (Brand II 163);Chri ſtlik Inimemn '(WTLR 28);Mitma ſuggutze Moi ſtukönne kri ſtlikku ſt Kerku ſt (Vas T 26);keik Ri ſtlikko Aββjahajani ſſe nink Töhde jure (HuH 1693 Pr 110); keik kri ſtlikko Mannit ſu ſt ärra pölgwad (KnKR Kat 40);kri ſt= lik=ko op=pu ſ= ſe wii ſ pä=tük=ki (Aab 1694,247);kri ſt=lik= ko ker=kut (Aab 1698,249); Kas ſa u ſſut... ühhe pühha CHri ſtlikko Kirko (Käsir 12).

Samast tüvest on tuletatud kristlikult:hä ſte nink Chri ſtlikkult (WTLR 377).

<asks kristlik 'christlich '(Woeste).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 101; Beitr XVI 105).-Ar SLHS 110; Streng 76/77; Hak 56; SKES 228.

krookima ' krookima, krookeid tegema': Falten/ krookima (Gös Man 183).

<asks kroken ' runzeln ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 101) ja alamsaksa laenuks (Beitr XVI 105).- Sehw DdL 38,80 ja 90; Sehw SkU 59; Kett LW 157.

kroon ' kroon; kroonlühter': minu Süddame köſtlick Cron (Müll 81); ſe auwo Kron (Stahl HuH Kat 74)- öhe Kroni kahs (Stahl HuH Lr 30); temma päh pähl ütz krohn (Ross 81) - ſe auwo krohn (Ross 259); Krone/ krohn/ krohniſt (Stahl Anf 81); ô auwus Crohn (Göb 61); ſe Ello Krohni andma (Stahl LSp 49) - öhe ... Auwo= Krohni (Stahl LSp 527); ſe Croni ſeſt igkaweſſeſt elluſt (Elab IX 15); Krone Krôni (Gutsl Obs 118); mo Auwo= Crohn (Salem 1651, 65); teggit öhe Kroni tackijaſt (HuH 1654 EE 272) - Öigkuſſe= Krohn (HuH 1654 Pr 72) - Südda Krohn (HuH 1654 Lr 459) - Auwo= Krohn (HuH 1654 Lr 478); Chron/ (corona) Rooni (Gös Man 154) - kron / Rooni (Gös Man 267); Auwo= Krohn (HuH 1673 Lr 61) - Südda Krohn (HuH 1673 Lr 387)- Kuldane Krohn (HuH 1673 Pr 40) - Öigkuſſe= Krohn (HuH 1673 Pr 63); mo Südda= Krohn (Boecl 265); ſahb kandma ütte Auwo Krohni (WTLR 42); Auwo= Krohn (Laur 166); ſe Öiguſſe Krohni ... heñeſel ſahda (LPR 64); Südda Krohn (WLR 191)- Auwo= Krohn (WLR 204) - mo auvus Krohn (WLR 221); Üts Orja= Witſa Kroon (TLR 51); Kuninglikko Kroniga Ehhitud (VTkk 207); Auwo=Krohn (HuH 1693 Lr 63)- Südda Krohn (HuH

1693 Lr 415) - Kibbo Witza Krohn (HuH 1693 Lr 497) - Öigku(e= Krohn (HuH 1693 Pr 75); kinkib se kroni Jummala Auux (Pil IV); ſepärraſt et nemmad kaddowa Kroni ſawad (KnKR EE 31)- Sääl ollen minna Auo=Kroni leidnud (KnKR Lr 169); Se kroon on meiſt nüüd kaddunu (Karl 258).

‹asks krone ' Krone; die Platte des Kopfes; Kronleuchter; eine Münze ' (Sch-L).

Tõenäoliselt rootsi keelest on laenatud crona ja kruun : ſe Crona ſeſt auwſt (Vig 74); kandis ühhe Takkija Kruhni (HuH 1673 Hist 33); Takkija Kruhni (HuH 1693 EE 307); ke Sidi ja Kruno kannap (Käsir 175)- vrd. klvrts krona, kruna, hilisvrts, vurts krona, kruna, krwna (Streng 79).

Saksa Krone ‹ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 101; Beitr XVI 105; Körb 90), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 955), alamsaksa laenuks (Streng 79; Kett LW 157; Ar GMSL 13; Ar Boecl 272; Ar SLHS 93 ja 118), ladina laenuks, mis eesti keelde on tulnud alamsaksa või saksa keele vahendusel (Aav 384 ja 385) ja saksa või alamsaksa laenuks (SKES 229). Vigaeusel esinevat kuju crona on peetud rootsi laenuks (Ar RM 8).- TH 322; Schlüt 16; Ar GMSL 34 ja 44; Sehw SkU 59 ja 188; Kett LW 157; Streng 78/79; Hak 56; SKES 229.

kroonik ' kroonika ' : Meye loime ſen 2 Chronigke ramato 13 Cap: ſees (Elab Koht 1).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks Chroniken: vnde dath leſte Boeck der Chroniken (Bibl 1599, Vörrede vp den Propheten Jeſaiam); vrd. üsks Chronik.

Saksa Chronik <kr-ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 101).- Streng 77; Hak 56; SKES 228.

kroovima ' kroovima, viljatera kestadest puhastama ': meel/ (farina) Jahwo; geſchroden/ krowitut Jahwo (Gös Man 291) - ſchroten (das Meel) Krowima (Gös Man 368).

Kroovima on laenatud Balti alamsaksa keelest- vrd. basks schrofen ' Korn fein schroten'(Hup Id 212); vrd. ka asks schroden, schraden ' schröten, in kleinere Stücke zerschneiden, zerkleinen, z.B. Getreide etc. zu (groben) Mehl ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 101; Beitr I 78 ja XVI 105; Saar KE 60) ja alamsaksa laenuks (Oj ÜnL 4; Tamm 11).- Sehw DdL 128; Sehw SkU 106 ja 107; Streng 210.

kross ' kross, teat. rahaühik ': õhe groſſi pehwa palckax (Stahl HuH EE 44); ſait üx igkalick omma groſſi (Stahl LSp 242); kuſ nemmat ſe Großi ſait (Elab

Bl 24); öhe groſſi ſehdtnut pehwa palckax (HuH 1654 EE 45); groſch / Roſſi (Gös Man 220); minna ollen omma Groſſi löidnut (HuH 1673 EE 123); tombas welja kax Groſſit (HuH 1693 EE 172); said igga üks omma Kroſsi (Creid 234); nemmad ſaid iggamees omma Kroſſi (KnKR EE 33).

<asks grosse, grosche, krosse, krosche ' Groschen' (L-Bor); vrd. asks Groſſchen: Vnde do he mit den arbeyders eins wort vmme einen Groſſchen tho Dagelone (Bibl 1599, Matt. XX 2).

Saksa Groschen <keskld (Paul DW).

Sõna on peetud slaavi laenuks (Kett LW 61) ja alamsaksa laenuks (Ar SLHS 93 ja 118).- Schlüt 44; Ar SLHS 117; Sehw SkU 36, 180,410 ja 426; Kett LW 61.

kruuk ' kruus, teat. jooginõu ': Chriſtus keſck wet nende kruhckide ſiſſe wallama (Stahl LSp 173); temma keſkis weth kruckude ſiβe wallama (Saarem kk 133).

<asks kruke ' Krug, urceus ' (Sch-L).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Schlüt 41; Streng 78; Kett LW 157; Ar SLHS 93) ja saksa laenuks (ArSLHS 111).- Schlüt 26; Sehw SkU 60; Kett LW 156; Streng 78; Hak 55.

kruus I ' kruus, jäme liiv ': Ruus Gries/a rüüſima wegschauffeln (Gös Man 19)- Gries grues / Rües (Gös Man 89).

‹asks grûs (°gros) ' Schutt, zerkleinerte Rückstände, zerstoßene Steine, Steinschutt, Ziegelbrocken, stê(i)ngrûs ' (L-Bor).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 89; Beitr XVI 105) ja alamsaksa laenuks (Saar EKRP 19, laenat. ~17. saj. alguseks; Saar KE 84 , laenat. 17. saj). - Schlüt 25, 29 ja 41; Sehw DdL 43 ja 87; Sehw SkU 37 ja 180; Kett LW 62.

kruus II ' kruus, joogināu, kann, vedelikunõu': Töitket needt weſſikruſit (Stahl HuH EE 34) - ſe kannap õhe wehkruſi (Stahl HuH EE 213); kuhs kiwiſt weſſikroſi (Ross 87) - ſe kannab ütte wehkroſi (Ross 182); kuhs kiwwiſet Weſſikruſit (Stahl LSp 164) - temma Õlli kruhs (Stahl LSp 347); Töitket needt weſſikruſit (HuH 1654 EE 31) - ſe kannap õhe wehkruſi (HuH 1654 EE 241); Kruß / Ruuſi(Gös Man 91) - Krug/ (Trinkgeſchir urceus) Ruus (Gös Man 267)- Õlkrug / [lecythus] öli Ruus (Gös Man 316); Weſſi=Kruh - ſit ollit ſehl (HuH 1673 Lr 63); nemma möſkwa Johgi Annumid/ Kruhſi nink waſſetzet Annumid (Vas T 81)- kannab Wee Kruhſi (Vas T 166); Kruus ein Krug / urceus (Horn GE 23); Weſſi = Kruhſit ollit ſähl (HuH 1693 Lr 66); üht We Kruſi (KnKR EE 185).

‹asks krõs,krûs ' Kanne, Trinkkanne, Krug(auch als bestimmtes Maß , wie beker ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 91; Hup ES 101; Ar SLHS 111), alamsaksa laenuks (Beitr XVI 105; Streng 80;

Kett LW 157; SKES 229; Ar SLHS 93), saksa või vene laenuks (Beitr XX 126; Körb 90), alamsaksa või rootsi laenuks (Ahr 154) ja rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5, 103 ja 47,955).- TH 322; Schlüt 24 ja 29; Saar EKRP 15; Sehw DdL 32,54, 80, 90 ja 117; Sehw SkU 60 ja 284; Kett LW 157; Streng 79/80; SKES 229.

kruusemünt ' münt, teat. taim': müntz/ [menta] krue[e minte (Gös Man 301).

<asks Kruse-minte ' krause Münze' (VBNW).

Saksa Minze <ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Beitr XVI 120).- Westr Doll 169; Sehw SkU 60; Kett LW 158.

kruuv ' kruvi': Schraube/ kruw/i (Gös Man 94)- Schraube/ Kruw/i (Gös Man 367).

<asks schruve ' Schraube ' (Sch-L).

Saksa Schraube arvat. <ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 94; Hup ES 101; Beitr XVI 105 ja 119; Körb 90; Saar KE 60), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,956), alamsaksa laenuks (Kob SLEP 154; Kett LW 373) ja alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384).- Wag 23; Schlüt 25,29 ja 43; Mitzka 79; Sehw DdL 32, 38, 56 ja 125; Sehw SkU 107 ja 204; Kett LW 373; Streng 193; Hak 55.

kräävel ' surnumatja, hauakaevaja ' : toden Graber (ſandapilarius) kräwel / ſurnu warras (Gös Man 415).

<asks grever ' der Gräber ' (Sch-L).

- Sehw DdL 43 ja 87; Sehw SkU 36.

kröömike ' raasuke ' : brocklein/ Kromicken/ Raaſoken (Gös Man 148) - krume/ ſiſſeleib / römikenne (Gös Man 267).

Sõna on lähtunud alamsaksa keelest - vrd. asks krome ' Krume ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 101) ja alamsaksa laenuks (Schlüt 20). - Mitzka 82.

kröönima ' kroonima ' : keicke Auwo ks kröhnituth... ſama (Müll 308); ſehl ſai temma pitzatut/ ninck krönitut (Stahl HuH Lr 28); Krönen/ kröhnin/ kröhniſin / kröhnimut / kröhnima (Stahl Anf 81); auwo ninck kihtuſſe kahs kröhnitut (Stahl LSp 276); keddakit ſahp kronitut kus temma mitte öigkeſt woidlep (Elab X 74); Kröni ninck ehhita ſe Ahſta ſinno Hühde kaas (HuH 1654 Pr 7); Chrönen/ Röönima (Gös Man 154) - krönen/ Rönima (Gös Man 267); Temma ſahp tedda kröhnima Röhmo kah (HuH 1673 EE 194); Sai krönitus n. peſtus (WTLR 33); Kröhni nink ehhita ſe Ahſta (LPR 8); Sai krönitus nink peſtus (TLR 40); Temma ſahp tedda kröhnima (HuH 1693 EE 226); Kröni ſedda Aaſta omma Wilja ka (Käsir 207).

<asks kronen ' krönen, eine Krone oder einen (Jungfern) Kranz aufsetzen ' (Sch-L).

Saksa krönen <ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 101; Beitr XVI 105; Ar SIHS 111) ja alamsaksa laenuks (Ar GMSL 13; Ar SIHS 93/94).- Ar GMSL 34, 39, 44 ja 49; Sehw SkU 59; Streng 78; Hak 56; SKES 229.

krööpel ' teat. kook ': Spieskuchen/ (obelia) Kröhplit (Gös Man 388) - torte/ (torta) Kröhplit (Gös Man 415).

<asks kropel ' krappe, krumpel, kroppel, frixum oleo farinae edulium, frixa oleo torte ' (Sch-L); vrd. asks kröpel ' fastnachtskräpfel' (Grimm DW).

krüsopraas ' krüsopraas, teat. poolvääriskivi': Ee∫männe Pohi olli Ja∫pis ... Kümnes Rüsopras (Vas T 481).

Krüsopraas on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks Chrysopras: Dat er∫te Fundamente was ein Ja∫pis ... dat teynde ein Chry∫opras (Bibl 1599, Joh. ilm. XXI 19/20); vrd. üsks Chrysopras.

Saksa Chrysopras <kr (vrd. Duden).

kubernaator ' kuberner': keicke Gubernatride ... ehs (Stahl HuH Kat 80); meije Kubernator (Iher 68); needt Gubernatrit ninck Taatholdrit (HuH 1654 Lr 52); Gubernator ülle ∫e Für∫timah Eh∫ten (B.Horn 151); need Gubernatrit nink Taatholdrit (HuH 1673 Lr 44).

< asks gubernâtor ' Reichsverweser, Statthalter (in Schweden) ' (Ar SLHS 89).

Usutavasti ülemsaksa keele vahendusel on laenatud prantsuspärane gouverneur ~ kuverner : Meie Kelame ja Kes⌈ime ... ommal Kinral Kuwerneril (Krist 367); General - Gouverneur ülle Eh⌈ti=Mah (Gard 362) - vrd. üsks Gouverneur.

Rootsi keele vahendusel on laenatud kuberner : Meije Mah General Gubernöri (WTLR 375); meie Kinral-Kubbernerid, Kubbernerid ... (Plak 268) - vrd. urts guberneuren (Streng 86).

Saksa Gouverneur < pr < ld (vrd. Duden).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 102; Beitr XVI 105; Körb 90; Ar SLHS 111), vene laenuks (Must 183) ja alamsaksa laenuks (Ar SLHS 89). - Sehw DdL 60; Kett LW 63; Streng 86; Hak 58.

? kukuk ' kägu ' : Guckguck / Kegko / Kuckuck (Gös Man 222).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest - vrd. asks kukuk ' Kuckuk' (Sch-L) ja üsks Kuckuck.

Sõna on alamsaksa keeleala poolt ülemsaksa keelde tulnud, ja võib ka eesti keeles alamsaksa laen olla.

Arvestades, et kukuk esineb eesti kirjakeeles esmakordselt alles 17. saj. II poolel, on ka laenamine ülemsaksa keelest võimalik.

kumm ' ruhi, mõrd': Troch Kumm / Ruhhe (Gutsl Obs 135); fiſchleick/ Netz / Ohren / Reuſe / Zug / Kalla kuddo/ work / Kidda / Kum̄ / Loom (Gös Man 189).

<asks komp (kump) = kom, kumme ' tiefe Schüßel', asks kume ' ein kleines Fahrzeug ' ja asks kumme ' rundes, tiefes Gefäß , Schale (noch jetzt im Gebrauch, z.B.Wasch-. Spülkumme, oder auch allein; in s.g. vornehmen Häusern ' Terrine'). In erweiterter Bedeutung: (größeres) Waßerbehältnis ' (Sch-L); vrd. asks kumm ' Hinterteil eines geflochtenen Behälters zum Fischfang '(Sehw SkU 60).

- Sehw DdL 46 ja 59; Sehw SkU 60 ja 61; Kett LW 161.

kummi ' kummi ': gummi / Kummi (Gös Man 222).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks + gummi, gumme ' schleimiger oder klebriger Saft aus Gewächsen, bes. Bäumen, in der Heilkunde gebraucht, Harz, Gummi ... ; Gummi zur Tintenbereitung' (L-Bor); vrd. üsks Gummi.

Saksa Gummi <keskld <vegipt (Paul DW).

- Hak 56; SKES 236.

kumpanii ' kompanii, teat. sõjaväeüksus mõnedes maades': Se Kumpani alt, kumma alla ma ollen ſätut (Sõd 270).

Kumpanii on laenatud tõenäoliselt alamsaksa keelest- vrd. asks kumpa-, kumpenie ' Gesellschaft, Genoßenschaft' (Sch-L); vrd. asks cumpeni, cumpenigge ' compagnie'(Woeste).

Usutavasti ülemsaksa keele vahendusel on laenatud prantsuspärane compagnie: Johxeb kekit omma Compagnie jurest erra (Sõd 177) - vrd. pr compagnie.

Saksa Kompanie < pr < keskld (SKES 214).

- Schlüt 41; SKES 214.

kunst ' kunst, oskus, teadmine, abinõu, kunst': lebbij Jumala appij, ninck ohma kijtu[ſ]e kunste (Awerb 4); Kochnretti Noyakunſtide iure ioxma (Müll 99) - Nüith eb olle sael parrembat Kunſti mitte (Müll 104); hoida münd kawwala kunſti eddes (Stahl HuH Lr 112); Kunſt / Kunſt/ kunſtiſt (Stahl Anf 82); niſugkuſe Kurrati kunſtide ſiſe langewat (Stahl LSp 293); Temma Kunſt ſehl maxap mittekit (HuH 1654 Lr 43); Kunſt / Kunſt/i (Gös Man 91)- artzeney= Kunſt / Tockerkunſt (Gös Man 111) - Diſputir Kunſt /e kunſt wahhuſt rehckida (Gös Man 159); kurja Kunſti kah (HuH 1673 Lr 108); Ei Arm / ei Kunſt (WtLR 159); kumma kurja Kunſti olliwa piddanu (Vas T 268); Ke kihtwat omma Kunſt nink Tarkuſt jergeſt (WLR 49); temmä Kunſt lät temmä man Naruß (TLR 116); kurja Kunſti ka (HuH 1693 Lr 118); kunſt (Aab 1694, 246); Ehk Kunſt / ja Rikkus täidaks ſind (KnKR Lr 140); kurrat oma ilmaerraarwamata kunſtiga (Skragge 278).

Samast tüvest on tõenäoliselt tuletatud kunstlik ' kunstnik, kunstimees ' : Saltzblaſer/ Sohlapohja/ aſt / Teuffelskünſtler / kurrati kunſtlick (Stahl Anf 132); niſugkuſe Kurrati kunſtlickude jures ommas heddas abbi

otzwat (Stahl LSp 293); Gauckeler /Köhckler /kun∫tlick (Gös Man 201) - Kün∫tler /kun∫tlick (Gös Man 269)- Landfahrer / [ge∫ticulator] Kun∫tlick (Gös Man 272) - lufft Springer/ (petauri∫ta) kun∫tlick (Gös Man 284)- ∫chwartz Kün∫tler / (magus) Kun∫tlick (Gös Man 372) - Teuffels Kün∫tler / kurrati kun∫tlick (Gös Man 410).

Kunst on laenatud usutavasti alamsaksa keelest- vrd. asks kunst 'das Können, sow. das Wißen als die Fertigkeit' (Sch-L); vrd. ka üsks Kunst.

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 91; Hup ES 108; Beitr XVI 106; Schlüt 12; Saar KE 59), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 955), alamsaksa laenuks (Streng 70; Laug EKirj 1936, 559; Ar GMSL 13; Ar SLHS 94 ja 118) ja alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384; Ar EK 1940,112); sõna kunstlik 'kunstimees' on peetud võimalikuks moodustiseks alamsaksa keelest laenatud tüvest (Ar SLHS 94).- Schlüt 37,42 ja 45; Kob PSL 98; Ar GMSL 34 ja 44; Ar SLHS 112; Sehw DdL 39, 46, 56, 57 ja 80; Sehw SkU 107; Kett LW 373; Streng 70; SKES 215.

kunstlik 'kunstlik, osav, kunstipärane': ∫e keicke Kun∫tlikimb Mei∫ter; ∫e Kün∫tlikimb Mei∫ter (Müll 93); Kün∫tlich/kun∫tlick/u (Gös Man 91); minno Juttus es olle mitte Innimi∫∫e Tarku∫∫e kun∫tlikkun können (Vas T 317); ∫e kun∫tlik Wöö (VTkk 190).

Samast tüvest on tuletatud kunstlikult 'kunstipäraselt': On üchte ∫ehdtut kün∫tlicku∫t

(HuH 1654 Lr 130); Kün ſtlich/ kun ſtliku ſt/kun ſti perra ſt (Gös Man 269) - mei ſterlich/ kun ſtlicku ſt (Gös Man 292); On üchte ſehdtut kun ſtlicku ſt (HuH 1673 Lr 109); Om ütte ſäet kun ſtlikku ſt (WTLR 209); On üchte ſähdtut kun ſt-likku ſt (WLR 53); On ütte ſäet kun ſtlikku ſt (TLR 223); Sedda Kube peap tehtama... kun ſtlikkuld (VTkk 190); On üchte ſähdtut kun ſtlikku ſt (HuH 1693 Lr 119); On kokko pannud kun ſtlikku ſt (KnKR Lr 194).

< asks kunstlik 'Künstlich, geschickt' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 91; Hup ES 108) ja alamsaksa laenuks (Ar GMSL 14).-Ar GMSL 46 ja 49; Ar SLMS 94 ja 112; Sehw DdL 36,72 ja 94; Sehw SkU 61 ja 108.

kuntskop ' teade, teadaanne; luuraja': ſy ß thodi taemalle ſe Kun ſchop (Müll 213); Kund ſchafft/ Kund - ſkoppi (Gös Man 91) - Aus ſpäher/ kund ſkoppi (Gös Man 116) - Kund ſchaffer / [explorator] kund ſckoppi (Gös Man 269).

< asks kun(t) -, kon(t)schap 'Kenntnis, Kenntnis-nahme; mündliches u. schriftliches Zeugnis über eine Sache, von der man Kunde hat, Bekundung, Beglaubung; concr. die Gesammtheit der Leute, deren Zeugnis und Bekundung begehrt oder abgelegt wird '(Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 91) ja alam-saksa laenuks (Schlüt 40; Ar GMSL 14).- Schlüt 37; Ar GMSL 34, 39 ja 50; Streng 82.

kupp ' kupp, kupulaskmise vahend': Kopp/ (der Bader) Kupp; koppe laſſen / Kuppi laſckma (Gös Man 263)- Laskopff / (badekopff) Kupp / laſſekupp (Gös Man 274).

< asks Kopp ' ein Laβkopf, Schröpfkopf ...' (VBNW).

Saksa Kopf ~ ld cuppa (Paul DW).

Sõna kupusarv on peetud rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 955), sõna kuppida~kuputada rootsi laenuks (SKES 242).- Streng 84; SKES 242 ja 243; Sehw DdL 89; Sehw SkU 63 ja 365; Set Bibl 393; Streng 84; Hak 51; SKES 243.

kurk ' kurk, teat. köögivili': Augurcken/ gurckit (Gös Man 87).

Kurk on laenatud tõenäoliselt alamsaksa keelest- vrd. asks augurke s. ăgurke ' Gurke'; + āgurke s. augurke ' Gurke' (L-Bor); vrd. ka üsks Gurke.

Saksa Gurke < slv (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 87) ja alamsaksa laenuks (Saar EKRP 19 ja Saar KE 84, laenat. 17.saj.) - Sehw DdL 20, 62, 69, 87, 104 ja 119; Sehw SkU 4, 38, 180 ja 302; Kett LW 2 ja 64; Streng 11; Hak 59; SKES 245/246.

kuub ' kuub, mantel': ke vche hally kuwe kaas keub (Müll 218); Se kuhb agkas olli ilmaõmblematta (Stahl HuH EE 245); Rock/ Kuhb/ eſt (Stahl Anf 101); Mantel Kûb/a/ Mantel/i (Gutsl Obs 121); Heita omma kuba henneſſe pehle (HuH 1654 EE 221); betlers Mantel/ wanna ſanti kuub

(Gös Man 135) - Fuhrmans Kittel/ woorimehe Kuub (Gös Man 197) - leib Rock/ [tunica] kuub (Gös Man 277)- Wappen Rock / [paludamentum] wapikuub (Gös Man 457); ehhitut Öigku[[e Kuhbe kah (HuH 1673 EE 166); Sedda Kube peap tehtama Kulla[t (VTkk 190) - Sina peat ka [edda Sidi-Kubu teggema (VTkk 192); Kuub/ G. Kue / Acc. [ing.Kube/ Acc.pl. Kube[id / ein Rock (Horn GE 41); ehhitut Öiggu[[e Kuhbe ka (HuH 1693 EE 193); Liggotas tomma Kue Palistu[t (KnKR EE 136).

Võimalik, et sõna on alamsaksa laen.

Häälikuliselt vastab e kuub oletatavale alamsaksa sõnale *schube, mida ei leidu aga keskalamsaksa sõnaraamatutes (vrd. Ar SLHS 94).

Saksa Schaube < it < ar (Paul DW).

Sõna on peetud võimalikuks alamsaksa laenuks (Saar LV 168; Ar SLHS 94; Ar SLHS 118, < asks).- Wag 24; Schlüt 27 ja 44; Wiget 273; Kett LW 169; Ar SLHS 111 ja 112; Kett LW 169.

kuuhvkaar ' tõukekäru ': [chaubkarr/ (feretrum) Kuuff kaar (Gös Man 351).

<asks schuvekare ' Schiebkarre ' (Sch-L).

kuuhvlaad ' laegas, sahtel': [chauff Ka[tlein/ (cap[ula) Kuuflahd (Gös Man 351).

<asks Schuuf-laad,- laa ' Schieblade' (Mensing).

Kuju suhwlaad (suuwlaad jne.) on peetud saksa laenuks (Hup ES 230 ja 234; Beitr XVI 123).- Schlüt 42 ; Sehw SkU 140; Kett LW 398.

kviitung ' kviitung, kirjalik tõend raha või eseme vastuvõtmise kohta ': quitung/ [acceptilatio] idem (Gös Man 329).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks quitunge ' Loslaβung, Befreiung ' (Sch-L); vrd. üsks Quittung.

Kviitung on tõenäoliselt ülemsaksa laen, kuna alamsaksa keelest pärineb paralleelkuju kvitans- vrd. asks qwitansie: ... dar ene qwitansie vp is (TLAV IV 2, lk. 15, 41, a. 1457).

Saksa quitt < vpr < ld (Paul DW).

Kuju kvitans on peetud saksa laenuks (Hup ES 110), kuju kviitung alamsaksa või saksa laenuks, kusjuures sõna ka nimetatud keeltes laen on (Aav 384).- Mey ÜLF 12; Schlüt 26; Sehw SkU 62; Set Bibl 391; Streng 80/81, 86 ja 321; Hak 56; SKES 231.

kvintiin ' teat. raskusmõõt ': quintlein/ [drachma] üx quintin (Gös Man 328).

< asks quentîn, quintîn ' Quentin= $\frac{1}{4}$ Loth (urspr. 1/5 Loth ?) ' (Sch-L).

Saksa Quentchen < ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Körb 90).- Schlüt 26;

Sehw DdL 124; Sehw SkU 62 ja 423; Streng 86.

kôrvits 'kôrvits': Meije melletame needt Kallat/ ninck Körwitzit (Stahl LSp 343); Kürbis/ (cucurbita) korpitz (Gös Man 343).

<asks korves(e), korvisch,korvetze,korbitze, körwitz 'Kürbis' (Sch-L).

Saksa Kürbis < ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 64,91 ja 92; Beitr XVI 104; Körb 89; Saar Ents 705,laenat. 17.saj.; Saar EKRP 19; Saar KE 60 ja 84; Ar SLHS 111) ja alamsaksa laenuks (Ar SLHS 94 ja 118).- Ar SLHS 115; Sehw DdL 119; Sehw SkU 64, 66, 67 ja 303; Streng 84; Hak 56; SKES 246.

kärpima 'teritama,teravaks tegema': schärffen/ (das Holtz) wahheldama/ kerpima (Gös Man 350).

Võimalik, et kärpima on lähtunud alamsaksa keelest - vrd. asks scherpen (scharpen) 'schärfen' (Schachb II 80); vrd. asks scharpen 'schärfen, nicht häufig, dafür gewöhnlich scharp maken' (Mensing).

Sõna on peetud saksa laenuks (Beitr V 115).- Sehw SkU 129 ja 132.

kärvits ' sisselõige' : kerbe/ (am Fich) Kerwitz (Gös Man 255).

Kärvits on arvatavasti alamsaksa keelest lähtunud-vrd. asks kerven'einschneiden,einhauen,kappen;auf das Kerbholz setzen,notieren'(Sch-L);vrd.asks kerve,karve, subst. zu

kerben (Grimm DW).

Sõna kärpma 'ein=od. umkerben' on peetud saksa laenuks (Hup ES 64; Beitr V 115).

kään 'vankriratta telje raudkate': ſchien/ (im Rade ab(is) Rattaſte keenit (Gös Man 355).

< asks schene 'Schienbein; Schiene ' (Sch-L).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Schlüt 20; Ar NtM I 10-12).- Schlüt 26; Sehw DdL 97; Sehw SkU 131 ja 132.

kääг 'käärid': ſcheer/ kehr/iſt (Stahl Anf 106); Scheer /Keer/i (Gös Man 94) - gewand Scher/ Rihde Keer/i (Gös Man 213) - ſcheer/ (ſchneider ſcheer) Keer (Gös Man 352).

< asks schere 'Schere' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 94; Hup ES 62 ja 64; Beitr XVI 100; Thoms 170; Saar KE 60; Ar SLHS 111), võimalikuks vanapõhja laenuks (Schlüt 20) ja alamsaksa laenuks (Oj SKTT 154; Kett LW 395; Ar SLHS 94 ja 118). - Thoms 69; Ahl 81; Schlüt 17; Tamm 11; Ar SLHS 115, 116 ja 117; Sehw DdL 42, 97 ja 124; Sehw SkU 131 ja 253; Kett LW 395.

käärima ' käärima ': erranes taema payſub ninck gehrib igkepeiw rickaſti (Müll 309).

< asks geren ' gähren ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 64; Saar KE 60), alamsaksa laenuks (Schlüt 20; Ar GMSL 14; Ar SLHS 118) ja alamsaksa või saksa laenuks (Aav 385).- Schlüt 23, 25 ja 31; Ar GMSL 34, 44 ja 48.

körsner ' köösner ': kürſchner / Kaſſuck Sep/ Körſner (Gös Man 270).

< asks korsener ' der korsen macht, Kürschner' ja asks korsene, korse, ahd. cursina, mhd. kursene, kürsene' Kleidungsstück von Pelzwerk, Pelzrock'(Sch-L).

Saksa Kürschner arvat. < vslv (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 91).- Schlüt 43; Sehw DdL 32.

kört ' põll' : ninck tegkiſit heñeſalle Schörti (Müll 42).

< asks schorte ' Schürz, Schürze ' (Sch-L).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Schlüt 19; Streng 88/89; Kett LW 179; Ar GMSL 14; SKES 266, võimal. < asks), rootsi laenuks (Sir 97; Saar EtM I 19; Saar Eesti XXI; Saar LV 166; Wiget 268, võimal. < erts) ja saksa laenuks (Saar KE 59).- Schlüt 29, 40, 41 ja 44; Mitzka 82; Ar GMSL 34, 39, 44 ja 49; Sehw DdL 44 ja 55; Sehw SkU 108, 134 ja 237; Kett LW 179 ja 373; Set Bibl 394; Streng 88/89; Hak 54; SKES 266.

köster ' köster, kirikuõpetaja abi': Kü(ter/ Kö(ter (Gös Man 91 ja 270); kui minno ... Rauge kerko köstris kutsuti (Köst 520).

<asks koster, kuster ' Küster, urspr. Hüter des Kirchenschatzes, später Aufseher über das Kirchengebäude' (Sch-L).

Saksa Küster <keskld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 91; Hup ES 93; Beitr XVI 104; Körb 89; Saar KE 59), alamsaksa laenuks (Schlüt 19; Saar Ents 701 ja Saar KE 81, laenat. 16.saj.; Kett LW 116; Saar EKRP 19, laenat. 16.saj. II pooleks) ja ladina laenuks, mis eesti keelde on tulnud alamsaksa või saksa keele vahendusel (Aav 384 ja 385).- TH 322; Beitr III 12; Schlüt 41; Sehw DdL 29, 57, 97 ja 133; Sehw SkU 64, 131 ja 335; Kett LW 116.

köstlik ' kallis, hinnaline': minu Süddame kö(tlick Cron (Müll 81); kus temma kö(tlick olnut on (Stahl HuH Pr 146); Kus üx Innimenne üpris ko(tlickode rihdede kahs hend ehhitap; Salomoni kö(tlickut Rihdet (Stahl LSp 635).

Sõna on laenatud tõenäoliselt alamsaksa keelest- vrd. asks kost(e)lik ' köstlich, was viel kostet, Kosten verursachend' (Sch-L).

Saksa kosten <vpr < vulgld < ld (Paul DW).

Sõna on peetud arvatavaks alamsaksa laenuks (Ar GMSL 14; Ar SLHS 94) ja saksa laenuks (Ar SLHS 111).- Reim

PS 203; Ar GMSL 35, 43 ja 49; Ar SLHS 114.

köök ' köök': Janus Köke (Kul 140); Küche Kodda Item Köki (Gutsl Obs 118); Küche / Köeck/i (Gös Man 91) - Küche / (culina) köhki; küchen gereht/ köhki rihſt (Gös Man 268).

< asks kokene, koke ' Küche' (Sch-L).

Saksa Küche < hilisld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 91; Beitr XVI 103; Saar KE 59; Saar KE 85, laenat. 18.saj.), alamsaksa või rootsi laenuks (Thoms 147; Jõg EM 127; SKES 258, < rts (< asks)), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5, 103), alamsaksa laenuks (Schlüt 20; Kett LW 117; Ar EK 1940, 109; Saar EKRP 19, laenat. 17.saj. lõpul) ja alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384).- TH 322; Wag 19; Schlüt 13, 41 ja 44; Mitzka 82; Tamm 11; Sehw DdL 20, 32 ja 113; Sehw SkU 64 ja 189; Kett LW 117; Set Bibl 396; SKES 258.

köökler ' veiderdaja ': Gauckeler Köhckler/ kunſtlick (Gös Man 201).

<asks gokeler ' joculator' (Sch-L); vrd. asks göckeler (Russ).

- Sehw SkU 62; Set Bibl 391; Streng 81; SKES 233.

köömen ' köömen ' : teije Pilgja/ kumma Kümniſt annate Müntä/ Tilli nink Köömnide eeſt (Vas T 50).

< asks kome(n), kamen, kamîn ' Kümmel' ja asks komîn (kamin) ' Kümmel ' (Sch-L).

Saksa Kümmel < kr-ld < ass (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 91; Beitr XVI 103; Körb 89; Kett LW 124) ja alamsaksa laenuks (Thoms 145; Schlüt 20).- Schlüt 29; Westr Doll 170; Mitzka 82; Sehw SkU 64, 65, 66 ja 306; Kett LW 124; Set Bibl 392; Streng 81; Hak 56; SKES 236.

kühvel ' kühvel': ſchauffel/ Küffel/ küffliſt (Stahl Anf 106); Schauffel / Küffel (Gös Man 93) - ſchauffel/ (rutrum) Küffel (Gös Man 351); Kühwel (Horn GE 4).

< asks schuffel, schufel ' Schaufel' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 93; Hup ES 83 ja 103;Körb 90; Leetb 55; Saar KE 60; Ar SLHS 111) , alamsaksa laenuks (Beitr XVI 106; Schlüt 23 ja 40; Saar AESA V 21 ; Kett LW 128; Ar SLHS 94 ja 118), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 956) ja võimalikuks rootsi või alamsaksa laenuks (SKES 190).- Ahr 154; Ar HMH 246; Ar SLHS 114; Sehw DdL 98 ja 119; Sehw SkU 133 ja 134; Kett LW 128; SKES 190.

künnima ' (head) soovima': is günni taemalle ſe Önne mitte (Müll 213); günniwat meile ſeſarma auwo (Stahl HuH Lr 42); Gönnen/ günnin/ günniſin/ günninut/ günnima (Stahl Anf 67); Johanneſſe Jüngrit ep günniſit Chriſtuſſel ſe auwo ſeſt Meſſiaſt (Stahl LSp 40); Sedde

mina neile günne (Joc 360); Ke mul kurja künniwat (Salem 1651, 66); Et ſa keick Hehdt mul günninut (HuH 1654 Pr 80); So Peigk kaas ſedda günnip (HuH 1673 Lr 101); Eth Sa keik Hähdt mul künninut (HuH 1693 Pr 84).

<asks gunnen ' gönnen, verstatten, gewähren' (Sch-L).

Ülemsaksa keelest on laenatud könnima : Günnen / gönnima (Gös Man 89) - günnen / ſowoma / könnima (Gös Man 222) - vrd. üsks gönnen.

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 89; Beitr X 119 ja XII 85) ja alamsaksa laenuks (Schlüt 40; Ar GMSL 8; Ar SLHS 94). - Saar Ol 16; Ar GMSL 35, 39, 44 ja 49; Ar SLHS 114 ja 117; Sehw SkU 39, 40 ja 44.

kütt ' laskur ' : ſchütze / Püſſimees/ kütti (Gös Man 370).

<asks schutte ' Schütze ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 87 ja 105; Beitr XVI 103; Saar KE 59), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 956), alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384) ja alamsaksa või rootsi laenuks (Kett LW 175). - Schlüt 13, 26 ja 41; Streng 87; SKES 257; Kett LW 175; Streng 87; SKES 257.

küün ' küün ' : ſchewr/ reijaallus/ſſeſt/ kühn / iſt (Stahl Anf 107); Scheune / Kühn / i (Gös Man 94) - ſcheune / (ſcheure horreum) kühn (Gös Man 355); küün

(Aab 1694, 239).

<asks schune ' Scheune ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 94; Hup ES 105; Körb 90; Leetb 55; Saar KE 59; Ar SLHS 111) ja alamsaksa laenuks (Mey ÜLF 13; Kett LW 372; Ar SLHS 94 ja 118).- Thoms 69; Schlüt 41 ja 43; Tamm 11; Ar SLHS 114/115; Sehw DdL 33, 39, 56, 81, 98 ja 115; Sehw SkU 134; KettLW 372.

küürima ' küürima': Scheuren/ küürima (Gös Man 94) - ſcheuren/ (reiben) küürima/ höhrima (Gös Man 355).

<asks schuren ' scheuern, reinigen ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 94; Hup ES 105; Saar KE 60), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 956) ja alamsaksa või saksa laenuks (Aav 385).- Schlüt 23, 31 ja 41; Mitzka 82; Sehw DdL 33 ja 56; Sehw SkU 134.

laad ' laegas, laadik ': peap ... Amette Ladist tedda Lastke Matta (Voorim 49).

Samast tüvest on tuletatud

laadik ' laegas, laadik ': ſihs ſahp tema münd ... omma lahdicko laſckma nehha (Stahl HuH Pr 144); Lade/ Ladick/ ladickaſt (Stahl Anf 83); Kus ſe ſehduſſe Ladicko needt Phiſtrit ... ollit wotnut (Stahl LSp 388); Lade Ladick (Gutsl Obs 118); artzeney Schranck/ Rochto=karp. oder ladikas (Gös Man 111)- Lade/ [arca] kirſt/u/ Ladick/a

(Gös Man 271); ütz Amette Ladick (Voorim 47).

<asks lade ' Kiste, Schrein ' (Sch-L) ja asks ladeken, demin. zu lade ' Lädchen ' (Schachb II 51).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES111; Beitr XVI 106; Körb 90; Ar SLHS 111), rootsi laenuks (Oj SKTT 154/155, <erts; SKES 268) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 204; Ar SLHS 95).- Schlüt 41; Streng 90; Sehw DdL 90 ja 115; Sehw SkU 69 ja 274; Kett LW 204; Set Nz Bibl 62; Streng 90; Hak 54; SKES 268.

laarima vt. klaarima

laas vt. klaas

laaster vt. plaaster

ladina ' ladina': Greeki∫che/ ninck Lattina keelel (Stahl HuH EE 244/245); Graeki ninck latina kehle kahn (Ross 198); LAddina ninck Saxa-Keelet (Salem 1642, 62); Greecki∫che/ ninck Lattina keelel (HuH 1654 EE 278); Latein/ laddina keel; Lateiner / ke laddina keel rehckib (Gös Man 274); Greeki∫che / nink Lattina Keelel (HuH 1673 Hist 37); Greeka nink Laddina Keelel (Vas T 220); Greki nink Latina Kehles (HuH 1693 EE 312); Kreeka ja Laddina Kelel (KnKR EE 224).

Ladina on lähtunud ladinakeelsest latina; eesti keelde on sõna laenatud alam- või ülemsaksa keele vahendu-

sel (vrd. Ar SLHS 95).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 111; Beitr XVI 106; Ar SLHS 111) ja ladina laenuks, mis eesti keelde on tulnud alam- või ülemsaksa keele vahendusel (Ar SLHS 95).- SKES 279.

lahing ' lahing': See olgo Slahingin tormi Joocksmissen (Sõd 179).

<asks slachtinge ' das Schlagen, Schlägerei, Prügelei; Erschlagung, Tödtung ' (Sch-L).

Käesolevas Rootsi riigi poolt väljaantud trükises esineva kuju slahingin sõnaalguline s on seletatav rootsi mõjuga- vrd. vurts slachtning (Streng 90/91).

Sõna on peetud rootsi laenuks (Beitr I 76), alamsaksa või rootsi laenuks (Beitr III 13; Ahr 156), alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384), alamsaksa laenuks (Saar EKRP 19 ja Saar KE 84, laenat. 17. saj.) ja saksa laenuks (Saar KE 59).- Schlüt 42; Sehw DdL 18, 36, 55, 61, 71, 95 ja 132; Sehw SkU 109 ja 395; Streng 90/91 ja 322.

lahpoom ' valdas, tõkkepuu': Schlagbaum/ Lachboom (Gös Man 124) - Schlag=Baum / Laghbohm (Gös Man 359).

<asks slagboom (Grimm DW); vrd. asks slachbõm 'Schlag-,Sperrbaum' (Sehw SkU 109).

- Sehw SkU 109; Kett LW 374.

lahter ' lihunik': Schlachter/ Lachter/ i (Gös Man 94) - Küttelhof/ Lachtri Kodda (Gös Man 270)- metzger / (Fleischer) lachter (Gös Man 294) - Schlachtmeer / [clunaculum] lachtri nugga (Gös Man 358).

<asks slachter ' Schlächter, mactator. Diese jetzt allein übliche Form begegnet im Mnd. gar nicht oder höchst selten. Es wird dafür knokenhouwer, vleshouwer, küter gebraucht ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 94; Hup ES 114).- Beitr III 12; Sehw DdL 95; Sehw SkU 109; Kett LW 374; Streng 90; Hak 55; SKES 269.

lahtima ' (loomi) tapma ': [chlachten/ [mactare] tappama / lachtima (Gös Man 358).

<asks slachten ' eine slacht, Pfahlwerke einschlagen ; schlachten, mactare ' (Sch-L).

Sõna on peetud alam-või ülemsaksa laenuks (Streng 90) ja alamsaksa laenuks (Nir Sk 100).- Sehw DdL 95; Sehw SkU 109; Streng 90; Hak 54; SKES 268.

laktuk ' lehtsalat' : Lattich/ (lactuca) Lacktuk/ Sallat (Gös Man 274).

<asks lactuke ' Lattich ' ja asks lattuke, lattike ' Lattich' (Sch-L).

Saksa Lattich <ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Beitr XVI 121).- Sehw DdL 90; Sehw SkU 69, 190 ja 304; Streng 91.

lakverk ' teat. puderjas ravim ': Lattwerge/ (electuarium) Lackwergi (Gös Man 274).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks lactwarige, lactuarie ' Latwerge' (Sch-L) ja üsks Latwerge.

Saksa Latwerge < keskld (Paul DW).

lamm ' pori, muda': mina wayo vche ſückewa Schlam̃, kuβ eb Pochia olle (Müll 299).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks slam ' Schlamm '(Sch-L) ja üsks Schlamm.

Sõna on peetud alam- või ülemsaksa laenuks (Ar GMSL 14). - Ar GMSL 34 ja 38.

lamp ' lamp ': Lamp Oloff (Kul 137); törwakühnlade / ninck lampide kah (Stahl HuH EE 225); törwakühndlede, Lampide, möhkade ninck oade kahn (Ross 188); peame meije ... mitte ... ölli ommas lampis laſckma erraku ſtuma (Stahl LSp 22); Lampe Lampe (Gutsl Obs 119); Needt rumlat wottſit Lampit kül (HuH 1654 Lr 548); Lampe/ Lampi (Gös Man 91) - lampe/ [lampas, adis] lampi (Gös Man 272); Sihs hackſit Lampit wahtma (HuH 1673 Lr 458); Nehd Lampit nende Süddamet (HuH 1693 Lr 493); Need rummalad wotſit ommad Lampid (KnKR EE 30);

<asks lampe ' Lampe, Leuchte ' (Sch-L).

Saksa Lampe < pr < kr-ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 91; Hup ES

115; Beitr XVI 106; Saar Ents 703 ja Saar EKRP 19, laenat. 17.saj.; Saar KE 60; Saar KE 84, laenat. tõenäol. 17.saj.; SKES 274; Ar SLHS 111), alamsaksa laenuks (Thoms 110; Ar EK 1940, 109; Ar SLHS 95 ja 118), alam-või ülemsaksa laenuks (Streng 94(ja kreeka laenuks, mis eesti keelde on tulnud ladina ja alamsaksa või saksa keele vahendusel (Aav 384 ja 385).- TH 322; Saar EK 1923, 140; Kett LW 184; Sehw DdL 116; Sehw SkU 68, 190 ja 268; Streng 94; Hak 56; SKES 274.

landskneht ' palgasõdur ': ſyβ piddat teye ülle meldae neile Landsknechtille nente Kuw raha andma (Müll 226/227).

<asks landesknecht ' Bewaffneter zu Fuβ (im Dienst eines Landesfürsten)' (Sch-L).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar GMSL 14).- Ar GMSL 34, 39 ja 44.

? laoditseener ' teat. piirkonna elanik Väike-Aasias (piiblis)' : et ſe kah Laodizeenride Koggoduſſen loetas (Vas T 384).

Saksapärase lõpu -er järgi otsustades on laoditseener saksa laen, lähtunud arvatavasti alamsaksakeelsest vaimulikust kirjandusest.

Kuigi alamsaksakeelses piiblis otsest vastet ei leidu- vrd.: dat ſe ock in der gamene tho Laodicea

gelẽſen werde (Bibl 1599, Kol. IV 16) - võib arvata, et sõna on saksapärase tuletusliite -er abil moodustatud teiste piiblis esinevate maakohtade ja linnade elanike nimetuste eeskujul.

lapp ' lapp, paik; plekk, laik ': Lappe / (Flicke) lappi (Gös Man 91) - Leberflecke / [lentigo Sommerſproſſen] kiriut lappit (Gös Man 276)- Makel / [Flecke im Kleide) Lapp (Gös Man 287) - ſchweis= Flecke / (vitiligo) higgi= Tippikeſſet / kiriowat lappit (Gös Man 373) - ſommer ſprüſ- ſen / (lentigo) kiriowat lappit / Törwa piſſarat (Gös Man 384); Lap / G.Lappi / Acc.pl. Lappiſid / ein Flikken (Horn GE 33).

<asks lappe ' Stück, Fetzen Tuches oder Leders etc.' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 91; Hup ES 115), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 955) ja alamsaksa laenuks (Oj SKTT 156; Itk Vir 1946, 404, vrd. asks lappe; SKES 277).- Kett LW 184; Hak 51; SKES 277.

lapper ' vusser, vilets käsitööline ': Sudeler/ [cerdo] huutler / ſuutler / lapper (Gös Man 405).

<asks lapper ' Flicker ' (Sch-L).

lappima ' lappima, paikama ': laſcke hends lappida, kuy vx wana Rye ſaab lappituth (Müll 220); flicken /(alt Kleid) paickama / lappima (Gös Man 190) - geſtickt / (ge-

flicket) nöhletut / paickatut / lappitut (Gös Man 212)- zerlumpt / (panno(us) katki / paickatut/ nöhlatut/ lappetut) Rihdede kaas (Gös Man 482).

Samast tüvest on tuletatud lappija : Altflicker / wanna rijhde lappia (Gös Man 104).

< asks lappen ' durch Aufsetzen eines Lappens ausbeßern, flicken, aus Stücken zusammensetzen; dann überh. ausbeßern ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 116) ja alamsaksa laenuks (Oj SKTT 156; Ar GMSL 14; Itk Vir 1946, 404, vrd. asks lappe; Ar SLHS 118).- Ar GMSL 34 ja 44.

lask ' pudel; lähker ': Fla(che/ La(ki (Gös Man 88) - fla(che la(cki (Gös Man 190) - Lägel [(eria] Lechkl/ la(ck (Gös Man 271); wla(k (Aab 1694, 246).

< asks vlasche ' Flasche ' (Sch-L).

Kuju lass (lask, plass) on peetud saksa laenuks (Gös Man 88; Hup ES 184; Beitr XVI 114; Körb 90; Ar SvL 197; Saar KE 60; Viir 186) ja alamsaksa laenuks (Viir 189); kuju plask(u) on peetud saksa laenuks (Hup ES 184). rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 955), rootsi laenuks (Wiget 265; Ar SvL 200) ja alamsaksa laenuks (Ar SvL 197, võimal. < asks.; Kett LW 24).- Schlüt 23; Sehw DdL 49, 60, 84, 102 ja 117; Sehw SkU 13, 172 ja 285/286; Kett LW 24; Streng 95%96; SKES 278.

latt ' latt, jäme ritv ': Latte/ Lat/ latti ſt/ kattu ſſe röickas (Stahl Anf 84; vigade paranduses: roickas); Latte Rôde / Latte (Gutsl Obs 119); Latte/ latti (Gös Man 91) - Latte/ (tigillum) kattu ſte Roickas it. latti (Gös Man 274).

< asks latte ' Latte, tegula ' (Sch-L).

Sôna on peetud saksa laenuks (Gös Man 91; Kett LW 185; Saar KE 60; Ar SLHS 111) ja alamsaksa laenuks (Kob SLEK 151; Ar SLHS 95 ja 118).- Kob SLEK 150; Kob SLEP 153; Sehw DdL 90; Sehw SkU 68 ja 69; Kett LW 185.

lavendel ' lavendel. teat. pôôsastaim' sônas lavendlivesi: ſel olli üx Klahs ſelgke ninck kalli Lavendliweh kahs (Stahl HuH EE 203); üx Klahs ſelgke ninck kalli Lawendliweh kaas (HuH 1654 EE 239); üx Klahs ſelgke nink kalli Lavendli=wee kah (HuH 1673 Hist 3); üx Klahs ſelgge nink kalli Lavendli= We ka (HuH 1693 EE 280).

Lavendel on laenatud alam- vôi ülemsaksa keelest- vrd. asks Lawendel ' Lavendel ' (Mensing) ja üsks Lavendel.

Saksa Lavendel < keskld (Paul DW).

Sôna on peetud alam- vôi ülemsaksa laenuks (Ar SLHS 95) ja saksa laenuks (Ar SLHS 111).

lederim vt. redel

leegion ' väeüksus Vana-Roomas jm.; piltl. määratu hulk ': ennamb/ kudt kaxtöi ſtkümme Legiohn Englit (Stahl

HuH EE 226); ennamb, kui katztei ſtkümment Legion Englit (Ross 189); ennamb kudt kaxtöi ſtkümme Legion... Englit (Stahl LSp 368); ennamb/ kudt kaxtöi ſtkümme Legiohn Englit (HuH 1654 EE 257); ennamb / kudt kaxtöi ſtkümme Legion Englit (HuH 1673 Hist 19); ennämb/ kui katztöi ſtkümmend Legioni Englid (Vas T 59); ennamb/ kudt Kaxtöi ſtkümme Legion Englit (HuH 1693 EE 299); ennamb/ kui kakstei ſtkümmend Legioni Englid (KnKR EE 200).

Leegion on laenatud alam- või ülemsaksa keelest - vrd. asks Legion : Edder mene ſtu/ dat ick mynen Vader nicht könde bidden / dat he my tho ſchickede/ mehr al ſe twölff Legion Engel ? (Bibl 1599, Matt. XXVI 53); vrd. üsks Legion.

Saksa Legion < ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 118; Körb 90).

leer I ' õpetus': ſe Leerpois eb olle mitte ülle taema Meiſtri (Müll 34); Se leerpois ep olle mitte ſuhremb/ kudt temma Meiſter (Stahl HuH EE 107); tahap ſihs ſe Leerpois ſuhremb olla (Stahl LSp 695); Se Leerpois ep olle mitte ſuhremb/ kudt temma Meiſter (HuH 1654 EE 118); ſchul=Geld/ (ſalarium) Koolmeiſtri palck/leeri Rahha (Gös Man 369); Leerpois ep olle mitte ſuhremb/ kudt tem̃a Meiſter (HuH 1673 EE 125); kus Lehrpoiß on kudt temma Meiſter/ (HuH 1693 EE 144).

< asks lere, lare ' Lehre, Unterricht ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 118), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 955) ja alamsaksa laenuks

(Ar GMSL 14; Saar KE 84, laenat. 17. saj.; Ar SLHS 95).- Ar GMSL 34.

leer II ' leer, laager' : Se I ſanda Engel teep öhe leeri nende ümber (Stahl HuH Pr 186); et ſinnu wainlaſet ſahwat ... ütte lehri löhma (Ross 132); Leger /Leer/ leeriſt (Stahl Anf 83); needt Englit ſahwat öhe leeri meite ümber tegkema (Stahl LSp 217); Läger Läer/i (Gutsl Obs 119); nei de Phili ſtilei ſte leeri ſi ſeſt (Gutsl kk 126); Woip löhma Sathans Leeri (HuH 1654 Lr 422); Lager/ leer/i (Gös Man 91) - Läger/ (Feldläger/ caſtrum) Leer/i (Gös Man 271) - ſtadt belagern / leri lihna ümber löhma (Gös Man 391); Se pannep ümber Leerix hend (HuH 1673 Lr 115); Om riknu neide Lehri (WTLR 75); kui Pahwel jo Lehri wihdi (Vas T 274); Woip löhma Sathans Lehri (WLR 172); Om riknu neide Leri (TLR 93); ... tachtwat tehha Ühh' Lehri ümber Innimeſt (HuH 1693 Lr 272); ſiis piddi Titus ruttustama Talw Leriſt wälja tulla (KnKR EE 275); kui leer on techtut (Sõd 177).

<asks leger, legger ' das Sichniederlegen; Einlager, obstagium; Beherbergung des Herrn, seiner Familie, seiner Mannen, Verpflichtung, sie nebst Pferden und Hunden (bes. bei Jagden) zu unterhalten' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 91; Hup ES 118; SKES 285; tõenäol. < sks; Ar SLHS 11), võimalikuks rootsi laenuks (Saar KE 61) ja alamsaksa laenuks (Ar SLHS 95 ja 118).- Ar SLHS 117; Sehw DdL 90 ja 132; Sehw SkU 71 ja

388/389; Kett LW 189; Set Bibl 401; Streng 99; Hak 55; SKES 285.

leerima ' laagrisse asuma ' : beylagern/ leerin/ leeri ſin/ leerinut/ leerima (Stahl Anf 83); Läger ſchlagen / Leerima / leeri teggema (Gös Man 271).

<asks legeren ' machen, daß etwas liegt ; sik legeren ' sich lagern, seinen Aufenthalt nehmen ' (Sch-L).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar SLHS 95) ja saksa laenuks (Ar SLHS 111).- Ar SLHS 117; Sehw SkU 71.

leeted ' leetrid, teat. haigus ': Ma ſern/ [morbilli] Leedet/ Rübbit; item Lehze többe von Linſen (Gös Man 289) - Pocken Maſſeln / Rouge leede Arbet (Gös Man 306).

Sõna on usutavasti alamsaksa keelest lähtunud- vrd. asks bladder, bledder, blederes, ahd. plâtara, mhd. blâter, ags. blaedre ' (Haut)blase, rubor cutis cum pustula, bledder ' (Sch-L).

- Beitr II 104.

leeverstok ' leesputk, teat. taim ': Lieb - ſtöckel/ Lewerſtock (Gös Man 280).

<asks Leverstok ' Liebstöckel, levisticum ' (VBNW).

Saksa Liebstöckel on rahvaetümoloogiline kuju vulgaarladinakeelsest levisticum=ld ligusticum ' ligurische Pflanze ' (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 121;Beitr XVI 107).

lekkel 'lähker': Lechel/ Leckel/i (Gös Man 91) - Lägel/[ſeria] Lechkl/ laſck (Gös Man 271).

∠ asks lechelen, legelen, lechelken ' Kleines Faß, Tönchen '(Sch-L); vrd. asks leggel 'ein hölzernes Gefäß, meist für Getränke ' (Sehw SkU 70).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 91).- Sehw DdL 45,90 ja 116; Sehw SkU 70; Kett LW 187.

Vt. ka lähker.

leviit 'preester ja templiteener vanas iisraelijaudi kultuses ': leckitaſit Jeruſalemmiſt Pappit ninck Levitit (Stahl HuH EE 16); Pappit ninck Leuitit (Ross 74); Pappit ninck Levitit (Stahl LSp 44); ſedda Lewiliſst ken Sinnu werrehe taggan on (Gutsl kk 119); üx Levit (HuH 1654 EE 142); Preeſtrit nink Levitit (HuH 1673 EE 11); ütz Lewiht (Vas T 137) - kik Lewileiſte Jummala Orjus (Vas T [1]); Sis peap Levitileine tullema (VTkk 195); Prehſtrit nink Levitit (HuH 1693 EE 12); Ja ninda ſamnote üks Lewiit (KnKR EE 113).

Leviit on laenatud alamsaksa keelest- vrd.asks Leviten: Ick hebbe de Leviten genamen nanck den Kinderen Iſrael (Bibl 1599, 4.Moos.III 12).

Kujust Levit(en) on arvatavasti lähtunud ka lewiline (lewitileine).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 121; Körb 90)

ja alamsaksa laenuks (Ar SLHS 95).- Ar SLHS 110.

libertiin(er) ' libertiin': monningkat ſeſt koliſt / ke kutzutaxe neiſt Libertineriſt (Stahl HuH EE 166); ſeſt kohliſt, kumb ſähl ſahb nimmetut neine Libertineritte (Ross 76/77); ſeſt koliſt/ ke kutzutaxe neiſt Libertineriſt (HuH 1654 EE 186); ſeſt Kohliſt / ke kutzutaxe Libertinide (HuH 1673 EE 181); Kerkuſt / kumb kutzuti Libertihnre ... Kerk (Vas T 237); ſeſt Kohliſt / ke kutzutaxe Libertinide (HuH 1693 EE 222); Kirrikuſt / mis kut - ſutakſe Libertinide ... Kirguks (KnKR EE 161/162).

Libertiin(er) on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks Libertiner: Do ſtünden vp van der Schole/ de dar het der Libertiner/ vnde der Kyrener/ vnde der Alexanderer (Bibl 1599, Ap.teg. VI 9/10); vrd. üsks Libertiner.

Sõna on peetud alam-või ülemsaksa laenuks (Ar SLHS 95) ja saksa laenuks (Ar SLHS 111).

lihtkäär ' küünlakäärid ': butze/ (Liechtſcher) Lichtkeer (Gös Man 152) - Liechtputz / lichtkeer (Gös Man 280).

< asks Lichtſchere: Vnde Lichtſcheren vnde Oemphörne / van lutterem Golde (Bibl 1599, 2. Moos .XXV 37).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 122 ja 124; Körb 90) ja alamsaksa laenuks (Oj ÜnL 2).- TH 322; Beitr III 62; Sehw DdL 116; Sehw SkU 73,192 ja 267.

lii ' kliister ': Kleye / lijh (Gös Man 91)- kley / lijh (Gös Man 259) - ... kley einknäten / ... Lijh ſitkema (Gös Man 260).

< asks klie, klige ' Kleie ' (Sch-L); vrd. asks kley ' terra glutinosa, argilla tenax '(Grimm DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 91).

liik ' võrdne, sarnane, võrd ': kumba Lieckpaiatuße naemat omat wottnuth, üchest Kullaſeppaſt (Müll 237); Sedda ollen minna teile lebbi lihckpajatuſſet rehcknut (Stahl HuH EE 88); ütz lighmehs ſeſt waſtſeſt Teſtamendiſt (Ross 102)- Niſuggu ſt olle minna teye waſto pajatanut lebbi lihckpajatuſſe (Ross 114); gleichnüſz/ lihckpajatus / lihckpajatuſſeſt / tehhendaminne / tehhendamiſ - ſeſt (Stahl Anf 65) - Sprichwort / Wanna ſanna/ lihckpajatus / ſſeſt (Stahl Anf 116); ſeſinna ſe lich paituſe ka (Vig 79); Se on lebbi lihckpajatuſſe rehckitut (Stahl LSp 105); lebbi öne kauni lihckpajatuſſe (Elab IX 10) - kumbat temma Lihckpajatap need Lambat ninck Groſſit (Elab Lip 38); Beyſtand Lihkemêhs (Gutsl Obs 102); lebbi lihckpajatuſſet teije kaas rehckma (HuH 1654 EE 96); beystand/ [Advocat] lihckmees (Gös Man 138) - Client / Kel üx lijkmees waja on (Gös Man 153) - gevolmächtiger/ Lihk mees (Gös Man 213) - Runder Thall / [convallis] lihk orgk (Gös Man 343)- Sprichwort (proverbium) waña ſañа/ lihckpaiatus (Gös Man 390) - unparteiſch / lihckmees / ke üchteki pohleſt on (Gös Man 444) - unterhandeler / (proxe-

neta) lihckmees (Gös Man 446); pajatis JEſus lebbi Lihkpajatuſſe (HuH 1673 EE 48).

<asks lîk, like (lich) adj. alts. (gi)like, altfr. lîc ' gleich, eben, gerade, nicht krumm; übertr. gleich, ähnlich, equalis, lick ' (Sch-L).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Oj ÜnL 2; Ar GMSL 15; Talve 170, liik~liigud <asks; Ar SLHS 95).- Beitr XII 84; Kob PSL 98; Ar GMSL 35 ja 39/40; Ar SLHS 110.

liim ' liim ' : Leim/ Lihm/ lihmiſt (Stahl Anf 85); Leim/ Lijhm/i (Gös Man 91) - leim/ (der Tiſchler / gluten) Lijmi; leimen/ (conglutinare) lijmi kaas üchte panna (Gös Man 278).

<asks lîm ' Leim, bitumen ' (Sch-L).

Sõna liim(ima) on peetud saksa laenuks (Gös Man 91; Hup ES 122; Körb 90; Beitr XVI 107; Ar SLHS 111), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5, 103), alamsaksa laenuks (Oj SKTT 158; Kett LW 198; Ar SLHS 95 ja 118), alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384 ja 385) ja vanasaksi või vanaülemsaksa laenuks (SKES 293).- Thoms 50; Schlüt 24 ja 41; Streng 101; Väin HN 108; Kob PSL 98; Sehw DdL 31 ja 126; Sehw SkU 73; Kett LW 198; Set Bibl 402; Streng 101; Hak 51; SKES 292/293.

lilje ' liilia; lill': Lilje Lilje (Gutsl Obs 61).

Lilje on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks lilje, lilge (Sehw SkU 72) ja asks lilge ' lilie'

(Woeste); vrd. üsks Lilie.

Saksa Lilie <ld <egipt (Paul DW).

- Sehw DdL 80 ja 121; Sehw SkU 72 ja 313/314; Streng 101; Hak 56; SKES 295.

link ' (ukse)link' : Klincke/ linck/i (Gös Man 90); Klink/ G. Klingi/ Acc. pl. Klinki(id/ eine Klinke an der Thür (Horn GE 29).

<asks klinke, klenke ' Klinke, der einfallende Thürriegel (oder Thüreisen), den man vermittelst eines Druckes hebt (wie noch jetzt in den geringeren Häusern)' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 90; Hup ES 88 ja 123; Körb 90; Beitr XVI 103; Leetb 55), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,955), alam- või ülemsaksa laenuks (Streng 102), alamsaksa laenuks (Kob SLEP 154; Kett LW 140; SKES 296, arvat. <asks) ja rootsi või alamsaksa laenuks (Ar ErtsL 15). - Wag 23; Schlüt 16,25 ja 29; Sehw DdL 89 ja 113; Sehw SkU 51 ja 187; Kett LW 140; Streng 101/102; Hak 55; SKES 296.

lint ' lint, pael' : Lint/ G. Lindi/ Acc. pl. Linta & Linti(id / Band/ (o aus der Buden gekaufft wird (Horn GE 29).

Sõna on laenatud alamsaksa või vene keelest - vrd. asks lint ' plattes Band des Frauenzimmers, es sei schmal oder breit ' (Sch-L); vrd. vene ЛЕНТА.

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Mikk Ber 136; Set Bibl 404; Kett LW 198; SKES 296), vene või vanaülemsaksa laenuks (?-ga) (Tamm 12), vene laenuks (Saar Ents 700, laenat. (?-ga) vene keelest 12.-15. saj.; Ar VL 28) ja saksa laenuks (Saar KE 59). - Ahl 156; Sehw SkU 72; Kett LW 198; Set Bibl 404; SKES 287 ja 296.

lipp I ' kari, kaljurahn ' : Klippe / lipp / i (Gös Man 90).

Sõna on laenatud tõenäoliselt alamsaksa keelest - vrd. asks klippe ' scopulus' (Grimm DW); vrd. ka üsks Klippe.

Saksa Klippe < keskholl (Paul DW).

- Sehw SkU 51.

lipp II ' teat. metallraha; arvestamisel kasutatav plaadike' : Rechenpfenning / (calculus) waſck lipp (Gös Man 332).

Sõna on usutavasti alamsaksa laen - vrd. asks klippink ' eine viereckige Münze, nicht durch Schlagen gewonnen, sondern durch Zerschneiden der Zeine mit der Schere (klippen); in Schweden, Dänemark als Notmünze gebraucht' (Sch-L); vrd. ka hiilisvrts, vurts klippinger (Streng 67).

Sõna lop ' ein kupferner Ferding' on peetud võimalikuks vene laenuks (Beitr III 143). - Streng 67; SKES 204 ja 298.

lood ' kuul ; endisaegne raskusmõõt; loodimisvahend ': Kugel/ löhd/ Löhdi ſt (Stahl Anf 81) - Loth/ löhd/ lohdi ſt (Stahl Anf 88); Kugel Lõti (Gutsl Obs 118); Kugel/ löhd/ i; Lodt/ (Kugel) löhdi (Gös Man 91) - bleywurff / (Senkebley) Lött (Gös Man 142) - ergründen/ (die Tieffe des Meers) lotti kaas ſe Merri Süwadu ſſe tagga otzima (Gös Man 177) - käulichen / [globulus] löhd (Gös Man 253) - Kugel (glans) püſſi löhd / nohl (Gös Man 268) - Loht / (ſemuncia) loht; Zwey loht / (uncia) kax loot (Gös Man 283) - Senckebley / (Bleywurff bolis) Lott (Gös Man 379); kui nemmä Löhdi Wette laſſiwa (Vas T 286).

<asks lode (=lõt) ' (Blei)kugel, Senkblei, Gewichtstück, Bleiklotz ' ja asks lõt, lode ' Blei; - Kugel; die Bezeichnung blieb, auch wenn sie aus anderem Stoffe war; - Senkblei, um die Tiefe des Meeres oder die senkrechte Linie zu meßen; - als bestimmtes Gewicht : halbe Unze, loot, half oncie, semuncia, dispondius. - Als Münze der sechszehnte Theil einer Mark ' (Sch-l).

Saksa Lot arvat. < kelti (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 91; Hup ES 128; Beitr XVI 108; Saar KE 59; Ar SLHS 111), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 955) ja alamsaksa laenuks (Streng 104; Kett LW 189; SKES 313; Ar SLHS 96). - Schlüt 26 ja 44; Ar EK 1933, 131; Ar SLHS 114 ja 115; Sehw DdL 31, 38, 45, 53, 70, 91, 124 ja 129/130; Sehw SkU 74, 192, 382 ja 423; Kett LW 189; Streng 104; Hak 55; SKES 313.

look ' lauk, teat. rohttaim': Meije melletame needt Kallat/ ninck Körwitzit / ninck lohckit/ ninck Sibbolat/ ninck Kühslohckit (Stahl LSp 343); Lauch Lôk (Gutsl Obs 119); Lauch/ lohck/a (Gös Man 91) - Lauch/ (porrum) lohck (Gös Man 275).

< asks lôk ' Lauch, porrum ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 91; Ar SLHS 111) ja alamsaksa laenuks (Thoms 149, võimal. asks; Mikk Ber 138; Schlüt 22; Ar SLHS 95).- Wag 27; Schlüt 22 ja 43; Kett LW 203; Sehw DdL 31, 91 ja 119; Sehw SkU 74; Set Bibl 407; SKES 319.

loom vt. ploom

loor ' loor': Schleyer/ (calantica) wloor / wlorkapp (Gös Man 360) - traur ſchleyer (pepla) wloor (Gös Man 417) - überwurff/ (Flor ſuparus) wlohr (Gös Man 423).

Sõna on tõenäoliselt alamsaksa laen- vrd. asks flôr (SKES 316) ja asks Flor, Flur ' dünn gewebtes Zeug, Schleier, Trauerflor ' (Mensing); vrd. üsks Flor.

Saksa Flor < holl < vpr = upr (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Beitr XVI 107) ja alamsaksa või saksa laenuks, kusjuures sõna ka nimetatud keeltes laen on (Aav 384).- Schlüt 23 ja 25; Sehw SkU 93; Kett LW 304; SKES 316.

loorber ' loorber, teat. igihaljas puu ': kui üx Loerber Puh (Müll 332); Lorbeer / lohrbehr/iſt (Stahl Anf 88); kudt üx Lohrberipuh (Stahl LSp 219); Lohrbeer/ Loorbeer (Gös Man 91)- Loorbeer Baum/ (laurus) loorbeeri puh; Loorbeerkrantz / (laurea) lorbeeri Rantz (Gös Man 283).

< asks lôrbere ' loorber ' (Ar GMSL 15).

Saksa Lor- (sônas Lorbeer) < ld (Paul DW).

Sôna on peetud saksa laenuks (Gös Man 91; Hup ES 128; Beitr XVI 107; Körb 91), alamsaksa laenuks (Ar GMSL 15; Ar SLHS 118; Ar GMM 353) ja alam-vôi ülemsaksa laenuks (Ar SLHS 95).- Ar GMSL 34; Sehw DdL 44 ja 91; Sehw SkU 74; Kett LW 208; Set NzBibl 61; Streng 96; SKES 282.

looster vt. klooster

lott ' loos': nemmat heitſit ſe lot nende pehl/ninck ſe lot langis Matthiaſſe pehle (Stahl HuH EE 181); Loſz/ön / lot/ lotti ſt (Stahl Anf 88); heitkem lotti (HuH 1654 EE 414); Los (fors) lotti (Gös Man 91)- Los/ (ſubſt. fors) önn/ item lotti; das Los werffen/ lotti heitma (Gös Man 283); ſe Lott langkis Matthiaſſe pehle (HuH 1673 EE 207); Nemmat ommat ... münno Kuhbe pähl lotti heitnut (HuH 1693 EE 323).

< asks lot ' Loß ' (Sch-L); vrd. asks lott ' loos' (Woeste).

Ülemsaksa keelest on laenatud loß : nemmat heitſit ſe loß ülle neine (Ross 160) - vrd. üsks Los.

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 91; Ar SLHS 111) ja alamsaksa laenuks (Schlüt 22 ja 40; Ar SLHS 96).

lunt ' tulelont, tõrvik ': Lunte Lunti (Gutsl Obs 120); Lunte/ Lunti (Gös Man 91)- lunte/ lunti (Gös Man 284).

< asks lunte 'Lunte, Zündfaden, -strick ' (Sch-L).

Sõna on peetud võimalikuks saksa laenuks (SKES 310).- Sehw SkU 74; Streng 103; SKES 310.

lust ' rõõm, lõbu; himu, lust ': ſuhre Luſti ninck hymo kaas (Müll 125); ſüddame luſti / ninck maguſa hehle kahs (Stahl HuH Lr 9); Sihs ſaht ſinna omma luſti neggema (Ross 83); ſel on neiſt ſelgke luſt ninck röhm (Stahl LSp 80); Ma sahn otze se sarn Lust, Sinnu jure jehma (Tans 61); Lust Luſti (Gutsl Obs 120); neil ep olle mitte luſt n. röhmo (Elab IX 68); Kumb agkas Lihha luſti ſees ellap (HuH 1654 Kat 71); Luſt / luſt/i (Gös Man 91); Keik ILMlicko Luſti nink Röhmo ſul keelap (HuH 1673 Pr 30); minne Ilma-Lust; O maggus Taiwa-Lust (Boecl 265); kus on selgke Lust (Laur 166); Ke Jumᵃlaſt piddap Luſt (WLR 196); ſe on täma Luſt (VTkk 205); Maitzma olli temmal Luſt (HuH 1693 Lr 66); Mo Luſt on ärra minna (KnKR Lr 143).

< asks lust ' Lust, Begehren ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 91; Hup ES 131; Beitr XVI 108; Körb 91), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 955), alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 209; Ar GMSL 15; SKES 315; Ar Boecl 272; Ar SIHS 96 ja 118).- TH 322; Schlüt 19 ja 40; Streng 104/105; Ar GMSL 35 ja 44; Ar SIHS 112; Sehw SkU 75; Kett LW 209; Streng 104/105 ja 107; Hak 52; SKES 314.

lustima ' lustima, lusti tundma, ihaldama': Me lüstip nende Silmas (HuH 1654 Pr 104); gelü[ten/ lu[tima/ tachtma (Gös Man 207); Me lüstip nende Silmas (HuH 1673 Pr 92).

< asks lusten ' gelüsten, Lust an etwas haben, Gefallen an etwas finden, belieben ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 131).- Sehw SkU 75; Kett LW 209; Streng 107; SKES 318.

luteraan ' luterlane, Luteri kiriku liige': eth naemat ned Lutteranit, nedt olle meye ... tacht[it erratap: (Müll 207).

Luteraan on lähtunud tõenäoliselt alamsaksakeelsest kujust lutterân ' luterlane ' (Ar GMSL 15).

Sõna on peetud võimalikuks alamsaksa laenuks (Ar GMSL 15).- Ar GMSL 35.

luun vt. pluum

luurima ' luurama'; varitsema': nemmat luhr∫it temma pähle (Ross 140); Lauern (des Ha∫en) luhrima (Gös Man 275).

<asks luren ' lauern, warten' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 131; Saar KE 60), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,955), alamsaksa või saksa laenuks (Aav 385) ja alamsaksa laenuks (SKES 316).- Beitr V 31; Schlüt 12/13, 29 ja 41; Sehw SkU 36 ja 75; Kett LW 210; SKES 316.

luut ' teat. keelpill': Lautte/ Luuth/i (Gös Man 91).

<asks lute ' Laute ' (Sch-L).

Saksa Laute < vpr <ar (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 91).

- Streng 105; Hak 55; SKES 316.

lõu ' lõvi' sõnades lõukoer ja lõupeni ' lõvi': kud üx murri∫eja Lewkojer (Stahl HuH EE 104); kudt üx murri-seja lewkoier (Stahl LSp 216); ücks ulluja leo koir(Elab Koht 1) - üx murri∫eja Löw kojrr (Elab Bl 18); Löwe Löiwi Penni (Gutsl Obs 120); löwi kohre∫t ke∫ckel (Saarem kk 130); Kui heiteti Löwkoiradel (HuH 1654 Lr 383); Löw/Loiw-koijr (Gös Man 91) - Löw/ Löwin/ löiwkoira mees / naine (Gös Man 283); Kudt wihhan ' Leukoir (HuH 1673 Pr 59);

Kä anti Louwo Pennidell (WTLR 110); Kud wehane Leukoir (LPR 60); Kus heiteti Löwkoiradel (WLR 163); Ke anti Louwwo= Pennidel (TLR 129); kui üks püſti tauſnut Lei= Koir (VTkk 203); löukoer (Horn GE 3); Kudt wehane Leukoir (HuH 1693 Pr 70); kui rökiwa Löikoer (KnKR EE 89); kui röhkiwa Löikoer (Käsir 134).

< asks louwe, lauwe, lowe, lewe ' Löwe ' (Sch-L); Saksa Löwe < ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 91; Ahr 157; Saar KE 60; Ar SLHS 112) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 203; Ar SLHS 96).- Schlüt 43; Kett LW 203.

Vt. ka lõvi.

lõuend ' lõuend ': Leinwand/ louwend/ louwendiſt (Stahl Anf 85); Kammer Tuch / peenikenne louwend (Gös Man 252)- koſtlich Linwand/ kallis louwend (Gös Man 264) - leinwad / louwend (Gös Man 278).

< asks lu-, lou-, lo-, le-, liwant,- went, luwet 'Leinewand, namentlich die grobe, zu Säcken etc. gebraucht' (Sch-L).

Kuju linnureuwas : Linnewand Linnureuwas (Gutsl Obs 120) on rahvaetümoloogiline.

Sõna on peetud saksa laenuks (Beitr III 16, võimal. < sks; Ahr 157; Saar KE 59) ja alamsaksa laenuks (Oj ÜnL 5; Saar Eesti XXI; Tamm 13; Saar ESpr 48).- Ahl 90.

lôvi ' lôvi': nente Louwehauwade ſiddes (Müll 70) - ke Karrud ninck Louwit vllewoitnut omat (Müll 79); kus temma nende leuwide keſckel olli (Stahl HuH Lr 96); kui üts mürriſeja löuw (Ross 122); nemmat ep peawat lewit ommade koade ſiddes ollema (Stahl LSp 185) - Daniel lewiauko ſiddes (Stahl LSp 199) - Lewi Hauwaſt (Stahl LSp 644); Löw'de Hauwas (HuH 1654 Lr 294) - Need Löuwit ninck needt Drakit (HuH 1654 Lr 401); Löw'de Hauwas (HuH 1673 Lr 243); paimenda minno ... ſe mürriſeja Löwi eeſt (WTLR 261); minna olle erräpäſtetu Löüwi Suhſt (Vas T 403); Löw'de Aukus (HuH 1693 Lr 265).

< asks louwe, lauwe, lowe, lewe ' Löwe ' (Sch-L).

Saksa Löwe < ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Beitr XII 85 ja XVI 107; Saar KE 60; Ar SLHS 112) ja alamsaksa laenuks (Ar GMSL 15; Ar Et-M I 23; Ar SLHS 96 ja 118).- Schlüt 22 ja 43; Ar GMSL 34 ja 45; Ar SLHS 115; Sehw DdL 33, 41 ja 90; Sehw SkU 69 ja 190; Streng 96; Hak 56; SKES 284.

Vt. ka lôu .

lôõr ' toru, hingetoru': Rahre arteria, Löhri (Gutsl Obs 126).

< asks rõr ''Rohr, Röhricht; Röhre ' ja asks rare ' die Luftröhre ' (Sch-L).

- Schlüt 41; Väin HN 91, 100 ja 103; Ar GMSL 15; Sehw DdL 32 ja 44; Sehw SkU 40 ja 101; Kett LW 336.

lähker ' lähker ': Lähker/ ein Legel/ G.Lähkri/ Acc. ſing. Lähkrid / Acc. pl. Lähkriid (Horn GE 59).

Lähker on laenatud usutavasti alamsaksa keelest- vrd. asks lecher (Viir 186) ja asks lecker (Hellq); vrd. ka rts läcker (Hellq), rts läckare (Ahr 155).

Sõna on peetud rootsi laenuks (Ahr 155; Aav 384), alamsaksa laenuks (Ar MAL 135; Viir 186 ja 189) ja rootsi või alamsaksa laenuks (SKES 286).- Wag 22; Suol 113/114; Oj SKTT 156; Väin HN 99; SKES 286.

Vt. ka lekkel.

lärm ' lärm ': Larm/ (claſſicum) Lermi/ tüld; Larm blaſen/ (machen) lermi teggema (Gös Man 274); Se annap öigke Larm (Boecl 265).

< asks allārm, allarm, allerm, alārme, alārum 'Alarm 1) Waffenruf. Lärm, Geschrei, Getöse. 2) kriegerische Unruhen, Aufstand' (L-Bor).

Saksa Lärm = sks Alarm = pr alarme, it all'arme 'relvade juurde ' (Paul DW).

Sõna on peetud rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 955), itaalia laenuks, mis eesti keelde on tulnud alamsaksa või saksa keele vahendusel (Aav 384 ja 387) ja alamsaksa laenuks (Ar Boecl 272); verbi lärmama (lermima) on peetud saksa laenuks (Hup EE 112).- Schlüt 31; Sehw DdL 71 ja 139; Sehw SkU 71; Kett LW 213.

lühť ' latern ': Latern / lücht/ lüchtiſt (Stahl Anf 84); Leuchte / Lücht/i (Gös Man 91) - Latern/ lüchte/i (Gös Man 274); ſis tulli temmä ſinnä Törwakühnle Lüchtä n. Söariſtoga (Vas T 217); ja tulli ſinna Törwaküünlade / Lühhide / Möga ning Nuijadega (KnKR EE 198).

<asks luchte, lochte ' Leuchte, Laterne' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 91; Hup ES 130; Ar SLHS 111), alamsaksa laenuks (Schlüt 40; Ar SLHS 96) ja rootsi või alamsaksa laenuks (SKES 317).- TH 322; Streng 106; Ar SLHS 115; Sehw DdL 33,71 ja 116; Sehw SkU 73; Streng 106; Hak 55; SKES 317.

lühter ' lühter, küünlajalg ': leuchter/ lüchter / lüchtriſt (Stahl Anf 86) ; kui üx künal lichtri pehl (Elab IX 68); Leuchter / Lüchter/i (Gös Man 91) - leuchter / (hangend/ pohtawa) lüchter (Gös Man 279); Ne rummala wõttiwa omme Öhli Lüchtrid (Vas T 54); Lühter/ ein Leuchter / G. Lühtri/ Acc. ſing. Lühtrid / Acc. pl. Lühtriid (Horn GE 59).

< asks luchter ' Leuchter, candelabrum ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 91; Hup ES 125 ja 130; Beitr XVI 108; Körb 91; Reim PS 204; Saar KE 60; Ar SLHS 111), alamsaksa laenuks (Schlüt 19; Oj SKTT 159; Saar EKRP 19 ja Saar KE 84, laenat. 17.saj.; Ar SLHS 96 ja 118) ja alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384).- Beitr III 12; Schlüt 41; Mitzka 82; Kob PSL 98; Sehw DdL

33,35,91 ja 116; Sehw SkU 72, 73, 192 ja 267; Kett LW 206.

lünkuurer ' teat. mineraal': ütz Lyncuri kiwwi (Gutsl kk 114); Lünkurer, Aggat nink Ametiſt (VTkk 191).

Sõna on laenatud alamsaksa keelest - vrd. asks Lincurer: De drüdde/ ein Lincurer / Achat / Amethiſt (Bibl 1599, 2. Moos. XXVIII 19).

maaler ' maalija, maalikunstnik ': nedt Malerit (Müll 243); Mahler=Maler (Stahl Anf 88).[219]

<asks maler, meler ' Maler, pictor ' (Sch-L).

Sõna on peetud alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384), alamsaksa laenuks (Kett LW 229; Ar GMSL 15; Ar SLHS 96 ja 118) ja saksa laenuks (Kask LÜ 13; SKES 325; Ar SLHS 111).- Hup ES 132; Beitr XVI 108; Schlüt 43; Ar GMSL 34; Sehw DdL 53 ja 127; Sehw SkU 77; Kett LW 229; Streng 110; Hak 55; SKES 325.

maalima I ' maalima, pingere': malib kaas keickede Inimeſte ſilmade ette taema Jütlus Amet (Müll 52); ninck neine kiwide ſiſſe mahlitut om (Ross 134); mahlima=Malen (Stahl Anf 88) [219]; mahlen pingere mahlima (Gutsl Obs 121); Mahlen/ maalima pingere (Gös Man 91)- Mahlen/ [pingere] mahlima (Gös Man 286).

---

[219] Sõna on Tartu Riikliku Ülikooli Teaduslikus Raamatukogus olevasse eksemplari juurde kirjutatud - vrd.P.Ariste, saksa laensõnad Heinrich Stahli eesti keeles.-ESA IX, Tallinn 1963, lk. 96.

< asks malen ' malen, pingere ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 91; Saar KE 59; SKES 325, tõenäol. < sks; Ar SLHS 111), alamsaksa või saksa laenuks (Aav 385) ja alamsaksa laenuks (Ar GMSL 15; Ar SLHS 96 ja 118). - TH 322; Schlüt 20, 31, 35 ja 45; Ar GMSL 34 ja 44; Sehw SkU 77; Set Bibl 407; Streng 110/111; Hak 55; SKES 325.

maalima II ' jahvatama': vermahlen mahlima (Gutsl Obs 137).

Sõna on laenatud arvatavasti alamsaksa keelest- vrd. asks malen, melen, alts. malan ' mahlen, Korn etc.' (Sch-L); arvesse tulla võib ka laenamine ülemsaksa keelest- vrd. üsks mahlen.

? maanitsema ' manitsema': Sedda tahap Chriſtus meid mahnitzema (Stahl LSp 265).

Enamik 17.saj. autoreid kasutab diftongiga kuju mainitsema, mis on vanem germaani laen. Usutavasti on ka pika vokaaliga maanitsema vanem germaani laensõna; võimaliku laenuallikana võiks arvesse tulla ka alamsaksa keel- vrd. asks manen ' mahnen, erinnern an; einmahnen, einfordern, eintreiben ... ' (Sch-L).

Kuju maanitsema on peetud germaani laenuks (SKES 327), alamsaksa või venemaks germaani laenuks (Ar SLHS 96) ja alamsaksa laenuks (Ar SLHS 118).- Ar SLHS 112.

maat ' mõõt': taema ſõtab meidt ſe Nuttuleiwa ks, ninck iotab meidt vche teuwe Mate... ks (Müll 241).

< asks mate ' Maß; Daher überh. Art und Weise ' (Sch-L).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar GMSL 15).- Ar GMSL 34 ja 40; Sehw DdL 40.

Vt. ka matt II .

makabēer ' makabei, teat. preestrisoo nimetus piiblist ' : needt kolme Maccabeeri rahmatut (Stahl LSp 419).

Makabēer on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Maccabeer: Boek der Maccabeer (Bibl 1599) (Ar SLHS 96).

Saksa Makkabäer < hbr (Duden).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar SLHS 96) .- Reim PS 203; Ar SLHS 110.

mali ' tinast valatud ilustus rahvariiete hõlmadel ': needt Mallit / ninck Panget (Stahl LSp 635).

Sõna on laenatud tõenäoliselt alamsaksa keelest- vrd. asks mallie, malge ' kleiner Ring oder Spange, franz. maille, ital. maglia, mlat. malia, maelie, orbiculus, fibule, anulus ' (Sch-L); vrd. ka vrts malia (SKES 330).

Alamsaksa mallie, malge < keskld (romaani keelte vahendusel) (Sch-L).

Sõna on peetud pigemini rootsi kui saksa laenuks (Mann ET 536), rootsi laenuks (Saar KE 61), skandinaavia

laenuks (SKES 330, Saaremaa mali < skand), saksa laenuks (Ar SLHS 111) ja alamsaksa laenuks (Ar SLHS 96 ja 118).- Saar EKRP 19; Ar SLHS 112 ja 117; Set Bibl 408; SKES 330.

mammon ' mammon, rikkus, raha': techket hennefel fõbbrat fe üllekochtofe mammona kahs (Stahl HuH EE 119); Jummalat thenitzeda ninck fedda Mammonit (Ross 138); fedda Mammon denip (Stahl LSp 632); fe üllekochtofe mammona kaas (HuH 1654 EE 132); fe üllekochtofe Mammona kah (HuH 1673 EE 138); Teije ei woi mitte Jummalat orjata nink Mammonat (Vas T 11); fe üllekochtofe Mammona ka (HuH 1693 EE 159); Tehke ennefelle Söbro üllekohtofe Mammonift (KnKR EE 104).

Mammon on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Mammon; Gy könen Gade nicht denen vnde den Mammon (Bibl 1599, Matt. VI 25).

Saksa Mammon < kr < aram (Duden).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar SLHS 96) ja saksa laenuks (Ar SLHS 111).- Streng 113; Hak 57; SKES 332.

mandel ' mandel, mandlipuu seeme': Mandelkern/ (amygdalum) mandel (Gös Man 288).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks mandele (Grimm DW) ja üsks Mandel.

Saksa Mandel < keskld (=kr) (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 136; Beitr XVI 108; SKES 333, tõenäol. < sks) ja alam- või ülemsaksa laenuks (Streng 115).- Sehw DdL 64; Sehw SkU 76; Streng 115; Hak 57; SKES 333.

manna ' piiblis mainitud taevast sadanud imetoit ': taiwalick manna (Stahl HuH Lr 107); Sinna ollet maggus Manna (Brocm 1643, lk. 483); andis neile Jummal ſe Manna Taiwaſt (Stahl LSp 715); ſehl ſõthis temma nemmat ... taiwanne leibe (manna) kaãs (Saarem kk 130); Taiwa Manna Meije ſõhme (HuH 1654 Lr 534); Se Manna püap igkanes (HuH 1673 Lr 326); ſedda Mannat eggaüttele ollet Kätte möhtnu (WTLR 299); Meije Wannamba omma Lahnen Mannat ſõhnu (Vas T 188); Taiwa= Manna (WLR 222); Taiwa Manna (TLR 173); Taiwa= Manna (HuH 1693 Lr 502); Taewa Manna (KnKR Lr 135)- otſe kui ſinna Lenes Mannad igga ühhe kätte olled mõõtnud (KnKR Pr 39).

Manna on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Manna: Vnſe Vader hebben Manna gegeten in der Wöſtenne (Bibl 1599, Joh. VI 31).

Saksa Manna < ld < kr < hbr (Duden).

Sõna on peetud heebrea laenuks, mis eesti keelde on tulnud kiriku vahendusel (Aav 385), alamsaksa laenuks (Ar SLHS 96) ja saksa laenuks (Ar SLHS 111).- Tamm 13; Hak 59.

manrihter ' kohtunik meeskohtus': droſt/ [Land= Vogt] Man Richter (Gös Man 161).

<asks manrichter ' Richter im mangericht ' (Sch-L).

mantel ' mantel' : kuy ſina nüith ... ſe Riſti mantle kañat (Müll 257); pannit ühe purpurimantli tem̃a pehle (Stahl HuH EE 240) - tombſit temma Mantli welja (Stahl HuH EE 243); Heita omma Mantli henneſſe pähle (Ross 167) - pannit ütte purpuri Mantli temma pähle (Ross 196); needt Mantlit (Stahl LSp 635); öigkuße mantli kaas ehitut ſahma (Elab Ham 45); Mantel Kûb/a / Mantel/i (Gutsl Obs 121); pannit ühe purprimantli temma pehle (HuH 1654 EE 272)- tombſit temma Mantli welja (HuH 1654 EE 275); Mantel / mantli (Gös Man 91)- Mantel / (Regen Mantel) weema mantel (Gös Man 288); ühhe Purpurmantli (HuH 1673 Hist 32); panniwa ütte Purpuri Mantlid temmä ümbre (Vas T 62) - ſis tömbſiwa nemmä ſedda Mantlit telt erra (Vas T 63); nämat peawat teggema: ... üht Mantlid (VTkk 190); ühhe Purpurmantli (HuH 1693 EE 316) - tombſit temma Mantli welja (HuH 1693 EE 320); kandis Orjawitſa Kroni/ ja Purpuri Mantlid (KnKR EE 217/218).

<asks mantel ' Mantel' (Sch-L).

Saksa Mantel <ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 91; Hup ES 133 ja 137; SKES 333, võimal. < sks; Ar SIHS 111), alamsaksa või saksa laenuks, kusjuures sõna ka nimetatud keeltes laen on (Aav 384) ja alamsaksa laenuks (Ar GMSL 16; Ar SIHS

96/97 ja 118). - Schlüt 18 ja 44; Mitzka 81; Ar GMSL 34 ja 45; Sehw DdL 70 ja 110; Sehw SkU 76, 79 ja 218; Hak 57; SKES 333.

marag(d) vt. smaragd

markal ' köögi- ning lauaülem ': Marſchall/ (dapifer) Markal (Gös Man 289).

Sõna on arvatavasti alamsaksa laen- vrd. asks marschalk' (eig. Pferdeknecht) Hufschmied; Stallmeister; dient als Richter zwischen den denstmannen und den Bürgern.- Als Anführer der reisigen Dienerschaft des Fürsten' (Sch-L).

Ülemsaksa keelest on laenatud Marschall: Rohtzi Rickuſse Marſch. (Iher 68); Feld= Marschall- Lieutenant (Gard 362) - vrd. üsks Marschall.

Saksa Marschall < sks Marschalk (prantsuse keele mõjul) (Paul DW).

- Tar KK 1960, 567; Sehw DdL 60 ja 91; Sehw SkU 78; Streng 116; Hak 55; SKES 336.

marmer ' marmor': Marmel Stein / Marmer kiwwi (Gös Man 289).

<asks mormeren, mormelen, marmel-, merbelstên 'Marmor' (Sch-L).

Ülemsaksa keelest on laenatud marmor : Marmori Kiwwiſt (Vas T 476); Muſtaſt Marmoriſt tehtud (VTkk 206)- vrd. üsks Marmor.

Saksa Marmor < ld, kr (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 137).

- Sehw DdL 91; Sehw SkU 76; Streng 116; Hak 57; SKES 335.

mast ' (laeva)mast ' sõnas mastpuu :ſyβ taha mina ſinu auwux ṽx ſeſarn ſuhr Mechewaa Küynla laſcke teha, kudt ſeſinane Maſtpuh on (Müll 273).

< asks mast ' Mast' ja asks mastbõm ' Mastbaum im Schiffe, malus. Baum, von welchem Mast gewonnen wird, d.h. Eiche oder Buche ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 138; Beitr XVI 108; Körb 91; SKES 337), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 955), alamsaksa laenuks (Oj SKTT 161) ja alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384).- Schlüt 44; Streng 117; Tamm 13; Sehw DdL 40, 92 ja 130; Sehw 77; Set Bibl 409; Streng 117; Hak 55; SKES 337.

matt I ' matt, punutud kate või vaip': flechten/ [crates] nijhni mattit (Gös Man 190)- flocken Bette/ nijhmi / holgka matt (Gös Man 191).

< asks matte ' Decke, Matte von Stroh oder Weiden geflochten ' (Sch-L).

Saksa Matte < ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 138; Wikl Vir 1906, 56, võimal. < sks. SKES 338; Vihma 62) ja rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,955).- Streng 117/118;

Sehw SkU 77; Streng 117/118; Hak 57; SKES 338.

matt II ' matt, teat. ôônesmôôt ': metzen Korn / matte hühd (Gös Man 294); Mat/ G. Matti/ Acc. pl. Matta / eine kleine Kornmaaß / it: eine Matte (Horn GE 33).

⟨asks matte, mette und mat ' Metze, metreta; das Maß Getreide, welches der Müller für das Mahlen erhält, moldura ' (Sch-L).

Sôna on peetud saksa laenuks (Hup ES 138⟩ ja alamsaksa laenuks (Ar MAL 135/136; Kett LW 217; Vihma 60/61). - Wag 23; Sehw SkU 77, 78 ja 418; Kett LW 217.

Vt. ka maat.

? mauvoma ' näuguma ': mauven wie ein Katz/ mauvoma (Gös Man 290).

Võimalik, et mauvoma on alamsaksa keelest laenatud - vrd. asks mouwen ' miauen ' (Sch-L) või onomatopoeetiline genuiinne sõna. Tõenäolisem on lähtumine ülemsaksa keelest - vrd. üsks mauen.

meed(er) ' meedealane, teat. rahva nimetus piiblist ': Partrit ninck Medrit (Stahl HuH EE 91); Partherit ninck Mederit (Ross 115); Patrit ninck Medrit (HuH 1654 EE 100); Partrit nink Medrit (HuH 1673 EE 106); Parte nink Meede nink Elamite (Vas T 228); Partrit nink Medrit (HuH 1693 EE 122).

Meeder on laenatud alamsaksa keelest - vrd. asks

Meder: Wo höre wy den ein yeder ſyne Sprake/ dar wy inne gebaren ſynt ? Parther / vnde Meder / vnde Elamiter (Bibl 1599, Ap.teg. II 8/9).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar SLHS 97).- Ar SLHS 110.

meevike ' tuvi ': kudt üx meewikenne (Stahl LSp 124); n. kuj üx meewikene (Elab Ham 39).

Meevike on lähtunud alamsaksa keelest- vrd. asks meve ' Möve ' (Sch-L).

- Sehw SkU 79.

mei ' mai ' sõnas meikuu ' maikuu': Majus Meijkuu / vel Sugkuu (Gös Man 79) - Mey / (majus) Meykuh (Gös Man 294).

<asks mei, mei(ge) ' der Monat Mai ' (Sch-L).

Saksa Mai <ld (Paul DW).

Sõna meiud (meiood) on peetud saksa laenuks (Hup ES 139), sõna mei (Meikuu) rootsi laenuks (Oj AuN 53) ja alamsaksa laenuks (Ar MAL 136; SKES 339, tõenäol. <asks).- Schlüt 21 ja 42; Sehw DdL 33 ja 35; Sehw SkU 78 ja 193; Kett LW 219; Streng 118; SKES 339.

meier ' konkubiin ': bey ſchläfferin / quae concumbit juveni, mejer/i (Gös Man 138) - Kebs Weib / [pellix] Meijer (Gös Man 254).

< asks meiersche ' Haushälterin; Beischläferin ' (Sch-L).

Saksa Meier < ld (Paul DW).

- Otsm 105; Sehw DdL 33; Sehw SkU 78; SKES 339.

meister ' õpetaja, juhataja, meister ': Meſter Saxa ordenſs (Jur I 2); Kudt ſe Meiſter ... iütleb (Müll 13); Kus agkas ſe Rohgkameiſter maitzis ſe Wihma (Stahl HuH Lr 26) - Meiſter / meije olleme keicke öh töhdt tehnut (Stahl HuH EE 109); wihket ſe ruwameiſtri kette (Ross 87) - Meiſter, meye tyame (Ross 119); Meje Meiſter (Vig 73); nende Iſſand ninck Mei ter (Stahl LSp 2)- ſe öigke Rohgkameiſter (Stahl LSp 336); Se Jünger ep olle mitte parramb kudt temma Meiſter (Elab IV 32); ſehl rogkomeiſtrille wiema (Saarem kk 133); ſe Rogkameiſtri kette (HuH 1654 EE 33/34) - Meiſter / meije tehme (HuH 1654 EE 107); Meiſter / meiſter (Gös Man 91) - Bawmei - ſter/ Puu ſeppa Meiſter (Gös Man 125) - kelner / (cellarius) kelri meiſter (Gös Man 254) - meiſter / meiſter; meiſter Stück / ſProbe / ſpecimen) meiſtri töh / meiſtri kunſt (Gös Man 292) - Schloſſer / (promus) Rohga ſmei - ter (Gös Man 361) - Wagemeiſter / (libri pens) weddo meiſter (Gös Man 455); ſe Rohkameiſter maitzis ſe Wihna (HuH 1673 EE 29) - Leerpois ep olle mitte ſuhremb/ kudt tema Meiſter (HuH 1673 EE 125); Ke muhdkit Meiſtrit otziwat (WLR 106); wihket Rohkameiſtri kette (HuH 1693 EE 35) - Lehrpois ep olle mitte ſuhremb/ kudt temma

Meiſter (HuH 1693 EE 145).

Samast tüvest on tuletatud meistrima ' juhtima, valitsema; meisterdama' : Ke omma Jumla meiſtriwat (HuH 1654 Lr 48); Ke omma Jumla meiſtriwat (HuH 1673 Lr 41); Ke omma Jumma la meiſtriwat (HuH 1693 Lr 47).

<asks mester, meister ' Meister, jeder Vorsteher, Herr, Aufseher; Innungsvorsteher; Ehrenvoller Titel für Gelehrte, bes. Ärzte, im R.V. u. sonst ' (Sch-L).

Saksa Meister < ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 91; Hup ES 138 ja 139; Beitr XVI 108; Kett LW 220; Kask LÜ 13; Ar SLHS 111), alamsaksa laenuks (Saar Ents 701 ja Saar KE 81, laenat. 16. saj.; Ar EK 1940, 110; Saar EKRP 19, laenat. 16.saj. II pooleks; Ar GMSL 16; Ar SLHS 97 ja 118) ja ladina laenuks, mis eesti keelde on tulnud alamsaksa või saksa keele vahendusel (Aav 384 ja 385).- TH 322; Schlüt 20, 30 ja 43; Ar GMSL 34 ja 45; Sehw DdL 35, 37, 74, 80, 92, 124 ja 131; Sehw SkU 78; Kett LW 220; Streng 120/121; Hak 57; SKES 342.

meeſs ' missa, katoliku jumalateenistus' : se püha missa kuhlma (RSJ 617); Meßi piddama (Müll 320); Kusnett, Suret Meeset, peeatekſe (Prot I 16); meſſe / (miſſa) miſſe; Mespfaff Mespapp (Gös Man 294).

<asks Messe ' die Meſſe in der röm. Kirche, missa'

(VBNW); vrd. asks Mess und Miss ' Messe, Jahrmarkt ' (Mensing).

Saksa Messe < ld (Paul DW).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar GMSL 16; Ar SLHS 118).- Schlüt 42; Ar GMSL 35; Sehw DdL 41, 71, 80 ja 133; Sehw SkU 80 ja 329; Streng 120; Hak 57; SKES 342.

messias ' messias, päästja, lunastaja': ſe toβine Meβias (Müll 1); ſe towotut töſſine Meſſias (Stahl LSp 4); ſe Mesſias piddis tullema (Elab VIII 59); ſe töβine Meβias (Saarem kk 131); Meije olleme Meſſiaſt löidnu (Vas T 177).

Võimalik, et messias on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Messias : Wy hebben den Meſſias gevunden (welckes ys vordüdeſchet/ de geſalvede) (Bibl 1599, Joh.I 41); vrd. ka üsks Messias.

Saksa Messias < ld < hbr (Duden).

Sõna on peetud võimalikuks alamsaksa laenuks (Ar SLHS 97).- Ar SLHS 110.

mest ' meski, leotis õlle või viina tegemiseks': Meſt/ Meſch im Brauen (Horn GE 23).

< asks (masch) mesch ' Maische, Biermalz, risum, cerevisia, mesch' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 142); SKES 360, tõenäol. < sks), saksa või rootsi laenuks (Beitr III 13) ja rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 955).- Kett LW 225; Hak 55; SKES 360.

metvorst ' teat. vorstiliik': bratwurſt/ Metworſt (Gös Man 146).

< asks metworst ' Mettwurst ' (Sch-L).

Kuju metz kortz : Metwurſt(lucanica) metz kortz (Gös Man 477) on rahvaetümoloogiline.

miil ' miil, seade söe valmistamiseks': grube/ (kohlen grub) mijhl (Gös Man 221) - kohlen Holtz nieder legen/ mijhli mahha pañema (Gös Man 262); Miil eine Kohlbrenner Grube (Horn GE 23).

<asks mile ' (Kohlen)meiler ' (Sch-L).

Kuju miin : Grub / darin man Kohlen brennet/mihn/ mihniſt (Stahl Anf 80) - on arvatavasti mõjustatud saksakeelsest Mine ' Grube im Bergbau ' (Paul DW).

Saksa Meiler < keskld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Beitr XVI 109; Saar KE 60), alamsaksa või rootsi laenuks (Ahr 158) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 226; SKES 345).- Ahr 158; Schlüt 26, 41 ja 43; Sehw SkU 80 ja 194; Kett LW 226; SKES 345.

mirr ' mürr, teat. healõhnaline puuvaik': wirock/ ninck myrrit töit nemat (Stahl HuH Lr 14); ninck kinckſit temmale ... Myrrhe (Ross 84); andſit temmal ... Mirrhit (Stahl LSp 137); Mirre Mirra (Gutsl Obs 122); andſit temmale ... Mirrhit (HuH 1654 EE 26); Myrrhen/ myrrit (Gös Man 92) - Myrrhe/ mijrrit (Gös Man 303); Kudt Kulda/ Myrrhit / Wihroke (HuH 1673 Lr 167); Wirok/ Mirrah töije-

wa (WTLR 18) ; kinkſiwa ... Tümminat/ nink Mürre (Vas T 3); Wirok/ Mürrä töijewa (TLR 22); Palſami ja Mürriga (VTkk 209); andſit temmal Kulda/ Wirohk / nink Mirrith (HuH 1693 EE 29); Kulda, Wiroki n. Mirrid (Creid 233); meie ärraröhhotud Süddame Mürri (KnKR Pr 67).

< asks mirre ' (die bittere) Myrrhe ' (Sch-L).

Saksa Myrrhe < ld < kr < sem (Duden).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 92; Hup ES 144) ja alamsaksa laenuks (Ar SLHS 97).- Ar SLHS 116; Sehw DdL 80 ja 91; Streng 122; SKES 346.

mispelt ' teat. viljapuu ': mispel/ (meſpilum) miſpelt (Gös Man 296).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks mispel ' Mispel ' (Mensing) ja üsks Mispel.

Saksa Mispel < kr-ld (Paul DW).

- Streng 123.

moabit ' teat. rahva nimetus piiblist ': Ruth ſe Moabbick (Gutsl kk 122); Se Tüttruk on ſe Moabiti-leine (VTkk 196); Se kunninga Josaphati ajal tulliwa ne Moabite (Skragge 284).

Moabit(moabik) on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks Moabiter: Moſes ſtervet im Lande der Moabiter (Bibl 1599, Tydtregiſter); vrd. üsks Moabiter.

Kujust Moabiter on arvatavasti lähtunud ka moabiti-leine.

mold ' mold, küna ': Molde Moldi (Gutsl Obs 122); Mulde/ molli (Gös Man 92)- molde / üx moll (Gös Man 299); Hain nink Mold (TLR 15); Mold/G. Molli/ Acc. ſing. Moldi/ Acc. pl. Moldiſid / ein kleiner Kübel (Horn GE 39).

< asks molde, molle ' Mulde, länglich ausgehöltes hölzernes Gefäß ' (Sch-L).

Saksa Mulde < ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 92; Hup ES 143; Beitr XVI 109; Körb 91; Saar KE 60) ja alamsaksa laenuks (Oj SKTT 163/164; Saar LV 248; Wiget 269; Kett LW 232; SKES 347).- TH 322; Schlüt 19 ja 41; Sehw DdL 92; Sehw SkU 80; Kett LW 232; SKES 347.

moon ' (toidu)moon, söögivaru': Proviant, (für Menſchen) mohn (Gös Man 326).

Moon on laenatud tõenäoliselt alamsaksa keelest- vrd. asks mân, manet, mânt(e), (Genus wechselnd)' Monat' (Sch-L) ja asks mond ' monat' (Woeste); võimaliku laenuallikana võib arvesse tulla ka rootsi keel (vrd. SKES 351).

Arvatavasti kasutati moon algul kuuks ajaks (näit. teekonnale) kaasavõetava toiduvaru kohta, hiljem kandus nimetus üle igasugusele kaasavõetavale toiduvarule.

Sõna on peetud rootsi laenuks (Ahr 158), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 955), alamsaksa laenuks (Posti 231), saksa või rootsi laenuks (Saar KE 59 ja

61) ja alamsaksa või rootsi laenuks (SKES 351, < vrts või < asks). - Oj SKTT 164; Kett LW 228 ja 235; Posti 228-231; SKES 351.

moos ' puderjas toit ' : Lungen muß / kopfe moes (Gös Man Spl 284).

< asks môs ' Kohl, Gemüse, olus, breiartige Speise, pulmentum ' (Sch-L).

Sõna on peetud rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 955), alamsaksa laenuks (Ar MAL 136) ja saksa laenuks (Tael 83). - Schlüt 41; Sehw SkU 81.

? morsell ' teat. kook ' : morfel / [morfulus] morfellit / wazaken (Gös Man 300).

Morsell on laenatud alam- või ülemsaksa keelest - vrd. asks morsêl ' Stück, Biβen, mlat. morsellum, frzs. morçeau; spec. die s.g. Magenmorsellen ' (Sch-L) ja üsks Morselle.

Saksa Morselle < pr < keskld (vrd. Sch-L).

mukk ' ilus, kaunis ' : Mart Mucki (Kul 140); Schmuck / muck (Gös Man 94) - hübfch / (fchön) kaunis / muck (Gös Man 243) - fchmuck/ (adject. hurtig) kaunis illus / uchke / muck (Gös Man 364).

< asks smuck ' schmuck, schön, zierlich ' (Sehw SkU

113).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 94) ja alamsaksa laenuks (Loor MLL 187).- Schlüt 40; Sehw DdL 29 ja 72; Sehw SkU 113 ja 136.

munk ' munk; katoliiklane, jesuiit ': ned Mukadt (Müll 155); ſeſt Muhka ächk Babſti hulckaſt (Ross 50); münch/ munck / munckaſt (Stahl Anf 91); Needt munckat oppewat needt ſurnut Pöhat palluma (Stahl LSp 201) - nende Monckade kahs (Stahl LSp 669); neet Mukat net türkit (Elab VIII 60); Münch Munck/e (Gutsl Obs 122); Se Muka= Hulk (HuH 1654 Lr (40)); Münch / Munck (Gös Man 92) - monch / [monachus] Munck (Gös Man 299) - Pabſtiſcher Glaub / muncka uſck; Pabſtumb/ muncka Rahwas (Gös Man 318); ſe Munkka= Hulk (HuH 1673 Lr (14)).

Sõna on laenatud usutavasti alamsaksa keelest - vrd. asks mon(n)ck, mon(n)ik, monk ' Mönch' (Sch-L).

Saksa Mönch < vulgld = kr-ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 92; Hup ES 145 ja 146; Beitr XVI 110; Sehw DdL 47; Saar KE 59), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5, 103), võimalikuks rootsi laenuks (Schlüt 19), alamsaksa laenuks (Saar Ents 700, laenat. 12.-15.saj.; Saar EK 13-16, 11; EAj 363; Ar SLHS 97) ja germaani laenuks (Kett LW 237; Ar GMSL 35, < van.germ). - TH 322; Schlüt 41 ja 42; Saar EK 1923, 140; Ar SLHS 110, 114 ja 115; Sehw DdL 37, 47, 73, 92 ja 134; Sehw SkU 80,82 ja 318; Kett LW 237; Streng 124; Hak 57; SKES 351.

munster ' eeskuju, muster, näide' : Mu∫ter / (idea) techt / mun∫ter (Gös Man 302) - Probe/ [∫pecimen Mu∫ter Kun∫t /] Mun∫ter / Mei∫ter- Stück (Gös Man 326).

< asks munster ' Munster ' (Sch-L).

Ülemsaksa keelest on laenatud muster: tracht / (Kleider habitus) mu∫ter / wijh∫i (Gös Man 415)- vrd. üsks Muster.

Saksa Muster <it < ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 145; Beitr XVI 110; Körb 91), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 955) ja alamsaksa laenuks (Schlüt 40).- Schlüt 19; Väin HN 104.

munstrima ' ülevaatust, kontrolli teostama (sõjaväes)': Mu∫tern / (lu∫trare) über∫ehen / need Soldatit mun∫trima / ülle wahtma (Gös Man 302).

Siia kuulub ka

munstripaik ' ülevaatuse koht (sõjaväes)' : Mu∫ter Platz/ (diribitorium) mun∫tri paick (Gös Man 302).

< asks munstern ' mustern, untersuchen, bes. von Soldaten gebraucht, die nach der Anwerbung oder sonst inspiciert werden ' (Sch-L).

Rootsi keelest on laenatud munstring ' ülevaatus': Ke öhelt toiselt Gewehri ehk sodda rysta lainap/ ninck tullep neide kahs Munstringie (Sõd 179). vrd. vurts munstring (Streng 125).

Saksa mustern vt. munster.

Sõna muns(t)erdama on peetud saksa laenuks (Hup ES 145; Beitr XVI 110).- Sehw DdL 35, 40 ja 56; Sehw SkU 81, 82, 194/195 ja 394; Kett LW 234; Streng 125 ja 127.

muskaat ' muskaat ': Muſckaten Blum/(nuß) muſckate rohhi (pechkel) (Gös Man 302).

Muskaat on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks muschaten ' Muscatnuß ' (Sch-L) ja üsks Muskat.

Saksa Muskat < pr < keskld (Paul DW).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Schlüt 40).- Streng 125; Hak 57; SKES 353.

märk ' märk, tunnusmärk ': mea merck echk tuñiſ- taecht ſe on (Müll 123); Meij ' Önniſteggia Merck on ſe (HuH 1654 Lr 200); Merck/ marcki (Gös Man 91) - Brandmahl/ Raudamerck (Gös Man 146) - ſchandfleck / (ſtigma ſchand- mahl) Raud Techt / Raudmerck (Gös Man 350) - zeichen/ (character kenzeichen) Merck (Gös Man 481); üx öigke Merck (HuH 1673 Lr 204) - Werri=Merk (HuH 1673 Lr 355); üx öige Merk (WLR 101)- Werri=Merk (WLR 173); Märk/ Mär- gi/ Acc.pl. Märkiſid ein Zeichen (Horn GE 29); Önniſteggia Merk on ſe (HuH 1693 Lr 181); Rahmato kumba pähle üx Merk on pantut ... (Gard 362): mönne kohtade peale jo pantud tähhed ja märkid (Plak 266).

< asks merk ' Zeichen ' (Sch-L).

Saksa Marke < pr < germ (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 91), alamsaksa

laenuks (Beitr XVI 108; Kett LW 220; Ar GMSL 16; Ar SLHS 118), vanapõhja või rootsi laenuks (Thoms 155; Jõg EM 129), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5, 103), alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384) ja tõenäoliseks laenuks Eesti rootsi murdest (SKES 341).- Schlüt 18 ja 31; Streng 119/120; Mitzka 80; Tamm 14; Ar GMSL 35, 44 ja 50; Sehw DdL 34, 39, 45 ja 91; Sehw SkU 79; Kett LW 219/220; Set Bibl 411; Streng 119/120; Hak 52; SKES 341.

märkama ' märkama, tähele panema; märkima, üles tähendama ' : taema Korwat laβex merckada meddy Palwe paele (Müll 21); mercka münno palwe (Stahl HuH Lr 69); keicke Kahjo ninck Wigka, miβ temma merckap (Iher 67); ſeſinnane poha meſz merkaſz (Vig 90); Ninda merckap Jummal weel tennapehw ſedda kurja (Stahl LSp 143); oppima n. merckima (Elab IX 66); mercka minon palwet (Turu kk 26); temma merckap ſedda kurja erraheitada (HuH 1654 EE 17); zeichnen/ (notare) merckima (Gös Man 481); merkap omma Ihho hoida (HuH 1673 EE 48); Petsattacko kah Mergitut (Voorim 51); temma merkap Kurja erraheitada (HuH 1693 EE 18); et igga üks teie ſääſt märkaks (KnKR EE 44); kumba ka mehd Nahhat ommat merkitut (Gard 362).

Siia kuulub ka

märkraud : bren Eyſen / mercke raud (Gös Man 147).

∠asks merken, marken ' mit der Marke, Märke versehen; (auf)merken (merket mi' hört mir aufmerksam zu')' (Sch-L).

Saksa merken vt. märk .

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 134; Saar KE 60), vanapõhja või rootsi laenuks (Thoms 155), alamsaksa või saksa laenuks, kusjuures sõna ka nimetatud keeltes laen on (Aav 385) ja alamsaksa laenuks (Ar GMSL 16; Ar SLHS 97 ja 118).- Schlüt 31; Ar GMSL 35, 45 ja 50; Ar SLHS 112 ja 115; Sehw DdL 35; Sehw SkU 79; Kett LW 220; Set Bibl 411; Streng 119/120; Hak 52; SKES 341.

märss ' märss, võrkkott, puukoorest või kasetohust paun ': Trag oder Fiſchkorb von Baſt/ mörtz (Gös Man 263); Märs ein Kober / darin der Bauer Fisch zu tragen pflegt (Horn GE 23).

Märss on usutavasti alamsaksa laen- vrd. asks merse (mersche), marse ' Korb oder Helm am Schiffsmast' (Sch-L).

Gösekenil leiduv mörtz võib pärineda mõnest balti-

alamsaksa keeles esinenud murdeku-

just (vt. lk. 62). Sõnalõpulise tz kohta vt. lk. 104.

Sõna on peetud Eesti rootsi murdest põlvnevaks või alamsaksa laenuks (Set AGL 270; Jõg KÜ 244), alamsaksa laenuks (Oj SKTT 162; Ar ERL 80) ja rootsi laenuks (Saar KE 61).- Wag 22; Schlüt 44; SKES 336; Ar SLHS 116; Kett LW 221; Set Bibl 409; Streng 129; Hak 55; SKES 336.

märter ' märter, usukannataja, oma veendumuste pärast kannataja ': ned Mertlerit (Müll 100); nende Martereride auwus hulck (Stahl HuH Lr 88); needt Kunnin-

gat / Patriarchit / Prophetit / Martererit (Stahl LSp 239); Needt kallit Martrit (HuH 1654 Lr 455); Martyrer/ martler (Gös Man 91) - Martyrer / Marterer (Gös Man 289); Keik pöhet Martrerit (HuH 1673 Lr 452); Nehd kallit Martrit (WLR 188); Keik Pöhat Marterit (HuH 1693 Lr 485); Need kallid Martrid (KnKR Lr 93).

<asks martel ' Marter' ja asks mart-, mertelere ' Märtyrer ' (Sch-L).

Ülemsaksa keelest on laenatud martüür : E[[ime[[e Martyri Stephanu[[e Pähwal (KnKR EE 210) - vrd. üsks Märtyrer.

Saksa Marter < kr-ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 91; Hup ES 137) ja alamsaksa laenuks (Reim PS 204; Ar GMSL 16/17; Ar SLHS 97 ja 118).- Ar GMSL 35, 44 ja 50; Ar SLHS 110; Streng 117; Hak 57; SKES 336.

mölder ' mölder ': Kucki moller (Kul 139); Müller Möller / e (Gutsl Obs 122); müller [molitor] moller/ we[ckimees (Gös Man 301).

<asks möller ' Müller ' (Sehw SkU 78).

Saksa Müller <keskld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 141; Beitr XVI 108; Körb 91; Kask LÜ 13), alamsaksa laenuks (Thoms 157; Schlüt 19; Oj SKTT 165; Kett LW 220; Ar EK 1940, 109; Saar EKRP 19 ja Saar KE 84, laenat. 17.saj. lõpul), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5,103) ja alamsaksa või saksa

laenuks, kusjuures sõna ka nimetatud keeltes laen on (Aav 384).- TH 322; Beitr III 12; Schlüt 28, 41 ja 43; Mitzka 82; Sehw DdL 29, 53 ja 128; Sehw SkU 78 ja 194; Kett LW 220; Set Bibl 414; Streng 127; Hak 47; SKES 356.

mörder ' mõrtsukas ': ke∫ck nente Mördridte ∫ecka (Müll 65); Mördri kombel pimmeu∫∫es hulckup (Stahl HuH Lr 249); Mörder / mördel (Gös Man 91).

<asks mordenere u. morder ' Mörder' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 91; Postim 1896 nr. 184; Ar SLHS 111) ja alamsaksa laenuks (Ar GMSL 17; Ar SLHS 94).- Reim Müll XXXVIII; Saar 01 16 ; Ar GMSL 34, 40, 45, 49 ja 51; Sehw SkU 79.

mööri̇ma ' moorima, hautades küpsetama': krö∫chen/ (∫chmören frigere) möhrima (Gös Man 267).

<asks smoren ' dämpfen, die Luft benehmen, ersticken, ags. smorian- langsam in einem bedeckten Gefäße kochen oder braten ' (Sch-L).

Saksa schmoren < asks (17.saj.) (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 143; Körb 91), paralleelkuju mûrima on peetud võimalikuks laenuks balti-alamsaksa keelest (Ar HMH 68).- Sehw DdL 63 ja 68; Sehw SkU 113 ja 137.

mööri̇sen ' müüser, metallist või portselanist uhmer ': mör∫el / möhr∫er / möh∫ri∫t (Stahl Anf 91).

Möörser on arvatavasti lähtunud balti-alamsaksa keele mõnest murdekujust; vrd. ka asks moser ' Mörser, mortarium ' (Sch-L) ja asks möser (Sehw SkU 79).

Ülemsaksa keelest on laenatud mörsel (mörser): Mör⌈er / Mör⌈el (Gös Man 91) - mör⌈el / ⌈mortarium⌉ mör⌈er (Gös Man 300) - Sto⌈⌈el / (pi⌈tillus) mor⌈eri nüh. (Gös Man 400) - vrd. üsks Mörser, vanem kuju Mörsel (Paul DW).

Saksa Mörser arvat. < ld (keskld) (Paul DW).

Kuju mörser on peetud saksa laenuks (Gös Man 91; Hup ES 142 ja 144; Beitr XVI 109; Saar KE 60; Ar SLHS 111); paralleelkuju möster on peetud alamsaksa laenuks (Ar HMH 132), Stahlil esinevat kuju möörser võimalikuks balti-alamsaksa laenuks (Ar SLHS 97).- Schlüt 28 ja 41; Sehw DdL 32, 40, 92 ja 117; Sehw SkU 79 ja 81; Hak 55.

mükkama ' ehtima ': eth eb naemat hend mitte woy likuda echk vlles mückada (Müll 99).

<asks smucken ' smuck (smuck, nett, polyt. Teuth). machen, schmücken ... ' (Sch-L).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar GMSL 17).- Ar GMSL 34, 40, 43, 45 ja 49; Sehw SkU 112.

? mündrik ' paadimees, mündrik ': ny monda Mündriko Patit (Müll 87).

Võimalik, et mündrik on alamsaksa laen- vrd. asks munderke ' Mündrich ; in Reval noch heute die Benennung

für die Bootführer, welche Waren, Ballast u.s.w. vom Ufer an Bord des Schiffes bringen u. umgekehrt vom Schiffe ans Land schaffen ' (Sch-L). Usutavam on sõna laenamine rootsi keelest (vrd. Joh NM 50; Tiik KK 1963, 408).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar GMSL 17).- Ar GMSL 34, 40, 46 ja 49; Joh NM 50; Ar SIHS 118; Tiik KK 1963, 408.

münt ' münt, teat. rohttaim': kumma Kümni⌈t annate Müntä nink Ruhtä nink kige⌈uggutze Roho ee⌈t (Vas T 140).

< asks minte ' die Pflanze Münze ' (Sch-L).

Saksa Minze < ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Beitr XVI 110; SKES 346, võimal. < sks), alamsaksa või rootsi laenuks (Ar ERL 78/79) ja võimalikuks laenuks Eesti rootsi murdest (SKES 346).- Schlüt 19 ja 29; Set Nz Bibl 61; Streng 122; Hak 57; SKES 346.

müts, mütsike ' müts': Haube Mützi (Gutsl Obs 112); Mütze / mütz (Gös Man 92) - Bortichen/ Mützeken (Gös Man 145); - Schlaff Haube / [capitium] öhmütz (Hüll) (Gös Man 358); Müts eine Mütze (Horn GE 23).

Müts on laenatud tõenäoliselt alamsaksa keelest- vrd. asks mutze, musse (entst. aus almucium) ' eig. die Chorkappe, -kapuze e.(Ordens)geistlichen; Von den Laien nachgeahmt, als bequeme Kopfbedeckung; - als Frauentracht '

(Sch-L); vrd. ka üsks Mütze.

Saksa Mütze keskld ar (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 92; Hup TN II 171; Hup ES 144; Beitr XVI 110 ja XX 129; Körb 91 ; Kett LW 225; Kask LÜ 13; Saar KE 59; SKES 356, tõenäol. < sks), alamsaksa laenuks (Thoms 110; Saar EKRP 19 ja Saar KE 81, laenat. 16.saj. II pooleks) ja alamsaksa või saksa laenuks, kusjuures sõna ka nimetatud keeltes laen on (Aav 384).- TH 322; Ahl 153; Schlüt 44; Sehw SkU 79, 194 ja 243; Kett LW 225; Streng 128; Hak 55; SKES 356.

müür ' müür ': kuy ẽx kindel Mühr (Müll 306); Jeruſalemi mühr it (Stahl HuH Lr 69) - Jeruſalemma muhrit (Stahl HuH Pr 9); lebbi ſe mühri (Ross 93); Maur/ mühr/ mühriſt (Stahl Anf 90); üx kindel mühr (Stahl LSp 244); ſeiſis kui üx mühr (Elab VIII 58); Mawr Müri (Gutsl Obs 121); kut üx mühr (Saarem kk 130); temma Mühr it ehhita (HuH 1654 Lr 429); Maur / mühr/i (Gös Man 91) - maur/ mühr; maurer/ (murarius) müüri Sepp (Gös Man 290) -ſtein zu Mauren / mühri kiwwi (Gös Man 393); miña ſain Korwi ſees Akknaſt lebbi Mühri mahhalaſtut (HuH 1673 EE 46); temma Mühre ehhita (WTLR 79); laſſiwa teddä Korwin läbbi Mühri maha (Vas T 245); temma Mühr it ehhita (WLR 175); Müür eine Maur (Horn GE 24); temma Mühr it ehhita (HuH 1693 Lr 387); ſiis on temma Walli Müri pääl ümberkaudo käinud (KnKR EE 271).

< asks mure ' Mauer ' (Sch-L).

Saksa Mauer < ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 91; Hup ES 145; Beitr XVI 109 ja XX 123; Leetb 55; Saar KE 59; Ar SLHS 111), alamsaksa laenuks (Thoms 82; Mey ÜLF 13; Schlüt 40 ; Oj SKTT 165; Kett LW 226; Saar EKRP 19, laenat.~ 17.saj. alguseks; Ar GMSL 17; Ar EtM I 22; Saar KE 84, laenat. 17. saj.; Ar SLHS 97 ja 118), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5, 103), ladina laenuks, mis eesti keelde on tulnud alamsaksa või saksa keele vahendusel (Aav 384 ja 385) ja keskülemsaksa laenuks (SKES 355).- Wag 19; Ahl 183; Rot Olev 47, 955; Schlüt 41, 43 ja 44; Ar GMSL 34 ja 49; Ar SLHS 115; Sehw DdL 39, 76, 80, 92 ja 112; Sehw SkU 82, 195 ja 387; Kett LW 226; Streng 126; Hak 57; SKES 355.

müürima ' müürima ': Mauren/ mühren/ mühri(in/ mühr inut / mühr ima (Stahl Anf 90); gemauret / mühritut (Gös Man 207) - mauren / müürima (Gös Man 290).

< asks müren (Sehw SkU 82).

Saksa mauern vt. müür .

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 145; Beitr XVI 109) ja alamsaksa laenuks (Oj SKTT 165; Ar SLHS 97).- Schlüt 43; Sehw DdL 112 ja 126; Sehw SkU 82; Streng 125/126; Hak 57; SKES 355.

naaber ' naaber' : meddy naber (Müll 130); (öbbrat ninck nabrit (Stahl HuH EE 105); heickab temma omma

ſöbbrat ninck nabrit (Ross 123); Nachbahr / Naber/ Nabriſt (Stahl Anf 93); keick nahbrit ninck ſöbrat (Stahl LSp 170); Nachbar Nâber (Gutsl Obs 123); temma Nabrit ninck ſugguwöſſa (HuH 1654 EE 217); Nachbar / naaber (Gös Man 92) - Nachbahr/ Naaber / Söbber (Gös Man 303); Kudt tahhap ſo Naber (HuH 1673 Pr 30); Mo Nabri (WTLR 135); Mo Naabri nink mo Welle (TLR 154); üx Kartus tulli ülle keik Nabrit (HuH 1693 EE 257); ſiis kutſub temma kokko Söbrad ja Naabrid (KnKR EE 91).

< asks naber, (neber, neiber). Diese später allein übliche Form ist verkürzt aus nâ-bûr, -buwer, nâgebûr (nâkebûr), eig. ' der neben mir buwet, wohnt, Nachbar' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 92; Hup BS 147; Beitr XVI 110; Saar KE 59; SKES 363, võimal. < sks; Ar SLHS 111), alamsaksa laenuks või laenuks Eesti rootsi murdest (Thoms 157; Jõg EM 126), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5, 103), alamsaksa laenuks (Streng 130; Kett LW 252; Ar GMSL 17; Ar SLHS 97 ja 118) ja alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384).- TH 322; Beitr III 12; Ahl 220; Oj ÜnL 2; Schlüt 26; Mitzka 83; Tamm 14; Ar GMSL 34; Ar SLHS 112; Sehw DdL 48, 61 ja 138; Sehw SkU 83; Kett LW 252; Set Bibl 415; Streng 129/130; Hak 55; SKES 363.

napist ' vaevalt': kaum / knappiſt / naljal (Stahl Anf 30); knappiſt ſe neljas oſſa (Stahl LSp 271); willalt/ kaum; nappiſt/ naljal / kaum (Gös Man 50).

Sõna on lähtunud alamsaksa keelest- vrd. asks knapp

' Weil dieses Wort den Hdeutschen nicht gar bekannt ist, verdienen dessen verschiedene Bedeutungen ausführlich bemerket zu werden. I. wenig, sparsam, nicht viel. 2. sparsam, genau, geitzig, tenax 3. enge, angustus, strictus 4. kurz von Dauer, eilfertig, gleich 5. kaum, mit genauer Noth ' (VBNW).

Saksa knapp < asks (16.saj.) (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 150; Beitr XVI 110; Körb 91; Streng 133; Kett LW 141; SKES 365; Ar SLHS 111) ja alamsaksa laenuks (Ar SLHS 97).- Ar SLHS 117; Sehw DdL 71; Sehw SkU 53; Kett LW 141; Streng 133; SKES 365.

nard ' nard, teat. healõhnaline taim': Kri ſtus woijetas kalli Nardi Öhliga (Vas T 99); üks Klaas kalli ſt Nardi Ölli (KnKR EE 183).

Nard on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks Narden: Do nam Maria ein pundt ſalve / van vnvörfel ſcheder kö ſtliker Narden (Bibl 1599, Joh. XIII 3); vrd. üsks Narde.

Kuju nardus : ülli kalli ſt Nardu ſſe Öhli (Vas T 205) - on lähtunud ladinakeelsest nardus.

Saksa Narde < ld < kr < hbr < pärs < sanskr (Duden).

Sõna nardid on peetud saksa laenuks (Beitr XVI 110).- Streng 130.

narr ' narr ': meye olleme nyſarn ſet hulluth Narrit (Müll 120); ſinna jeck Ächk nahr (Ross 128); Narr/ Geck/ iſt / nar/ narriſt (Stahl Anf 94); ommat nemat Narrix ſahnut (Stahl LSp 618); Narr / Narr (Gös Man 92)- thor / (ſultus) keck / narr (Gös Man 413); Üts Naar om Surmaſt ſanu (TLR 56).

Samast tüvest on tuletatud

narrimine : neile pagkanalle üx narriminne (Stahl LSp 263).

<asks narre ' Narr' (Kett LW 253; Ar GMSL 17).

Sõna narr(ima) on peetud saksa laenuks (Gös Man 92; Hup ES 150; Beitr XVI 110; Körb 91; Streng 130; Kett LW 242; Ar SLHS111), alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384 ja 385) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 253; Ar GMSL 17; SKES 366; Ar SLHS 97/98 ja 118).- Wag 17; Ar GMSL 35 ja 44; Ar SLHS 112; Sehw DdL 29; Sehw SkU 82; Kett LW 242 ja 253; Streng 130; Hak 55; SKES 366.

natsareenus ' Naatsaretist pärinev ': Temma peab Nazarenus nimmetut ſama (Ross 82).

Ladinapärane Nazarenus on laenatud tõenäoliselt alamsaksa keele vahendusel- vrd.: He ſchal Nazarenus heten (Bibl 1599, Matt. II 23).

natuur ' loodus; loomus, (asja) olemus': Temma ſees ommat kax Naturit ſe Jummalick n. ſe innimeſte Natur (Elab IX 66); Natur / (natura) Natur (Gös Man 307).

Sõna on laenatud alam-või ülemsaksa keelest vrd.- asks natūr ' die Gesamtheit alles Geschaffenen und Gewordenen; die angeborene Art oder angeborenes Sein und Wesen' (Sehw SkU 83); vrd. üsks Natur.

Saksa Natur < ld (Paul DW).

- Sehw SkU 83.

natüürlik ' looduslik, loomulik': Natûrlich/ (naturalis) natürlick (Gös Man 307).

<asks natûrlik ' natürlich ' (Sch-L).

Saksa natürlich vt. natuur.

neer ' neer, teat. elund ' : ſelgkeſta münno neerut / ninck münno ſüddame (Stahl HuH Pr 156); euckedus ſahb ſe keutmine temmaſt niudaſt ollema, ninck uſck ſe keutmine temmaſt nehroſt (Ross 168); Niere / Neer/uſt (Stahl Anf 95); tema kiuſap ſüddamet/ ninck neerut (Stahl LSp 332); Nieren/ neerit (Gös Man 92) - nier/ (ren) neerit/ rachket (Gös Man 311); Süddamid ja Neruid läbbi katſud (KnKR Pr 41).

<asks nere ' Niere ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 92; Körb 91; Saar KE 59 ja 89, laenat. 19.saj.; SKES 376/377; Ar SLHS 111) ja alamsaksa laenuks (Saar LV 103; Kett LW 247; Ar SLHS 98 ja 118).- Sehw DdL 30 ja 109; Sehw SkU 83 ja 195; Kett LW 247; SKES 376.

nikolad ' Nikola usulahku kuulujad ' : et [irma Niggolaite Töhd wichkat (Vas T 455).

Sõna on laenatud usutavasti alamsaksa keelest - vrd. asks Nicolaiten : dat du de wercke der Nicolaiten hate[t / de ick ock hate (Bibl 1599, Joh. ilm. II 6).

?nikutama ' noogutama ' : bücken/ [mit dem Haupt] nickotama (Gös Man 150) - nicken / (mutare) nickotama (Gös Man 310).

Võimalik, et sõna on lähtunud alamsaksa keelest - vrd. asks nicken ' auf und niederbewegen, bes. von den Augen ' (Sch-L).

- SKES 379.

niniviiter ' ninivelane ' : Hecki[elt rehelris Jummal nende Ninivitride wa[to (Stahl LSp 222).

Niniviiter on laenatud alamsaksa keelest - vrd. asks Niniviter (Bibl 1599) (Ar SLHS 98).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar SLHS 98). - Ar SLHS 110.

nipp ' nibu, väike nupp ' : Kappel/ (Stertz) Nipp (Gös Man 252) - Ohrblätlein / (Ziplein) körva lecht (nip) (Gös Man 316) - Purzel / (an Hünern) nipp (Gös Man 327).

<asks snibbe ' Schnabel (=nibbe, nebbe mit vorgeschlagener Sibilante), snebbe, rostrum avis ' ja asks

nebbe, nibbe ' Schnabel, ags. neb; nebbe, j. beck, rostrum avis ' (Sch-L).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar MAL 137) ja võimalikuks deskriptiivseks sõnaks, millele on mõju avaldanud alamsaksa keel (SKES 384). - Sehw SkU 83, 113, 137 ja 138; Streng 212; SKES 384.

nitker ' nikerdaja, tisler ' : Schreiner / [arculatius] nicker (Gös Man 367) - ti[chler / (ti[chler arcularius) nitker (Gös Man 414).

< asks sniddeker, snitker ' (Holz-)Schnitzer, Bildner, plastes. Vocc. Locc. dann : Tischler, sniddeker, discher, arcularius, capsarius ... ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 152; Beitr XVI 110; Reim PS 204), alamsaksa laenuks (Streng 131) ja rootsi või taani laenuks (SKES 380); verbi nikerdama on peetud laenuks alamsaksa või saksa keelest (Aav 385) ja saksa laenuks (Saar KE 60). - Sehw DdL 53, 55, 96 ja 125; Sehw SkU 113, 137 ja 206/207; Kett LW 375; Streng 131; Hak 55; SKES 380.

?? nukk, nukuke ' nukk, teat. mänguasi ' : Docke/ titto / nuck / tittoken / nuckoken (Gös Man 159) - Puppe / [pupa] Nuck / nuckakenne (Gös Man 327); Nuk / G. Nukko / Acc. pl. Nukko[id / ein zierlicher Mensch (Horn GE 34).

Võimalik, et nukk on lähtunud rootsi või alamsaksa keelest- vrd. vurts nocka, näcka, nock (SKES 396/397) ja asks knucke, knocke ' ein zusammengedrehtes Gebündel Flachs etc.' (Sch-L).

- Mäg Dem 99; SKES 397.

? nukk ' kõva kühmuke, väljaulatuv ots': knöbel/ (condylus) Sörme nuck/i (Gös Man 260)- ſchulter Knoch/ olla nuck (Gös Man 369); neljä Mah Nukke pähl (Vas T 461).

Nukk ' kõva kühmuke, väljaulatuv ots' võib olla rootsi või alamsaksa laen- vrd. rts nock, nocke ja asks nok(ke) (SKES 397).

Sõna on peetud rootsi või alamsaksa laenuks (Ar ErtsL 10; SKES 397) ja laenuks Eesti rootsi murdest (Tib 9); sõna nukk ' nurk' on peetud tõenäoliseks germaani laenuks (Loor MLL 177).- Kett LW 254; SKES 397.

nunn ' nunn': Nonne Nunne (Gutsl Obs 124); Nonne/ Nunn (Gös Man 92) - Nonne / (monialis) Nunne (Gös Man 311).

<asks nunne ' Nonne, sanctimonialis ' (Sch-L).

Saksa Nonne <hilisld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 92; Hup ES 158; Körb 91), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 955), alamsaksa laenuks (Streng 132; SKES 399) ja alam- või ülemsaksa laenuks (Ar HMH 46).- Schlüt 19 ja 42; Sehw DdL 134; Sehw SkU 83 ja 336; Streng 132; Hak 57;

SKES 399.

nupp ' nupp; nööp ' : Nup / G.Nuppo / Acc. pl. Nuppo[id / ein Knopff (Horn GE 34); Knup (Aab 1694,246).

<asks knuppe, knoppe ' Knospe ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (SKES 402).- Schlüt 19, 23, 24, 26, 31 ja 40; Sehw DdL 89; Sehw SkU 56; Kett LW 260; Streng 132; Hak 52; SKES 402/403.

näälike ' näälike, metsik nelk ' : Näglin / (caryophyllon) negelken (Gös Man 305) - Nelcken / (caryophyllus) Nehlken (Gös Man 308).

<asks negelken ' Gewürz, species, die getrockneten Fruchtknoten von caryophyllus aromaticus, die wie kleine Nägel aussehen, hochd. Näglein u. Nelke ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 147 ja 148).- Schlüt 22; Sehw DdL 36 ja 121; Sehw SkU 83 ja 316; Kett LW 241; Streng 130/ 131; Hak 55; SKES 371.

nääri ' nääri ': Januarius Nijari kuu (Gös Man 79)- Nijahri pehw novus annus (Gös Man 81); Nähri=Pöhal (HuH 1693 EE 24); Neari Päwal (KnKR EE 14) - Neari Pühha (KnKR EE 15); Näri= Päwal (Käsir 54).

<asks niejâr ' Neujahr; Neujahrsgabe; Kuchen zu Neujahr gebacken ' (Sch-L).

Sõna on peetud rootsi laenuks (Beitr I 76), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 955), alamsaksa laenuks

(Oj ÜnL 2 ja 5; Saar Et M I 16; Ar HMH 111/112), alamsaksa või rootsi laenuks (Schlüt 20) ja saksa laenuks (Saar KE 59).- TH 322; Ahl 259; Schlüt 42; Tamm 15.

nööp, nöobike ' nööp ': knopff / nöph / nöhpi∫t (Stahl Anf 79); needt Hai∫oknöpit (Bi∫emäpffel) (Stahl LSp 635); Knopff Nôp/e (Gutsl Obs 117); Knopff/ nöhp/i (Gös Man 90) - knopff / nöhp / nöhpiken (Gös Man 260) - Nadel/ (neh oder Knöpf=Nadel) nöhl/ (omblus nööpnöhl) (Gös Man 305) - ∫tecknadel Nöhpnöhl (Gös Man 393).

<asks knôp ' Knoten nodus ... ; Knopf, Knauf u. alles dem ähnliche, z. B.Knospen ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 90; Hup ES 88 ja 154; Beitr XVI 103; Körb 91; Saar KE 59; Ar SLHS 111), alamsaksa laenuks (Schlüt 19; Kett LW 141; Ar HMH 132; Ar SLHS 98 ja 118) ja alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384).- TH 322; Schlüt 19, 23, 24, 26 ja 31; Ar EK 1933, 131; Ar ERL 84; Ar SLHS 115; Sehw SkU 54, 56, 187/188 ja 229; Kett LW 141 ja 260; Streng 132; Hak 52; SKES 365.

nöör, nöörike ' nöör': Schnur Nörick/o (Gutsl Obs 129); Schnur/ nöhr (Gös Man 94) - Bleywage/ möhta nöör (Gös Man 142) - Bort / (Gebräm an der Mützen/) nöör (Gös Man 145) - richt∫cheid / (Schnur) möhta puh (nöer) (Gös Man 337) - ∫chnur/ (fidicula) nöör (Gös Man 365); peat ∫edda ühhe Kold∫e Nööriga Kübbara külge ettepool panema (VTkk 193); Nöör ein Schnur (Horn GE 24)- Pu∫ep

teeb nöri möda töod (Horn GE 108).

< asks snôr 'Schnur, Meßschnur; Schnur, als Schmuck ' (Sch-L).

Rootsi keelest on laenatud Vigaeusel esinev snör: omma moto nöri kaz (Vig 91) - vrd. vrts. snöre (SKES 409) (vrd. Ar RM 10; Ar SvL 190 ja 200).

Sôna on peetud saksa laenuks (Gös Man 94; Saar KE 60), alamsaksa laenuks (Beitr XVI 110; Ar RM 10; Ar EK 1933, 131; Saar Ents 701 ja Saar KE 81, laenat.16.saj.; Ar SvL 188; Ar HMH 132), rootsi vôi taani laenuks (Rot Olev 5,103), rootsi laenuks (Wiget 266;SKES 409, arvat. < rts) ja alamsaksa vôi saksa laenuks (Aav 384).- TH 322; Thoms 158; Ahl 176; Mey ÜGL 15 ja 19; Rot Olev 47,955; Schlüt 26, 41, 42 ja 44; Jôg EM 128; Streng 132; Saar LV 235; Tamm 15; Ar GMSL 38; Ar SLHS 114; Sehw DdL 31 ja 55; Sehw SkU 113 ja 415; Kett LW 376; Set Bibl 417/418; Streng 132; Hak 43 ja 52; SKES 409.

nöörliiv , nöörliivike 'naiste pihik': Schnürleib/ nöerlijw (Gös Man 94) - leibichen / amiculum nöörliweken (Gös Man 277).

< asks Snör=liefken 'Schnürbrust' (VBNW).

Kuju liistik on peetud alamsaksa laenuks (Schlüt 40 ja 44), paralleelkuju liivistik saksa laenuks (Saar KE 59).- Sehw SkU 72, 73 ja 232/233; Set Bibl 403; Hak 51.

nüpike ' kerge hoop': pea meye ṽx knüppikene taeme Naenna ette löhma (Müll 181); Knipchen/ nippiken (Gös Man 90) - knipchen/ nippiken (Gös Man 260).

< asks knipken ' das Schnellen mit dem Finger, Fingerknips ' (Sch-L).

Sõna nüpike (nipike, nips) on peetud saksa laenuks (Gös Man 90; Hup ES 153; Reim Müll XXXIX; Postim 1896 nr. 185), alamsaksa laenuks (Ar GMSL 17) ja deskriptiivseks sõnaks või laenuks saksa keelest (SKES 384).- Saar Ol 16; Ar GMSL 35, 40, 44 ja 51; Sehw SkU 55; SKES 384.

oblaat ' oblaat, teat. õhuke kook ': Oblat/(Eyen Kuche) oblatit; Raud kohk / Raud watz (Gös Man 313).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks ablâte, abellâte, oblâte, ōvelte ' Oblate, Hostie' (L-Bor) ja üsks Oblate.

Saksa Oblate < ld (Duden).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 15 ja 159; Beitr XVI 111) ja saksa või vene laenuks (Beitr XX 125).- Schlüt 16 ja 17; Sehw SkU 1; Set Bibl 475; Streng 134 ja 270; Hak 57; SKES 418.

ohver ' ohver': ſe eike Offer (Müll 23); ſe öigke offerlambas (Stahl HuH Lr 36) - errapölgke Jummal ſünno Offri (Stahl HuH Lr 66) - ſel Iſſandal Rohgkaoffri toma (Stahl HuH EE 178) - Kui temma omma ello wölgkaoffrix andnut on (Stahl HuH EE 255) - Offri tem̃a ſehlſammas / tulleoffrix (Stahl HuH Pr 155); üttes andes ninck Offris Jum-

malalle (Ross 98) - ütz offerlammas (Ross 104) - ſelle I[[andelle ruwaoffrit wihma (Ross 159); Opffer/ Offer/ offriſt; Verſöhnopffer / leppitu[[eoffer; Reinigungs- opffer / pöhaſtu[[eoffer (Stahl Anf 96); ommat Jummala meele perraſt kudt üx haiſoffer / ninck öchtooffer (Stahl LSp 141) - needt offrit/ kumbat Jummala meeleperraſt om- mat (Stahl LSp 192) - ſe öigke Offerlambas (Stahl LSp 463); keike omma offride kahs (Elab VIII 63); offer offr/i (Gutsl Obs 124); kus Sinna omma pallaſtuſse offrit, ninck omma tennooffrit ... of fritzet (Gutsl kk 112) - palla- tuſseoffri offrida (Gutsl kk 126); eth teije ommat ihut annate öhex offrix (HuH 1654 EE 27) - ſe Juda ninck Je- ruſalemma Rohgkaoffer (HuH 1654 EE 200) - Kui temma om- ma ello wölgkaoffrix andnut on (HuH 1654 EE 290) - Sel offrikem... Se Tenno= Offri (HuH 1654 Lr 201)- Seſt Of- ferlambaſt ſöhtis (HuH 1654 Lr 219) - Hend Patto= Off- rix andſit (HuH 1654 Lr 237) - üx Hehmeel Tulli= Offri pehl (HuH 1654 Lr 402); Opffer / Oppri (Gös Man 92) - Opffer / [[acrificium] opper / oppriſt; verſühnung/ reinigungs Opffer / leppitu[[e / pöhaſtu[[e opper; Opffer Prieſter / oppri preeſter; Opffer kuchen/ [libamen] opp- ri watz (Gös Man 317) - Seelme[[en / [juſta] hinge pehw/ ſurnu= opper (Gös Man 376); nemmat andſit ſedda Offri; Juda nink Jeruſalem̃a Rohgka = Offer (HuH 1673 EE 204)- Sel offrikem ... Se Tenno= Offri (HuH 1673 Lr 167) - Hend Patto= Offrix andſit (HuH 1673 Lr 197) - meye Offerlamba- ken (HuH 1673 Lr 206) - Üx heh Meel Tulli= Offri pehl

(HuH 1673 Lr 364) - O Offerlambas (HuH 1673 Pr 71); Se Owwri Lammas (WTLR 32) - Wötta Owwri wa∫to (WTLR 211); Minna taha Armo nink eimitte Owwrit (Vas T 17) - Palla= Owwrid ; Pattu Owwri (Vas T 438); kud ühhe ön∫a Ohwri (LPR 28); So Offri Jummal wotko hähx (WLR 158); meije Ohwri= Lambaken (TLR 60) - Neid Ohwrid ∫a ei arma∫ta (TLR 96); kum̃a pääl ∫ina oma Tule= Ohwrid, nink oma Teño= Ohwrid ... woit Ohwrida (VTkk 189); pro Licht dicunt Liht, pro Opffer / Ohwer (Horn GE 3); üx Offerlambas (HuH 1693 EE 82) - ∫el I∫∫andal Rohga- Offri tohma (HuH 1693 EE 227) - Sel offrikem ... Se Tenno= Offri (HuH 1693 Lr 181)- Hend Patto= Offrix and∫it (HuH 1693 Lr 216) - meye Offer- lambaken (HuH 1693 Lr 225) - Üx häh Mehl Tulli= Offri pähl (HuH 1693 Lr 390) - ühhex Offrix meye Pattude ehs (HuH 1693 Pr 106/107); Juda ning Jeru∫alemma Roa=Ohwer (KnKR EE 143) - Ja et nemmad piddid ∫edda Ohwrid andma (KnKR EE 144) - Hend Patto Ohwriks and∫id (KnKR Pr 87); Owwrix meie Pattude ee∫t (Käsir 77) - ∫ind patto Ochwrix and∫it (Käsir 98).

<asks offer, opper ' Opfer ' (Sch-L).

Ülemsaksa keelest on laenatud opfer : Wotta Wa∫to ∫e∫inna∫e Tennoopffer (Stahl HuH Lr 190) - tulleopffer ep olle ∫ünnul mitte üx meeleheh (Stahl HuH Pr 9)- vrd. üsks Opfer.

Saksa Opfer < ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 92; Hup ES 162 ja 165; Beitr XVI 111; Körb 92; Reim Müll XXXIX; Postim

1896 nr. 184; Streng 247; Saar KE 59; Ar SIHS 111), rootsi vôi taani laenuks (Rot Olev 47, 955), alamsaksa laenuks (Schlüt 40; Ar GMSL 17; Ar SIHS 98 ja 118) ja ladina laenuks, mis eesti keelde on tulnud alamsaksa vôi saksa keele vahendusel (Aav 384 ja 385). - Thoms 74; Kob PSL 98; Ar GMSL 35 ja 45; Sehw DdL 35, 48, 81 ja 99; Sehw SkU 149 ja 331; Kett LW 264 ja 457; Set Bibl 464; Streng 247; Hak 57.

ohvrima ' ohverdama ': Offere Jumalalle Auwo (Müll 269) - on vlles offertuth (Müll 312); ſelle lapſokeſſel nemmat offriſit (Stahl HuH Lr 16) - ſe riſti ſambas ülles offrinut (Stahl HuH Pr 29); offritze ſe ande (Ross 88); Opffern/ Offrin / offriſin / offrinut/ offrima (Stahl Anf 96); Seſt kuhlema on parramb kui Offrima (Stahl LSp 9) - tachtis hendes temmaſt laſckma tappa ninck ülleβoffrima (Stahl LSp 157); Ke meye pattut iβi offrinut on ommas Ihus (Elab IX 69); temma offris ütte pallatuſseoffri (Gutsl kk 125); meije ees offritut (HuH 1654 EE 74) - meije Pattude ees üllesoffrinut ollet (HuH 1654 Pr 23) ; kus ſinna oma Ande Altari pehle offrit (HuH 1673 EE 130); Sul puchta Owwrid owwrida (WTLR 79) - ſulle ülles owwritzeda (WTLR 340); owwritze omma Pohaſtuſſe eeſt (Vas T 68/69); et Sinna hendes iſſi ... meye Pattude ette ülles ohwrinut ollet (LPR 23); puchtat Offrit offrida (WLR 175); Sul' puhtid Ohwrid ohwrida (TLR 96); kuma pääl ſina ... oma Lambat ja Härjat woit

Ohwrida (VTkk 189); offri omma Ande (HuH 1693 EE 150); Häid puhtaid Ohwrid ohwrima (KnKR Lr 65); tahhan minna iſſi ennaſt teie eeſt ohwrida (Käsir 145).

<asks opperen, offeren ' opfern.- Bes. auch von den Gebühren an die Geistlichkeit ' (Sch-L).

Saksa opfern vt. ohver.

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 162; Beitr XVI 111; Streng 246) ja alamsaksa laenuks (Ar GMSL 17/18; Ar SLHS 98 ja 118).- Jõg MEKA 70; Ar GMSL 35; Ar SLHS 110 ja 117; Sehw DdL 81 ja 99; Sehw SkU 148 ja 331; Kett LW 457; Streng 246; Hak 57.

oldermann ' oldermann, gildi või tsunfti vanem': sies peap neill nühd ningk eddespiddy 2. Oldermañy ollema (Voorim 47).

<asks olderman, olderman, Plur. oldermenne u. olderlude ' Ältermann (Oeltermann), Vorsteher einer Corporation, vor allem des Kaufmannes; danach auch von Kirchen, Hospitälern etc. ' (Sch-L).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (SKES 428).- Ar GMSL 48; Sehw SkU 1; Kett LW 263; SKES 428.

oonik ' oonüks, ehtekivi': ütz Onichi kiwwi (Gutsl kk 114); peat Kaks Onikki= Kiwi wotma (VTkk 190)- Onik, nink Jaſpis (VTkk 191).

Sõna on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Onich: De verde/ ein Türkis/ Onich / Jaſpis (Bibl 1599, 2.Moos.

XXVIII 20).

Saksa Onyx < kr (Duden).

oorsak ' põhjus ': Sen∫inatze Or∫ake pra∫t (Müll 40); Sihs ommat kax ohr∫acket (Elab IX 65); auß billiger Vr∫achen / ∫üh n. ohr∫aki perra∫t (Gös Man 140).

<asks orsake ' Ursache, Grund, Veranla ung ' (Sch-L).

Ülemsaksa keelest on laenatud ursach: melewald n. vr∫ach (Vig 95); ∫e Vr∫ach (Elab X 74)- vrd. üsks Ursache.

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar GMSL 18).- Saar Ol 16; Ar GMSL 35, 43 ja 45; Ar GMM 352; Sehw SkU 148.

oort ' teat. õõnesmõõt; teat. rahaühik ': pegel/ ortt/e (Gutsl Obs 125); Ort Geldes / denarius Ohrti (Gös Man 317).

<asks ort 'urspr, wol die Stelle wo sich zwei Linien schneiden, Winkel; der äu erste Punkt eines Gegenstandes, Ecke, Zipfel, angulus; - Weil zwei sich schneidende Linien 4 Winkel bilden, so ist ort auch der vierte Theil eines Ma∫ßes, einer Münze etc., wie noch jetzt überall gebräuchlich ist ' (Sch-L).

- Sehw DdL 123; Sehw SkU 148, 215 ja 429; Kett LW 15 ja 456; Set Bibl 359; Streng 11/12; SKES 29.

opman ' mõisa ülemkubjas': ützick Moysnick, Hopman echk Mah Sullane (Voorim 50).

<asks hove (have)- , hoves-, hofman, Plur. -lude, ' der zu einem " Hofe" gehörige Bauer, der einem Hofe zu Diensten verpflichtet ist, Dienstmann; Aufseher über den (Baum)Hof; - Befehlshaber einer Kriegsschar ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 46; Beitr X 156; Kask LÜ 12; Saar KE 59) ja alamsaksa laenuks (EAj 368).- Väin HN 97; Sehw SkU 84; Streng 40.

orden ' ordu, munkade või rüütlite koondis': Me[ter Saxa orden[s (Jur I 2).

< asks orde, orden ' Ordnung, Reihenfolge, Gesetz, Regel, Vereinigung von Leuten, die nach einer bestimmten Regel leben, Mönchs- oder Ritterorden ' (Sch-L).

Saksa Orden < ld (Paul DW).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar EK 1940, 110).

? orgel ' orel ': Orgel Orgel (Gutsl Obs 124); Orgel/ Kircko meng/ Orgel (Gös Man 317).

Alamsaksa keelest pärineb kuju orel (vt. lk. 90)- vrd. asks orgel ' Orgel ' (Sch-L).

Gutslaffil ja Gösekenel leiduv kuju orgel on tõenäoliselt ülemsaksa laen- vrd. üsks Orgel; alamsaksa laen võib orgel olla sel juhul, kui sõnas esinev g on puht-ortograafiline.

Saksa Orgel <ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 33 ja 164; Streng 248; Saar KE 59) ja kreeka laenuks, mis eesti keelde on tulnud ladina ja saksa keele vahendusel (Aav 385).- Väin HN 96; Ar EK 1933, 131; Aav 387; Ar GMSL 49 ja 51; Ar EtM I 23; Sehw DdL 42, 87, 133 ja 136; Sehw SkU 34, 326 ja 400/401; Kett LW 49; Streng 248; Hak 57.

paademooder ' ämmaemand': Bade Mutter/ Pademoder/i (Gös Man 87) - Amme/ Hebamme/ Emm/ pademoder (Gös Man 105).

<asks bademoder, -modersche ' Hebamme ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 87).

- Sehw DdL 135; Sehw SkU 9, 169 ja 368; SKES 451.

paader ' kupulaskja ' : Bader/ Pader/i (Gös Man 87) - Bader/ Pader/ padri∫t / kuppe la∫kia (Gös Man 121); Pader ein Bader (Horn GE 2).

<asks bāder, bēder ' Bader' (L-Bor).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 87).- Sehw DdL 83 ja 135; Sehw SkU 9.

paakima ' pakkima ' : Einpacken (Saltz) paakima; ein gepackete Saltz Tonne / üx paaketut Soola Tünder (Gös Man 169) - Packen / (ein packen Saltz) packima (Gös Man 318; teose lõpus Spl 318: Einpacken Saltz/ pahckima).

< asks packen, paken ' packen ' (Sch-L).

Sõna pakkida on peetud alamsaksa laenuks eesti keeles (SKES 466).- Kett LW 272; SKES 466.

Vt. ka pakk.

paar ' paar ': ollex meil weel pare, Kax, echk Kolmet Jütlu(t weel olnuth (Müll 270); Minna ollen wihs pahr weddo herjat o(tnut (Stahl HuH EE 103); ütz par raghwa(t N.N. (Ross 38); Pahr/ pahr / pahri(t (Stahl Anf 96); Mina ollen wihs pahr weddo Herjat o(tnut (Stahl LSp 649); Paar Pâr (Gutsl Obs 125); üx pahr metzduwit (HuH 1654 EE 201); Pahr / paar/i (Gös Man 92) - Pahr/ (Volckes) paar (Rahwas) (Gös Man 318); üx pahr Metzduwit (HuH 1673 EE 204); Paari Hüttä/ echk katz nohrt Tuwike(t (Vas T 112); Minna ollen wihs pahr Weddo=Herjat o(tnut (HuH 1693 EE 138); Paar Mekaid / echk kaks noort Tuike(t (KnKR EE 144); tuhhat paar... (ahtada (Gard 363).

Samast tüvest on tuletatud

paariste ' paaris': Tanzicket kahs pahrieste (Pulmal 154).

< asks pâr ' Par ' (Sch-L).

Saksa Paar < ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 92; Hup ES 166; Beitr XVI 111 ja XX 126; Streng 145; Kett LW 307; Ar SLHS 111), alamsaksa laenuks (Thoms 54; Ar SLHS 98 ja 118), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 955) ja ladina laenuks, mis eesti keelde on tulnud alamsaksa või saksa keele vahendusel (Aav 384 ja 385).- Schlüt 29;

Tamm 15; SKES 491; Sehw DdL 92; Sehw SkU 86; Kett LW 307; Streng 144/145; Hak 55; SKES 491.

paar(id)'(katuse)paarid ': Sparren auffm Hauſe Pâri (Gutsl Obs 132); Spar auffm Hauſe / paarit (Gös Man 94) - ſperholtz/ paari puh (Gös Man 242).

<asks spare ' Sparre, tignus ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 94; Beitr XVI 112; Saar KE 59), võimalikuks läti laenuks, kusjuures sõna läti keeles saksa laen on (Saar LV 182 ja 183) ja alamsaksa laenuks (Kob SLEK 150; Kob SLEP 153; SKES 495, võimal. <asks).- Schlüt 17 ja 29; Sehw DdL 38,55 ja 112; Sehw SkU 114; Kett LW 379; Set Bibl 423; Hak 52; SKES 495.

?? paart ' habe' : Bart/ pahrt / pahrteſt / habbe/ habbeſt (Stahl Anf 39).

Kui Stahlil pole kirjutus- või trükiviga oletatava pard-sõna vaste asemel, siis võib sõna pidada alamsaksa laenuks- vrd. asks bart ' Bart' (Sch-L) (Ar SLHS 98).

Kuju paart on peetud võimalikuks alamsaksa laenuks (Ar SLHS 98).

paat sõnas paativõsake ' pookoks': propffreis ſurculus elläw wöſſeken / paati wöſſaken (Gös Man 323).

‹asks pate ' Setzling ' ja asks pote, potte, pate ' Setzling, junge Pflanze, Pflänzling, Sproß , junger Zweig, junger Baum ' (Sch-L).

- Sehw DdL 120; Sehw SkU 97.

paater ' pater noster, meieisa- palve': meddy Pöha Patre ſiddes (Müll 18); peäte oppema ſedä laſt (neid latzi) patert luggema (Ag 76); Se pöha Pater (Stahl HuH Kat 34); ſe Pöha Patri ... kah (Stahl LSp 3); ſe pöha patri kaas (Elab Ham 41); Se pöha Pater (HuH 1654 Kat 22); Gebett / palwe / patri (Gös Man 202); ſe pöha Pater (HuH 1673 Kat 7).

Paater on arvatavasti alamsaksa keele vahendusel ladina keelest laenatud - vrd. asks paternoster ' das Vaterunser ' (Sch-L); vrd. ld pater noster.

Saksa Patemoster ‹ ld (Duden).

Sõna on peetud ladina laenuks (Saar Ents 700 ja Saar KE 62 ja 78,laenat. vaimulike kaudu 12.-15.saj.; Saar EK 13-16, 11, laenat. katoliku vaimulikelt; Kett LW 309; Ar GMSL 18 ja Ar SLHS 98, laenat. alamsaksa keele vahendusel).- Beitr XII 85; Reim PS 203; Schlüt 34 ja 42; Ar GMSL 35 ja 45; Ar SLHS 110; Sehw SkU 328; Kett LW 309.

paatima ' pookima, istutama ': propffen/ [inſere-re] paatima/ iſtutama (Gös Man 323).

‹asks poten, potten, paten ' Pflänzlinge setzen, pflanzen, surculare ' (Sch-L).

paav ' paabulind ': Pfaw Pâwi (Gutsl Obs 125).

<asks pawe ' Pfau' (Sch-L).

Saksa Pfau <ld (Paul DW).

Sõna paabulind on peetud alamsaksa laenuks (Kett LW 307; Ar EtM I 14).- Schlüt 44, Ar EtM I 14; Sehw DdL 92; Sehw SkU 86; Kett LW 307.

Vt. ka pavluun.

paavst ' paavst ': Sen Pañitze Pawe∫ti ninck keicke taema Sel∫choppite iures (Müll 44); tallita ∫e Pawe∫ti ninck Turcki tappetu∫∫e (Stahl HuH Lr 142); Se Paw∫t hend to∫tis üllembax (HuH 1654 Lr 306); Pab∫t / Pawe∫t/i (Gös Man 92); Se Paw∫t ni wehgka waiwas need (HuH 1673 Lr 436); Se Paw∫t ni wähga waiwas nehd (HuH 1693 Lr 469); hoia meid ... Turgi ning Paawsti Jummala= Teotami∫∫e ... ee∫t (KnKR Lr 198).

<asks pawes, (paves) pawest, pauwst ' Papst' (Sch-L).

Ülemsaksa keelest on laenatud paapst (babst): Bap∫t nink Kei∫er (Stahl HuH Lr 144); ∫e Bab∫ti umbu∫∫e∫t (Ross 48); ∫e Pab∫t (Stahl LSp 538); Bap∫t (HuH 1654 Lr 409); Bap∫t (HuH 1673 Lr 344); Pap∫ti Kurk (WTLR 142); Paap∫ti Hulk (Vas T (3)); Paap∫ti Kurk (TLR 160); Pap∫t nink Turk (HuH 1693 Lr 374) - vrd. üsks Papst (Paul DW).

Saksa Papst < ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 92; Hup ES 166; Beitr XVI 111) ja alamsaksa laenuks (Ar GMSL 18; Ar

SLHS 98 ja 118).- Ar GMSL 35 ja 45; Ar SLHS 110; Sehw DdL 37, 92 ja 133; Sehw SkU 86 ja 333; Set Bibl 419; Streng 137/138; Hak 57; SKES 453.

pada ' kärnkonn ' sõnas padakonn ' kärnkonn': Krõte Paddakonna (Gutsl Obs 118); die breiten Poggen/ padda konn/item luttickut (Gös Man 195) - kröte / (bufo) Rojane / Padda konn (Gös Man 267).

Liitsõna padakonn esimene koostisosa on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks padde, pedde ' Kröte ' (Sch-L).

Padakonn on tautoloogiline ning rahvaetümoloogiline sõna.

Sõna on peetud rootsi või alamsaksa laenuks (Saar AESA III 16) ja vanemaks skandinaavia, rootsi või alamsaksa laenuks (Saar EtM I 16/17).

pakk ' pakk, komps': packit wallalle teggema (Voorim 50); Packi ' Schnupf- Taback' (Keussl 385).

‹asks pack(e) ' Packen, Bündel ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 171; Körb 92), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 955), alamsaksa laenuks (Streng 138; SKES 467) ja alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384).- Sehw SkU 7 ja 85; Streng 138; Hak 58; SKES 467.

palast ' palee, vürstlik loss, suurejooneline ehitis ': Kui ütz kange ſöddamehs omma pallaſti ächk lihna häſti hojab (Ross 99); ninda kui temma kahs tema Pallaſti ſiſſe wotnut (Stahl LSp 328).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks pallas (aus lat. palatium, frz. palais) ' ein grösseres Gebäude, oft nur eine größere Räumlichkeit einer Burg etc. z. B. Empfangszimmer oder Speisesaal ' (Sch-L) ja asks pallaß : in den Pallaß des Hogenpreeſters (Bibl 1599, Matt XXVI 58); vrd. üsks Palast.

Sõna on peetud saksa laenuks (SKES 473) ja alam- või ülemsaksa laenuks (Ar SIHS 98 ja 111).- Beitr V 31; Streng 138/139; Hak 57; SKES 473.

palk ' palk' : ſe palcki ommas ſilmas ep tunnet ſa mitte (Stahl HuH EE 107); ſedda Balcki ſinnu ſilma ſiſſen (Ross 125); Balck/ Palck/ palckiſt (Stahl Anf 39); ſa neht iſſi mitte ſe Palcki omas Silmas (Stahl LSp 685); wedda enne ſe palcki ommaſt henneſſe ſilmaſt (HuH 1654 EE 119); Balcke / Palck/i (Gös Man 87) - block/ pack / palcki otz (Gös Man 143) - ſteg/(ponticulus ſchmale Brücke) üx palck item (von ſteinen) Tee radda (Gös Man 393) - träger / (trabs balcke/ Talla palcki (Gös Man 416) - Wage Balck/ (ſcapus) weddo palck (Gös Man 455); Palki oma Silmas ep tunnet ſa mitte (HuH 1673 EE 125); Palk/ G.Palgi/ Acc. pl. Palka ein Balcken (Horn GE 29); Palki omma Silmas ep tunnet ſa

mitte (HuH 1693 EE 144); ei panne ſinna Palki tähhele (KnKR EE 93).

<asks balke ' Balken ; ... Wagebalken ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 87; Beitr XVI 111; Thoms 160, võimal. <sks; Mäg EKirj 1940, 131; Saar KE 60; Ar SLHS 111), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5, 103) ja alamsaksa laenuks (Kob SLEK 150; Kob SLFP 153; SKES 475; Ar SLHS 98 ja 118).- Wag 17 ja 23; Ahl 74; Schlüt 44; Tamm 15; Kob SLEK 151; Kob PSL 98; Kett LW 20/21; Ar SLHS 112 ja 117; Sehw DdL 79, 83 ja 111; Sehw SkU 8; Kett LW 20/21; Set Bibl 420 ja 424; Streng 139; Hak 52; SKES 475.

pall, pallike ' pall, kera ': Ball/ damit man ſpielet / Pall (Gös Man 122) - Circul/ Sphaera ümberkondne pall (Gös Man 153) - Glocken im gemecht/ kella Ballikeſſet (Gös Man 217) - das küſſen an Zug Sedel/ range paddi oder palli (Gös Man 270).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks bal Ball, pila; Balle[n], die schwielige Rundung an Fuß und Hand; Ballen, Bündel ' (Sch-L) ja asks Ball[1] (bal) ' Ball, kugelrunder Körper ' (Mensing); vrd. üsks Ball.

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 171; Beitr XVI 111; Körb 92; Thoms 160, arvat. <sks; Streng 140; SKES 477) ja prantsuse laenuks, mis eesti keelde on tulnud

saksa keele vahendusel (Aav 385).- Wag 17; Schlüt 29 ja 44; Sehw SkU 7 ja 8; Set Bibl 421; Streng 140; Hak 43 ja 58; SKES 477.

pallast 'ballast; liigne või tülikas lisakoorem või ese': Balla(t / Palla(t / tühhi koorm (Gös Man 122).

< asks ballast 'Ballast' (L-Bor).

Saksa Ballast < asks (Paul DW).

Kuju parlast on peetud rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 955) ja rootsi laenuks (Ar ERL 86).- Schlüt 28 ja 44; Sehw SkU 7; SKES 449.

palm 'palm(ipuu); teat.pajuliik , urvastega pajuoks': needt Palmi puhdt waotaxe (Stahl LSp 370); kus need palmit urmawat (Gös Man 156) - Palm Baum/ urma (palm) puh (Gös Man 318).

< asks palm(e) 'Palmzweig' (Sch-L) ja asks palme 'weidenzweig mit kätzchen' (Woeste).

Saksa Palm < ld (Paul DW).

Sõna palm(i pu) on peetud saksa laenuks (Hup ES 172; Körb 92; SKES 477, arvat. < sks; Ar SLHS 112) ja alamsaksa laenuks (Ar SLHS 98 ja 118).- Streng 140; Hak 57; SKES 477.

? palsam 'palsam, mitmesuguseist taimedest saadav eeterlike õlide ja vaikude segu': Pal(ami ja Mürriga (VTkk

209).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks balsam, balsam(e), balsme ' Balsam, ein harz - , ölartiges Produkt der Gattung Balsamodendron, dem als Heilmittel besondere Kraft innewohnen soll; dann für Wohlgeruch, Heilmittel überhaupt ' (L-Bor); vrd. üsks Balsam.

Arvestades sõna hilist esinemist eesti keeles (esmakordselt alles 17.saj. lõpus) on laenamine ülemsaksa keelest tõenäolisem.

Saksa Balsam < kr-ld < hbr (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 177; Beitr XVI 112; SKES 478) ja alamsaksa või saksa keele vahendusel laenatud sõnaks, kusjuures palsam ka nimetatud keeltes laen on (Aav 384).- Schlüt 31, 34, 35 ja 45; Streng 140; Väin HN 95 ja 96; Sehw DdL 68; Sehw SkU 8; Kett LW 21; Streng 140; Hak 57; SKES 478.

?? pang I ' ämber': Eymer/ ember/ embreſt / pangk/ pangkiſt (Stahl Anf 53); Eimer Panj/e (Gutsl Obs 106) - Spann Pani/e (Gutsl Obs 132).

Pang on tõenäoliselt genuiinne sõna eesti keeles (vrd. Saar LV 241; Saar KE 53; Viir 187; SKES 482).

Võimaliku laenuallikana võiks arvesse tulla ka alamsaksa keel- vrd. asks span ' ein hölzernes (gehenkeltes) Gefäß , vom Eimer, Zuber unterschieden " ein Gefäß , darin etwas mit den Händen oder auf einem Arm getragen wird".

Es scheint übrigens das Gefäß auch einen bestimmten Inhalt gehabt zu haben, daher es auch zur Maßbezeichnung dient ' (Sch-L). Oletada võib ka laenamist läti keele vahendusel - vrd. läti spaŭnis, spaĝis, spaĭnis (Sehw SkU 114).

Sõna on peetud saksa laenuks (Körb 92), alamsaksa laenuks (Mett ÜAS 42), genuiinseks sõnaks (Set ÜAUA 85; Saar LV 241; Saar KE 53; Viir 187; SKES 482), leedu laenuks (Oj EBL 14), läti laenuks (Oj VPS 117, tõenäol. < läti; Oj SKTT 115; Oj SKTT 170/171, tõenäol. < läti, kusjuures läti sõna on pooleldi alamsaksa algupära; Tamm 15; Saar Ents 700 ja 701, laenat. (?-ga) 12.- 15. või 16.saj) ja balti laenuks (Oj LSBK 30-33).- Wikl MOr 1911, 237; Saar LV 241; Mäg Dem 194; Viir 187; Sehw DdL 96 ja 116; Sehw SkU 114, 207 ja 278; Kett LW 274; Streng 212/ 213; SKES 482.

? pang II ' sõlg, pannal': needt Mallit/ ninck Panget (Stahl LSp 635).

Võimalik, et sõna on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks spange ' Spange zum Hefteln der Kleider; streifenartiger metallener Besatz als Schmuck an Kleidern' (Sehw SkU 114); vrd. ka üsks Spange.

Sõna on peetud vanemaks germaani laenuks (Wikl MOr 1911, 237; Karst GFL 135), saksa laenuks (SKES 483; Ar SIHS 111) ja võimalikuks alamsaksa laenuks (Ar SIHS 98/99).-

TH 322; Ahr 161; Thoms 160; Schlüt 26 ja 44; Jõg EM 128; Ar SLHS 112; Sehw DdL 96 ja 110; Sehw SkU 114; Set Bibl 421; Streng 214; SKES 483.

pann I (prae)pann ': Pfan/ Pan / panni⸢t (Stahl Anf 96); Pfanne Panni (Gutsl Obs 125); Pfanne/ Pann/i (Gös Man 92) - Bratpfan/ praadi pann (Gös Man 146) - Rauch Fas/ (thuribulum) Suitz pann (Gös Man 331)- tiegel / (lebes) Eill/ pann (Gös Man 414); Pan/ G.Panno/ Acc. pl. Panno⸢id / eine Pfanne (Horn GE 25).

< asks panne ' Pfanne ' (Sch-L).

Saksa Pfanne < vulgld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 92; Hup ES 172; Beitr XVI 112 ja XX 129; Körb 92; Streng 142; Saar KE 60), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5,103 ja 47, 955), alamsaksa laenuks (Mäg EtM 12; Kett LW 274; SKES 485; Ar SLHS 99 ja 118) ja alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384) .- TH 322; Wag 17; Schlüt 18 ja 26; Sehw DdL 25, 39, 48, 92 ja 117; Sehw SkU 86, 195 ja 282; Kett LW 274; Set Bibl 421; Streng 141/142; Hak 57; SKES 485.

pann II ' kirikuvanne' : Nemmat ⸢ahwat teid Banni ⸢i⸢⸢e pannema (Stahl HuH EE 90); Banni ⸢i⸢⸢e pannema (Ross 115); keick awwat Patto⸢et / ke Banni ⸢i⸢⸢e pantut (Stahl LSp 437); verbannen Banni pannema (Gutsl Obs 136); Banni ⸢i⸢⸢e pannema (HuH 1654 EE 98); Bann

(Acht) Banni (Gös Man 87) - Bann/ panni (Gös Man 123); Banni ſi ſſe pannema (HuH 1673 EE 104); Banni ſi ſſe pannema (HuH 1693 EE 120).

‹asks ban ' Die dem geistlichen oder weltlichen Richter und Bannherrn zustehende Gewalt; Die von diesem verhängte Strafe ; Bann, als Anlegung eines Arrestes oder gerichtlichen Beschlages ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 87; Beitr XII 85) ja alamsaksa laenuks (Ar SLHS 99).- Reim PS 203; Ar SLHS 110 ja 117; Sehw DdL 79; Sehw SkU 8 ja 331; Set Bibl 421; Streng 141; Hak 57; SKES 484.

pannine' patune': teye Pañitzet (Müll 145) - ſe Pannine Ilm (Müll 317).

Pannine on lähtunud alamsaksa keelest- vrd. asks bannich ' der im Banne ist ' (Sch-L).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar GMSL 18).- Saar Ol 16; Ar GMSL 35, 40 ja 43; Ar SLHS 117; Sehw SkU 8; Set Bibl 421; Streng 141.

pannitsema sõnas ärapannitsema ' kirikuvande alla panema ': Se ſai neiſt errabannitztut (HuH 1654 Lr 305); Verbannen / errabannitzema (Gös Man 95) - In die acht erklären / errabannitzema / Banni ſi ſſe pannema (Gös Man 101) - In Bann thun / erra pannitzema (Gös Man 123); Se ſai neiſt errabannitztut (HuH 1673 Lr 252).

Sõna on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks bannen

in den Bann thun, excommunicieren, durch Fluchformeln herbeirufen; fluchen; bannen, von Seiten des Gerichts mit Arrest oder Beschlag belegen, verfesten ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 95) ja alamsaksa laenuks (SKES 485).- Sehw SkU 8; Streng 24; SKES 44 ja 484/485.

pannkook ' pannkook': Pfan/ [Kuche] pann [kohki] (Gös Man 320).

<asks pannekõke (Sehw SkU 86).

Sõna on peetud rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 955).- Sehw SkU 86; Kett LW 274.

pant ' pant' : münnul pantix andnut on (Stahl HuH Kat 62); Pfand / Pant / iſt (Stahl Anf 96); ſe pant meddi perrandu[[eſt (Stahl LSp 133); ſe pant meije parrandußeſt (Elab Ham 46); Mo eddes andſit Pandtix hend (HuH 1654 Lr 232); Pfandt/ pant/i (Gös Man 92) - Miehtman/ (der ligende Gründe vermietet) panti= Sax (Gös Man 295)- Pachtman / (miehtman) panti (Renti)mees (Gös Man 318)- Pfand / kichla/ pant (Gös Man 320) - unterpfand / (praedes) panti/ kihla (Gös Man 446); Mo eddes andſit Pandtix hend (HuH 1673 Lr 193); kindlax Pantix ... wotta (LPR 21); Pant/ Pandi / Acc.pl. Panta ein Pfand (Horn GE 28); minnul' Pantix andnut on (HuH 1693 Kat 36); Pandix on antud (KnKR Kat 45); Kaupa ehs Pantix pannaxe nink ikka kahs Pantix jettaxe (Gard 362).

< asks pant 'Pfand; schriftliche und reelle Sicherheit ' (Sch-L).

Saksa Pfand arvat. < vpr < ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 92; Hup TN II 171; Hup ES 173; Beitr XVI 112; Körb 92;Ar SIHS 111), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,955), rootsi või alamsaksa laenuks (SKES 487) ja alamsaksa laenuks (Ar SIHS 99 ja 118).- Ahl 233;Schlüt 23 ja 26;Streng 143; Hak 55; SKES 487.

pantima 'pantima': Kes ommat rihdet ehk oma sodda ristat erra pantip (Sõd 178).

< asks panden 'Pfänden, eine Sache als Unterpfand nehmen; von jem. ein Pfand nehmen'(Sch-L); pantima võib olla ka tuletis sõnast pant.

Saksa pfänden - vt. pant.

Sõna on peetud rootsi või alamsaksa laenuks (SKES 487).- Streng 142 ja 143.

? pantser 'soomusrüü, -kate':Bantzer/panzer= Raud=Serck (wörck) (Gös Man 123).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks panser,pantzer,panscher' Panzer,lorica,panser. - Das W. ist im Mnd.selten; gew.wird plate gebraucht' (Sch-L); vrd. üsks Panzer.

Arvestades sõna hilist esinemist eesti kirjakeeles (esmakordselt alles 17.saj. II poolel) võib laenamist ülemsaksa keelest tõenäolisemaks pidada.

Saksa Panzer < vpr <ld (Paul DW).

- Sehw SkU 85 ja 384/385;Streng 142/143;Hak 55; SKES 485.

papakoi 'papagoi': Papagoy/ (p[ittacus) Papakoij (Gös Man 319).

< asks pape-,papagoie 'Papagei' (Sch-L).

Saksa Papagei < pr < ar- läänеaafrika (Paul DW).

- Schlüt 42; SKES 489.

paper 'paber': Papier/ (charta) ramato nachk/ papijr; beflecktes / rein/ lö[ch papir /roiane/pohhas/ ku[twa papir (Gös Man 319); Pappire nink Tümmäga (Vas T 426); Papper/ Pappler/ G.Papre/ Acc.[ing. Paprid / Acc. pl. Papriid (Horn GE 59).

Sõna on laenatud usutavasti alamsaksa keelest - vrd. asks pappêr, papîr (SKES 488); vrd.ka üsks Papier.

Saksa Papier < kr-ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup EG 166 ja 173; Beitr XVI 111 ja XX 124; Körb 92; Saar KE 60), alamsaksa või saksa laenuks, kusjuures sõna ka nimetatud keeltes laen on (Aav 384) ja alamsaksa laenuks (Saar EKRP 19 ja Saar KE 84, laenat.~17.saj. alguseks; SKES 488, tõenäol. < asks).- TH 322; Beitr II 12; Rot Olov 47,955;

Streng 143; Sehw DdL 92, 104/105 ja 133; Sehw SkU 86, 196 ja 342; Kett LW 275; Streng 143; Hak 57; SKES 488.

? papist ' paavstlane, katoliiklane ': Papiſtit/ninck muht töiſet (Stahl LSp 129); papiſtit, n. muh töiſet (Elab Ham 43); Kus need Papiſtit ellaſit (HuH 1654 Lr 42 , eessõna); need Papiſtit (HuH 1673 Lr 14, eessõna).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest (Ar SLHS 99).- Ar SLHS 110.

paradiis ' paradiis': ſe Paradiſe ſiddes (Müll 1); ſeſt illuſaſt Paradiſiſt (Stahl HuH Lr 18); ſe Paradyſi ſiſſe (Ross 93); Jummal olli Paradiſi ſiſſe ſe puh ſeſt elluſt pannut (Stahl LSp 23); Se Paradiſe Ux (Elab IX 10); Paradiſi ſees (HuH 1654 EE 280); Paradis/(Vogel) paradijs (lind) (Gös Man 319); Se Paradiſi ſiſſe lehp (HuH 1673 Lr 456); minno ka Paradiſin ollema (WTLR 361); kumb Paradiſin olli antu (Vas T [2]); Paradiſi ſehs ollema (LPR 51); Se Paradiſi ſiſſe lähp (WLR 228); Paradiſi Wärräjit Om temmä awwanu (TLR 24); Paradiſi ſiſſe (HuH 1693 EE 53); Awwa mulle praego lahti Paradiſi Uſt (KnKR Pr 81); tahhap ſind omma Paradiſis wotta (Käsir 184).

<asks paradîs (Sch-L).

Saksa Paradis <kr -ld <hbr <vpärs (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Beitr XVI 112) ja alamsaksa laenuks (Ar GMSL 18; Ar SLHS 99).- Ar GMSL 35

ja 45; Ar SIHS 110; Sehw DdL 80 ja 133; Sehw SkU 86, 331 ja 332; Streng 143/144; Hak 57; SKES 489.

parder ' panter ': Panter Thier/ (pardus) parder Ellaja (Gös Man 319); olli ⟨ähräne kui Pardli (Vas T 469).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks pardel : Vnde dat deere dat ick ⟨ach / was gelick einem pardel (Bibl 1599, Joh.ilm. XIII 2); vrd. üsks Pard(e) schw. M., ältere Form für Parder (aus lat. pardus ' Panther '; dazu die Zus. Leopard). Eine endere Nebenform, noch im 18. Jh. vorwiegend, ist Pardel (Paul DW).

Saksa Parder ⟨ld (Paul DW).

Sõna pardri-[metsalinne] on peetud saksa laenuks (Beitr XVI 112).- Väin HN 96; Sehw SkU 86; Kett LW 275; Streng 100 ja 144.

park ' lameda põhjaga suurem paat; parklaev': Barcke parcki klein Schiflein / lootzick/u (Gös Man 123).

⟨asks bark ' ein kleineres Fahrzeug, das einen geringeren Tiefgang hat ' (Sehw SkU 9).

Saksa Barke ⟨holl ⟨ pr ⟨it ⟨ld ⟨ kr (Duden).

- Sehw SkU 9; Hak 57; SKES 493.

part(er) ' partialane, teat. rahva nimetus piiblist': Partrit ninck Medrit (Stahl HuH EE 91); Partherit ninck Mederit (Ross 115); Patrit (trükiviga pro Partrit)

ninck Medrit (HuH 1654 EE 100); Partrit nink Medrit (HuH 1673 EE 106); Parte nink Meede (Vas T 228); Partrit nink Medrit (HuH 1693 EE 122).

Parter on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks Parther: Wo höre wy den ein yeder ⟨yne Sprake/ dar wy inne gebaren ⟨ynt ? Parther/ vnde Meder/ vnde Elamiter (Bibl 1599, Ap.teg. II 8/9); vrd. üsks Parther.

Sõna parter on peetud tõenäoliseks alamsaksa laenuks, kuid arvesse võib tulla ka laenamine ülemsaksa keelest (Ar SLHS 99).

? pass ' pass, isikutunnistus; saatekiri': Kes Genneralilt öhe kaizmise Kirja ehk passi rahmato on sahnut (Sõd 176).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks pasbort, paszbort (Grimm DW) ja üsks Paß .

Võimalik, et käesolevas Rootsi riigi poolt väljaantud määrustikus esinev passi [rahmat] on rootsi keelest laenatud - vrd. rts pass (Hellq).

Saksa Paß <pr <ld (Duden).

Sõna on peetud saksa laenuks (Beitr XVI 112; Streng 146; SKES 501) ja prantsuse laenuks, mis eesti keelde on tulnud saksa keele vahendusel (Aav 385).- Schlüt 29; Sehw SkU 86 ja 196; Streng 146; Hak 58; SKES 501.

passima ' teenindama, kellegi eest hoolitsema': eth Se reyse Mehs kauniss teẽast woisy ülles Passitus sahma (Voorim 50).

Passima on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks passen = to pas maken ' angemeβen machen; passen up 'auf etwas acht geben, berücksichtigen ' (Sch-L).

Saksa passen <pr <vulgld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 174 ja 262; Beitr XVI 112; Kett LW 277), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 955) ja laenuks alamsaksa või saksa keelest, kusjuures sõna ka nimetatud keeltes laen on (Aav 385).- SKES 501; Sehw SkU 86; Kett LW 277; SKES 501.

passioon ' kannatus' : taema Paβione, Kañatuβe ninck Surma ſiddes (Müll 50).

<asks passion, passien ' Passion' (Ar GMSL 18).

Saksa Passion < ld (Duden).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar GMSL 18).- Ar GMSL 35 ja 45.

pasun ' pasun': pasunie ka (Boier 56); Paβunadde kaas (Müll 115); kus Jumãl ommat paſſunat laſſep kuhlma (Stahl HuH Lr 165); ſe Jummala paſſuna kahn (Ross 149); helliſejade Paſſunade kah (Stahl LSp 20); jummala paβuna kahs (Elab Bend 55); Pillimẽhs Tibicen vel Pillipuhja Paſſunapuhuja (Gutsl Obs 36) - Tromete Paſſun/a (Gutsl Obs 135); ſedda paſsuna helle (Gutsl kk 111) - Sihs

puchkis Saull ſedda paſsuna (Gutsl kk 125); Jummala paſſuna kaas (HuH 1654 EE 170/171); Poſaun/ paſſun/a (Gös Man 93) - Heerhorn / Södda Sarw / Paſſun (Gös Man 231) - Herold / [fecialis] paſſuna pohia (Gös Man 235)- trommete/ (tuba) Paſſuna; trommeter/ (tibicen) paſſuna pohja (Gös Man 418) - zinck/ (tuba Poſaune) paſſun (Gös Man 485); Jummla Paſſun (HuH 1673 Lr 426); Siß ſahwa kuhltus Paſſuna (WTLR 180); Paſſuna Hölli ga (Vas T 53) - wihmſe Paſſuna Ajal (Vas T 338); Paſſun^{a} Hähl (WLR 219); Siis ſawa kuultus Paſſuna (TLR 197); keik Rahwas näggi ſedda ... Paſſuna= Hölli (VTkk 189); Kus Jum^{ma}la Paſſun kuhletax (HuH 1693 Pr 58); Jummala Paſſunaga (KnKR EE 137) - Paſſuna Puhhuja (KnKR EE 279); kui Jummala Paſſun kuhltax Mahs (Käsir 158).

<asks basune, bassune ' Posaune ' (Sch-L).

Ülemsaksa keelest on laenatud posaun: Jumala Poſaun (Turu kk 25) - vrd. üsks Posaune.

Saksa Posaune <vpr <ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 93; Hup ES 174; Beitr XVI 112; Körb 92; Ar SLHS 112), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5, 103), alamsaksa laenuks (Streng 146; Ar GMSL 18/19; SKES 502; Ar SLHS 99 ja 118) ja laenuks alamsaksa või saksa keelest (Aav 384).- Schlüt 18, 41 ja 45; Ar GMSL 34, 43 ja 45; Ar SLHS 117; Sehw DdL 38, 43, 83 ja 136; Sehw SkU 9 ja 405; Kett LW 21; Streng 146; Hak 57; SKES 502.

patriarh 'esivanem': neet Pöhadt Patriarchit (Müll 2); Se Patriarch Jacob (Stahl LSp 63); ſe patriarch Jacob (Elab VIII 59); ſe Patriarcha jacob ninck temma lapſet (Saarem kk 134); Patriarchit kihtwat ſind (HuH 1654 Lr 490); Patriarchit kihtwat Sind (HuH 1673 Lr 413); Patriarchit kihtwat Sind (HuH 1693 Lr 444).

Patriarh on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Patriarche: Noah, de Veder vnd Patriarche der andern vnd nyen Werlt (Bibl 1599, Tydtregiſter).

Arvatavasti rootsi keelest on laenatud patriark: Abraham Jummala ſuhr Patriark (Käsir 152) - vrd. rts patriark (Hellq).

Saksa Patriarch < kr (Duden).

Sõna on peetud saksa laenuks (Beitr XII 85) ja alamsaksa laenuks (Ar GMSL 19; Ar SLHS 99).- Ar GMSL 35; Ar SLHS 110.

pavluun 'paabulind':Pfau/ Pawluun (Gös Man 92) - Pfawen =ſchwantz Ratt/ pawluhni hend laijal laotut (Gös Man 372).

<asks bâwelûn s. pâwelûn 'Pfau' (L-Bor).

Saksa Pfau < ld (Paul DW).

Sõna paabu[lind] on peetud alamsaksa laenuks (Kett LW 307; Ar EtM I 14).- Schlüt 44; Schw SkU 86; Kett LW 307.

Vt. ka paav.

peegel ' peegel ': kuy ẽx SPegel (Müll 200); ſihs on tema agkas üx ſpegel (Stahl HuH Lr 79); Meye kajeme nüd lebbi ütte Spegli (Ross 95); ke omma palgke ſpegli ſees katzup (Stahl LSp 266); ke omma iholicko Palgke Spegli ſiddes katzup (Elab Lip 36); üx Peegel (HuH 1654 Lr 449); Spiegel / peigel (Gös Man 94) - ſpiegel/ [ſpeculum] warjo katz / pegel (Gös Man 387); Meye nehme nühd lebbi Pegli (HuH 1673 EE 51); Siß on Käſk nühd ütz Pegel weel (WTLR 88); üx Pegel (WLR 184); üts Pegel (TLR 106); Peel ein Spiegel (Horn GE 24); Meye nähme nühdt lebbi Pegli (HuH 1693 EE 59); ke omma ihholikko Pallet Peglis katſub (KnKR EE 71).

‹asks spegel, speigel ' Spiegel ' (Sch-L).

Saksa Spiegel ‹ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 94; Hup ES 175 ja 176; Beitr XVI 112 ja XX 124; Körb 92; Reim Müll XXXIX; Postim 1896 nr. 184; Saar KE 60; Ar SLHS 111), alamsaksa või rootsi laenuks (Ahr 168), alamsaksa laenuks (Thoms 162 ; Streng 148; Kett LW 378; Ar GMSL 19; SKES 511; Ar SLHS 99 ja 118), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,956) ja alamsaksa või saksa laenuks, kusjuures sõna ka nimetatud keeltes laen on (Aav 384). - TH 322; Schlüt 20 ja 44; Jõg MEKA 70; Saar EKRP 5; Ar GMSL 34 ja 44; Ar SLHS 117; Sehw DdL 30,40,55,81 ja 96; Sehw SkU 87, 115 ja 265; Kett LW 378; Set Bibl 423; Streng 147/148; Hak 57; SKES 511.

peet ' peet ': Beeht (rohte Ruben/) peetit (Gös Man 126) - rothe rüben/ (beta rubra) beeti (Gös Man 341).

<asks bête ' beta (bleta) vulgaris, Bete, Rübe' (L-Bor).

Alamsaksa bête <ld (SKES 540).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 176; Beitr XVI 112, 129 ja XX 123; Körb 92; Saar KE 60) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 23).- Schlüt 43; Sehw DdL 119; Sehw SkU 11 ja 300; Kett LW 23; SKES 540.

peitsel ' peitsel': Durch chlag der Ti chler peitzel (Gös Man Spl 163).

Peitel ~ peitsel on alamsaksa laen- vrd. asks betel, beitel ' Mei el, Keil ' (Sch-L).

Sõna on peetud alamsaksa või saksa laenuks (Ahr 160), alamsaksa laenuks (Oj SKTT 171; Kett LW 280; SKES 463; Viir 191), leedu laenuks (Tamm 16) ja saksa laenuks (Saar KE 60).- Kett LW 280; SKES 463.

pekk I vaagen : Perra t wallas temma wet öhe pecki ri re (Stahl HuH EE 215); Perra t wallas temma wet ütte Becki ri re (Ross 183); Becken Bicken/e (Gutsl Obs 102); Pecki ri re wallas Wett (HuH 1654 Lr 206); Becken / Pecki (Gös Man 87 ja 125) - Giesbecken/ [pelvis] pecki (Gös Man 215) - Handbecken/ ... Ke ri pecki (Gös Man 227) - Nacht= Scherbel/ (matula) kambri (wohdi) pecki

(Gös Man 305); Pecki ſiſſe wallas Wett (HuH 1673 Lr 172); Perräſt walli temmä Wet Pekki ſiſſe (Vas T 207); Pek/ G. Pekki / Acc. pl. Pekkiſid/ ein Bekken (Horn GE 33); Perraſt wallas Temma Wet Pekki ſiſſe (HuH 1693 EE 285); Pärraſt wallas temma Wet Pekki ſiſſe (KnKR EE 149).

‹asks becken ' Becken ' (Sch-L).

Saksa Becken ‹ rom - vulglā (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 87; Hup ES 176; Beitr III 96; Ar SLHS 111) ja alamsaksa laenuks (Ar SLHS 100).- Schlüt 16; Ar SLHS 117; Sehw DdL 29, 40, 79 ja 83; Sehw SkU 10; SKES 681.

pekk II ' pekk ': Speck/ pecki (Gös Man 94).

Pekk on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks speck ' Speck , lardum ' (Sch-L) ja üsks Speck.

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 94; Hup ES 176; Beitr III 96 ja XVI 112; Körb 92; Kett LW 378; Saar KE 59), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 956) ja laenuks alamsaksa või saksa keelest (Aav 384) .- Sehw DdL 29,55 ja 96; Sehw SkU 114; Kett LW 378; SKES 556 ja 681.

pekker ' pagar' : Bäcker Päcker/i (Gutsl Obs 102).

Pekker on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks bäcker ' bäcker ' (Woeste) ja üsks Bäcker.

Sôna esineb Tallinnas kasutatud alamsaksa keeles juba 14.sajandil -vrd.: De beckere und de bruwere (LUB[1] II CMLXXXII, 686, 11, Reval a. 1360) ja võib seega alamsaksa laen olla.

Sôna pekker on peetud saksa laenuks (Hup ES 176; Beitr XVI 112; Körb 92).- Sehw DdL 62, 63, 83, 101 ja 128; Sehw SkU 10; Kett LW 22.

? peldik ' käimla ': Heimlich gemach/ peltick/ pelticku ſt (Stahl Anf 63); Anzucht / (Cloack) peltick (Gös Man 107) - Heimlich Gemach/ [cloaca] peltick/u (Gös Man 232); ſahb Pöldikutte välja heidetus (Vas T 32); Mitto on Peldikkuid ärra otſinud (KnKR EE 278).

Võimalik, et peldik on lähtunud alamsaksa keelest- vrd. asks pôl, pûl ' Vertiefung mit Waßer gefüllt; ... bes. stehendes, unreines Waßer, Schlamm ' ja asks dîk ' Teich u. Deich, Damm '(Sch-L).

Sôna on peetud saksa laenuks (Beitr XVI 112; Ar SLHS 111) ja võimalikuks alamsaksa laenuks (Ar SLHS 110 ja 118).- Ahr 161; Suol 119; Sehw DdL 32, 92 ja 122.

penn ' penn, sarikapaari ühendav põhtpuu ': Pen / G. Penni/ Acc. pl. Penniſid / ein Qver= Holtz ſo zwiſchen beyden Sparrem (Horn GE 33).

Penn on laenatud tõenäoliselt alamsaksa keelest- vrd. asks bent ' Band, Schnur, Reif, Tonnenreif ' (L-Bor).

Sõna on peetud rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 956), alamsaksa laenuks (Kob SLEK 150; Kob SLEP 153), saksa laenuks (Saar KE 59) ja laenuks Eesti rootsi murdest (SKES 519).- Sehw DdL 113; Sehw SkU 10; Kett LW 284/285; SKES 519.

penning ' teat. rahaühik ' sõnas kuldpenning: mitto tuhat Talerit echk Kuld Penningkit ſaab antuth (Müll 39); Kuldpenning Ducatus (Gutsl Obs 43); Chron/ (aureus) Kuldpenning (Gös Man 154) - Ducaten / Kuldpenning (Gös Man 162) - Goldgülden / Kuldpenninck (Gös Man 218); nemmat mötleſid keige Judaliste Köhhus Kuldpenningid ollewa (KnKR EE 282).

<asks penni(n)k ' Ein Münzstück jeder Art; ein bestimmtes Münzstück von verschiedener Geltung (gew. der zwölfte Theil eines Schillinges, 1/240 eines Pfundes); Geld überhaupt ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 177; Körb 92), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,955), alamsaksa laenuks (Ar GMSL 19) ja võimalikuks rootsi laenuks (SKES 519).- Schlüt 23, 26, 42 ja 44; Streng 149; Ar GMSL 34 ja 45; Kett LW 280; Streng 149; SKES 519.

peperkook ' piparkook' : pfefferkuch/ peperkoock (Gös Man 320).

<asks peperkoke ' Pfeffekuchen ' (Sehw SkU 87).

Saksa Pfeffer vt. pipar.

- Sehw DdL 128; Sehw SkU 87 ja 197; Kett LW 280; SKES 572.

perill ' berüll. teat. vääriskivi': Eeſmänne Pohi olli Jaſpis ... Katteſas / Peril (Vas T 481).

Sõna on laenatud usutavasti alamsaksa keelest- vrd. asks Beril : dat achte ein Beril (Bibl 1599, Joh. ilm. XXI 20); vrd. üsks Beryll.

Saksa Beryll < pr < ld < kr (Duden).

persoon ' isik ': ſen Iſſanda Chrx̄ſe Perſohn (Müll 46); Agkas kolme Perſonit (Stahl HuH Kat 61); kolm Perſonit (Ross 26); kolme Perſonit (Stahl LSp 130); keik kolme perſonit (Elab Ham 41); Perſonit keick kolmekeß' (HuH 1654 Lr 25); Perſohn / perſohn (Gös Man 320); Perſonit keick kolmekeß ' (HuH 1673 Lr 22); Kik kolm Perſoni (WELR 72); Oppus temmä Perſoniſt (Vas T 193); SA ollet Kolm Perſonideſt (WLR 110); SA ollet kolm Pärſonideſt (TLR 74); kolm Perſonit (HuH 1693 Kat 35); SA olled kolm Pärſonideſt (KnKR Lr 54); ſe kolmas Perſon (KKF 19); Wallaliset persohnit (Sõd 178).

Persoon on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks person: Gode iß kein annemer der perſon (Bibl 1599) (Ar GMSL 19).

Saksa Person < ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 169 ja 178;

Beitr XII 85; Ar SLHS 111) ja alamsaksa laenuks (Ar GMSL 19; Ar SLHS 100).- Beitr V 31; Ar GMSL 34 ja 45; Sehw DdL 68 ja 92; Sehw SkU 87; Streng 149/150; Hak 57.

peslik ' sobiv, paslik ': Stichwort / [comma] pezlick lihgk Sonna (Gös Man 396).

Paslik on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks paszlik ' ziemlich, mittelmäszig, passabel ' (Grimm DW).

Gösekenil esinev metafooniline peslik võib pärineda mõnest Baltimail kasutusel olnud alamsaksa murdekujust.

Saksa paßlich < pr < ld (Duden).

Sõna passlik on peetud alamsaksa laenuks (SKES 501).

petersell ' petersell ': Peter[ilien / petar - [illien (Gös Man 320).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks petersilie (Sehw DdL 93) ja üsks Petersilie.

Saksa Petersilie < keskld < kr (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 179; Beitr XVI 113).- Schlüt 43; Vilb EKirj 1933,346; Sehw DdL 63,93 ja 120; Sehw SkU 88 ja 304; Kett LW 283; Hak 57; SKES 526.

ph vt. v

pidal ' haigemaja, pidulitõbiste varjupaik; leepra, pidalitõbi ': meye spittale ninck hillisse [i[[e (Awerb 4); Kerna ninck Piddaliko tobbe kaas (Müll 127); needt piddali-

többi ſet (Stahl HuH EE 15) - ſai temma omma ſt piddali-többe ſt puchtax (Stahl HuH EE 35); ütz piddalitöbbine inimene (Ross 87) - ſaj temma omma piddalitöbbe ſt puchtas (Ross 88); ſe ſamma olli piddalitobbine; temma tundi ſz temma par randa omma ſt piddalitobbi ſt (Vig 81); needt piddalitöbbi ſet (Stahl LSp 31) - ep ſai temma mitte puchtax omma ſt piddalitöbbe ſt (Stahl LSp 125); ſaj... puchtax omma ſt piddalitöbbe ſt (Elab Ham 45); needt piddalitöbbi ſet (HuH 1654 EE 9) - ſai temma omma ſt piddalitöbbe ſt puchtax (HuH 1654 EE 33); Au ſſatz / piddalitöbbe; Au ſſatzige/ piddalitöbbine (Gös Man 116); üx Piddalitöbbine; ſeddamait ſaj temma omma Piddalitöbbe ſt puchtax (HuH 1673 EE 32); ütz Piddalitöbbine; ſeddamaid ſaije temmä omma ſt Piddalitöbbe ſt puchta ſz (Vas T 14) - ſüttitab ütte Piddäli többitzet (Vas T 16) - ütz Mehs teüs Piddali Töppe (Vas T 119); ſeddamait ſaj temma omma Piddalitöbbe ſt puchtax (HuH 1693 EE 37) - Simona ſe Piddalitöbbi ſe Kodda ſehs (HuH 1693 EE 280); Piddalitöbbi ſed ſawad puhtaks (KnKR EE 5) - ſeddamaid ſai temma omma ſt Piddali- Töwwe ſt puhtax (KnKR EE 24) - kümme Piddali töwwi ſt Mee ſt (KnKR EE 115).

‹asks spetâl, spittâl, spettel, spittel ' Kranken-, Siechenhaus, aus lat. hospitale; der Aussatz, lepra (wol deshalb so genennt, weil besonders die Spitäler für die Aussätzigen bestimmt waren ' (Sch-L); vrd. asks spete-, spittelere ' der Aussätzige ' ja asks spet-, spett-, spittelsch ' aussätzig, leprosus ' (Sch-L).

Saksa Spital < hilisld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Beitr XVI 113; Schlüt 12; Ar SLHS 111), rootsi laenuks (Ahr 162), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 956), alam- või ülemsaksa laenuks (Ar EK 1940,112) ja alamsaksa laenuks (Saar EKRP 19, laenat. ~ 17. saj. alguseks; Ar GMSL 19; Saar KE 84, laenat. 17.saj.; SKES 580; Ar SLHS 100, 117 ja 118).- Beitr III 42; Reim PS 203; Schlüt 45; Saar LV 77/78; Ar GMSL 34 ja 46; Sehw DdL 36, 72, 81, 96 ja 136; Sehw SkU 116, 207 ja 355; Kett LW 379; Set Nz Bibl 61; Streng 34, 213/214 ja 322; Hak 57; SKES 580.

pigi ' pigi ': ſe Igkeweße Põrgku Picky ninck Tulle ſiße (Müll 244); ke picki omma kette wottap (Stahl LSp 400); Pech Pick (Gutsl Obs 125); leim=Stange/(ames) picki witz (Gös Man 278) - Pex/(pix) picki (Gös Man 319) - ſchuſterdrat/ (filum picatum) picki löng/ Traat (Gös Man 370).

<asks pek, pik ' Pech ' (Sch-L).

Saksa Pech < ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 180 ja 181 ; Beitr XVI 113), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 955) ja alamsaksa laenuks (Streng 154; Kett LW 289).- TH 322; Ahl 179; Tamm 16; SKES 556; Sehw DdL 40, 60 ja 125; Sehw SkU 88; Kett LW 289; Set Bibl 425; Streng 154; Hak 57; SKES 556.

piht ' piht , pattude ülestunnistus': Sihs minckem Bichtill ' (HuH 1654 Lr 41); Beicht / Bicht (Gös Man 87) - beicht / Bichti; beicht hören / bichti ⌈patto tuñi ⌈tu⌈⌈e⌋ kuulma (Gös Man 129) - Sacri ⌈tey / ⌈⌈acrarium⌋ pihtkam̃er/ pöhma a⌈⌈eme (Gös Man 344); Bichtil keima (HuH 1673 Kat 39) - Bichti= Sannat (HuH 1673 Pr 30) - Bicht= Ko ⌈tmi⌈⌈e= Sannat (HuH 1673 Pr 37); Bichti=Palwet (LPR 8) - lähn Bichtille (LPR 13); Bicht= Kü⌈⌈imi⌈⌈et (HuH 1693 Kat 32) - minket Bichtil ⌈aggeda⌈t (HuH 1693 Lr 40) - Bichti= Palwet (HuH 1693 Pr 8) - Bichti=Sannat (HuH 1693 Pr 103); Pihtisõnad (Creid 237); Ma tahhan Bichtil ... keia (KKF 27).

⟨asks bicht(e) ' Beichte ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 87; Körb 92) ja alamsaksa laenuks (Saar Ents 700, laenat. (?-ga) 12.- - 15. saj.; Kett LW 23; Saar EKRP 19, laenat. 17. saj).- Schlüt 42; Ar SLHS 110; Sehw DdL 39, 41, 70 ja 133; Sehw SkU 11, 170 ja 328; Kett LW 23.

pihtima ' pihtima': beichten/ bichtima (Gös Man 129).

⟨asks bichten ' beichten, bekennen; peinlich verhören ' (Sch-L).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Saar EKRP 19 ja Saar KE 84, laenat. 17.saj.), saksa laenuks (Saar KE 59) ja saksidelt 13.-15.saj. (?-ga) laenatud sõnaks (Saar KE 78) .- Sehw SkU 11; Kett LW 23.

pihttool ' pihitool': kus ſinna nühdt tahat Bicht= Tohlil aſtuda (HuH 1654 Pr 13); kus ſinna nühd tahhat Bicht= Tohlil aſtuda (HuH 1673 Pr 13); Bicht= Tohlil aſtuda (LPR 13); Bicht= Tohlil aſtuda (HuH 1693 Pr 15).

< asks bichtstol ' Beichtstuhl ' (L-Bor).

pihtvaader ' pihiisa': ſelle Bichtuaderille kaibma (Müll 254); Münno armas Bichtvader (Stahl HuH Kat 66); ke ommalt Bichtvadrilt omma Pattode andix andmiſſe ſahnut on (Stahl LSp 437); Münno armas Bichtvader (HuH 1654 Kat 60); Münno armas Bicht= Vader (HuH 1673 Kat 32); Münno armas Bicht= Vader (HuH 1693 Kat 33); omma Bicht=Vadri ehs üllestunniſtama (KKF 29); Pärraſt küſſip Picht=Wader temmalt (Käsir 129).

< asks bichtvader ' Beichtvater ' (Sch-L).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar GMSL 19; Ar SLHS 100; Ar GMM 353). - Schlüt 17 ja 42; Jõg MEKA 70; Ar GMSL 35 ja 40; Ar SLHS 110.

piibel ' piibel ': ſe Pöha Bibel (Müll 229).

< asks bibel, biblie ' Bibel ' (Sch-L).

Saksa Bibel < kirikuld < kr (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 179, 180 ja 184; Beitr XVI 113; Körb 92), kreeka laenuks, mis eesti keelde on tulnud ladina ja saksa keele vahendusel (Aav 385) ja alamsaksa laenuks (Saar EKRP 19 ja Saar KE 84,

laenat. ~ 17. saj. alguseks; Ar GMSL 19; Ar SLHS 118). - Schlüt 27 ja 42; Väin HN 98; Ar GMSL 35; Sehw SkU 13 ja 327; Kett LW 23; Streng 12; Hak 56; SKES 32.

piik ' piik ': kui Sinna omma picki ülle temma aijat (Gutsl kk 112).

Piik on laenatud alam- või ülemsaksa keelest - vrd. asks pêk, peke ' Pike, frs. pique' (Sch-L) ja üsks Pike.

Saksa Pike < pr < ld (Duden).

Sõna on peetud saksa laenuks (Beitr XVI 113; Körb 92; Streng 152; Saar KE 59), alamsaksa laenuks (Ar ERL 103, e peek ' piik ' < asks; Saar EKRP 19 ja Saar KE 81, laenat. 16. saj. II pooleks) ja saksa või rootsi laenuks (SKES 546). - Kett LW 296; Sehw DdL 57; Sehw SkU 89 ja 375; Kett LW 296; Set Bibl 426; Streng 151/152; Hak 58; SKES 545.

? piil ' piilu, piilpart ': ente/ enterich/ part/ i; piel (Gös Man 175) - kriech Endlein/ [querquedula] pihla part (Gös Man 266; teose lõpus Spl 175: Kriech Ente [querquedula] Pihle Part).

Piil on kas laen alamsaksa keelest - vrd. asks pîle = pille, ente, hängt mit dem lockruf pill pill zusammen, nicht mit peel ' sumpf, pfuhl', so dass etwa ente ausgelassen wäre' (Woeste) või onomatopoeetilis-deskriptiivset laadi sõna (vrd. Mäger EL 30).

Sõna piil on peetud onomatopoeetiliseks sõnaks või slaavi laenuks (Lõo MKN II 261), alamsaksa laenuks (Ar MAL 137) ja onomat.-deskript. laadi sõnaks (Mäger EL 30). - Vilb EKirj 1918, 52; Sehw DdL 121; Sehw SkU 89.

piiler ' piiler, kandiline tugipost': Pfeiler/ Piler/ pihlriſt (Stahl Anf 97); Pfeiler pîler (Gutsl Obs 125); Pfeiler / Pijler (Gös Man 92) - Pfeiler [am Hause] pijhler/i (Gös Man 320) - [eule/ (columna) pijht/ pijhler (Gös Man 380).

<asks pilere, pilar ' Pfeiler, Säule (um ein Gewölbe etc. zu tragen ' (Sch-L).

Saksa Pfeiler < vulgld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 92; Ar SIHS 111), alamsaksa laenuks (Saar LV 192; Wiget 260, arvat. < asks; SKES 558; Ar SIHS 100) ja rootsi laenuks (Wiget 259, < erts; Ar ERL 87, e pilder < rts).- Schlüt 41; Sehw DdL 40, 45 ja 93; Sehw SkU 89; Set Bibl 426; Streng 155; Hak 57; SKES 558.

? piin ' piin ': [uhre pina meite eddes Kandis (Stahl HuH Lr 12) - [e pörgko pihna (Stahl HuH Lr 236); [eſt pörkohauwa pinaſt (Ross 226); Pein/ wallo/uſt / waiwaſt / hedda / kibbe/ pihn/ pihnaſt (Stahl Anf 96); porga Hauda pina [iße (Vig 70); igkawenne pihn (Stahl LSp 357); Lebbi [inon [urma n. Pijna (Turu kk 26); Peine Pina / Wallu (Gutsl Obs 125); keick mo Pihn (HuH 1654 Pr 54) - mitte Pörgko= Pihn (HuH 1654 Pr 93); Pein/pijhn/a (Gös Man 92) - Marter/ [martyrium] waiwa ninck pijhn (Gös Man 289) - Pein/ (tormentum) wallo/ pijhn (Gös Man 320) - Qual/ Pijhn ninck wallo (Gös Man 328); ni [uhr on Pihn (HuH 1673 Pr 70)- mitte Pörgko= Pihn (HuH

1673 Pr 81); ſuhr Janno Pihn (WTLR 30); Waiw nink Pihn (Laur 164); ni ſuhr on Pihn (LPR 60); Pörgo Pihnaſt (WLR 19) - Willitzus nink Pihn (WLR 200); Pörgu= Piin (TLR 16) - Waiw nink Piin (TLR 59); JEſu Pihn ' (HuH 1693 Lr 207) - on Pörgo= Pihn doch ſuhremb wiſt (HuH 1693 Pr 98); kange Surma Piin (KnKR Lr 87) - Pörgo Piin (KnKR Lr 160); waiw nink pijn (Karl 258); Pörgo Pihnaſt (KKF 16); Waiw nink Pihn (Käsir 159).

Võimalik, et piin on vanem skandinaavia laen (vrd. Streng 152 ja SKES 547); arvesse tulla võib ka laenamine alamsaksa keelest- vrd. asks pîn(e) ' Pein, Schmerz, Qual; Strafe ' (Sch-L).

Saksa Pein < ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 92; Hup ES 180; Beitr XVI 113; Körb 92), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5,103 ja 47,955) ja võimalikuks alamsaksa laenuks (SKES 547).- Schlüt 41; Streng 152; Tamm 16; Kob PSL 98; Kett LW 297; Sehw SKU 87 ja 90; Set Bibl 425; Streng 152; Hak 57; SKES 547.

? piinama ' piinama': ſinna ſaht pihnatut (Stahl HuH EE 101); temma peab ... pinatut ninck wajwatud ſahma (Ross 257); peinigen/ pihnan/ pihnaſin/ pihnanut/ pihnama / wallun/ walluſin/ wallunut/ walluma (Stahl Anf 96); ninck ke neiſt kurjaſt waimuſt pihnatut ollit (Stahl LSp 35); ke waiwatut n... pihnatut olli (Elab Bl 21); mar-

tern pînama waiwama (Gutsl Obs 121); ſinna ſaht pihnatut (HuH 1654 EE 111); foltern/ (peiningen) pihnama (Gös Man 192) - Martern / [excruciare] pihnama/ waiwama (Gös Man 289) - Peinigen/ (martern) pihnama (Gös Man 320) - plagen/ neut. walluma / act. pinama (Gös Man 323); ſinna ſaht pihnatut (HuH 1673 EE 109); ſis ſaggud mind ſeddo kurratit ... pinatemma nink waiwatama (Prot I 5); ſinna ſaht pihnatut (HuH 1693 EE 135); pinab Kurje koggoneſt (KnKR Lr 160).

Siia kuulub ka

piina pink : folter / pihna pencki (Gös Man 192).

Piinama võib olla vanem skandinaavia laen (vrd. Streng 153 ja SKES 547); arvesse tulla võib ka laenamine alamsaksa keelest- vrd. asks pinen ' peinigen, quälen, foltern ' (Sch-L).

Saksa peinigen vt. piin.

Sõna on peetud saksa laenuks (Beitr XVI 113; Saar KE 60) ja võimalikuks alamsaksa laenuks (SKES 547); sõna piinapink on peetud rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 955).- Streng 153; Sehw DdL 27 ja 93; Sehw SkU 90; Kett LW 298; Set Bibl 425; Streng 152/153; Hak 57; SKES 547.

piip ' vile, flööt ': Jumall peab nente Pipide seu Pilli praſt vlles kargkma (Müll 245); Piip/ g.Pibo/ Acc. pl. Pipoſid eine Pfeiffe (Horn GE 29).

< asks pipe ' Pfeife, Röhre; Röhre um Flüßigkeiten durchlaufen zu laßen; Röhrknochen; musikal. Instrument; Maß für Flüßigkeiten (langes, schmales Gefäß) ' (Sch-L).

Saksa Pfeife < vulgld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 180; Beitr XVI 113 ja XX 129; Körb 92), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5, 103 ja 47, 955), alamsaksa laenuks (Oj ÜnL 2; Saar Ents 703, laenat. 17. saj.; Ar SvL 197; Saar EKRP 19 ja Saar KE 84, laenat. 17. saj. lõpuks; Ar GMSL 20; Ar SLHS 118), rootsi laenuks (Wiget 265; Saar KE 61, (?-ga) < rts) ja rootsi või alamsaksa laenuks (SKES 549).- TH 322; Wag 23; Schlüt 21 ja 41; Streng 153; Ar MAL 139; Kett LW 298; Ar GMSL 34, 40/41 ja 44; Sehw DdL 38, 48 ja 78; Sehw SkU 90, 197/ 198 ja 399; Kett LW 298; Set Bibl 425; Streng 153; Hak 57; SKES 549.

piipkann ' piipkann, suur puust kann valamistoruga ': Laſſe / (obba, Schenck=Kanne) Suur pijpkanno (Gõs Man 274) - ſchenk= Kanne / (cirnea) pijhp (ſuhr) kanno (Gös Man 354).

< asks pîpkanne ' Kanne mit einer Ausflußröhre ' (Sch-L).

Saksa Pfeife vt. piip.

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 180) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 298; Viir 187 ja 190) .- Sehw SkU 87 ja 90; Kett LW 298.

piisikamber ' toidukamber, sahver ': Speiſe= Kammer/ Pijſikamber (Gös Man 94).

< asks spīsekamer ' Speisekammer' (Sehw SkU 117).

Saksa Kammer vt. kamber.

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 94).- Sehw SkU 117.

piiskop ' piiskop ' : need Cardinalit, Piſopit (Müll 90) - Kuñingkax ninck Paepiſopax ſanuth (Müll 208); Keick Biſchoppit (Stahl HuH Lr 193) - Biſchoppi ammet (Stahl HuH EE 180); Vtz Biſchop (Ross 32); omma öigkex Piſschoppix waſtowotma (Iher 68); Vx Biſkop (Vig 96); meije ... Biſchoppi pohle (Stahl LSp 316); hinge karjaſet n. Biſchoppit (Elab IX 68); Üx Biſchop (HuH 1654 Kat 64) - Biſchoppi ammet (HuH 1654 Kat 203); Biſchoff / Pijſkopp/i (Gös Man 87) - Biſchopff/ Pyſkopp (Gös Man 140); BIſkop peap ilmaſühdta ollema (HuH 1673 Kat 43) - Biſkopi = Aṁeti (HuH 1673 Kat 196); Kik Pihſ- koppi (WTLR 214); Pihſkopi Ammetit (Vas T 227) - Pihſ- koppe nink Sullaſte ga (Vas T 373); Kik Piiſkoppe...nink Kerku= Teenrid (TLR 226); Biſkop peap ilma ſühdta ollema (HuH 1693 Kat 41) - temma Biſkop = Aṁeti (HuH 1693 Kat 230); omma ... Piiskoppi pole (KnKR EE 65) - Piiskoppi Ammeti (KnKR EE 168); Auwolik Piiskop (Köst 520); keike- lähhemat Pihſkoppit (Käsir IV).

< asks bischop (bischup) ' Bischof' (L-Bor).

Saksa Bischof < kr-ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 87; Hup ES 180; Beitr XII 85, XVI 113 ja XX 123; Körb 92; Saar KE 59), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,955), alamsaksa laenuks (Kett EKÄh 22; Saar Ents 700, laenat. 12.-15. saj.; Saar EK 13-16, 11; Kett LW 24; Ar GMSL 20; Saar KE 78, laenat. saksidelt 13.-15.saj.; EAj 368; Ar SLHS 100 ja 118; Ar GMM 353) ja kreeka laenuks, mis eesti keelde on tulnud ladina ja saksa keele vahendusel (Aav 385).- Wag 17; Schlüt 17,22 ja 42; Ar GMSL 35, 43, 45 ja 50; Ar SLHS 110, 116 ja 117; Sehw DdL 79, 84 ja 133; Sehw SkU 13 ja 333; Kett LW 24; Set Bibl 427; Streng 153/154; Hak 57; SKES 553.

? piits ' piits '; Moñikat omat hend Pitzade kaas laſcknuth pexada (Müll 155); ſai... pihtzade kahs pihtzatut (Stahl HuH Lr 30); ſöht/ pihtz / ninck kohrm (Stahl LSp 185); Pihtza kaas needt pexit ſinno Kehha (HuH 1654 Lr 209); Peitſche/ pihtz/a (Gös Man 92) - geiſſel/ [flagellum] pihtz (Gös Man 205); Pihtza kah need pexit ſünno Kehha (HuH 1673 Lr 174); Pihtſa ka ſahb peſſetus (WTLR 40); Piidſaga ſaap peſſetus ſo Kehhä (TLR 51); Piits eine Peitſche (Horn GE 20); Pihtza ka nehd pexit ſünno Kehha (HuH 1693 Lr 189); Piitſaga lödi ſinno pühha Kehha (KnKR Lr 27).

Samast tüvest on tuletatud

piitsama : ſai ... pihtzade kahs pihtzatut (Stahl HuH Lr

30); pihtzatut ninck kröhnitut (HuH 1654 Lr 221); geiſ-ſeln/ pihzama / pihtza (Karbatſcki) kaa löhma (Gös Man 205); pihtzatut nink kröhntut (HuH 1673 Lr 184); pihtzatut nink kröhntut (HuH 1693 Lr 200).

Piits on laenatud alamsaksa või vene keelest- vrd. asks pietske ' Peitsche ' (Sehw SkU 89) ja vene бичъ.

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 92; Hup ES 180; Beitr XVI 113; Körb 92; SKES 553; Ar SLHS 111), alamsaksa laenuks (Ar GMSL 20 ja 31; Ar SLHS 118) ja vene laenuks (Ar VL 27 ja 31; Mäg ÄRL 404 ja 406).- Schlüt 44; Sehw SkU 89; Kett LW 299; Streng 153; SKES 552.

piker ' peeker ': Becher Picker/i (Gös Man 87)- trinck geſchier/ (poculum) picker (Gös Man 418); johdab ütte Wee Pikkrega (Vas T 88).

<asks +bicker (itai. bicchiere) ' Trinkgefäß ' (L-Bor).

Saksa Becher < vulgld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 87; Hup ES 176 ja 181; Beitr XVI 112 ja XX 123; Körb 92; Saar KE 60), alamsaksa laenuks (Streng 154; Saar Ents 701 ja Saar KE 81, laenat. (?-ga) 16.saj.) ja vanemaks skandinaavia laenuks (SKES 556).- Wag 18; Thoms 162; Ahl 142; Schlüt 21 ja 44; Jõg EM 127; Sehw DdL 74, 79, 83 ja 133; Sehw SkU 12 ja 326; Kett LW 23; Set Bibl 425; Streng 154 ja 322; Hak 57; SKES 556.

pikk 'kirka; kôblas': bicke/Pick (Gös Man 139).

<asks Bikke 'eine Hacke, Karſt '(VBNW); vrd. asks bicke 'Spitzhacke, Zweispitz' (Sch-L).

- Sehw DdL 83; Sehw SkU 12 ja 170; SKES 556.

pikkima 'kirkaga raiuma; kôplama': bicken/ Pickima/ picki kahs Raijoma (Gös Man 139).

<asks bicken u. selten bickern ' mit der Bick arbeiten, hacken, hauen, z.B.Löcher in einen Stein meißeln, Mühlsteine behauen, Sensen schärfen '(Mensing); vrd. asks bicken 'mit einer Spitze klopfen, picken ' (Sch-L).

- Sehw DdL 83; Sehw SkU 12 ja 170.

pill I 'muusikariist, vile, flööt': Mattys Pyll (Kul 139); ſe nöddra Pilliroh katki murda (Müll 102) - nente ... Pilli praſt Vlles kargkma (Müll 245); kaunit pillit (Stahl HuH Lr 238) - Tahate teije öhe pilliroh negkema (Stahl HuH EE 15) - negkis needt pilli-pohojat (Stahl HuH EE 152); wötſit ſe pilli roh (Ross 196); Pfeiff / Pil/ pilliſt; Pfeiffen/ Pilli pohoma (Stahl Anf 97) - Rohr /der wechſet / pilliroh (Stahl Anf 101); kuj ux pilliroh (Vig 95); üx pilliroh (Stahl LSp 36); Se pextut Pilliroh ſahp temma mitte katki murdma (Elab Lip 37); Pillimêhs Tibicen vel Pillipuhja/ Paſſunapuhuja

(Gutsl Obs 36) - Rohr arundo pilliroh (Gutsl Obs 127); neggis needt pillipohojat (HuH 1654 EE 169) - andſit öhe pilliroh (HuH 1654 EE 272) - Needt Pillit ninck kahs Kandela (HuH 1654 Lr 412); Spiel/ pill (Gös Man 94)- Pfeiffe / tibia / pill; pfeiffen / pilli pohhuma (Gös Man 320) - rohr / (Schilff arundo) pilliroh (Gös Man 340) - ſchilff/ (canna) pilli roh (Gös Man 356) - Harffen ſpiel/ pilli meng (Gös Man 387); ühhe Pilliroh negkema (HuH 1673 EE 9) - negkis need Pillipuhhojat (HuH 1673 EE 165) - Need Pillit nink kaas Kandela (HuH 1673 Lr 347); Kuy ned pillit hüedavahtt (Pulmal 153); Ni Pilli/ kui kah Kandela (WTLR 131) - erramurdko ... ſedda erraröhotu Pilliroogka (WTLR 309); Ma kuhlen teps so Patto- Pill (Laur 167); Meije olleme teile Pilli puchknu (Vas T 22) - anniwa ütte Pilliroога (Vas T 62) - Pillipuchkjide nink Paſſuna ajajide Hähld (Vas T 477); Ni Pilli/ kui ka Kandela (TLR 151) - Las Pilli puhkjid ajada (TLR 174); Pil/ G. Pilli / Acc. pl. Pilliſid / eine Pfeiffe (Horn GE 33) - Roog/ G. Roo/ Acc. ſing. Rogo/ Acc. pl. caret; Sic: Pilli= Roog / Schilff/ Selja=Roog/ der Rückgrad (Horn GE 41); neggis nehd Pillipuhhojat (HuH 1693 EE 204) - wotſit ſedda Pilliroh (HuH 1693 EE 317); näggi neid Pillipuhhojaid (KnKR EE 136) - ärra murra ſedda ärraröhhotud Pilli=Rogo mitte koggona katki (KnKR Pr 46); Murtut Pillirogo ei ſa Jummal mitte koggone katkimurda (Käsir 153).

<asks spel, spele, spil, spol(e) ' jede Thätigkeit, die zur Lust, zum Vergnügen geschieht; ein bestimmtes Spiel (Würfelspiel, Bühnenspiel etc); eine mit ungewissem Ausgang verbundene Thätigkeit, die so oder so ablaufen kann; meist in bösem Sinne; Zwist, Aufruhr, Aufstand (daher vielfach der Teufel als Anstifter genannt); Musik, sowol die Instrumente, als die Spielleute ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 94; Ar SIHS 112), alamsaksa laenuks (Oj ÜnL 7; Ar EK 1940, 109; Ar GMSL 20; Ar SLHS 100 ja 118) ja tõenäoliseks onomatopoeetiliseks sõnaks (SKES 564).- Wag 22; Schlüt 19, 29 ja 45; Streng 155; Ar EK 1933, 131; Kett LW 289; Ar GMSL 34, 43 ja 44; Sehw DdL 30 ja 42; Sehw SkU 115 ja 410; Kett LW 289 ja 378; Set Bibl 426; Streng 155; Hak 55; SKES 563.

pill II ' pill, kuulikesekujuline ravim': pillen/ pillit/ kumbat ſi ſſe neeltaxe (Gös Man 323).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks pille ' Pille als Medizin ' (Sehw SkU 88) ja asks Pill plur. P-n ' Pille ' (Mensing); vrd. üsks Pille.

Saksa Pille < ld (Paul DW).

- Schlüt 29 ja 44; Sehw SkU 88 ja 197; Hak 57; SKES 563.

pill III ' võll': Hals / [collum] kaihl; ita pilli kaihl an der der Mühlen Spille (Gös Man 226).

< asks spille ' Spindel.- Überh. jede Walze, Winde, z.B. Ankerspille, die Spindel oder Mühleisen, Drehungsaxe für die oberen Mühlsteine ' (Sch-L).

Sõna (ankru)pill on peetud alamsaksa laenuks (Kett LW 379); e spillima ' ankrut hiivama ' < rts, e pillima < asks (Ar ERL 103). Murdesõna peli ' ankruvinn' on peetud rootsi või taani laenuks, kusjuures sõna nimetatud keeltes alamsaksa laen on (SKES 513/514) .- Schlüt 19, 29 ja 44; Sehw SkU 116; Kett LW 379; SKES 513.

pillama ' raiskama; ära hävitama; laiali puistama ': Se Kochnret olli meidt keick errapillanut (Müll 82) - erra pillotama (Müll 123); needt waiſet omãt errapillatut (Stahl HuH Lr 134); kumb minnu kahn ei mitte hagge, ſe errapillab (Ross 99) - erra pillas kihck (Ross 158) - pilla ſe Paweſti n. Türki tappetuſſe (Ross 245); verheren/ errapilluma / errahuckama / tühjax tegkema / errarickma / errahajama (Stahl Anf 71) - Zerſtrewen/ errapilluma (Stahl Anf 119); temã errapillutap/ kumbat körgket ommat (Stahl LSp 371); keick Judaliſſet ommat weel tennapehw errapillotutt (Elat IX 9); ſtrewen pillama (Gutsl Obs 134); ſe hunt ... errapillap needt lambat (HuH 1654 EE 88) - Sa pillat keick needt Wainlaſet (HuH 1654 Lr 322); Verſpillen / pilletama (Gös Man 95) - zerſpillen / [diſpergere] errapillotama (Gös Man 483); pillotap erra (HuH 1673 EE 85) - Sen Iſſand errapillota (HuH 1673 Lr 57) - Keik pillotap kudt Hagkanat (HuH 1673 Lr 232);

Saht ... errapillma neide Meeld (WELR 144); ſe Wihn pillus maha (Vas T 17) - ſe pillab erra (Vas T 24) - teid ſahb errapillatama (Vas T 215); Sa pillat keik nehd Wainlaſet (WLR 123); pillap ärra neid (TLR 8); pillotap erra (HuH 1693 EE 253) - ſahwat hend errapillotama (HuH 1693 EE 294); ſe pillab ärra (KnKR EE 47)- pillab Lambad laiale (KnKR Lr 66).

Samast tüvest on tuletatud [ära] pillamine:Apoſtlide Perränkiuſatus nink Erräpillaminne (Vas T 241).

<asks spilden, spillen ' aufbrauchen, verwenden, bes. zu unnützen Dingen, verschwenden, neben ab fallen laßen ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 95; Ar SLHS 112), rootsi või alamsaksa laenuks (Ahr 162; Kett LW 289), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 955 ja 956) ja alamsaksa laenuks (Schlüt 29; Ar GMSL 20; SKES 563, (?-ga) < asks; Ar SLHS 100 ja 118).- Set BGW 328/329; Ar GMSL 35, 43 ja 45; Kett LW 289; Set Bibl 427; Hak 52; SKES 562.

pilt ' pilt; kuju ': Bild/ Pild/ pildiſt (Stahl Anf 42); ep kahs ſe kuldaſe Bildi... palluma tahame (Stahl LSp 49); Bild / pild/i (Gös Man 87) - Bild/ [ſtatus] pild/ kiwwine palgk (Gös Man 140) - Ruland / [coloſus] üx ſuhr pild (Gös Man 343).

<asks belde, belt, bilde, bilt ' Bild; Vorbild, Muster' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 87; Hup ES 181; Körb 92; Ar SLHS 112), alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 23; Ar SLHS 101, 117 ja 118).- Schlüt 35 ja 45; Sehw DdL 29 ja 83; Sehw SkU 12 ja 326; Kett LW 23.

pink ' pink': kowa Benckide echk piβuth hölgkede pael laeβima (Müll 215); ſünno jalla pinckix pannen (Stahl HuH Pr 14); üttes penckis ſinnu jalla alla (Ross 142); Banck/ Penck / pencki ſt (Stahl Anf 39); ommat temma jalla penckix pantut (Stahl LSp 388); Banck/ Penck/i (Gös Man 87) - Banck/ Penck/i; Vnterbanck/ alla Pencki; Fusbanck/ialla Pencki (Gös Man 122) - folter/ pijhna pencki (Gös Man 192) - Haubt oder Benckkü ſſen/ peh/ pencki= paddi (Gös Man 270) - Presbrett/ (lacus) rutzo laud (penck) (Gös Man 326) - unterbäncke/ (ſubſellia, orum) allapencki (Gös Man 445); heit ümbre... neide Tuwike ſte Mühiide Penki (Vas T 44); Pink/ gen. Pingi/ Acc.pl. Pinka & Pinki ſid / eine Banck (Horn GE 29).

<asks bank, auch benk, banke ' Bank' (L-Bor).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 87; Hup ES 177 ja 182; Beitr XVI 113; Körb 92; Kask LÜ 13; Saar KE 60; Ar SIHS 111), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5, 103), alamsaksa laenuks (Kob SLEP 154; Kett LW 22; Ar GMSL 20; Nir ELRMS 418; Ar SLHS 101 ja 118), alamsaksa

vôi saksa laenuks (Aav 384) ja germaani laenuks (Kett LW 280) .- Wag 17 ja 23; Ahl 133; Rot Olev 47, 955; Schlüt 22 ja 44; Streng 148; Ar GMSL 34, 43 ja 45; SKES 518/519; Ar SLHS 116 ja 117; Sehw DdL 27, 29, 83 ja 115; Sehw SkU 10 ja 264; Kett LW 22 ja 280; Set Bibl 424; Streng 148; Hak 42 ja 52; SKES 518.

pinn ' nael, tihvt; teravik': vche raudtſe Pinna ks oma waſkiſe Lauwa ſiße kaiwnuth (Müll 175); Turmesſpitze Pinna (Gutsl Obs 136).

<asks pin, pinne ' Pinne, Spitze (bes. hölzerner) Nagel, Schusterzweck, Pflock u.-a; - In der Form pinne bes. Pfrieme, Schusterahle ' (Sch-L).

Sôna on peetud rootsi vôi alamsaksa laenuks (Ahr 162), alamsaksa laenuks (Ar MAL 137/138; Kett LW 290; Ar GMSL 20) ja saksa laenuks (SKES 569).- Ar GMSL 34, 41 ja 45; Sehw DdL 93; Sehw SkU 88; Kett LW 290; SKES 568 ja 569.

pipar ' pipar ': Pfeffer/ Pippar/aſt (Stahl Anf 97); Pfeffer pipper (Gutsl Obs 125); Pfeffer/ Pipper (Gös Man 92) - Pfeffer/ [piper] Pippar/a. Pfefferbrühe/ pipparra leend (Gös Man 320).

Pipar on usutavasti alamsaksa keelest laenatud-vrd. asks peper ' Pfeffer' (Sch-L) ja asks pyper; It 3 verd. den pypers (TLAV 3, lk. 78 [59^{b}]); vôimaliku laenuallikana vôib arvesse tulla ka rootsi keel - vrd. vrts pipar,pip(p)er

(SKES 572).

Saksa Pfeffer < ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 92; Hup ES 183; Beitr XVI 113; Körb 92; Saar KE 59), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5, 103), alamsaksa laenuks (Saar Ents 700, laenat. 12.-15.saj., Saar KE 78, laenat. saksidelt 13.-15.saj.) ja võimalikuks rootsi laenuks (SKES 572). - Beitr III 12; Schlüt 44; Streng 156; Sehw DdL 73 ja 93; Sehw SkU 90; Set NzBibl 62; Streng 156; Hak 57; SKES 572.

piperline ' haiglane inimene; piriseja': piperling/ [pipio] piperlinne (Gös Man 323) .

Sõna on lähtunud alamsaksa keelest- vrd. asks Pipperling ' ein Zärtling, der nichts vertragen kann. R. Dieß wird wol von pipen, klagen, stöhnen abzuleiten seyn' (VBNW).

pitser ' pitser' : omma kunninglikko Pitseriga [edda kinnitanud (Plak 269).

< asks pitzeer ' Petschaft (auf dem Siegelring)' (Sch-L).

Saksa Petschaft (vanemad kujud Pitschaft, Petschier ja Pitschier) on rahvaetümoloogiline tõlgitsus tõehhikeelsest pečet (Paul DW).

Vene keelest on laenatud pitsat(pitsal): pitzati kahs (Stahl HuH EE 253); petzeti ka (Ross 202); Brieffes Siegel/ Pitzat/i[t (Stahl Anf 112); Pitzati kah (Iher 68); [e pitzat (Stahl LSp 459); petzati werck(Gutsl

kk 116); pitzati kaas (HuH 1654 EE 423); Pitſchafft/ pitzali (Gös Man 92); Petsattacko kah (Voorim 51); Kichl nink Pitzat (WTLR 287); Seitze Pitzatiga kinnipantu Rahmat (Vas T 459); kokko Liidetud, kui Pitſatiga (VTkk 204); Pitzati ka (HuH 1693 EE 318); pannid ... Pitſadiga kinni (KnKR EE 233); Kunninglikko Pitzadi ka (Käsir VI) - vrd. vene **печать** (vrd. Ar VL 27 ja 31).

Ülemsaksa keelest on laenatud petsaft: Petſafti alla pannut (Krist 367) - vrd. üsks Petschaft.

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 92, pitzali < sks; Hup ES 184; Beitr XVI 114; Körb 93), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 955), alamsaksa või saksa laenuks, kusjuures sõna ka nimetatud keeltes laen on (Aav 384) ja alamsaksa laenuks (Ar MAL 138; SKES 582). - TH 322; Beitr III 12; Sehw SkU 115; SKES 582.

plaaster ' plaaster; sillutis, sillutatud paik': minckſarn Plaſtre meye ſeſama ſuhre Reya peale piddame panema (Müll 175); ſe aſſeme pähle kumb ſähl nimmatas kõrgeplaſter (Ross 197); Pflaſter / Plahſter / plahſtriſt (Stahl Anf 97); Pflaſter/ Laaſter/i (Gös Man 92)- pflaſter/ [emplaſtrum] plaaſter (Gös Man 322).

<asks plâster ' Pflaster, emplastrum, cataplasma; (Straßen)pflaster, plastrum, plaester' (Sch-L).

Saksa Pflaster < keskld < kr (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 92; Hup ES 184; Beitr XVI 114; Körb 93; Oj EKH 402; Ar SLHS 111),

rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,955) ja alamsaksa laenuks (Streng 89; Ar GMSL 21; SKES 267; Ar SLHS 101 ja 118).- Schlüt 17 ja 26; Westr Doll 170; Ar GMSL 34 ja 45; Ar SLHS 116; Sehw DdL 30, 35, 48, 60,93 ja 136); Sehw SkU 91 ja 370; Kett LW 303; Set NzBibl 61; Streng 89; Hak 56; SKES 268.

plaastrima ' sillutama ': temma ſahb teile ütte ſuhre plaſtritut Sahli näitma (Ross 182).

Sõna on lähtunud alamsaksa keelst- vrd. asks plasteren ' als Pflaster auflegen ' (Sch-L).

Saksa pflastern vt. plaaster.

Sõna on peetud saksa laenuks (Reim Ross XLIII; Ar SLHS 111).- Sehw SkU 91.

plaat ' plaat ': plaat/ (lamina) raud plaati (Gös Man 323).

< asks plate ' Platte; (die eiserne Brustplatte) (Brust) - Harnisch, thorax ' (Sch-L).

Saksa Platte <keskld(Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 184; Körb 93).- Rot Olev 47, 955; Schlüt 20 ja 29; Sehw DdL 47; Sehw SkU 91; Kett LW 303.

plakat ' plakat': Plakatide nink Rahmatode lebbi errakehltut ommat (Gard 363); kinnitame ſelle ſinnatſe Plakkati läbbi (Plak 266).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks plakat (Grimm DW) ja üsks Plakat.

17.saj. eesti kirjakeeles Rootsi riigi poolt väljaantud korraldustes esinev plakat võib ka rootsi laen olla- vrd. rts plakat (Hellq).

Saksa Plakat < holl (Paul DW).

- Schlüt 28; Ar RM 7.

plakk ' tint': Black/ Black/i (Gös Man 87); plak (Aab 1694, 246).

<asks blak ' Tinte, Schwärze, schwarze Farbe ' (L-Bor).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 87; Hup ES 184; Beitr XVI 114).- TH 322; Schlüt 18 ja 25; Sehw DdL 28, 84 ja 133; Sehw SkU 13, 172 ja 343; Streng 107.

plank ' plank, paks laud, laudadest aed': plancke/ (planca) plancki (Gös Man 323).

<asks planke ' Planke, Bohle, bes. Pallisade. vallum; - Im. Plur. de planken, die hölzerne Befestigung, Umzäunung von Städten und Burgen ' (Sch-L).

Saksa Planke < pr < hilisld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 184; Beitr XVI 114; Körb 93) ja alamsaksa laenuks (Kob SLEP 153; SKES 274). - Kett LW 302; Sehw DdL 24, 38 ja 111; Sehw SkU 13; Kett LW 302; SKES 274.

pleekima ' pleekima; pleegitama ': bleichen an der Sonne / pallatama / pleickima (Gös Man 142).

Siia kuulub ka

pleek aed: bleichplatz / pleicke Aid / paick (Gös Man 142).

<asks blê^{i}ken (vgl. ^{2}blecken) ' bleichen (vgl.hd. bleichen)' (L-Bor); vrd. asks blêk(e), bleik(e)' Bleiche' (Sch-L).

Sõna pleek(ima) on peetud saksa laenuks (Hup ES 184; Beitr III 7, XVI 114 ja XX 123; Körb 93), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5, 103) ja alamsaksa või saksa laenuks (Aav 385) .- Schlüt 20; Streng 158; Sehw DdL 30 ja 84; Sehw SkU 14; Streng 157/158; Skes 586.

plihtanker ' peaankur ': ſe eike Plicht Ancker (Müll 300).

<asks plichtanker, ancora sacra ' der vornehmste oder der Hauptanker, weil er auf der plicht liegt, um stets bei der Hand zu sein ' ; ' zweiarmiger Anker auf kleineren Schiffen , der auf dem plicht liegt ' (Sch-L).

Saksa Anker <ld (Paul DW).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar GMSL 21; Ar GMM 353) .- Ar GMSL 34 ja 43; Sehw SkU 15.

ploom ' ploomirasv, sea kõhuõõne rasv': Flomen/ loomi (Gös Man 88).

<asks vlome ' Fett, bes. das Nierenfett der Schweine, sowie das Schmalzfett der Gänse' (Sch-L).

pluum ' ploom, teat. puuvili': Pflaume / Luun/i (Gös Man 92) - Pflaum / [Baum] luun [puh] (Gös Man 322) - zwet[chen / (dama[cena) plumit (Gös Man 494).

<asks plume ' Pflaume, prunum ' (Sch-L).

Saksa Pflaume <ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 92; Hup ES 185; Beitr XVI 114; Körb 92; SKES 316, e (p)loom, (p)luum vähemalt osaliselt <sks), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5, 103 ja 47, 955) ja alamsaksa või saksa laenuks,kusjuures sõna ka nimetatud keeltes laen on (Aav 384). - Wag 17; Schlüt 24, 26, 41 ja 43; Saar EKRP 15; Sehw DdL 32, 48 ja 120; Sehw SkU 94 ja 291/292 ; Kett LW 304; Streng 105; Hak 56; SKES 316.

plöömike ' lilleke' : kudt [e Blömikene [e Welia peel (Müll 211); Blum / Plömiken (Gös Man 87).

<asks blomeken demin. ' Blümchen ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 87; Reim Müll XXXIX; Postim 1896 nr.185) ja alamsaksa laenuks (Ar GMSL 7).- Hup ES 185; Beitr XVI 114; Jõg MEKA 192 ; Ar GMSL 34 ja 39.

pokehuus ' rõugehaigete varjupaik ':[e [inatze Pockehu[e ninck Nuttumaya [id; (Müll 218).

Pokehuus on lähtunud alamsaksa keelest- vrd. asks pocke, poche ' Blatter, Pustel ' ja asks hûs ' Haus; bes.

Rathhaus.- u. das feste Haus, Schloβ , Castell'(Sch-L).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar GMSL 21) - Ar GMSL 34 ja 41.

pokk 'rõuged' sõnas pokireik 'rõugekärn': sinna Pockereick (Prot I 19); Se hühdtut Kurrat/ Pocki=Reigk (HuH 1654 Pr 102); Se hühdtut Kurrat/ Pocki=Reigk (HuH 1673 Pr 90).

<asks pocke, poche 'Blatter, Pustel (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Beitr XVI 114;Streng 158), saksa või alamsaksa laenuks (Saar LV 117; SKES 593) ja alamsaksa laenuks (Wiget 269; Kett LW 25; Ar GMSL 21).- Schlüt 45; Ar GMSL 41; Sehw DdL 42, 83 ja 135/136; Sehw SkU 7,85,169 ja 356/357; Kett LW 25; Streng 158; SKES 593.

pood 'pood; käsitööliste müügi-ja tööruum': Bude Bõdi (Gutsl Obs 104); Bude/Poedi; buden⌈itzer/ poedi i⌈toja/ Poodi=Mees/ naine/ pois (Gös Man 150) - Kramer/ (Buden⌈itzer tabernarius) pohdi mees/ Sullane (Gös Man 265).

<asks bode 'Verkaufs- u.Arbeitsbude der Handwerker'(Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 189; Beitr XX 123; Körb 93; Saar KE 59; Ar SLHS 111), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5,103) ja alamsaksa laenuks (Streng 172; Kett LW 31; Saar KE 84, laenat. 17.saj.; SKES 648; Ar SLHS 101 ja 118).- Wag 30; Rot Olev 47,955;

Schlüt 22 ja 43; Sehw DdL 79, 85, 102 ja 123; Sehw SkU 21; Kett LW 31; Streng 172; Hak 52; SKES 648.

pookima ' pookima ' : Se ſt Jummal om wäkkew neid jälle ſi ſſe pookma (Vas T 307).

<asks poten, potten, paten ' Pflänzlinge setzen, pflanzen ' (Sch-L).

Sõna on peetud alamsaksa või saksa laenuks (Aav 385) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 318) .- Schlüt 27 ja 43; Sehw DdL 44 ja 120; Sehw SkU 97, 199, 289 ja 357; Kett LW 318.

pool ' haspel, viipsik; pool, kääv ': ſe Langk vche Kangkore Pola ſees (Müll 218); ſpulpfeiffe / Kangri pool (kehw) (Gös Man 390)- weber Spuel / ſpanus] kangri pohl (Gös Man 460) - weiffe/ (alabrum Spuel= Pfeiffe) pöeli (Gös Man 463); nobbedamba ſt ärra läänut, kui ühhe Kangri=pool (VTkk 201).

<asks spole ' Spule, Federspule ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Beitr XVI 115; Saar KE 59), alamsaksa laenuks (Thoms 110; Wiget 262 ja 267; Ar EK 1929, 79; Kett LW 380; Ar GMSL 21; SKES 646; Ar SLHS 118), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,956) ja alamsaksa või rootsi laenuks (Saar LV 230; Ar ERL 90).- Schlüt 22, 26 ja 43; Väin HN 104; Ar GMSL 34, 43 ja 45; Sehw DdL 31,38,55,96 ja 127; Sehw SkU 118; Kett LW 380; Set Bibl 430; Hak 52; SKES 645.

poom ' poom; tôkkepuu ': weber (windel) Baum/ [liciatorium jugum] Lönga (Rinna) poom (Gös Man 460)- Baum/ (Weber Baum) Lönga (Rinna) Poom (Gös Man Spl 124)- Schutz Gatter / Handpecki (Poom (Gös Man Spl 370).

<asks bôm' Baum, Baumstamm, auch das Kreuz Christi; Grundbaum in der Mühle; Stange, Eisenstange (îsern b.), Brechstange, Stange des Kreismeisters, der die Kämpfer trennt, Lanze ...; Schlagbaum zu Lande und zu Wasser, Wassertor; Lichtbaum; Hebebaum, Zuberbaum, Tragbaum, Tracht; Webebaum, Garn-, Kettbaum; Sattelbaum ' (L-Bor).

Sôna on peetud saksa laenuks (Hup ES 190), rootsi vôi taani laenuks (Rot Olev 5,103), alamsaksa vôi saksa laenuks (Streng 171) ja alamsaksa laenuks (SKES 647).- Rot Olev 47,955; Sehw DdL 31, 45, 48 ja 127; Sehw SkU 21; Kett LW 317; Streng 171 ja 322; Hak 55; SKES 647.

pooshaak ' pootshaak, konksuga latt, ritv': Boßhacke/ Mann/ Pooshaki / Manni (Gös Man 87) - Hake/ (zum Schiffe) Raud / pooshaki (Gös Man 225).

<asks Boos-haken ' eine Stange mit einem eisernen Haken, womit man die Schiffe anholet und fortstösst '(VBNW).

Sôna on peetud saksa laenuks (Gös Man 87; SKES 648). - Schlüt 44; Väin HN 104; Sehw SkU 22; Kett LW 32; SKES 648.

poosmann ' pootsmann': Boßhacke/ Mann/ Pooshaki/ Manni (Gös Man 87) - ſchiff=Kappe bardocullullus poosmanni

hüll (Gös Man 356).

< asks bôsman= bôtsman ' Matrose' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 87; Streng 172) ja saksa või (osaliselt) rootsi laenuks (SKES 648). - Schlüt 44; Set Bibl 430; Streng 171/172; SKES 648.

pormeister ' linnapea ': Bürgermeiſter/ Pormeiſter (Gös Man 87) - bürgermeiſter / Pormeiſter; Vice bürgermeiſter / Pormeiſtri Aſſemel (Gös Man 151).

<asks borgermester, borgemeister, bûrmester ' Bürgermeister, magister civium, consulum; - Schulze, Vorsteher der Dorfschaft, magister civium, indaginis, villae' (Sch-L).

Ülemsaksa keelest on laenatud bürgermeister (burge(r)meister) : Burgermeiſter (Awerb 4); Bürgermeiſtrit (Krist 367); Meye Burge Meister (Voorim 46) - vrd.üsks Burgemeister, Bürgemeister, Bürgermeister (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 87; Hup ES 190 ja 196; Beitr XVI 115; Körb 93) ja alamsaksa laenuks (Oj ÜnL 5/6; Streng 159).- Tamm 17; Ar EK 1940, 111; Sehw DdL 85 ja 131; Sehw SkU 11, 21 ja 22; Kett LW 33; Streng 159; Hak 55; SKES 604.

post ' post (sideasutus); vahipost': poſtfuhr/ (veredus) poſti wancker; poſtpferd/ kühti (poſti) hobbone (Gös Man 324); Maggab keakit omma posti pähl (Sõd 177).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd.

asks post ' Postreiter, (reitender) Bote ' ja asks post ' Pfosten, Thürpfosten ' (Sch-L); vrd. üsks Post ja Posten.

Post ' vahipost ' esineb 17.saj. eesti kirjakeeles ainult Rootsi riigi poolt väljaantud määrustikus ja võib siin rootsi laen olla - vrd. rts post (Hellq).

Saksa Post ja Posten < it (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 190; Körb 93; SKES 609/610, (kirja)post tõenäol. < sks), saksa või vene laenuks (Beitr III 149), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,955), rootsi või alamsaksa laenuks (Saar LV 192), alamsaksa laenuks (Wiget 267; Saar EKRP 19, laenat. 17. saj. alamsaksa (?-ga) keelest; Saar KE 84, laenat. 17.saj. lõpuks; SKES 610, post ' sammas ' võimal. < asks) ja ladina laenuks, mis eesti keelde on tulnud alamsaksa või saksa keele vahendusel (Aav 384 ja 385).- Schlüt 30,39, 42 ja 44; Kob PSL 98; Kob SLEP 154; Sehw DdL 62 ja 135; Sehw SkU 86, 94 ja 196/197; Kett LW 306; Streng 161; Hak 57; SKES 609/610.

postel vt. apostel

postill ' jutlusteraamat': Se Poſtill oſtka igkalick (Salem LSp).

<asks postil (Ar SLHS 101).

Saksa Postille < ld (Duden).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar SLHS 101) .-

Ar SLHS 110; Streng 161; Hak 57; SKES 610.

pott ' pott, keedunõu , ahjupott ' : Potte ſiddes (Müll 200) - Paiatab ks vx Sauwo Tück ſe Potti-ſeppa waſta (Müll 260); oſtſit ... õhe pottiſeppa põldo (Stahl HuH EE 234); ütte potſeppa nurme ehſt (Ross 193); kudt ſe ahhi kiuſap needt uhet pottit (Stahl LSp 106); oſtſit ... õhe pottiſeppa põldo (HuH 1654 EE 234); Topff/ pott/i (Gös Man 95) - ſcherbe/ potti Tück (Gös Man 354)- topff/ (olla) pott / padda; töpffer / (figulus) potti ſepp (Gös Man 415) - Vernis / [vernix] warw / potti warw (Gös Man 430); oſtſit ... ühhe Pottiſeppa põldo (HuH 1673 Hist 26); oſtiwa ... ütte Potſeppä Nurme (Vas T 61); ... ommat nemmat andnut ühhe Pottiſeppa Põldo ehs (HuH 1693 EE 309); oſtſid ſe[illegible] eeſt ühhe Potti=Seppa Põllo (KnKR EE 210).

<asks pot, put ' Topf, bes. ein irdener ' (Sch-L).

Alamsaksa Pott <pr (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 95; Hup ES 190; Körb 93; Saar KE 60; SKES 614, tõenäol. <sks; Ar SLHS 111), alamsaksa laenuks (Beitr XVI 115; Oj ÜnL 2 ja 4; Ar GMSL 21; Ar SLHS 101 ja 118), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,955) ja alamsaksa või saksa laenuks, kusjuures sõna ka nimetatud keeltes laen on (Aav 384) .- TH 322; Wag 17 ja 23; Schlüt 43; Ar GMSL 34 ja 45; Ar SLHS 112; Sehw SkU 283; Kett LW 306; Set Bibl 428; SKES 614.

praad 'praad': Brate/ Praadi (Gös Man 87).

<asks brade, bra 'Braten' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 87; Hup ES 190; Beitr XVI 115) ja alamsaksa laenuks (Oj ÜnL 2).- TH 322; Körb 91; Schlüt 26; Tael 83/84.

praadima 'praadima': laſckis naemat/ ellawalt pradida (Müll 101).

Siia kuuluvad ka

praadipann: Bratpfan/ praadi pann (Gös Man 146);

praadivarras: bratſpieß/ pradiwarras/ aſt (Stahl Anf 44).

<asks braden 'braten' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Reim Müll XXXIX; Ar SLHS 111), alamsaksa laenuks (Kett EKÄh 135; Ar GMSL 21; Ar SLHS 101 ja 118) ja alamsaksa või saksa laenuks (Aav 385).- Ar GMSL 34, 43 ja 44; Tael 83/84.

praam 'praam, lameda põhjaga veesõiduk kraamiveoks': Fähre/ [ponto] parv / prahm (Gös Man 183) - flöſſe/ [rates] praam/ parv / huiſck (Gös Man 191).

<asks prâm ' ein flaches Fahrzeug (ohne Kiel), um auf Flüßen zum Transport schwerer Güter (z.B.Steine) u. Personen oder zu andern Zwecken zu dienen ' (Sch-L).

Saksa Prahm(e) arvat. < slv (Paul DW).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Streng 166;SKES 621). -Beitr XVI 177; Ahl 170;Schlüt 24 ja 26;Kett LW 312; Sehw DdL 93 ja 134; Sehw SkU 95; Kett LW 312;Streng 166;SKES 621.

praavest ' praost, teat. vaimulik ': Prob∫t/ Prawe∫t (Gös Man 92).

<asks prawest ' Probst ' (Sch-L).

Saksa Propst <ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 92; Hup ES 191; Beitr XVI 115; Körb 93), alamsaksa laenuks (Thoms 167; Schlüt 22), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 955), rootsi laenuks (Aav 384) ja kreeka laenuks, mis eesti keelde on tulnud ladina ja saksa keele vahendusel (Aav 385).- Wag 17; Schlüt 42; Kett LW 312; Sehw DdL 37, 93 ja 133; Sehw SkU 95 ja 334; Kett LW 312; Set Bibl 441; Streng 189/190; Hak 57.

prantsoos ' prantslane': Franzo∫en/ Pranzo∫i (Gös Man 88) - frantzo∫en / (venerea lues) pranzo∫it/ pranzo∫i többe (Gös Man 193).

<asks franzõs ' französisch . Plur. Franzosere (Frantzoysere. Lüb. Chr. 2,397 u.s.), Franzosen, u.Franzosen; letzteres auch morbus gallicus, lues Venerea ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 88) ja tõenäoliseks alamsaksa laenuks (SKES 733).- Schlüt 24 ja 45; Sehw DdL 57; Sehw SkU 16 ja 356; Kett LW 311; SKES 733.

prassima ' prassima, lärmama ': Nemãt pra∫∫iwat ninck me∫∫awat (Stahl HuH Lr 140); Pra∫∫en/ Pra∫∫in/

praſſiſſin / praſſinut/ praſſima (Stahl Anf 97); behſte ellawat / ninck praſſiwat (Stahl LSp 693); Se ſuhremb Kunſt on praſſima (HuH 1654 Lr 511); Braſſen/ praſſima (Gös Man 87 ja 146) - Demmen / (ſchlemmen) praſſima/ wilia huckatama (Gös Man 157) - ſchwarmen / (bacchari) hulluſt iohxma / praſſima (Gös Man 372); Se ſuhremb Kunſt on praſſima (HuH 1673 Lr 431); kui temmä kik olli erra praſnu (Vas T 150); Pr pronunciare poſſunt ut praſſima (Horn GE 4); Se ſuhremb Kunſt on praſſima (HuH 1693 Lr 462); Praſſigo keik Kurjad (KnKR Lr 132).

Samast tüvest on tuletatud

prasser ' prassija ': Demmer / (Schlemmer) Praſſer (Gös Man 157);

prassija: praſſer / huckaja / praſſia (Gös Man 325) - Schlemmer / (Pancketirer) huckaja/ praſſya/ johtick (Gös Man 360);

prassimine ' prassimine': Schwelgerey / [luxus] praſſiminne (Gös Man 374); errala ſko neid mitte Praſmiſſe ... ſiſſe jochtuda (WtLR 272); Praſmiſſe ehk Kangekahluſſe perräſt (Vas T 404); Praſimiſſe ja häwwito Tö ſiſſe (KnKR Pr 20).

<asks brassen ' lärmen, praßen ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 87; Hup ES 191; Ar SLHS 111), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,955) ja alamsaksa laenuks (Ar SLHS 101 ja 118).- Sehw SkU 16.

preedikstool ' kantsel': et mina minu Jallade kaas ſen ſinatze Predigſtole paele piddi ſeiſma (Müll 329).

<asks predek-, predikstôl ' Kanzel' (Sch-L).

Saksa predigen <ld (Paul DW).

Kuju räästool on peetud saksa laenuks (Beitr XVI 117; Saar KE 59), alamsaksa või rootsi laenuks (Ahr 163) ja alamsaksa laenuks (Mikk Ber 155; Ar GMSL 21).- Schlüt 34; Ar GMSL 35, 41 ja 51; Ar GMM 352; Sehw SkU 95 ja 325; Kett LW 380.

preeseke ' väike prees': Breſcken/ preſeken (Gös Man 87; teose lôpus Spl 87: Breſeken / Preſecken).

<asks brēsse , brēse, brētze, brēce, brēseken s. brāsse ' Spange, Brosche, Nadel, Heftel ' (L-Bor).

Sôna on peetud vene laenuks (Tamm 17) ja alamsaksa laenuks (Ar EtM 16).- Wag 24; Sallm 1873, 25 ja 35; Ahl 160; Sallm 1880, 52; Schlüt 44; Sehw SkU 17.

preester ' preester': laſckis üchte kutzuda keick üllembat Preeſtrit (HuH 1654 EE 25) - kut Preeſtrit pallunut (HuH 1654 Lr 218); Prieſter / Preeſter (Gös Man 92) - hoher Prieſter/ körgk (ſuur) Preeſter (Gös Man 241) - Prie ter / [Sacerdos] Preeſter . Prior; Se üllemb Preeſter (Gös Man 326); lekkitaſit Jeruſalem-mist / Preetrit nink Levitit (HuH 1673 EE 11) - ſe

üllemba Preeſtri Sullane (HuH 1673 Hist 22); Sinna iggawenne Körgkepreeſter (WTLR 346); neüda henda Preeſtrille (Vas T 14) - armolik nink uſſutaw Körge=Preeſter (Vas T 429); Körge= Preeſtri kätte (TLR 47); nöita hend neil Prehſtril (HuH 1693 EE 37)- Üllemb Prehſter nink Wañambat (HuH 1693 Lr 260); keig Üllemad Preestrid (Creid 232); kutſus kokko keik üllemad Preeſtrid (KnKR EE 17) - näita ennaſt Preeſtrille (KnKR EE 24) - Hannas ſe Körge= Preeſter (KnKR EE 265); Preestri ja tallopoia (Plak 268); Jummala ja CHriſtuſſe Preeſtrit (Käsir 177).

Samast tüvest on tuletatud preestreus ' preestriamet, preesterlus': kunninglik Preeſtreus (Vas T 410).

Preester on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Preester: Sünderliken de Köninge Vörſten/ Preeſter vnd Propheten (Bibl 1599, Vörrede vp de Propheten); vrd. asks prēster (Sehw SkU 95).

Ülemsaksa keelest on laenatud priister: et täma Mino Priſter olgo (VTkk 190) - vrd. üsks Priester.

Saksa Priester < kr-ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 92; Hup ES 191; Beitr XVI 115; Körb 93; Kask LÜ 12); saksa laenuks on peetud ka sõna preestreus (Hup ES 191).- Sehw DdL 30, 35, 93 ja 133; Sehw SkU 95 ja 334; Kett LW 312.

preesterdoom ' preestriamet, preesterlus: ſe Kunniglick preeſterdohm (Stahl LSp 245).

Preesterdoom on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Preesterdom: ... dartho beyde dat Preeſterdom vnde Förſtendom (Bibl 1599, de Propheten AILE).

Saksa Priestertum vt. preester.

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar SIHS 101).- Ar SLHS 110 ja 116.

prentima ' trükkima ': prentitu Johann Georg Wilkeſſe ... man (WTLR tiitelleht).

Samast tüvest on tuletatud prentja ' trükkija, trükkal ': Prentitu Johann Georg Wilkeſſe / Kunninglikko Rahmato Prentja man (WTLR tiitelleht).

<asks prenten ' drücken, drucken, engl. to print' (Sch-L).

Saksa murd. Printe, prenten < holl <ld (Duden).

prii ' prii, vaba': fry echk wabba ollema (Müll 77); Ja kui monni Tahaks Radiſt Palwede Lebbi ſedda Priks Enneſel ſaada (Krist 367); frij ſe Kohrma eddes (HuH 1654 Lr 120); frij ſe Kohrma eddes (HuH 1673 Lr 101); Se Kehl on katki / Meye fry (WLR 127); Pr pronunciare posſunt ut praſſima, pri (Horn GE 4); Fry keik Wainlaeſt (HuH 1693 Lr 327); pri; wri (Aab 1694, 246); pri; wri (Aab 1698, 247).

<asks vri ' frei; - Von Sachen: frei, ledig von rechtlichen Verpflichtungen; frei, ungehindert, frei

handelnd ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 191 ja 293; Beitr III 118 ja XVI 115; Saar KE 60), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5,103) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 29; Ar GMSL 21; Ar SLHS 118).- Ahl 232; Schlüt 21, 24, 25, 41 ja 43; Ar GMSL 34 ja 52; Sehw DdL 51, 71, 79 ja 84; Sehw SkU 17; Kett LW 29; Streng 21; SKES 44.

prikk, prikike ' kabekivi': brett Spiel/ Pricki meng (Gös Man 147) - bricke im bret⌈piel / prick/ prickiken (Gös Man 148) - Schacht⌈tein/ (latrunculus) kachti meng kiwwi / prick (Gös Man 348).

<asks bricke ' Scheibe, Holzscheibe; Stein im Brettspiel ... Auch ein Spiel auf dem Eise ' (L-Bor).

- Streng 164; SKES 620.

prill(id) ' prillid': brillen/ prillit/ lihck ⌈ilmat; brillenmacher/ prilli Sepp (Gös Man 148).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks bril, plur. brille ' Brille ' (L-Bor) ja üsks Brille.

Saksa Brille < Beryll; saksa Beryll vt. perill.

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 191; Beitr XVI 115; Körb 93; Saar Ents 703, Saar EKRP 19 ja Saar KE 84, laenat. 17.saj) ja alamsaksa laenuks (SKES 621).- Saar EKRP 15; Sehw SkU 17 ja 174; Kett LW 29; Hak 58; SKES 621.

prohvet ' prohvet ': se Propheti Joelis häle (Boier 56); neet Pöhadt Patriarchit ninck Prophetidt (Müll 2); lebbi ommade pöhade Prophetide ſuh (Stahl HuH Lr 3); hoja meit neine kawalatte Prophetide ehſt (Ross 49); nende Prophetide ninck Apoſtlide Rahmatode ſees (Iher 67); prophet Jerem (Vig 76); mea ütteltut on lebbi ſe Propheti (Stahl LSp 1); pöha Prophett David (Elab IX 10); mea üttleb Ezechiel Propheet (Turu kk 27); ned Prophetit (Saarem kk 131); mea ütteltut on lebbi ſe Propheti (HuH 1654 EE 4); Prophet / Prohweht, Prophetin/ prowehti Emmand (Gös Man 326); Tahhate teye ühhe Propheti negkema (HuH 1673 EE 10); ne armſa Proweeti (WTLR 99); nida om kirjotetu läbbi ſe Proweeti (Vas T 2); keik pöha Wannambade / Prophetide / Apoſtlide/ ... Pählewahtamiſſe jure (LPR 44); Et kiſkſit mitt Propheti Luhdt (WLR 164); ſe Prowete Tunniſtus (TLR 118); Ollet ſinna üx Prophet? (HuH 1693 EE 12); ninda on Proweti läbbi kirjotud (Creid 232); mea ütteldud on Proweti läbbi (KnKR EE 2); ke ka räkinut on Prowetide lebbi (Käsir 71).

Samast tüvest on tuletatud

prohvetlik : pimmedän proweetlikkun Kojun (Vas T (3)).

Sõna on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Prophet: Prophet , Propheten vnd Prediger ampt (Bibl 1599) (Ar GMSL 22); vrd.: de was ein ketter vnde valſch Prophete (Bibl 1599, Vorrede vp de Propheten).

Saksa prophezeien < kr-ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 191; Beitr XVI 116; Körb 93; Saar KE 59), alamsaksa või saksa laenuks (Ar RM 9), kreeka laenuks, mis eesti keelde on tulnud ladina ja saksa keele vahendusel (Aav 385) ja alamsaksa laenuks (Ar GMSL 21/22; Ar SLHS 101 ja 118). - Saar EKRP 5 ; Ar GMSL 35 ja 45; Ar SLHS 110; Sehw DdL 81 ja 93; Sehw SkU 94 ja 334; Kett LW 312; Streng 165.

prohvetisch ' prohvetlik ': ütz kindma Propheti-ſche ſönna (Ross 153).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks Prophetisch: Wy hebben ein vaſt Propheti ſch wordt (Bibl 1599, 2. Pet. I 19) ja üks prophetisch.

Saksa prophetisch vt. prohvet.

Sõna on peetud saksa laenuks (Reim Ross XLIII).- Streng 165; Ar SLHS 110.

proov ' proov, katse': Probier Stein / [lapis lydius] prowi kiwwi / Kuld ninck höbbe Kiwwi (Gös Man 326).

Sõna on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks prōve ' Probe ' (Sehw SkU 95) ja asks proven ' kennen lernen, merken, wahrnehmen, ermeβen ' (Sch-L).

Saksa Probe < keskld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 191; Körb 93), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5,103 ja 47,955), laenuks alamsaksa või saksa keelest, kusjuures sõna ka

nimetatud keeltes laen on (Aav 384) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 312).- Sehw DdL 38; Sehw SkU 94 ja 95; Kett LW 312.

proua ' proua, emand ' : Kunninga Prawwa; Erzogi Prowwa Estimaaſt (Krist 367).

Proua on lähtunud alamsaksa keelest- vrd. asks vrouwe, vruwe ' eig. Herrin; die ursprüngliche Bedeutung hat sich noch vielfach erhalten, namentlich im Munde der Dienstboten auf dem Lande, die ihre Herrin unse vro(uwe) nennen, wofern nicht die " Frau " es vorzieht sich Madame nennen zu laßen.- Dient vor allen als Titelbezeichnung ' (Sch-L).

Ülemsaksa keelest on laenatud fraua: Meye Armoliſſemba Kunninglikko Fraua ... pidda (HuH 1693 Pr 108)- vrd. üsks Frau.

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 191; Beitr XVI 115 ja XX 129; Körb 93; Oj EKH 402), alamsaksa laenuks (Schlüt 22; Oj EEt 138; Ar HMH 68), alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384) ja rootsi laenuks (Saar KE 61).- TH 322; Oj ÜnL 5; Schlüt 16, 24 ja 25; Ar GMSL 52; Set Bibl 441; Streng 189; Hak 55.

pruukima ' pruukima, kasutama , tarvitama': eth meye needt [kaas] piddame brukima (Müll 114); ke temma nimmi kurjaſt pruckip (Stahl HuH Kat 19); prukinut ollen (Talup II 129); gebrauchen / prühckin / prühckſin /

prühcknut / prückhma; miſsbrauchẽ / kurjaſt prühckma (Stahl Anf 44); ſeſamma punda ... on prukinut (Vig 93); meije peame ſeſinnaſe ilma pruhckima (Stahl LSp 23); meye hingo önnex prukma (Elab VIII 57); miſsbrauchen kurjaſte prukma (Gutsl Obs 122); ep pruckip meite juhres kawaluſse (Saarem kk 131); ſe pruckitut Wack (Kaalum 52); Ep pruhki mitte tiggedaſt (HuH 1654 Lr 3); Brauchen / pruhkima (Gös Man 87) - Brauchen / ruhkima, miſsbrauchen / kurjaſt ruhkima (Gös Man 147) - Gebrauchen / [uti] oigkeſte ruuhkima ; Misbrauchen / [abuti] kurjaſti ruuhkima (Gös Man 202) - umbſchweiffen (im Reden) pahlio lihk ſannat ruhckima / pitkat könnet ette tohma (Gös Man 372/373); Ep pruhki mitte tigkedaſt (HuH 1673 Lr 3); ſinno Andid kurjaſte pruhkida (WTLR 251); nink pruhkſime Appi (Vas T 286); et ep meye ... kurjaſte pruhküne (trükiviga pro pruhkime) (LPR 8); Ep pruhki mitte tiggedaſt (WLR 3); mitte ilmatennalikko Süddame ka kurjaſte pruhkime (HuH 1693 Pr 8); kur=jaſ=te pruuk=ma (Aab 1694,240); kaſwolikkult ning röömſaste prukida (KnKR Pr 4); pettmisse ga pruhkib (Sõd 176); kur=jaſ=te pruuk=ma (Aab 1698,247); ſedda Pattotunniſtuſt prukida (Käsir 72); ilma Pattuta woime prukida (Skragge 282).

Samast tüvest on tuletatud

[kurjast] pruukimine : ſe Kurjaſtruhckminne ſahtap hucka (Stahl LSp 632); enne ſe Pöha Sacramenti Pruhkmiſſe (HuH 1654 Pr 16); übung / (uſus) ruhckiminne (Gös Man

423); perraſt ſe Pöha Sakramenti Pruhkmiſſe (HuH 1673 Pr 21); Wabbauſſe kurjaſt Pruhkmiſſeſt (Vas T 325); perraſt ſe Pöha Sakramenti Pruhkmiſſe (LPR 23); enne ſe Pöha Sakramenti Pruhkmiſſe (HuH 1693 Pr 18); keike temma Wabbaduſte nink Kochtode Samiſſex nink Prukimiſſex (Käsir 30).

<asks bruken ' gebrauchen, sich bedienen' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 87; Hup ES 191 ja 192; Körb 93; Saar KE 60), alamsaksa laenuks (Beitr XVI 116; Streng 167; Saar ESpr 48; Kett LW 30; Saar EKRP 19 ja Saar KE 84, laenat. ~17. saj. alguseks; Ar GMSL 22; SKES 622; Ar SLHS 101 ja 118), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5,103) ja alamsaksa või saksa laenuks (Aav 385).- Wag 17; Schlüt 13, 22, 31 ja 41; Saar Ol 16; Ar GMSL 35 ja 44; Ar SLHS 112 ja 117; Sehw DdL 37 ja 71; Sehw SkU 18; Kett LW 30; Streng 167 ja 168; SKES 622.

pruukost vt. vrookost

pruul ' pruulija ': Bierbrauer/ Pruul (Gös Man 139) - Glüend machen das Eyſen oder die Brau=Steine/ kuumax teggema ſedda Rauda echk need prruli kiwwit (Gös Man 217).

Pruul on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks brūwer ' Brauer ' (Sehw SkU 19) ja asks bruwen, bruen, browen ' brauen ' (Sch-L).

Sõna pruul(ima) on peetud saksa laenuks (Hup ES 191 ja 192; Beitr XVI 116; Körb 93), alamsaksa laenuks (Oj ÜnL 2; Vilk FL 233) ja alamsaksa või saksa laenuks (Aav 385).- TH 322; Schlüt 28, 29, 41 ja 43; Mitzka 82; Väin HN 103; Sehw DdL 35, 40, 43, 51, 85 ja 129; Sehw SkU 19 ja 175; Kett LW 29 ja 30.

pruut , pruudike ' pruut, mõrsja': kauni ſte ehituth kudt ÿx Brudt (Müll 126); minna ollen temma prudt (Stahl Lr 108); braut/ prühdt/ prühdti ſt / mor ſi/ morsi- ja ſt (Stahl Anf 44); Se Pruth on kaunis kül (Brocm 1637, 53); Teil sahp olla Pruhti-Sergk (Brocm 1639,56); Peigk ninck Pruhdt (Salem 1642, 62); Sinnul , armas Pruhtiken (Tans 62); omma towotut Pruti kahs (Stahl LSp 58); ja kui õhe Pruhdti Chri ſtuße (Elab B1 18); Sinna Pruht/ mo Auwo=Crohn (Salem 1651, 65); kudt üx nohr Pruhdt (HuH 1654 EE 190); Braut / Pruhdt/i (Gös Man 87) - Braut/Pruht/ mor ſi; Braut Diener/ Pruhti pois (Gös Man 147); pruht ninck peick (Pulmal 154); ſünno Pruht (HuH 1673 Lr 62); omma towotut Pruhti ka (HuH 1693 EE 15); Omma Prudiks... tö ſtnud (KnKR Lr 34); Peikmehhet ja Prutit (Käsir 81).

‹asks brût ' Braut; auch von der rechtmäßigen Gemahlin ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 87; Hup ES 191 ja 192; Beitr XVI 116 ja XX 123; Körb 93; Saar KE 59; Ar SIHS 111), alamsaksa laenuks (Mey ÜlF 13; Oj ÜnL 2; Kett LW 30; Ar GMSL 22; Mäg Nir 134; Ar SIHS 101 ja 118),

rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5,103), alamsaksa või rootsi laenuks (Schlüt 22) ja uuemaks germaani laenuks (Saar LV 128).- TH 322; Thoms 51; Ahl 206; Rot Olev 47, 955; Schlüt 13 ja 41; Saar Ol 16; Tamm 17; Ar GMSL 34 ja 44; Ar SLHS 112 ja 117; Sehw DdL 32, 39, 48, 79 ja 84; Sehw SkU 19; Kett LW 30.

prööv̈ima ' proovima; proovile panema ': Prüfen/ pröwima (Gös Man 92) - Probieren / (prüfen) pröwima/ kiu[ama (Gös Man 326).

<asks pröwen ' probieren, prûfen, versuchen' (Woeste).

Saksa proben ~ probieren < ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 92).- Ar EK 1933, 131; Ar SLHS 111; Sehw SkU 94 ja 95; Kett LW 76.

pukk, pokike 'jäär,sikk': Boeck/ Puck/i (Gös Man 87)- böcklein/ Sickaken / kitzeböckiken (Gös Man 144) - ziegenböcklein / [hoediculus] kizabockiken (Gös Man 483).

<asks buk, bok, (-ck) s. bok ' Bock; bok, s. buk(-ck) ' Bock, Schaf-, Ziegenbock ' (L-Bor).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 87), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,955), alamsaksa laenuks (Schlüt 19; Lõo MKN I 55; Streng 170; Ar EtM I 10), alamsaksa või vanapõhja laenuks (Lõo MKN II 227), rootsi laenuks (Ar ERL 93) ja rootsi või alamsaksa laenuks (SKES 631, pukk, puki < asks, pukk, puka < erts).- Schlüt 19,40 ja 43; Mäg Dem 146; Ar GMSL 51; Ar SLHS 115;

Sehw DdL 121; Sehw SkU 20 ja 175; Kett LW 25; Set Bibl 429; Streng 170; Hak 52; SKES 593 ja 631.

pull, pullike ' pull, sõnn': Bulle Pulle (Gutsl Obs 104) - Stier Pullekenne (Gutsl Obs 133); bulle /Sonn/ pull (Gös Man 150) - Stier / [taurus] Sonn/ pull (Gös Man 397).

<asks bulle ' Stier, Zuchtstier ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Beitr XVI 117; Körb 93; Saar LV 50; Kett LW 31) , alamsaksa laenuks (Lõo MKN 84, tõenäol. < asks; Wiget 269; Palm 99, pull vrd. asks bulle), germaani laenuks (Mäg Dem 194/195) ja saksa laenuks või võimalikuks laenuks Eesti rootsi murdest (SKES 635).- Schlüt 40 ja 44; Sehw DdL 25, 39, 85 ja 121; Sehw SkU 20; Kett LW 31; SKES 635.

pump ' pump, pumpkaev ': plumpe/ (antlia) pumpe/ wee rönni (Gös Man 324).

Sõna on laenatud tõenäoliselt alamsaksa keelest- vrd. asks Pumpe ' Pumpbrunn, Pumpe: antlia, machina, haustoria ... ' (VBNW); arvesse tulla võib ka laenamine ülemsaksa keelest- vrd. üsks Pumpe.

Saksa Pumpe < pr (alamsaksa keele vahendusel) (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 195; Beitr XVI 117; Körb 93; Kett LW 313); rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,955) , laenuks alamsaksa või saksa keelest, kus-

juures sõna ka nimetatud keeltes laen on (Aav 384) ja rootsi või saksa laenuks (SKES 639).- Ahl 179; Streng 171; Kett LW 313; Streng 170/171; SKES 639.

pumpima ' pumpama ': plumpen / (exantlare) wett welia pumpima (winnima) (Gös Man 324).

Pumpima on laenatud tõenäoliselt alamsaksa keelest- vrd. asks pumpen (SKES 639); võimaliku laenuallikana võib arvesse tulla ka ülemsaksa keel- vrd. üsks pumpen.

Saksa pumpen vt. pump.

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 195; Kett LW 313) ja rootsi või saksa laenuks (SKES 639).- Ahl 179; Sehw SkU 96; Kett LW 313; SKES 639.

? pund ' nael; teat. rahaühik': küme tohadt pund wölgk ollet (Stahl HuH Kat 69); kümme tuhand punda wölcko ollet (Ross 257); Pfund geme⸢en/ Pund/a⸢t/ gewogen / nail/a⸢t (Stahl Anf 97); needt Wiet pundat ech löi⸢kat (Vig 96); pfund /(gemessen⸣ punt; pfund/ ⸤gewogen⸣ naihl/a (Gös Man 323); ⸤e olli kümme tohat Punda wölgo (Vas T 38).

Pund on kas vanem skandinaavia laen (vrd. SKES 643) või alamsaksa keelest lähtunud- vrd. asks punt 'Pfund, talentum ' (Sch-L).

Saksa Pfund ⟨ ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 195; Beitr X 119 ja XII 85; Körb 93; Ar SLHS 111), vanapõhja või rootsi

laenuks (Thoms 163), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,955), rootsi laenuks (Ar SvL 190 ja 200) , vene laenuks (Ar SLK 704; EAj 83), skandinaavia laenuks (SKES 643) ja alamsaksa laenuks (Ar SLHS 101).- Mey ÜGL 18; Schlüt 13, 19, 27, 30, 39 ja 44; Jõg EM 129; Ar RM 7 ja 10; Kett LW 321; Set Bibl 430; Hak 43; SKES 643.

punnima ' prundi abil sulgema': Einlegen/ (den bühnen) punnima (Gös Man 169) - ge[pündet / (getaffelt) punnetut (Gös Man 212) - getaffelt/ punnitut (Gös Man 213).

<asks spunden ' mit einem spunt, Zapfen, verschliessen; in ein Faß schließen, obstruere, obturare' (Sch-L).

Saksa Spund <ld (itaalia keele vahendusel) (Paul DW).

Sõna punn(ima) on peetud saksa laenuks (Hup ES 195; Beitr XVI 117; Körb 93; Kett LW 314) ja alamsaksa laenuks (Kob SLEP 154; Viir 189).- Beitr IX 84; Sehw SkU 118 ja 276; Kett LW 314 ja 315.

purpur ' purpur, punane värv; purpurpunane rüü': kandis õhe ... purpri rihde (Stahl HuH EE 242); [e ähitis hendes Purpuri... kahn (Ross 120); Sihs peawat nemmat nüd wõtma ... Purpure (Gutsl kk 113); kandis õhe... purpri rihde (HuH 1654 EE 273); Purpur / [purpura] Purpur. kallis punnane kallewe; Purpurroht / [purpureus] purpur

(karwalinne) punnane (Gös Man 327); kandis ühhe ... Purpri Rihde (HuH 1673 Hist 33); heidiwa Purpuri Reiwäſt temmä ümbre (Vas T 219); Sedda Kube peap tehtama ... Purpuriſt (VTkk 190); kandis ühhe ... Purpri Rihde (HuH 1693 EE 307); ſe ehhitas ennaſt Purpuri ja kalli Linnaſe Rietelle (KnKR EE 85).

Purpur on laenatud alam- vôi ülemsaksa keelest - vrd. asks purpure: Vnde tögen em eine purpure an (Bibl 1599, Mark. XV 17) ja asks purpur ' Seidenstoff'(Schachb II 72); vrd. üsks Purpur.

Saksa Purpur < ld < kr (Grimm DW).

Sôna on peetud saksa laenuks (Hup ES 196; Körb 93) ja laenuks alam- vôi ülemsaksa keelest (Ar SIHS 101 ja111).- Sehw DdL 93; Streng 172/173; Hak 57; SKES 655.

puuk ' kratt; härjapôlvlane': Schlange die den Kühen die Milch aussauget/ (boa) puick/ lehma puick (Gös Man 359)- zwerg/ (pumilio) heria polwelis Innimenne/ pughk (Gös Man 494).

<asks spôk, spûk ' Spuk und concr. spukhaftes Wesen, Gespenst, nichtiges Geschöpf ' (Sch-L).

Sôna on peetud vôimalikuks germaani laenuks (Saar EKirj 1935, 76; Kett LW 313) ja rootsi vôi saksa laenuks (SKES 642).- Schlüt 38; Mäg NH 176-179; Kett LW 313 ja 380; Sehw DdL 20 ja 40; SKES 642.

puur ' (linnu)puur ' : Baur/ (Vogelbaur) Linno puur (Gös Man 125) - Vogelbaur / (caves) Linno kirʃteken/ Toaliken/ Linno puur (Gös Man 449).

< asks bûr ' Bauer, Gehäuse ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Beitr XVI 117), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5,103), alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384) ja alamsaksa laenuks (SKES 666). - Schlüt 41; Sehw DdL 32; Sehw SkU 23; SKES 665.

pärl ' pärl ' : Eij münno Perle (Stahl HuH Lr 107); heidtap Perlit ſiggade ette (Vig 77); meije auwus kallis Perl (Stahl LSp 519); Mo Perle ninck mo auwus Krohn (HuH 1654 Lr 533); Ohren Perl/ (ſtalagmium) körwa Perl (Gös Man 316) - Perle/ perle (Gös Man 320); Mo Perle nink mo auwus Krohn (HuH 1673 Lr 448); So Werr'wat Perlist techtut (Boecl 265); erraheitke kah omme Perlid mitte Zikku ette (Vas T 12); Mo Perle nink mo auwus Krohn (WLR 221); Mo Perle nink mo auwo Krohn (HuH 1693 Lr 501).

< asks Parl, Perle ' Perle ' (VRNW); vrd. asks paerle, pêrle ' perle ' (Woeste).

Saksa Perle arvat. < ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 177; Beitr XVI 113; Körb 92; Ar SLHS 111), alamsaksa või saksa laenuks, kusjuures sõna ka nimetatud keeltes laen on (Aav 384) ja alamsaksa laenuks (SKES 691; Ar Boecl 272; Ar SLHS 102 ja 118). - Schlüt 42; Streng 178; Ar SLHS 115; Sehw DdL

34 ja 92; Sehw SkU 87; Kett LW 326; Streng 178; SKES 691.

pärm ' pärm': ſe Pochia ninck ſe Perme vlles-rüpma (Müll 249); kumba ſees parm ninck roj ep olle (Stahl LSp 450); Barm/ (Hefen) Parm/i (Gös Man 87).

‹asks barm, berm ' Hefe, namentl. des Bieres' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 87; Saar KE 59; Ar SLHS 111), alamsaksa või rootsi laenuks (Ahr 160), alamsaksa laenuks (Schlüt 18; Wiget 269; Ar GMSL 22; Ar SLHS 102 ja 118) ja alamsaksa või uuemaks saksa laenuks (Saar LV 154/155) .- Wag 27; Schlüt 44; Streng 177; Mitzka 80; Ar GMSL 34, 43, 45 ja 50; Ar SLHS 116; Streng 177.

? päsmer ' päsmer ': ſchnel= Wage/ (ſtatera Beſemer) marcka= puh(nüh) pehſemer (Gös Man 365) - Schnelwage / (ſtatera) pehſomer/ marcka (möhta) puh (Gös Man 455).

Päsmer on vene laen (vrd. EAj 83); Gösekenil esinev kuju pehsemer~pehsomer või alamsaksa laen olla- vrd. asks besemer, bisemer ' eine Art Wage, die durch eine mit Blei ausgegossene Kolbe, auf einem Seile schwebend die Last gegenüber bestimmt ' (Sch-L).

Saksa keeles on Besemer laensõna (Grimm DW).

Sõna päsmer on peetud saksa laenuks (Hup ES 169 ja 178; Mikk Ber 84), vene laenuks (Beitr III 144; Kett Vir 1927, 25; Ar SIK 704; EAj 83; SKES 530, e peẽmel < vene; Ar VL 27) ja alamsaksa laenuks (Saar LV 223; Wiget 269; Kett LW 34; SKES 530).- Schlüt 18 ja 44; Väin HN 94, 106, 107 ja 108; Otsm 102; Sehw SkU 10 ja 421; Kett LW 34 ja 326; SKES 529/530.

pöril ' kodanik ': ſyß on taema meidt ſe lebby Jumala Börrilix, Koddadundaſex ninck Perrüx ſeſt Igkeweßeſt Ellusſt technut (Müll 37).

<asks borge, borgere ' ... Bürger einer Stadt' (Sch-L).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar GMSL 22).- Ar EK 1940, 111; Ar GMSL 34, 37, 41, 44, 49 ja 52; Ar SLHS 117; Sehw SkU 12; Kett LW 23; Set Bibl 428; Streng 160/161; Hak 55; SKES 608.

pööning ' pööning': Bühn/ darauff man Korn ſchüttet/ pöning/ pöningiſt (Stahl Anf 42); Bühn/ pöning/i (Gös Man 87) - Kornboden/ pöning (Gös Man 144) - bühn/ [im Hauſe] pöning v. boden (Gös Man 150) - [chiff ... gang im ſchiff/ (forus) laiwa pöning (Gös Man 356; teose lõpus Spl 200: Gang im Schiff/ fori, orum Laiwa Pöning) - Stockwerck / [contignatio] pöning (Gös Man 398); [is lätziwa nemmä ülles [innä Pöningo pähle (Vas T 226).

< asks boninge ' Decke eines Stockwerks ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 87; Saar KE 59; Ar SLHS 111), alamsaksa või rootsi laenuks (Beitr III 13) ja alamsaksa laenuks (Beitr XVI 114; Ahr 162; Schlüt 20; Kob SLEP 154; Kett LW 22; SKES 677; Ar SLHS 102 ja 118).- Schlüt 42; Ar SLHS 115; Sehw DdL 36, 47, 83 ja 113; Sehw SkU 11; Kett LW 22; SKES 677.

pühvel sõnas pühvlihärg ' pühvel': Büfliherrj (Gutsl kk 117).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks büffel ' Büffel " wiltosse". Auch als Schimpfwort' (L-Bor) ja üsks Büffel.

Saksa Büffel < pr < ld-kr (Paul DW).

- Hak 57.

püksid ' püksid ': Büxen (Ho(en) Püxit (Gös Man 87) - bruch/ (Ho(en) Püx/i (Gös Man 149) - büchs / [die man anziehet] püxit (Gös Man 150) - ho(en/ (Büch(en) püxit (Gös Man 243).

< asks bükse, büxe, bügse, bökse, böxe (b-en, övertoch över de hõsen)' Hose ' (L-Bor).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 87; Beitr XX 124; Kask LÜ 13), rootsi laenuks (Hup TN II 172; Saar KE 61,(?-ga) < rts), alamsaksa laenuks (Beitr XVI 116; Schlüt 19 ja 40; Wiget 267; Kett LW 23), alamsaksa või rootsi laenuks (Thoms 163; Jõg EM 128; Saar LV 173;

SKES 694), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5,103) ja alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384).- Wag 17; Ahl 147; Schlüt 41 ja 44; Suol 120; Mitzka 82; Mäg EtM 12; Tamm 17; Sehw DdL 30, 56, 83 ja 110; Sehw SkÜ 11 ja 234; Kett LW 23; Set Bibl 432; SKES 631 ja 694.

püss ' püss': ſuhret hirmſat Raudtriſtat ninck püßith (Müll 99); büchſenpulver / püſſirocht (Stahl Anf 45) - Rohr / damit man ſcheuſzt / Püs/ püſſiſt (Stahl Anf 101); need püſſi meehet (Stahl LSp 105); Büchſe Büſſe (Gutsl Obs 104) - Pulver püſſi Rocht/u (Gutsl Obs 126) - Rohr/ Büchſe / püſſe (Gutsl Obs 127); Püſſi = Rocht (HuH 1654 Lr 544); Büchs/ Püß/i (Gös Man 87) - büchs/ ſdamit man ſchießėt Püſſi; büchſen Pulver / püſſi Rocht; büchſen Schütz / Püſſimees / laſkia; die büchſe laden/ püſſi toitma; die büchſe loß ſchieſſen/ Püſſi laſkma (Gös Man 150) - geſchütz/ Suhr püſſi (Gös Man 210) - Kugel / (glans) püſſi löhd / nohl (Gös Man 268)- Pauſt Rohr / (ſclopus) pohhu (löhzi) püß (Gös Man 319)- Pulverhorn / Püſſi Rohhi Sarw (Gös Man 327) -ſchnel-ler am Rohr / püſſi Rahck (Gös Man 365) - Schos/ (Schus) hahw/ püſſi hahw (Gös Man 366) - ſchütze/ Püſſimees/ kütti (Gös Man 370); Püſſi= Rocht (HuH 1673 Lr 455); Püſſi= Rocht (WLR 227); Püſſü ja Raudreiwaga (VT kk 205); Püs G. Püſſi / Acc.pl. Püſſa/ eine Büchſe / unde Püſſi= Mees / ein Schütze (Horn GE 33); Püſſi= Rocht (HuH 1693 Lr 488); püſ (Aab 1694, 239); omma ... püssi lachti

lassep (Sôd 177); püſ (Aab 1698, 247).

Samast tüvest on tuletatud

püssinik ' laskur ': Püſſeneck/ ein Schütz/ à Püſſe (Gutsl Obs 36).

<asks busse ' Büchse, walzenförmiges hohles Gefäß ; Kanone ' (Sch-L); vrd. asks büsse[2], busse' Schießrohr, Handfuerrohr; Grobes Geschütz, Kanone ' (L-Bor).

Saksa Büchse <vulgld < kr (Paul DW).

Sôna on peetud saksa laenuks (Gös Man 87; Hup ES 194; Beitr X 157, tõenäol. <sks; Streng 175; Saar KE 59; Ar SLHS 111), rootsi laenuks (Beitr I 76; Saar KE 61 , (?-ga) < rts), alamsaksa laenuks (Thoms 110; Schlüt 19 ja 40; Ar SvL 198; Saar EK 13-16, 11; Kett LW 23 ; Saar EKRP 19, laenat. 16.saj.II pooleks; Ar GMSL 22; Saar KE 78, laenat. (?-ga) saksidelt 13.-15.saj.; SKES 672; Ar SLHS 102 ja 118) ja rootsi vôi taani laenuks (Rot Olev 5, 103).- TH 322; Rot Olev 47,955; Kett LW 23 ja 323; Ar GMSL 34, 43 ja 44; Ar SLHS 117; Sehw DdL 30, 56, 70, 84, 129 ja 132; Sehw SkU 12, 22, 170/171 ja 378-379; Kett LW 23 ja 323; Set Bibl 432; Streng 175; Hak 57; SKES 672.

püss, püssike ' karbike ': vche Püßikeße Kaſse on vllesawwanuth (Müll 222); Apotecker büchs/ rohhi püs (Gös Man 150).

<asks büsse[3], busse ' Büchse, Dose, Gefäß ...' (L-Bor).

Saksa Büchse < vulgld <kr (Paul DW).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar GMSL 22).- Ar GMSL 34 ja 43; Sehw SkU 12; Set Bibl 432.

püssilaad ' püssilaad': Einlegen/ (ein Rohr mit Knochen) luude kaas õhhe püssi lahdi ehhitama (Gös Man 169).

<asks büssenlāde' Laffette, Gestell ' (L-Bor).

Saksa Büchse vt. püss .

pütt, pütike ' pütt': Sadda pütti öli (Ross 131); Puttsepp Figulus à Putt Olla (Gutsl Obs 36) - Lechel Püttikenne (Gutsl Obs 119) - Tonne/ Pütt/o (Gutsl Obs 135); Bütte / Püttikenne (Gös Man 87) - blächern büchslein / karrane püttikenn (Gös Man 142) - bütte / (Gefäs) pütt / püttiken (Gös Man 151); Sadda Pütti Öhli (Vas T 152); Püt/ G. Pütti / Acc.pl. Pütta/ eine Bütte (Horn GE 33); kuß Pütti Rukki (Lõ-e vanne 271).

<asks Butt, Butte ' ... Ein kurzes und dickes Tönnchen: eine Art eines kleinen Eimers ' (VBWW).

Saksa Bütte < keskld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 87; Körb 93; Saar KE 60), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5,103), alamsaksa laenuks (Schlüt 19; SKES 674; Viir 187, 189 ja 190) ja alam- või ülemsaksa laenuks (Streng 176; Aav 384). - Wag 23; Schlüt 41 ja 43; Oj SKTT 174; Sehw DdL 85; Sehw SkU 22; Kett LW 293; Streng 176; Hak 52; SKES 674.

püüt ' saak': iaab ſen Püty welia (Müll 70); jagkap ſe pühti (Stahl HuH EE 60); ſe pühdt jaetaxe (Stahl LSp 73); jaggap ſe pühti (HuH 1654 EE 63); Beutte / Püht/i (Gös Man 87) - beutte pühti/ pühck/ rijſutut willi (Gös Man 136) - Raub / (praeda) pühck/ pühti (Gös Man 331); Se ſahko meile Pühtix (HuH 1673 Lr 459); Se ſahko meile Pühtix (HuH 1693 Lr 493).

‹asks bute, buite ' Tausch, Wechsel, Vertheilung; Beute, eig. Vertheilung des Gewonnenen ' (Sch-L); vrd. asks büte ' Anteil, Beute ... ' (L-Bor).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 87; Beitr XVI 117; Ar SLHS 111) ja alamsaksa laenuks (Beitr III 101-102, tõenäol. ‹asks; Beitr IV 118; Ar GMSL 22; Ar SLHS 102).- Beitr II 98 ja X 157; Schlüt 23, 25 ja 27; Ar GMSL 34 ja 41; Sehw DdL 33; Sehw SkU 13.

qu vt. kv

raad ' raad, linnaomavalitsuse organ': Mynna toyuetann ... auſzule Rhade (Jur II 3/4); Rads Iſandette ehen (Awerb 4); Nende linnade radi ... wotta omma hohle ſiſſe (Stahl HuH Lr 198) - ux Rahdijſſand (Stahl HuH EE 250) - nende rahdikoddade ette (Stahl HuH Pr 187); ſe koggones Rath (Ross 191) - ütz rathi Iſſand (Ross 201);

Rath/ Rahd /rahdiſt (Stahl Anf 98); needt Radi=Iſsandat (Iher 68); Rahdi Iſſandaſt (Stahl LSp 35) - lexit röhmo kahs ſeſt Rahdi ehſt erra (Stahl LSp 370); Ja kui monni Tahaks Radiſt Palwede Lebbi ſedda Priks Enneſel ſaada (Krist 367); Rathi Iſand/ id eſt, Senator (Gutsl Obs 37) - Raht Senatus Raht/e (Gutsl Obs 126); Minna N.N. towotan ninck wannun ſelle Armoliſſembal Rahdil (Kaalum 52); ſe on ſelle Radille wölgk (HuH 1654 EE 124) - üx Rahdiiſſand (HuH 1654 EE 282); Rahd / Raad/i (Gös Man 93) - Raht=Herr/ Haus/ Schlus/ Rahdi= Iſſand / Kodda / Schdus (Gös Man 330); ſe Rohtzi Kunningk= Ricko Rahdi= Iſſand (B.Horn 151); ſe on Radil wölgk (HuH 1673 EE 120) - Truwit Rahdi= Iſſandat (HuH 1673 Lr 44); öhest ausast Radist welja andtut (Voorim 51); ütz auwus Rahdi Eſſand (Vas T 105) - Sis könneli Weſtus Rahdiga (Vas T 282); wihſit tedda ülles omma Rahdi ette (HuH 1693 EE 307) - Nehd Kunninglikkut Rahdi=Iſſandat (HuH 1693 Pr 109); üks aus Rae=Iſſand (KnKR EE 230/231); Rahdi Iſſand (Gard 362); ſe auus Radi kohhus (Prot II 359).

Raad on laenatud tõenäoliselt alamsaksa keelest - vrd. asks rât 'Rath, Beschluß ; Berathung; Rath, Hülfe, Abhülfe; concr. der Rath, Senat'(Sch-L); vrd. ka üsks Rat.

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 93; Hup ES 197; Beitr XII 85 ja XVI 117; Körb 93; Weske 79; Streng 180; Kett LW 345; Saar KE 59, raekoda <sks; Ar SLHS 111),

alamsaksa laenuks (Saar Ents 701, laenat. 16.saj.; Saar EK 13-16, 11; EAj 368; Ar SLHS 102 ja 118) ja alam-või ülemsaksa laenuks (Ar EK 1940, 110 ja 111/112; SKES 709).- TH 322; Schlüt 20, 26, 27 ja 43; Sehw SkU 98; Kett LW 345; Streng 179/180; Hak 55; SKES 709.

raam ' raam, kanderaam, surnuraam (kirstu kandmiseks)': Todtenbahr/ rahm/ rahmi[t (Stahl Anf 39); Bâre Todten=Bâre/Ramm (Gutsl Obs 102); Bahr darauff man etwas träget / Raam/ i; Todten=Baar / Surnu Raam; Mi[t= Baar/ Sitta Raam (Gös Man 121)- Raam/ [feretrum] Todtenbahr) Surnu raam; Raamen/ (Fen[ter oder Neyerämen) Raamit (Gös Man 329) - rosbahr / (arcera) Hobbo[e Raam/ Kahhe hobbo[te Wahhel (Gös Man 340); Raam ein Rahmen darauff was gewircket wird (Horn GE 24); Se home Surno Rami pääl (KnKR Lr 140).

< asks rame, ramen ' Rahm. Einfaßung; bes. der Wandrahm, der zur Bereitung (zum Trocknen) des wandes, Tuches dient; ferner der Rauchfang in den Bauerhäusern, die keinen Schornstein haben ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 197; Beitr I 78 ja XVI 117; Körb 93; Kett LW 345; Ar SLHS 111), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,955), alamsaksa laenuks (Kob SLEP 154; Ar SLHS 102 ja 118) ja võimalikuks alamsaksa või rootsi laenuks (SKES 704).- TH 322; Sehw DdL 112; Sehw SkU 98; Kett LW 344/345; SKES 704.

raasima ' märatsema': meßakat ninck raſikat ny weikaſti kuy naemat eales tachtwat (Müll 201).

< asks rasen ' rasen' (Sch-L).

Sõna on peetud võimalikuks saksa laenuks (Ar ERL 96) ja alamsaksa laenuks (Ar GMSL 22).- Ar GMSL 35; Sehw SkU 99; SKES 707.

raatus ' raekoda': Kirckut ninck Rathhuſit errarickoda (Müll 225/226); Rahdhaus/ Raadhuſi (Gös Man 93).

< asks râthûs ' Rathhaus ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 93) ja alamsaksa laenuks (Ar GMSL 23; Ar SLHS 118) .- Schlüt 27, 35 ja 43; Ar GMSL 34 ja 44; Sehw DdL 32,61 ja 93; Sehw SkU 98 ja 199/200; Streng 179; SKES 708 ja 709.

rabi I ' rabi, juudi kirjatundja auimetus': olle terwe / Rabbi (Stahl HuH EE 226); Olle minna,Rabbi? (Ross 185); Ollen minna ſe / Rabbi ? (HuH 1654 EE 247); Olle terwe/ Rabbi! (HuH 1673 Hist 18); Rabbi/ ſihn om meil häh olla (Vas T 86); Ollen minna ſe/ Rabbi ? (HuH 1693 EE 299); Rabbi/ minnaks ſe ollen? (KnKR EE 190).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks Rabbi : Rabbi/ ſüe de vygenboem (Bibl 1599, Mark. XI 21/22); vrd. üsks Rabbi.

Saksa Rabbi < hbr (Duden).

? rabi II ' (rasva)jäätmed': talch ... was unten dem Talch bodem wird weggeſchrapffet / Raſwa Rabbi (Gös Man 408).

Võimalik, et rabi on lähtunud alamsaksa keelest-vrd. asks schrapen ' (mit Geräusch) schaben, kratzen ' (Sch-L).

- Sehw SkU 37.

rakkel ' timukas; prahikoristaja: ds er nicht ein zörniger ninck Wally Sundi echk Racker olle (Müll 310); Hencker/ piritz / piritziſt/ Rackel/ racklisſt (Stahl Anf 71); Herode ninck ta Racklid ' ees (Hull 1654 Lr 288); Racker (Büttel/) Rackel (Gös Man 93) - ſchund-feger/ (foricarius) Rackel (Gös Man 369); Peep jelle ſurra Rakkli Kehſt (Hull 1673 Pr 98); Herodeß ' nink ta Raklid ' ehs (Hull 1693 Lr 260).

<asks racker, racher ' der den Unflat fortschafft; daher Schinder, Abdecker, Abtrittsfeger, Todtengräber' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 93; Hup ES 201; Beitr XVI 117; Ar SLHS 111) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 329; Ar GMSL 23; SKES 724; Ar SLHS 102).- Väin HN 98; Ar GMSL 34; Sehw DdL 65; Sehw SkU 98; Kett LW 329; Hak 55; SKES 724.

ramm ' krimustus' vt. kramm I

ramm ' kramp ' vt. kramm II

ramp ' sulgemisvahend ' vt. kramp

rants vt. krants

? rass ' rass, teat. taim': klette/ (lappa) tackiat/ hobbro/ NB. raſſit ſind ander Art/ ſind ſo ſteiff als Bürſten (Gös Man 259).

Võimalik, et sõna on lähtunud alamsaksa keelest- vrd. asks kratzen , krassen ' [illegible]tzen ' (Sch-L).

redel ' redel; vankriredel, sõim ': ſe eike Reddelme (Müll 81); panni tedda ütte reddali ſiſſe (Ross 76); leiter/ reddelim/ reddelimmeſt (Stahl Anf 86); temma on ſe Taiwa Ledderimme ſünno ette ſehtnut (Stahl LSp 525); Leiter Reddal/e (Gutsl Obs 120) - ſprotle reddala warb/o (Gutsl Obs 132); leiter/ (ſcala) reddal (Gös Man 279); Kes om kä makkab Reddelen (WTLR 12) - ſe Taiwa Reddelit Unnen näggi (WTLR 257); ke makkap Reddelen (TLR 14); Reddelit möda Mino Altari päle Aſtuma (VTkk 189); Reddel eine Leiter/ Gen.Reddeli (Horn GE 15); kui temma Taewa Reddelid Unnes näggi (KnKR Pr 10).

< asks ledder ' Leiter; bes. die Wagenleiter, die leiterförmige Seitenwand des Wagens etc.' (Sch-L).

Sõnas on toimunud metatees- vrd. asks ledder <e

reddel.

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Beitr III 12, tõenäol. <asks; Oj ÜnL 6; Saar LV 201; Ar GMSL 23; Ar SLHS 102 ja 118), saksa laenuks (Leetb 55; Kett LW 332; SKES 772; Ar SLHS 111) ja genuiinseks sõnaks (Wiget 273).- Wag 22; Suol 122; Ar GMSL 34; Sehw DdL 44 ja 93; Kett LW 332; SKES 772.

reede ' reede': tullewa Redin (Ross 273); Ninda olli Chriſtuſſel omma kurri suhr Reede (Stahl LSp 390); Rehde à corrupto Germanico Rijtag (Gös Man 81) - Freytag/ Rehde (Gös Man 194); Reedi Öddango Kella kuweſt ammak Pohlpüha Kella kuweni (Vas T 65); kumb Male igga Rede erraſeljetaxe (Käsir 104).

Reede on alamsaksa keelest laenatud - vrd. asks fredag (Thoms 162) ja asks vridach ' Freitag' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 81; Kett LW 336; Saar KE 59), alamsaksa või rootsi laenuks (Ahr 164), alamsaksa laenuks (Thoms 162; Oj EKN 402; Oj EEt 138; Oj Vir 1922, 32; Saar Eesti XXI; Saar ESpr 48; Kett LW 28), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,955) , rootsi laenuks (Schlüt 34) ja võimalikuks skandinaavia laenuks (Oj EK 1923, 167/168). - Ahl 257; Schlüt 23, 34 ja 42; Kett LW 28 ja 336.

regiment ' rügement': sest Regimentist/ ninck Compagniist (Sõd 179).

Regiment on laenatud alam- vôi ülemsaksa keelest- vrd. asks regi-, regemente (Hellq); vrd. üsks Regiment.

Käesolevas Rootsi riigi poolt väljaantud määrustikus vôib regiment ka rootsi laen olla- vrd. hilisvrts regimente, regemente, vurts regimentit, regemente (Streng 183).

Saksa Regiment < ld (Paul DW).

Sôna on peetud saksa laenuks (Hup ES 204 ja 211; Beitr XVI 118; Körb 93; Streng 183).- Streng 182/183.

? reier 'haigur ': Sedda Reijeri (Gutsl kk 118).

Reier on laenatud alam- vôi ülemsaksa keelest- vrd. asks reger ' Reiher, ardea ' (Sch-L) ja üsks Reiher.

Sôna häälikulise kuju järgi otsustades on laenamine ülemsaksa keelest usutavam.

reigas ' rôigas ': Rettich/ reickas/ reickaſt (Stahl Anf 100); Rettig Ruttikas (Gutsl Obs 127); Rettich/ Reddikas. Reickas (Gös Man 93) - rettig/ (raphanus) reddikaas/ reijckas; Merrettig/Medda Reijckas (Gös Man 337); Reigas ein Rettig/ Reika/ Reigaſt (Horn GE 19); Raddikas ' Rettig' (Keussl 385).

Reigas (raddikas, reddikas) on lähtunud alamsaksa keelest- vrd. asks redich, redik ' Rettich ' (Sch-L).

Ruttikas vôis lähtuda mônest tundmatust balti-alamsaksa vôi slaavi kujust- vrd. ka lt rutks (Mühl- Endz).

Saksa Rettich < ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 93; Beitr XVI 118 ja XX 126; Ahr 164; Saar KE 60), vene laenuks (Beitr III 146) ja alamsaksa laenuks (Oj ÜnL 6) .- Beitr III 32; Ahl 46; Schlüt 27 ja 43; Tamm 18; Sehw SkU 98, 99 ja 298/299; Kett LW 349; Streng 198; SKES 772.

reinvars ' reinvars, soolikarohi ': reinfarren/ Reinwarret (Gös Man 336).

Reinvars on lähtunud alamsaksa keelest- vrd. asks Rainfarn u. Reinfar ' Rainfaart (Tanacetum vulgare)' (Mensing) ja asks reinevan[e], -var[ne] (SKES 758).

Sõna lõpposa on rahvaetümoloogilise tõlgitsuse tulemus.

Sõna on peetud saksa laenuks (Beitr XVI 118) ja alamsaksa laenuks (SKES 758).- Schlüt 43; Vilb EKirj 1933, 346; SKES 758.

reis ' reis, teekond': ſe Te echk Reiſe paele iethma (Müll 214); Nühdt lehkem omma Reiſe pehl (HuH 1654 Lr 135); Reiſe/ Reiſi (Gös Man 93); Keik Kurja keela Reiſi pehl (HuH 1673 Lr 113); eth Se reyse Mehs kauniss temast woisy ülles Passitus sahma (Voorim 50); Reiſi= Laul (WLR 54); Reiſi Laulut (HuH 1693 Lr 123) - Nühd lechkem omma Reiſi pähl (HuH 1693 Lr 124).

<asks reise ' Aufbruch zum Kriegzuge, Feldzug; Handelsreise oder andere Reise; Zug, mal, Zeitpunkt' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 93; Beitr XVI 118) ja alamsaksa laenuks (Thoms 110; Streng 183-184; Ar SvL 198; Kett LW 332; Ar GMSL 23; SKES 761; Ar SLHS 118). - Körb 93; Schlüt 21; Ar GMSL 34 ja 45; Sehw DdL 72; Sehw SkU 99; Kett LW 332; Set Bibl 438; Streng 183/184; SKES 761.

reisima ' reisima': reſida n. keija (Elab X 76); Linnast erra Reysyma (Voorim 48); Nühd lehen röhmsast reisima (Laur 166).

⟨asks reisen, resen ' eine reise, Kriegsfeldzug unternehmen; einen Gang, eine Reise machen ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 204; Beitr XVI 118; Körb 93), alamsaksa või saksa laenuks (Aav 385) ja rootsi laenuks (Saar KE 61).- Kett LW 332; Sehw SkU 99.

rellit ' helmed ' vt. krell

rellit ' trellid' vt. trellid

rennest ' rentsel, tänavaäärne renn': ſe keicke paxuma Royaſte Reñeſte ſees (Müll 276).

⟨asks (renne-), ronstên ' Rinnstein' (Sch-L).

Praegu eesti keeles kasutusel olev rentsel eeldab, et juba balti-alamsaksa keeles peab olema toimunud dissimilatsioon: rennestên ~ rennstên > *rennstel. Eesti kee-

les on peale selle toimunud veel metatees: renstel~rentsel (Ar GMSL 42).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar GMSL 23).- Schlüt 31; Ar GMSL 34, 42 ja 45; Sehw DdL 47; Sehw SkU 99 ja 200.

rent ' rent' : zins/ rent/ rentiſt (Stahl Anf 134); heure rent/ e (Gutsl Obs 114); Rente/ (Zinſe/ renti (Gös Man 93) - heure/ (Rente) Renti (Gös Man 236) - rente / Rahha Renti; rentenirer / kell rahha renti pehl on (Gös Man 337) - Pachtman/ (miehtman) panti (Renti)mees (Gös Man 318) - zins/ (uſura) Renti; zins auff·zinſe ſchlagen/ Renti Renti pehle pannema (Gös Man 485).

<asks rente ' Rente, Ertrag, Einkünfte; bes.die bestimmt (alljährlich) wiederkehrende, pensitatio annua' (Sch-L).

Saksa Rente <vpr (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 93; Hup MS 204; Beitr XVI 118; Körb 93; Ar SLHS 111), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 955) ja alamsaksa laenuks (Streng 197/198; Kett LW 333; Ar SLHS 102 ja 118).- Aav 187; EAj 239; Sehw DdL 24; Sehw SkU 99 ja 200; Kett LW 333; Streng 197/198; Hak 56; SKES 22.

rentmeister 'laekahoidja': Rentmeiſter/ idem (Gös Man 93) - Rentmeiſter (quaeſtor) Rentmeiſter (Gös Man 337).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks rentemēster (Sehw DdL 93); vrd. üsks Rentmeister.

Saksa Rente vt. rent, saksa Meister vt. meister.

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 93; Hup ES 204; Beitr XVI 118; Körb 93).- Sehw DdL 52 ja 93; Sehw SkU 99 ja 200; Streng 185 ja 322; SKES 767.

repp vt. trepp

ress vt. kress

rest vt. arest

rihi 'toit': Gericht / Rihhi (Gös Man 89) - gang/ (im eſſen) richt/ rihhi (Gös Man 200) - gut gericht / heh ſöhmen aick / Rihhi (Gös Man 209) - Neige/ (Eſſens) pohle erra ſõhtut / ülle jehnut rihhit (Gös Man 308) - tracht/ (eſſen miſſus) Richt/ Rihhit (Gös Man 416).

Rihi on tõenäoliselt alamsaksa keelest laenatud - vrd. asks richte ' Gericht, Gang von Speisen,

ferculum' (Sch-L); vrd. üsks Gericht.

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 89).- Sehw DdL 37 ja 93; Sehw SkU 101 ja 201; Kett LW 337.

rihtsnöör 'juhtnöör' : Jumala Sana on ſe eike Richtſchnor, seu Teiohataia (Müll 167).

<asks richtesnör (Ar GMSL 23).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar GMSL 23).- Ar GMSL 34, 38 ja 42.

?? riik 'riik' : kulkut [ſzin] ſzynnu rikus (Lel 1); Sen eg[ke]wen elon ninck ſen Jumala[r]yckü-den pereſt (WK 355); ſehll ... weckewall Rottſehl Rickes (Jur II 3/4); ſinu rikus (RSJ 614); ſe Taywa Ricku ſiddes (Müll 12) - vx KunningkRickz (Müll 86) - ſe JumalaRickz piddab meile iaema (Müll 101); Chriſtus pehap aytama omma Rickuße (Talup I 51); Jummala Rickus (Stahl HuH Kat 35) - ... ſe taiwaricko perrajax (Stahl HuH Lr 74) - temmaſt Kunniglickrickuſt ep ſahp üx otz olla (Stahl HuH EE 189) ; Jummala Ricku Wötmet (Ross 22); Könígreich / Kunninglick rickas (Stahl Anf 82; vigade paranduses : rickus) - ein Reich /rickus/ [ſeſt (Stahl Anf 100); Rohtzi=Rickuſel ... truw jehp (Iher 67); kunningalich rickuſz (Vig 85); ſünno Rickus

(Stahl LSp 3) - Röhmo= Rickuſſe ſiſſe töſtetut ſahme (Stahl LSp 177) - omma Taiwaricko Tubba ſiſſe wotma (Stahl LSp 647); ſe igkaweſſe taiwaſe Rickuſſe perrendama (Elab Fr 16); ſe taiwa rickuſs (Turu kk 18); kunning Riki Petſafti alla Pannut (Krist 367); ſe kunningarickus (Gutsl kk 124); taiwanne ricke ſiße (Saarem kk 132); ſünno Rickus (HuH 1654 Kat 21) - temmaſt Kunniglickrickuſt ep ſahp üx otz olla (HuH 1654 EE 207) - Sehl Taiwa=Rickus (HuH 1654 Lr 549); keyſerthumb / kayſri Rickus / wald (Gös Man 254) - König Reich / Kunninga Rickus (Gös Man 263) - reich/ (ſubſt. regnum) rickus (Gös Man 334); ſe Rohtzi Kunningk=Ricko Rahdi=Iſſand (BHorn 151); need Taiwa= Rikko=Wottmet (HuH 1673 EE 213) - Se Taiwa=Ricko= Werra (HuH 1673 Lr 166) - omma Ricko ſiſſe (HuH 1673 Pr 37); Meye pallume kaas ... keik Rohzi=Rickus Rahdi= Iſſandade ette (Rit 1674, 12); Sünno Rikkus meile tulcko (Boecl 269); omma Taiwa Rikkuſſe ſiſſe (WTLR 371); Taiwa Rikkuſſe ſiſſe (Vas T 13) - temmä Kunningrikkus ſaije pimmedäß (Vas T 473); omma Rikko ſiſſe (LPR 37); Taiwa=Rikko Perrajax (WLR 72); Taiwa=Rikkuſſeſt (TLR 18) - Sinno Rikkus tulgo meile (TLR 237); Kolmandal oma KuningRiiki Aſtajal (VTkk 206); Igga üx Ryhk (HuH 1693

EE 79) - Se Taiwa= Rijhki Werra (HuH 1693 Lr 180); ſün=no rik=ku ſ (Aab 1694, 241); Se Taiwa Rikkus (Creid 233); Jummala Rikkus (KnKR EE 4)- keik Ilma Kunningrigid (KnKR EE 43) ; omma Ruodſi Rijgi pääl (Karl 255); temma Ryhki ſehs (KKF 19); Kunninga ninck temma Riki tullus otzida (Sôd 179); ſin=no rik=ku ſ (Aab 1698,249); Jummala Rihk (Käsir 9) - temma ka Taiwariki ſama (Käsir 188); omma Kunninga ninck ſe Riki Perrajaſt (Kahurv 269); et nemã ſe Rikko tallomihhega woiwa üttelda (Skragge 278); taewo ricka ſehs (Prot II 359).

Riik on tõenäoliselt rootsi laen- vrd. rts rike, vrts rīke (Hellq); võimaliku laenuallikana võiks arvesse tulla ka alamsaksa keel -vrd. asks rike ' Reich, sowol die Herrschaft als der Bezirk; Reichsgebiet;- der Kaiser, als Inhaber der Reichsgewalt. Oft ist es fraglich, ob das Reich als solches oder der Kaiser gemeint ist' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Beitr XVI 118), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5,103), alamsaksa laenuks (Oj ÜnL 6), rootsi laenuks (Saar Ents 703; Ar SvL 200; Saar EKRP 19 ja Saar KE 84, laenat. 17.saj.; Saar KE 61), võimalikuks vanemaks skandinaavia või rootsi laenuks (Ar SvL 193; SKES 783) ja alamsaksa või rootsi laenuks (Ar EK 1940, 110) .- Thoms 166; Rot Olev 47,955; Schlüt 26, 41, 43 ja 44; Jõg EM 129; Streng 186; Tamm 18; Set Bibl 439; Streng 186; SKES 783.

riim ' riim': Reim / rijhmi (Gös Man 93) - reim/ rhytmus) Riem (Gös Man 335).

<asks rîm ' Reim, Reimspruch, Dichtung überh.' (Sch-L).

Saksa Reim <vpr (sõna on germaani algupära) (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 93), kreeka laenuks, mis eesti keelde on tulnud ladina ja saksa keele vahendusel (Aav 385) ja võimalikuks alamsaksa laenuks (SKES 784).- Schlüt 24, 41 ja 45 ; Sehw DdL 137; Sehw SkU 102 ja 201; Set Bibl 439; Streng 186; Hak 58; SKES 784.

riis ' riis, teat. teravili ': reyβ/ (oryza) Rijs/ Saxa mah tango (Gös Man 336).

<asks rîs ' Reis. oryza ' (Sch-L).

Saksa Reis <it ja <keskld <vind (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 205; Beitr XVI 118; Körb 93).- Schlüt 41; Streng 187; Hak 57; SKES 789.

riit vt. kriit

rikk ' teivas, ritv ': Holtz ... Staken/ teibas/ rick e / roikas (Gös Man 242).

<asks rick, reck ' eine lange dünne Stange ' (Sch-L).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Kett LW 337).- Sehw DdL 41 ja 42; Kett LW 337.

ringel vt. kringel

ristall vt. kristall

ristlik vt. kristlik

roon vt. kroon

roos ' roos, teat. lill' : eth meye ... Roſide pael piddame keuwma (Müll 241); kudt üx punnane rohs (Stahl HuH Lr 156); Roſe / Rohſe / rohſeſt (Stahl Anf 101); Roſe Roſeninni (Gutsl Obs 127); kut punnan' Rohs (HuH 1654 Lr 480); Roſe / Roeſe (Gös Man 93) - roſe/ (flos) Rohſe/ Roſanini (Gös Man 340); kudt punnan' Rohs (HuH 1673 Lr 405); kud punnan^{e} Rohs (WLR 206); Nämat peawat wotma ... Roſikarwalliſt Sidi (VTkk 190);

<asks rose ' Rose' (Sch-L).

Saksa Rose <ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 93; Beitr XVI 119 ja XX 124; Körb 94; Streng 192; Saar Ents 704, laenat. 18.saj.; Kett LW 348; Ar SLHS 112), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,955) ja alamsaksa laenuks Mäg EtM 12; Saar SKRP 19.,laenat. 17.saj. lõpul: Ar GMSL 23; Ar SLHS 102 ja 118).- Schlüt 36, 39 ja 43; Tamm 18: Ar GMSL 34 ja 44; Sehw DdL 38,81,94 ja 120; Sehw SkU 103, 203, 312/313 ja 358; Kett LW 348; Set Bibl 446;Streng 192; Hak 57.

roost vt. troost

rootkäär ' rahnkala ': Stock Fisch [arellus] puhkalla / Rootkeer (Gös Man 398).

<asks rôtscher, roscher ' Stockfisch, wegen der röthlichen Farbe, die das Fleisch hat. norw. rotskider (eig. rother Schimmer)' (Sch-L).

Sôna on peetud saksa laenuks (Hup ES 210) ja alamsaksa laenuks (Ar EtM I 17).- Tiik KK 1964, 146 ja 148; Sehw SkU 103 ja 202.

? rootmeister ' rooduvanem': Kä omma allemba Pähliko Corpräli ehk Root-Meistri russikaga ehwerdab (Sôd 176).

Sôna on laenatud alamsaksa vôi rootsi keelest- vrd. asks Rott-mester ' ein Unter=Officier bey einer Bürger= Kompagnie, der ein Rott unter seiner Aufsicht hat ' (VBNW) ja vurts rootmästare (Streng 191).

Käesolevas Rootsi riigi poolt väljaantud määrustikus on rootmeister lähtunud tôenäoliselt rootsi keelest, kus- juures liitsôna teine komponent -mästare on asendatud alam- vôi ülemsaksa keelest pärineva vastega meister.

Saksa Rotte < vpr (= keskld) (Paul DW), saksa Meister vt. meister .

Sôna on peetud saksa laenuks (Beitr XVI 119); sôna rood on peetud rootsi laenuks (Ar SvL 193 ja 220) ja vene laenuks (Saar KE 58).- Kett LW 348; Sehw SkU 102, 201

ja 392; Kett LW 348; Streng 191; Hak 55.

roov I ' roovialune ': Roff/ Roowi (Gös Man 93).

‹asks rôf (ruf), ags. u. altfr. hrôf (engl.roof) ' Decke, Deckel; die (Bogen)decke auf dem Hintertheil des Schiffes, die als Wohnung des Capitains, des Schiffsvolkes etc. dient ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 93; Hup ES 210; Saar KE 59) ja alamsaksa laenuks (Beitr XVI 119; Ahr 164; Thoms 166; Kob SLEK 151; Kob PSL 98; Ar ERL 99).- Kob PSL 98-109 ja 143-155; Sehw SkU 103 ja 202/203.

roov II ' rõõvimine ': Keſz Roiwi wiſe uheſt teiſeſt wottap (LTÕ 3); temma peap needt wegkiwat rohwix ſahma (Stahl HuH EE 256); temma peap needt weggiwat rohwix ſahma (HuH 1654 EE 290).

‹asks rôf ' Raub, sow. das Rauben, die Raudthat, als der gemachte Raub, das geraubte Gut ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Schlüt 12) ja alamsaksa laenuks (Ar EK 1940, 110).- Streng 195.

? ropsima ' linu ropsima, linaluudest puhastama': flachs bracken und schwingen/ linno louckama ninck ropſima (Gös Man 189).

Siia kuulub ka

ropsimõõk : eine Schwinge/ Rohcki(ropſe) möhck (Gös Man

189).

Ropsima on kas onomatopoeetiline sõna (vrd. SKES 840) või lähtunud alamsaksa keelest- vrd. asks ropen=repen ' vom Flachse ' ja asks repelen u. repen ' den Flachs riffeln, mittelst der repe von den Samenknoten befreien' (Sch-L).

Sõna ropsima on peetud onomatopoeetiliseks sõnaks eesti keeles (SKES 840) .- Suol 122; Oj SKTT 179/180; Kip 67; SKES 840.

ross ' teat. rahaühik ' vt. kross

ross ' tross ' vt. tross

rost ' röst, rest toitude küpsetamiseks': monikat Ri ſti Inime et ̈vche Palawa Ro ſte paele panni (Müll 101); Rö ſt / Ro ſt/ ro ſti ſt (Stahl Anf 101); Ro ſte / Ro ſti (Gös Man 93) - ro ſt / (craticula) ro ſti (Gös Man 340).

<asks roste, ruste ' Rost, craticula ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 93; Hup ES 208; Kett LW 333; Ar SLHS 111), alamsaksa laenuks (Ar GMSL 24; Ar SLHS 102/103 , tõenäol. < asks) ja germaani laenuks (SKES 776).- Ar GMSL 34, 42 ja 45; Sehw DdL 29 ja 93; Sehw SkU 99, 103 ja 202; Kett LW 333.